

REFORMA POLICIJE U OKVIRU REFORME KRIVIČNO-PRAVOSUDNOG SISTEMA

TNTD/SPMU Publikacija Serija Vol.11

- Organizacija za evropsku bezbjednosnu saradnju (OEBS) radi na **stabilnosti, prosperitetu i demokratiji** u 57 država kroz politički dijalog o zajedničkim vrijednostima i kroz praktičan rad koji čini trajnu razliku.

Organization for Security and
Co-operation in Europe

Beč, jul 2013.

© OSCE 2013

Sva prava su zadržana. Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti i kopirati u edukativne i druge nekomercijalne svrhe, pod uslovom da je svaka takva reprodukcija praćena navođenjem OEBS-a kao izvora.

ISBN 978-92-9234-517-4

Prevedeno i izdato u Podgorici,
Crna Gora oktobar 2014.

Sekretarijat OEBS
Odjeljenje za transnacionalne prijetnje
Strateška jedinica za policijske poslove
Wallnerstrasse 6
A-1010 Beč, Austrija

Tel: +43-1 514 36 6942
Fax: +43-1 514 36 6266
E-mail: spmu@osce.org
<http://www.osce.org/spmu>
<http://polis.osce.org>

Sadržaj

Skraćenice i akronimi	7
Predgovor	9
Priznanja	11
Kratak pregled	13
I. Uvod	27
I.1 Ciljevi priručnika	30
I.2 Struktura priručnika	32
II. Terminologija	35
II.1 Pravda i vladavina prava	35
II.2 Elementi krivično-pravosudnog sistema	35
II.3 Različiti oblici postavljanja reformi	38
II.4 Ciljevi i vodeći principi reforme krivično-pravosudnog sistema	41
III. Holističke procjene krivično-pravosudnog sistema	45
III.1 Planiranje procjena	47
III.1.1 Sastav tima za procjenu	47
III.1.2 Ciljne grupe procjene	47
III.1.3 Glavne oblasti procjene	49
III.1.4 Metodologija procjene	51
III.2 Pitanja za procjenu u cilju analiziranja interakcije između razli- čitih institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih držav- nih organa i nedržavnih elemenata	57
III.2.1 Pitanja o socijalno-ekonomskom, kulturnom i političkom kontekstu	57
III.2.2 Pitanja o potrebama javnosti u oblasti bezbjednosti i pravde	58
III.2.3 Pitanja o upravljanju i kapacitetima krivično-pravosud- nog sistema	59
III.2.4 Pitanja o drugim međunarodnim inicijativama koje se od- nose na reformu krivično-pravosudnog sistema	71

IV. Izrada strategije reforme i planova implementacije	73
V. Reforma zakonskog okvira	75
V.1 Pregled zakona koji su na snazi	76
V.2 Pregled zakonskih odredbi u cilju jačanja odgovora krivično-pravosudnog sistema	79
V.2.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema	79
V.2.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa, nedržavnih pružalaca usluga u oblasti bezbjednosti i pravde i civilnog društva	85
V.2.3 Aspekti ljudskih prava	86
V.2.4 Odgovornost i nadzor	87
VI. Razvoj/reforma politika, postupaka, pravila i propisa	89
VI.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema	91
VI.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa, nedržavnih pružalaca usluga u oblasti bezbjednosti i pravde i civilnog društva	92
VI.3 Aspekti ljudskih prava	93
VI.4 Odgovornost i nadzor	95
VII. Strukturna i organizaciona reforma	97
VII.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema	99
VII.1.1 Uspostavljanje mehanizama koordinacije i saradnje na strateškom/političkom nivou	99
VII.1.2 Uspostavljanje mehanizama koordinacije i saradnje na operativnom nivou	103
VII.1.3 Forenzika	111
VII.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema i običajnih/nedržavnih pružalaca usluga u oblasti bezbjednosti i pravde	113
VII.2.1 Grupe na oprezu /Šeme za posmatranje komšiluka	114

VII.2.2 Civilne službe privatnog obezbjeđenja	117
VII.2.3 Običajni/nedržavni pružaoci pravosudnih usluga	118
VII.3 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva	120
VII.3.1 Rad policije u zajednici	120
VII.3.2 Programi preusmjeravanja sa redovnog krivičnog postupka za maloljetnike	122
VII.3.3 Posredovanje u krivičnim stvarima	123
VII.3.4 Sprečavanje, istraga i zakonsko gonjenje seksualnog zlostavljanja djece na internetu	127
VII.4 Aspekti ljudskih prava	129
VII.4.1 Pristup pravdi/pružanje pravne pomoći	129
VII.4.2 Pomoć žrtvi	131
VII.4.3 Pomoć/zaštita svjedoka	135
VII.4.4 Integrisano upravljanje okrivljenim licima	139
VII.4.5 Maloljetničko pravosuđe	139
VII.5 Odgovornost i nadzor	141
VII.5.1 Odgovornost i nadzor nad policijom	141
VII.5.2 Odgovornost i nadzor nad sudstvom	143
VII.5.3 Odgovornost i nadzor nad zatvorskim sistemom	148
VII.5.4 Odgovornost i nadzor nad nedržavnim službama bezbjednosti	148
VII.5.5 Odgovornost i nadzor nad pružaocima običajnih/nedržavnih usluga u oblasti pravde	149
VII.5.6 Odgovornost i nadzor nad kontakt tačkama u krivično-pravosudnom sistemu	149
VII.6 Kulturološke promjene u krivično-pravosudnom sistemu	152
VII.7 Obuka i profesionalni razvoj	155
VII.7.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema	156
VII.7.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa, pružalaca nedržavnih usluga u oblasti pravde i civilnog društva	161
VII.7.3 Aspekti ljudskih prava	162
VII.7.4 Odgovornost i nadzor	165
VIII. Evaluacija i pregled reforme krivično-pravosudnog sistema	167

VIII.1 Kriterijumi za evaluaciju	168
VIII.2 Geografski doseg inicijativa reforme krivično-pravosudnog sistema	170
VIII.3 Održivost i završna faza	171
IX. Integrirani pristupi reformi krivično-pravosudnog sistema međunarodnih organizacija za pružanje pomoći u reformi	173
X. Integrirani pristupi reformi krivično-pravosudnog sistema među međunarodnim organizacijama za pružanje pomoći u reformi	175
Reference	179
Dokumenta	179
Bibliografija	180
Dodatak 1: Ključne međunarodne konvencije, smjernice i obaveze primjenljive u vođenju poslova krivično-pravosudnog sistema u oblasti OEBS-a	193
Instrumenti i dokumenta Ujedinjenih nacija	193
Dokumenta Konferencije za evropsku bezbjednosnu saradnju (CSCE), Odluke Ministarskog savjeta i Stalnog savjeta OEBS-a i akcioni planovi	196
Dokumenta Savjeta Evrope	199
Dokument Interpola	200
Dodatak 2: Pitanja za primjenu okvira kapaciteta i integriteta (CIF) koji je izradio Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF)	201

Skraćenice i akronimi

ACPO	Udruženje šefova policije
ADAM	Mehanizam automatske donatorske pomoći
CIF	Okvir kapaciteta i integriteta
CJCC	Odbori za saradnju u krivičnom pravosuđu
CJS	Krivično-pravosudni sistem
CJSR	Reforma krivično-pravosudnog sistema
CNCA	Nacionalni koordinacioni centar za borbu protiv terorizma
CPC	Zakon o krivičnom postupku
CPSS	Civilno-privatne službe bezbjednosti
CSTO	Organizacija kolektivne bezbjednosti
DCAF	Ženevski Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga
ECPS	Izvršni odbor za mir i bezbjednost
FIU	Finansijsko-obavještajna jedinica
IOM	Međunarodna organizacija za migracije
ISVA	Samostalni savjetnici za seksualne delikte
IWF	Fondacija za posmatranje interneta
LCJB	Lokalni odbor krivičnog pravosuđa
MCCP	Model Zakona o krivičnom postupku
NCJB	Nacionalni odbor krivičnog pravosuđa
NGO	Nevladina organizacija
NRM	Nacionalni referentni mehanizmi
OCJR	Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa
ODIHR	Kancelarija za demokratske institucije i ljudska prava
OECD DAC	Organizacija za ekonomsku saradnju i Odbor za pomoć prilikom razvoja
OSCE	Organizacija za bezbjednosnu saradnju u Evropi
RCC	Regionalni koordinacioni savjet
SOP	Standardni operativni postupci
THB	Trgovina ljudima

TNTD	Odjeljenje za transnacionalne prijetnje
TNTD/ATU	Odjeljenje za transnacionalne prijetnje /Jedinica za djelovanje protiv terorizma
TNTD/SPMU	Odjeljenje za transnacionalne prijetnje /Strateška jedinica za policijske poslove
UN	Ujedinjene nacije
UNDCP	Program Ujedinjenih nacija za međunarodnu kontrolu narkotika
UNODC	Kancelarija Ujedinjenih nacija za droge i kriminal
UNTOC	Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala
USIP	Institut za mir Sjedinjenih Američkih Država
VGT	Virtualna izvršna jedinica na globalnom nivou

Predgovor

Tokom posljednje decenije među ekspertima krivičnog pravosuđa, kreatorima politike i akademikima postalo je opštepoznato da reforme u jednom sektoru krivično-pravosudnog sistema moraju biti komplementarne i sinhronizovane sa reformama u drugim sektorima, u cilju poboljšanja efikasnosti i djelotvornosti cjelokupnog krivično-pravosudnog postupka, boljeg pristupa stanovništva bezbjednosti i pravdi, kao i održivosti reformskih dostignuća u okviru krivično-pravosudnog sistema.

U ovom priručniku su identifikovane dodirne tačke krivično-pravosudnog postupka između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i između njih i drugih relevantnih državnih organa, kao i pružaoca nedržavnih usluga u oblasti bezbjednosti i pravde i civilnog društva. Kroz nekoliko dobrih primjera pojašnjene su navedene dodirne tačke u praktičnim koracima reforme, a ukoliko se slijedi holistički pristup reformi krivično-pravosudnog sistema identifikovane su i mogućnosti za jačanje međunarodne saradnje. Zemlje učesnice OEBS-a, druge međunarodne partnerske organizacije i institucije za istraživanje, kao i pojedinačni eksperti iz krivično-pravosudnog sistema su pozdravili izradu ovog priručnika od kojih su mnogi sa zadovoljstvom podijelili svoja iskustva u sprovođenju holističkog pristupa reformi.

Usvajanjem *OEBS-ovog Strateškog okvira za policijske poslove* 2012. godine, zemlje članice OEBS-a su potvrdile svoj stav o značaju podrške reformi policije ukoliko je ona dopunjena sličnim aktivnostima u drugim sektorima krivično-pravosudnog sistema i utvrdile zadatak za OEBS da izradi priručnik za te svrhe.

Ovaj priručnik će premostiti značajnu prazninu između postojeće reforme sektora bezbjednosti (SSR) i vodećih dokumenata reforme krivično-pravosudnog sistema. U njemu su posebno obrađene tačke kontakta između relevantnih elemenata krivično-pravosudnog postupka, a pruža i određene konkretne primjere praktičnih mjera za poboljšanje saradnje između različitih elemenata.

Priznajući regionalne razlike između zemalja članica OEBS-a, kao što su različite tradicije u krivičnom pravosuđu, različiti pravni sistemi i različita ovlaštenja institucija krivično-pravosudnog sistema i pružaoca nedržavnih usluga u oblasti bezbjednosti i pravde, navedeni primjeri su dovoljno fleksibilni da se mogu primijeniti u različitim regionalnim, nacionalnim i kulturnim uslovima. Takođe, izrađivači politike i stručnjaci iz oblasti krivičnog pravosuđa ovim primjerima dobijaju okvir za holistički pristup implementaciji reforme u policiji u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema.

Nadamo se da će ovi primjeri dobre reformske prakse biti široko distribuirani i korišćeni od strane međunarodnih i nacionalnih aktera reforme krivično-pravosudnog sistema, kako u okviru zemalja članica OEBS-a, tako i van njih, kao i da će među njima dodatno stimulisati diskusije o najboljim načinima za sprovođenje reforme.

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'A. Lyzhenkov', with a stylized flourish at the end.

Alexey Lyzhenkov

Koordinator aktivnosti protiv transnacionalnih prijetnji

Priznanja

Ovaj priručnik je izrađen zajedničkim naporima grupe eksperata iz oblasti krivičnog pravosuđa, na zahtjev višeg policijskog savjetnika OEBS-a, G-dina Knuta Dreyera. Ekspertsku grupu su činili: policijski službenici, tužioc i sudije, advokati za ljudska prava, tvorci politike i istraživači iz zemalja učesnica OEBS-a, izvršne strukture OEBS-a, međunarodne partnerske organizacije, istraživačke institucije i nevladine organizacije (NVO). TNTD/SPMU savjetnik za istraživanja i analize G-din Thorsten Stodiek, je uradio osnovnu verziju ovog priručnika. U priručniku su istaknuti nalazi i zaključci temeljnog preliminarog istraživanja, kao i niza bilateralnih sastanaka i multilateralnih ekspertskih radionica, među kojima i Godišnji sastanak policijskih eksperata u Beču, septembra 2011. godine. Prva i druga verzija priručnika su razmatrani tokom dvije on-lajn radionice, 2012. i 2013. godine.

Koordinator aktivnosti protiv transnacionalnih prijetnji i viši policijski savjetnik izražavaju zahvalnost ekspertima koji su učestvovali u izradi priručnika na njihovom sveobuhvatnom i veoma vrijednom doprinosu tokom cijelog ovog procesa.

Eksperti koji su učestvovali u u postupku izrade su:

- G-din René Bühler, šef, Odjeljenje za pravne poslove, Savezna policija, Savezno odjeljenje za pravdu i policiju, Švajcarska;
- G-đa Estela-Máris Deon, službenik za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe, Oblast pravosuđa, Odsjek za operacije, UNODC, Beč;
- G-din Timothy Del Vecchio, službenik za policijske poslove/savjetnik na poslovima borbe protiv kriminala, OEBS Odjeljenje za transnacionalne prijetnje/ Strateška jedinica za policijske poslove (TNTD/SPMU), Beč;
- G-din Mark Downes, šef međunarodnog ekspertskog tima za sektor bezbjednosti (ISSAT), Ženevski Centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF), Ženeva;
- G-din Knut Dreyer, OEBS-ov viši savjetnik za policijske poslove, OEBS TNTD/SPMU, Beč;
- G-din Bruno Hedermann, savjetnik za granicu, OEBS Odjeljenje za transnacionalne prijetnje /Jedinica za granicu, Beč;
- G-din Apollon Hoxha, saradnik za analize i izvještavanje na nacionalnom nivou, Misija OEBS-a na Kosovu, Odjeljenje za bezbjednost i sigurnost građana, Priština;
- G-din Robert Hampshire, saradnik za političke poslove/politički poslovi,

- OEBS TNTD/SPMU, Beč;
- G-din Tor Tanke Holm, šef postdiplomskih studija, Norveški univerzitet,
Viša škola policijskih poslova, Oslo;
- G-din Øyvind Høyen, saradnik za ljudska prava, OEBS ODIHR, Varšava;
- G-din Oliver Janser, savjetnik za borbu protiv terorizma i policijske
poslove, Kancelarija OEBS-a u Tadžikistanu;
- G-din Robert Kerep, šef Jedinice za strateški razvoj,
Odjeljenje za primjenu zakona, Misija OEBS-a u Srbiji;
- G-din Marco Kubny, savjetnik za rad policije u zajednici/zamjenik šefa,
OEBS TNTD/SPMU, Beč;
- G-din Manuel L. Marion Mainer, viši saradnik na programu, OEBS-ovo
Odjeljenje za transnacionalne prijetnje /Jedinica za borbu protiv
terorizma, Beč;
- G-đa Susanna Naltakyan, nacionalni saradnik na programu,
političko-vojne aktivnosti, Kancelarija OEBS-a u Jerevanu;
- G-đa Joanna Perry, saradnik za oblast krivičnih djela počinjenih iz
mržnje, OEBS ODIHR, Varšava;
- G-đa Valeri Petrov, menadžer programa, Primjena zakona, Misija OEBS-a
u Crnoj Gori;
- G-đa Tetyana Rudenko, nacionalni menadžer programa,
OEBS-ov Koordinator projekta u Ukrajini;
- G-din Per Håkon Sand, istraživač; Norveški univerzitet, Viša škola
policijskih poslova, postdiplomske studije, Oslo;
- G-din Friedrich Schwindt, Polizeidirektor a.D., Međunarodni konsultant
za ljudska prava i reformu policije; Dizeldorf, Njemačka;
- G-đa Lucile Sengler, savjetnik za pitanja sprečavanja terorizma,
Odjeljenje za ljudska prava, OEBS ODIHR, Varšava;
- G-đa Kristina Simion, saradnik u oblasti vladavine prava,
Akademija Folke Bernadotte (FBA), Stokholm;
- G-đa Hana Snajdrova, saradnik za oblast policijskih poslova/savjetnik za
borbu protiv trgovine ljudima, OEBS TNTD/SPMU, Beč;
- G-din Thorsten Stodiek, saradnik za oblast policijskih poslova/savjetnik
za istraživanja i analizu, OEBS TNTD/SPMU, Beč;
- G-din Hiroyuki Yamamoto, ekspert saradnik za borbu protiv
organizovanog kriminala, Odsjek za borbu protiv organizovanog
kriminala, Odjeljenje za poslove na sporazumima, UNODC, Beč;
- G-din Asen Yanchev, savjetnik za policijske poslove,
Transnacionalne prijetnje, Kancelarija OEBS-a u Bakuu;
- G-din Candice Welsch, saradnik na kontroli droga i prevenciji kriminala,
Odjeljenje pravde, Odjeljenje za operacije, UNODC, Beč.

Kratak pregled

Reforma policije mora biti komplementarna i sinhronizovana sa reformama u drugim sektorima krivično-pravosudnog sistema u cilju poboljšanja efektivnosti i efikasnosti cijelog krivično-pravosudnog sistema i održivosti reformskih rezultata u njegovim različitim sektorima. Glavni fokus takvog, holističkog pristupa reformi treba da bude usmjeren na poboljšanje saradnje između policije i ostalih institucija krivično-pravosudnog sistema, kao i na saradnju krivično-pravosudnog sistema sa ostalim državnim organima, nedržavnim pružaocima usluga u oblasti bezbjednosti i saradnje i civilnog društva.

Ključni koraci u planiranju i sprovođenju ovog holističkog pristupa reformi policije u okviru krivično-pravosudnog sistema podrazumijevaju sljedeće:

Holističke procjene krivično-pravosudnog sistema

Holistička reforma policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema treba da se zasniva na sveobuhvatnoj analizi konteksta nacionalne reforme; uključujući i pravni okvir, relevantne strukture i organe, njihov rad, a posebno potrebe građana u oblasti bezbjednosti i pravosuđa. Upravo poboljšanje usluga u krivično pravosudnom sistemu predstavlja srž reforme ovog sistema.

Sve relevantne institucije krivično-pravosudnog sistema koje su u sklopu krivično-pravosudnog postupka povezane sa organima bezbjednosti, kao što su advokati odbrane/advokatske komore, tužilaštva, sudovi i zatvorske ustanove, treba da budu ciljne grupe ove procjene. Uzimajući u obzir sve institucije iz oblasti bezbjednosti, moguće je da će biti potrebno obuhvatiti vojsku i granične službe.

Pored Ministarstava unutrašnjih poslova i pravde, koja imaju direktna ovlaštenja za krivično-pravosudni sistem, potrebno je ostvariti kontakt i sa ostalim relevantnim ministarstvima, kao što su Ministarstvo odbrane, Ministarstvo finansija i Ministarstvo vanjskih poslova; zakonodavnim institucijama i institucijama za izradu politika, kao i sa administrativnim institucijama odnosno institucijama za javni nadzor.

Civilno društvo igra presudnu ulogu u pružanju cjelovite slike o potrebama građana u oblasti bezbjednosti i pravde, kao i o percepciji javnosti o radu krivično-pravosudnog sistema. U cilju dobijanja reprezentativne slike o potrebama i stavovima javnosti, potrebno je konsultovati se sa velikim brojem organizacija i aktera koji predstavljaju različite društvene oblasti.

Da bi se utvrdila dodatna vrijednost nečije inicijative za reformu krivično-pravosudnog sistema i da bi se izbjeglo dupliranje napora potrebno je sprovesti

detaljnu analizu inicijativa reforme krivično-pravosudnog sistema drugih međunarodnih aktera. Na ovaj način će se, takođe, spriječiti implementacija suprotstavljenih i kontradiktornih reformskih koncepata koji mogu dovesti do zabune među korisnicima pomoći. Takođe, procjena treba da ima za cilj da ispita da li je međunarodna pomoć mogla biti koordinirana, podijeljena u nekoliko segmenata, pa čak i kombinovana u cilju izgradnje zajedničkih napora i uštede resursa.

Izrada strategije reforme i planova implementacije

Na osnovu informacija prikupljenih u procesu procjene, strategija reforme treba da bude izrađena tako da definiše dugoročne programe i kratkoročne godišnje projekte, pružajući jasne planirane aktivnosti svim zainteresovanim stranama.

Strategija reforme mora definisati realne i ostvarljive ciljeve, pokazatelje i kriterijume uspjeha koje treba postići u realnim rokovima. Ovi pokazatelji treba da se koriste u kasnijoj fazi, tokom procjene uspjeha i/ili uticaja sprovođenja programa reforme krivično-pravosudnog sistema.

Strategija reforme treba da bude komplementarna sa konkretnim akcionim planovima za sprovođenje strategije, koji detaljno opisuju na koji način će se različiti koraci implementacije pretočiti u praksu. Ovi planovi treba da identifikuju potrebne organizacione promjene i resurse za različite korake implementacije sa naglaskom na najefikasnije korišćenje raspoloživih resursa, prije nego na nabavku nove opreme.

Svaka strategija reforme se može uspješno implementirati samo ako postoji politička volja za reformu na nivou Vlade uz posvećenost pružanju potrebnih sredstava i resursa. Preduslov da se dobije puna podrška i lokalna odgovornost za reformu od strane nacionalnih aktera je da se od samog početka u izradu strategije uključe relevantni predstavnici državnih institucija, kao i civilnog društva, da se ubijede u potrebu i prednosti reforme, kao i da se interesi svih zainteresovanih strana ogledaju u programu reforme.

U tom kontekstu, važno je uzeti u obzir političku prirodu reforme, uključujući i potencijalne koristi za različite aktere na lokalnom i nacionalnom nivou. Jačanje jednog elementa krivičnopravosudnog sistema na pretpostavljenu ili stvarnu štetu drugog elementa može uništiti delikatnu političku ravnotežu između institucija i izazvati otpor strane koja je „na gubitku“.

Osim toga, ako javnost ne primijeti nikakve neposredne koristi za sebe, imajući osjećaj da reforma ne donosi, odnosno da neće poboljšati njihovu sigurnost i bezbjednost odnosno pristup pravdi, oni neće podržati reformski proces čime će onemogućiti održivost reforme.

Reforma zakonskog okvira

Važeći zakon jedne zemlje može biti potrebno modifikovati u cilju njegovog boljeg prilagođavanja univerzalno primjenljivim standardima za poštovanje ljudskih prava i krivično pravosuđe, koji su usvojeni pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija i u skladu sa OEBS-ovim obavezama u oblasti poštovanja ljudskih prava, osnovnih sloboda i vladavine prava.

Štaviše, može biti potrebno da se krivični zakon jedne zemlje ažurira u cilju prilagođavanja zakona promjenama društvenih normi i običaja, kao i da se obrati pažnja na nove prijetnje koje proističu iz novih oblika terorizma i kriminala, posebno organizovanog kriminala. Novi krivični zakoni stoga mogu obraditi nova krivična djela, kao i nove istražne mehanizmi. Nove odredbe u zakonima o krivičnom postupku se moraju provjeriti u pogledu njihovog uticaja na odnose između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema. Sa uvođenjem novih zadataka, odgovornosti i mehanizmi za krivično-pravosudni sistem, može se ukazati potreba da se novodefinisana raspodjela nadležnosti između institucija krivično-pravosudnog sistema razjasni u novom zakonu.

Izrada politika, postupaka, pravila i propisa

U cilju prevođenja zakonodavstva u akciju i njegove primjene u praksi, potrebno je usvojiti politike koje treba da definišu kako će se zakon primjenjivati. Osim toga, politike i mjere neophodne za njihovo sprovođenje treba da budu izražene u formi jasnih "političkih izjava" da bi objasnili, u nekoliko sažetih riječi, ciljeve koje država i krivično-pravosudni sistem pokušavaju da postignu uvođenjem novih politika.

Strategije i akcioni planovi za sprovođenje ovih politika i odgovarajućih postupaka, pravila i propisa, kao i za praćenje njihovog sprovođenja, treba da izrade državni organi i krivično-pravosudni sistem u tijesnoj saradnji sa civilnim društvom i pružaocima nedržavnih bezbjednosnih i pravosudnih usluga.

Politike treba eksplicitno da priznaju značaj komunikacije i bliske saradnje između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, između zvaničnih struktura sistema i nezvaničnih struktura, kao i sa civilnim društvom, u cilju poboljšanja efektivnosti i efikasnosti krivično-pravosudnih postupaka. Dakle, politike, takođe, treba da promovišu i olakšaju neophodnu primjenu organizacionih i strukturalnih reformskih koraka, obezbjeđujući ambijent za poboljšanu komunikaciju i saradnju.

Osim toga, politike organizacione i strukturne reforme krivično-pravosudnog sistema treba da se bave pitanjima kao što su zaštita ljudskih prava rodna

pitanja u krivično pravosudnom postupku i stvaranje ili jačanje odgovornosti i nadzornih postupaka i mehanizmi.

Na operativnom nivou, potrebno je uvesti pravila i propise, standardne operativne procedure i smjernice putem kojih se upravlja operacionalizacijom zakona i politika među institucijama krivično-pravosudnog sistema tokom vođenja krivično-pravosudnog postupka.

Strukturna i organizaciona reforma

Strukturne i organizacione promjene u različitim institucijama krivično-pravosudnog sistema, a naročito na dodirnim tačkama različitih institucija sistema treba da imaju za cilj:

- obezbjeđivanje efektivne i efikasne koordinacije i saradnje između policije i njenih partnera u krivično-pravosudnom sistemu, između krivično-pravosudnog sistema i nedržavnih pružaoca bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i sa civilnim društvom;
- racionalizaciju raspoloživih sredstava;
- uspostavljanje zajedničkih službi i prostorija, gdje je to relevantno;
- promovisanje poštovanja vladavine prava, ljudskih prava i osnovnih sloboda i
- uspostavljanje i obezbjeđivanje demokratske odgovornosti i nadzora nad institucijama krivično-pravosudnog sistema.

Ključne oblasti strukturne i organizacione reforme su:

Saradnja na nivou krivično-pravosudnog sistema

Zajednički rad zahtijeva saradnju između organa, zajedničku viziju efikasnog krivično-pravosudnog sistema i poštovanje nezavisnosti svih partnera. Iako ukupna politička odgovornost za istragu, krivično gonjenje i presuđivanje treba da ostane odvojena, i dalje postoji potreba za mehanizmom obezbjeđivanja određenog centralnog usmjeravanja i zajedničkog upravljanja procesom postizanja zajedničkih ciljeva.

U tom cilju potrebno je, na strateškom i menadžerskom nivou, formirati međuresorske upravljačke grupe na nivou krivično-pravosudnog sistema koje će koordinirati i nadgledati implementaciju holističkih strategija i radnih planova reforme. U svom radu one će uzeti u obzir efekat koji promjene u jednom organu izazivaju u drugim organima.

U cilju institucionalizacije i koordinacije između različitih institucija krivično-

pravosudnog sistema moguće je, na ministarskom nivou i menadžment nivou određenog organa, kreirati međuresorske koordinacione forume, u čiji bi sastav ušli visokopozicionirani predstavnici različitih institucija krivično-pravosudnog sistema. Njihov zadatak je da obezbijede sveobuhvatne smjernice djelovanja krivično-pravosudnog sistema.

Forumi koordinacije krivičnog pravosuđa na nacionalnom nivou treba da budu prenešeni i na lokalni nivo, te bi se sastojali od, na primjer, šefova institucija krivično-pravosudnog sistema na lokalnom nivou, predstavnika zdravstvenih službi, odbora za maloljetničku delinkvenciju, drugih opštinskih organa, nedržavnih pružalaca bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i predstavnika civilnog društva.

Na operativnom nivou, koordinacija aktivnosti i saradnje u procesuiranju predmeta može se značajno poboljšati ako su stvoreni infrastrukturni uslovi za održavanje sastanaka, diskusiju i razmjenu informacija i stavova između organa različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Neke od najznačajnijih dalekosežnih intervencija u podešavanju infrastrukture bi bile da se spoje kancelarije policije i tužilaštva, dovedu tužioci u policijske kancelarije, i/ili uspostave zajednički specijalni istražni timovi ili radne grupe smještene u istoj kancelariji. Čak i ako uspostavljanje ovakve infrastrukture nije moguće u datoj zemlji, često postoje neke mogućnosti da se značajno poboljša komunikacija između različitih aktera krivično-pravosudnog sistema, na primjer uspostavljanjem redovnih sastanaka, a posebno elektronskih sredstava komunikacije u cilju sprečavanja gubitka ili pogrešnog tumačenja informacija.

Mehanizmi za čuvanje evidencije i razmjenu informacija

Vođenje precizne evidencije je važno ne samo za efikasno formiranje predmeta protiv optuženih lica već i za zaštitu prava optuženih da se brane, na primjer pružajući im pristup evidenciji aktivnosti preduzetih u toku istrage i rezultata ovih aktivnosti.

Da bi se efikasno i efektivno upravljalo ovom evidencijom, ona treba da bude sakupljena i organizovana u elektronskim bazama podataka. Moderne komunikaciono-informacione tehnologije i elektronski dokazi pružaju krivično-pravosudnom sistemu mogućnosti da racionalizuju i modernizuju administrativne sisteme i postupke.

Međutim, mora se voditi računa da su sistemi baza podataka različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u stanju da komuniciraju međusobno, omogućavajući integrisanu obradu podataka od momenta prijave slučaja do njegovog završetka. Najefikasniji i najdjelotvorniji način organizovanja

sistema za upravljanje spisima predmeta bi bio da se razvije zajednička baza podataka između institucija krivično-pravosudnog sistema, koja bi omogućila razmjenu podataka elektronskim putem u obliku fajla. Kada se napravi, takav fajl treba da sadrži i evidentira sva dokumenta i informacije o svakom pojedinačnom predmetu i da se brzo prenosi kroz cio krivično-pravosudni sistem. Pristup svih aktera krivično-pravosudnog sistema ovim bazama podataka koje sadrže spise predmeta bi takođe omogućilo skupljanje podataka iz predmeta u vezi sa optuženima, žrtvama, ishodima ili bilo kojih drugih informacija koje bi mogle biti relevantne u istrazi i krivičnom gonjenju drugih predmeta.

Efektivno praćenje predmeta i upravljanje sistemima ne samo da ubrzava proces krivičnog gonjenja već i omogućava bolju procjenu rada istražitelja i tužilaca, što je od velikog značaja u pogledu odgovornosti krivično-pravosudnog sistema.

Integrirani sistemi upravljanja spisima predmeta mogu se kreirati istovremeno ili uzastopno, u zavisnosti od raspoloživosti finansijskih sredstava, obuke i resursa za promjene u upravljanju.

Forenzički kapaciteti

Forenzičke službe su ključ efikasnog i pravičnog sistema krivičnog pravosuđa, jer one pružaju objektivne i pravovremene informacije koje koristi policija u cilju identifikovanja osumnjičenih u fazi istražnog postupka, kao i advokati i sudije tokom faze suđenja u okviru krivično-pravosudnog postupka. Dakle, forenzičke usluge moraju pružati visokokvalifikovana i nepristrasna lica na efektivan i efikasan način. Ovo zahtijeva dobro obrazovane naučne eksperte i saradnike u okviru krivičnog pravosuđa koji su u stanju da razumiju zaključke dobijene iz naučnih ispitivanja, kao i dobru saradnju između svih relevantnih institucija uključenih u prepoznavanje, sakupljanje, analiziranje, tumačenje i predstavljanje forenzičkih dokaza u krivično-pravosudnom postupku.

Saradnja između krivično-pravosudnog sistema i običajnih/nedržavnih pružalaca bezbjednosnih i pravosudnih usluga

U državama gdje običajni/nedržavni pružaoci bezbjednosnih i pravosudnih usluga imaju komplementarnu ulogu u pružanju bezbjednosti i pravde, potrebno je uspostaviti nadzorne mjere krivično-pravosudnog sistema, kao i krivično-pravosudnog za razmjenu informacija između običajnih/nedržavnih institucija i zvaničnih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Što se tiče same bezbjednosti, civilne patrole, uključujući i grupe na oprezu/šeme za posmatranje komšiluka, mogu biti odgovarajući instrumenti

za uključivanje zajednice u rješavanje problema, podsticanje rutinske komunikacije između javnosti i policije i jačanje duha odgovornosti zajednice za sopstvenu bezbjednost. Za rad ovih grupa potrebno je da postoje jasni i strogi propisi, ograničavajući ih samo na ulogu posmatrača i izvjestioca, dok monopol sile ostaje u rukama policije. Policija takođe treba da ima nadzornu i koordinirajuću ulogu, preuzimajući odgovornost za postupke ovih grupa.

Pružaoци usluga civilnog/privatnog obezbjeđenja podrazumijevaju pružanje usluga bezbjednosti kao što su zaštita i obezbjeđenje ljudi, roba, lokacija, događaja, postupaka i informacija od rizika koji pretežno potiče od kriminala, za određenu nadoknadu. Oni mogu da pruže podršku organima bezbjednosti ili, čak, da upotpune njihove aktivnosti gdje to zakon dozvoljava. Ipak, njihova ovlašćenja, odgovornosti i odnosi sa policijom moraju se jasno definisati.

Tradicionalni mehanizmi za rješavanje sporova, uključujući i običajne sudove, takođe igraju važnu ulogu u velikom broju država. Važno je definisati odgovarajući stepen integracije zvaničnih i običajnih/nedržavnih sistema koji mogu da sadrže ograničene nadležnosti za običajne pravne sisteme, koji su obično ograničeni na vršenje sitnih krivičnih djela, priznavanje običajnih rješenja kao legitimnog oblika rješavanja van sudnice ili uključivanje običajnih sudova u najniži nivo formalnog pravosuđa.

U svakom slučaju, prakse svih ovih običajnih i nedržavnih pružaoca bezbjednosnih i pravosudnih usluga moraju biti u skladu sa međunarodnim standardima ljudskih prava i moraju biti transparentni i odgovorni za svoj rad.

Saradnja između krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva

Pored uključivanja civilnog društva u izradu i implementaciju koraka reforme krivično-pravosudnog sistema i njegov spoljašnji nadzor, postoji veliki broj specifičnih oblasti bezbjednosti i pravosuđa gdje se može značajno unaprijediti saradnja ovog sistema sa civilnim društvom. Karakteristični primjeri podrazumijevaju, na primjer, prevenciju kriminala u oblasti rada policije u zajednici ili uključivanja civilnog društva u programe preusmjeravanja ili posredovanja.

Prevencija kriminala zahtijeva zajedničku posvećenost i odgovornost policije i javnosti. Ovo se može postići samo uspostavljanjem pouzdanog policijsko-javnog partnerstva, gdje cijela policijska organizacija, svi državni organi i svi segmenti društva aktivno sarađuju u identifikovanju i rješavanju problema. Rad policije u zajednici je filozofija i organizaciona strategija koja promovira partnerstvo koje se zasniva na saradnji. Interaktivni programi zajednice, kao što je uspostavljanje formalnih ili neformalnih foruma za otvorene razgovore između policije i predstavnika svih zajednica, posebno su značajni u izazivanju stavova javnosti, kao i za promovisanje razmjene mišljenja i

saradnje. Ovo može dovesti do uključivanja zajednice u programe prevencije kriminala, uključujući i rješavanje problema kroz koalicije, i razvoj osjećaja zajedničke odgovornosti za poboljšanje javne bezbjednosti. Posebnu pažnju treba obratiti na to da široki dio društva, uključujući manjine i ranjive grupe, takođe bude zastupljen u ovim forumima.

Programi preusmjerenja sa redovnog krivičnog postupka su alternativni i/ili komplementarni postupci, koji često uključuju zajednicu u rješavanje problema. Programi preusmjerenja pružaju optuženom mogućnost da izbjegne krivičnu evidenciju i dobije odgovarajuću pomoć putem rehabilitacije, savjetovanja i/ili liječenja, dok žrtva ili zajednica u cjelini imaju korist od donacija ili neplaćenog rada u zajednici u različitim dobrotvornim ustanovama ili projektima lokalne zajednice. Naročito su česti vaspitni programi za maloljetnike. Akteri civilnog društva mogu da igraju važnu ulogu u sprovođenju vaspitnih programa, jer oni mogu da rade sa rehabilitovanim i reintegriranim počiniocima krivičnih djela i u praćenju i pružanju podrške učesnicima vaspitnih programa.

Posredovanje u krivičnim stvarima je još jedan fleksibilan način rješavanja problema i učešća, koji je komplementaran ili alternativa tradicionalnim krivičnim postupcima, a često podrazumijeva uključivanje predstavnika civilnog društva kao posrednika.

U svim ovim alternativnim postupcima tradicionalnog krivičnog postupka, prava kako žrtve tako i prestupnika, kao i prava i odgovornosti i odnosa između predstavnika civilnog društva i organa krivično-pravosudnog postupka moraju biti jasno definisani zakonom, politikama, propisima i procedurama.

Aspekti ljudskih prava

Fer, efektivan i efikasan krivično-pravosudni sistem štiti prava pojedinaca na ličnu bezbjednost, život i slobodu, i obezbjeđuje pristup pravdi i jednakost pred zakonom. Štaviše, on poštuje osnovna prava žrtava, svjedoka, kao i prava osumnjičenih i prestupnika, uključujući i posebno prava maloljetnika i drugih ugroženih grupa. Posebne oblasti zaštite ljudskih prava, gdje je efikasna saradnja između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva od ključnog značaja, između ostalog podrazumijevaju pristup pravdi i pružanje pravne pomoći; pomoć žrtvama; pomoć i zaštitu svjedocima; integrisano upravljanje prestupnicima i maloljetničko pravosuđe.

Odgovornost i nadzor krivično-pravosudnog sistema

Odgovornost znači da su institucije krivično-pravosudnog sistema - od ponašanja pojedinačnih saradnika u okviru tog sistema do strategija za

upravljanje krivično-pravosudnim postupkom, postupaka imenovanja ili upravljanja budžetom - otvoreni za posmatranje od strane raznih nadzornih institucija.

Zakonodavac je odgovoran za definisanje okvira u kome funkcionišu institucije krivično-pravosudnog sistema; izvršni organ je odgovoran za sprovođenje okvira krivično-pravosudnog sistema; a sudstvo i zakonodavstvo su odgovorni za procjenu da li je okvir korektno implementiran. Pored ova tri državna stuba nadzora, postoje razne spoljne nedržavne strukture koje mogu igrati ključnu ulogu u nadzoru, kao što su komisije za ljudska prava, građanski odbori za pregled žalbi, nezavisni ombudsmeni i mediji.

Organizacije civilnog društva mogu da obavljaju razne vrste nadzornih aktivnosti, kao što su: prikupljanje informacija i izvještavanje o kršenju ljudskih prava i drugim oblicima zloupotrebe od strane institucija krivično-pravosudnog sistema; preispitivanje broja predmeta; prate i izvještavaju o uslovima u istražnim pritvorima i zatvorima; prisustvuju i komentarišu suđenja i analiziraju i izveštavaju o trendovima rada u okviru krivično-pravosudnog sistema.

U cilju efikasnog ispunjavanja svog mandata unutrašnje i spoljašnje nadzorne institucije treba da imaju dovoljno resursa, zakonska ovlašćenja i nezavisnost od uticaja izvršnih organa vlasti.

Promjena radne kulture

Sve strukturalne i organizacione promjene na rukovodećem i operativnom nivou, u skladu sa novim zakonima, politikama i propisima će imati malo uticaja bez kulturne saradnje i koordinacije između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Promjena kulture rada može da zahtijeva podizanje nivoa uzajamnog povjerenja, razumijevanja i uvažavanja ovlašćenja, odgovornosti i potreba svih institucija krivično-pravosudnog sistema, i rad na zajedničkom stavu o suštini zakona i reda.

Ukoliko zahtjev za pojačanom saradnjom i koordinacijom remeti odnos ovlašćenja između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, treba očekivati otpor strane koja je „na gubitku”. Takođe, policija ili tužioci mogu odbijati da prihvate promjene, naročito ako se nadležnost za vođenje postupka istrage prenosi sa jedne organizacije na drugu.

Štaviše, određeno tumačenje doktrine o podjeli ovlašćenja koje podržava zahtjev pravosuđa za nezavisnošću od izvršne vlasti često koči razvoj duha saradnje i koordinacije između sudova i drugih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Radna kultura institucija krivično-pravosudnog sistema treba da se mijenja ne samo u pogledu interne saradnje na nivou ovog sistema već i u pogledu interakcije sa javnosti. U cilju podsticanja javnosti da podijeli odgovornost za poboljšanje kvaliteta života zajednice i na taj način aktivno pomogne policiji u naporima da kontroliše i sprečava kriminal, policija mora da ima za cilj izgradnju istinskog partnerstva sa građanima. Spremnost da prihvati javnost kao ravnopravnog partnera, takođe, zavisi od promjene u razmišljanju i stavovima policije i drugih učesnika krivično-pravosudnog sistema u smislu da pretjerano ne reaguju na kritike javnosti o učinku krivično-pravosudnog sistema i postanu otvoreniji kad je riječ o principima odgovornosti i transparentnosti.

Promjena radne kulture u institucijama krivično-pravosudnog sistema može, međutim, biti izazovan zadatak, jer podjela rada i radni stavovi osoblja u ovom sistemu mogu biti tako duboko ukorijenjeni da ih je teško promijeniti. Dakle, reforma zahtijeva čvrst pristup upravljanju promjenama i uzima u obzir: duboko ukorijenjen otpor promjenama kako pojedinaca tako i organizacija; identifikaciju i podršku nosiocima promjena i kontrolu nad potencijalnim osporivačima promjena; kao i široku komunikaciju na nivou krivično-pravosudnog sistema o potrebi za promjenom i potencijalnim koristima od iste za sve zainteresovane strane, kao i o ulozi različitih aktera krivično-pravosudnog sistema u njenoj implementaciji. Ovo posljednje bi takođe podrazumijevalo izradu standardnih operativnih procedura (SOP) i obuku o tome na koji način ih operacionalizovati.

Obuka i profesionalni razvoj

Da bi se promijenila kultura, uključujući stavove i ponašanja aktera krivično-pravosudnog sistema, pored izrade politika, kodeksa ponašanja i SOP-ova, kao i redovno i dosljedno prepoznavanje povezanih vrijednosti od strane rukovodstva, proces mora biti dopunjen osnovnom i kontinuiranom obukom na nivou službe i aktivnostima profesionalnog razvoja. U postupku profesionalnog razvoja, supervizori, kroz mentorstvo, podsticanje, nagrađivanje i disciplinske postupke mogu poboljšati i održati promjene među svojim zaposlenim službenicima i obezbijediti odgovarajuće ponašanje. Promjena vrijednosti i stavova, uključujući i stereotipe koji su, često, duboko ukorijenjeni kod odraslih, posebno je izazovna i zahtijeva vješte trenere i dugoročne procese.

Stručnjacima iz oblasti krivično-pravosudnog sistema mora se takođe pružiti znanje o zakonima o krivičnom postupku koji definišu i regulišu uloge, obaveze i odgovornosti različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, kao i kontekst u kojem funkcionišu ostale institucije sistema. Ovo je od suštinskog značaja kako bi se podigla svijest o potrebama svih aktera krivično-pravosudnog sistema koji rade na kontakt tačkama u cilju lakšeg

odvijanja djelotvornog i efikasnog krivično-pravosudnog postupka.

Opšte teme obuke za jačanje saradnje i koordinacije između institucija krivično-pravosudnog sistema mogu uključivati opšti menadžment i menadžere, kao i metode međuagencijske saradnje, uključujući formiranje predmeta koje treba predstaviti na sudu.

Zajednička specijalizovana obuka o istragama se preporučuje za službenike krivičnog pravosuđa koji se bave konkretnim krivičnim djelima, kao što su seksualno zlostavljanje, nasilje u porodici, trgovina ljudima, ilegalne droge i prekursori, privredni kriminal, finansijski kriminal uključujući pranje novca i finansiranje terorizma, korupcija i sajber-kriminal.

Štaviše, obuka treba da odgovori na zahtjeve za unapređenje saradnje krivično-pravosudnog sistema sa nedržavnim pružaocima usluga iz oblasti bezbjednosti i pravde, kao i sa civilnim društvom.

Poslednje, ali ne i najmanje važno, ljudska prava i osnovne slobode moraju biti sastavni dio svih vrsta osnovnih, naprednih i specijalizovanih kurseva obuke ili obrazovnih programa za službenike krivično-pravosudnog sistema.

Evaluacija i pregled reforme krivično-pravosudnog sistema

Uvođenje holističkog pristupa u reformu krivično-pravosudnog sistema je dugoročan proces, zbog čega je potrebno raditi evaluacije u ciklusima, koje bi trebale biti povezane sa političkim ciklusom, omogućavajući strateškom nivou da na sistematičan način i u kontinuitetu poboljšava kvalitet usluge krivično-pravosudnog sistema.

Potrebno je voditi računa da se obezbijedi da svaki monitoring i okvir evaluacije sadrži dovoljno širok spektar kako kvalitativnih, tako i kvantitativnih indikatora. Opšti kriterijumi za evaluaciju postupka implementacije reforme u okviru krivično-pravosudnog sistema, u skladu sa kriterijumima za evaluaciju razvojne pomoći OECD–ove Komisije za pomoć u razvoju (DAC) su: relevantnost, efikasnost, djelotvornost, uticaj i održivost reformskih inicijativa. Na kraju, kriterijum za evaluaciju uspješnosti inicijativa u okviru različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i za procjenu uticaja na krivično-pravosudni postupak uopšte, bio bi stepen strukturnih i organizacionih promjena, što podrazumijeva: uspostavljanje zakonskog okvira koji olakšava blisku saradnju i koordinaciju na nivou krivično-pravosudnog sistema; razvoj struktura za komunikaciju i koordinaciju, uključujući integrisano sakupljanje podataka i sisteme obrade; opredjeljivanje i nabavka resursa; obuke; kreiranje transparentnih, fer i efikasnih mehanizmi odgovornosti.

Na osnovu evaluacije implementacionog postupka i njegovih rezultata,

trebalo bi inicirati postupak pregleda, uključujući sve strane učesnice i fokusirajući se na sve faze postupka implementacije. Sve strateške, strukturne, organizacione i operativne aktivnosti koje se dugoročno nijesu pokazale kao uspješne u poboljšanju djelotvornosti i efikasnosti krivično-pravosudnog postupka trebalo bi ponovo detaljno razraditi.

Integrirani pristupi međunarodnih organizacija za pružanje pomoći u reformi krivično-pravosudnog sistema

Bliske konsultacije između međunarodnih aktera uključenih u reformu krivično-pravosudnog sistema su od ključnog značaja kako bi se razvili holistički i komplementarni ciljevi reforme i strategije, odnosno da njihove izjave nacionalnim partnerima o ciljevima i očekivanjima reforme budu koherentne i jedinstvene; da se izbjegnu kontradiktorne filozofije projekata i implementacionih metodologija, koje mogu dovesti do značajne konfuzije i frustracije među korisnicima programa, obuhvatajući institucije krivično-pravosudnog sistema i civilno društvo. U pogledu oskudnih finansijskih i ljudskih resursa, saradnja može pomoći izgradnju interakcija, delegiranje i podjelu zadataka i izbjegavanje duplih aktivnosti i doniranja nekompatibilne opreme.

Jasno je da korisnici međunarodne pomoći za reformu krivično-pravosudnog sistema treba da budu uključeni u planiranje i koordinaciju međunarodne reformske aktivnosti, naročito u dijelu njegovanja lokalne odgovornosti za proces reformi. Koordinacija na strani korisnika pomoći može olakšati ko-ordinaciju ćelija ili upravnih grupa unutar nacionalnih osnovnih implementacionih grupa, ili od strane vodeće agencije među međunarodnim akterima odabrane od strane vlade domaćina koja će imati zadatak i ovlašćenje da koordinira aktivnosti svih spoljnih agencija i uključenih aktera.

Integrirani pristupi unutar međunarodnih organizacija za pružanje pomoći u reformi krivično-pravosudnog sistema

Holistički pristup reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema svakako zahtijeva integrirani pristup sa nivoa organizacije koja pruža pomoć, gdje različita odjeljenja jedne misije i sa nivoa centrale/sekretarijata organizacije blisko sarađuju, sinhronizuju i nadopunjavaju svoje aktivnosti tokom faza planiranja, analize, implementacije i pregleda.

U cilju obezbjeđivanja holističkog pristupa u misijama na terenu bi trebalo razmotriti formiranje jedinica za reformu krivično-pravosudnog sistema, ili bar pozicija oficira za vezu koji bi koordinirali i olakšali odvijanje reforme krivično-pravosudnog sistema zemljama domaćinima i blisko srađivali sa partnerima

iz njihovih glavnih sekretarijata. Ove jedinice/oficiri za vezu bi trebalo da budu raspoređeni na strateškom nivou u Kancelariji šefa Misije kako bi imali političku i birokratsku snagu da omoguće koordiniran i komplementaran pristup relevantnih odjeljenja Misije.

Osnovni zahtjev za konzistentan i koherentan holistički pristup međunarodnih organizacija je, prije svega, da su različita odjeljenja Misije na terenu sigurna u potrebu da se primijeni holistički multisektorski pristup reformi krivično-pravosudnog sistema, kao i da su spremni da integrišu sopstvene projekte reforme u okviru svih dimenzija u Misiji, zatim da su svjesni specifičnih potreba i kontekstualnog okvira različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u zemlji domaćinu i drugih relevantnih odjeljenja Misije. Zato je detaljna zajednička priprema osoblja Misije od suštinskog značaja u prenosu znanja i razmišljanja.

I. Uvod

Reforma krivično-pravosudnog sistema postala je prioritet međunarodne zajednice u njenim naporima da pomognu tranzicionim i postkonfliktnim društvima u uspostavljanju ili ponovnom uspostavljanju vladavine prava. Reforma krivično-pravosudnog sistema se, takođe, odvija i u mnogim starijim demokratijama gdje je identifikovana potreba za poboljšanjem efikasnosti i djelotvornosti krivično-pravosudnog postupka.

Od 1998. godine, OEBS-ove policijske aktivnosti su postale ključni element OEBS-ovog doprinosa ovim međunarodnim naporima. Neke od naučenih lekcija u realizaciji ovih aktivnosti su da dostignuća i njihova održivost u poboljšanju operativne efikasnosti policije mogu biti umanjena nedovoljnim razvojem reformi šireg sistema krivičnog pravosuđa, na primjer u zakonodavnom, sudskom i kazнено-popravnom sistemu. Nedostatak reforme u drugim oblastima krivičnog pravosuđa, međutim, imao je negativan uticaj na dostignuća u reformi policije.

Na primjer, mala je korist u pružanju vrhunske pomoći u izgradnji forenzičkih kapaciteta policije ukoliko se forenzički dokazi ne mogu koristiti na sudu zbog nedostatka zakonodavne osnove i potrebnih profesionalnih vještina tužilaca i sudija.

Takođe, nedostatak komunikacije između policije, tužilaca i sudija, uključujući i nedovoljne krivično-pravosudnog za čuvanje i razmjenu informacija i praćenje slučajeva krivičnih djela, znatno otežava koordinaciju krivičnih postupaka. To može dovesti do kašnjenja u krivičnom postupku i stvaranja nepotpunih dosijea istrage, što može dovesti do odustajanja od slučajeva prije podizanja optužnica ili do donošenja presuda izdatih bez znanja da su određeni optuženi povratnici u kriminalu.

Štaviše, osumnjičeni lišeni slobode od strane policije mogu redovno biti pušteni zbog procesnih grešaka u pravosuđu ili korupcije ili jednostavno zato što nema dovoljno zatvorskih ćelija na raspolaganju.

Nedostatak sudija, tužilaca, a povremeno i advokata odbrane može da dovede do situacije u kojoj se pritvorenici drže duže od 48 ili 72 sata kako je predviđeno zakonom prije nego što se otpuste, i mnogo duže prije nego što se izvedu pred sud.

Disfunkcionalnost izvještavanja i sistema upravljanja predmetima, kao i nepotrebno produživanje pritvora do suđenja predstavljaju kršenje ljudskih prava kako pritvorenika, tako i žrtve u pogledu pristupa informacijama u vezi sa predmetom i zbog krivičnog postupka, a šteti i kredibilitetu čitavog sistema krivičnog pravosuđa.

Nedostatak napretka u širem kontekstu reformi krivično-pravosudnog sistema, uključujući zaostajanje reformi u pravosudnim ili zatvorskim sektorima u vezi sa reformom policije, može da dovede do osjećaja nekažnjivosti među stanovništvom i frustracije i cinizma među pripadnicima policije, koji mogu da dovedu do njihovog nepravilnog ponašanja i kršenja zakona.

Opšte nepovjerenje javnosti u zvanični sistem krivičnog pravosuđa takođe može dovesti do povećanog oslanjanja javnosti na običajne, nedržavne krivično-pravosudnog pravde, koji mogu, međutim, kršiti univerzalne odredbe ljudskih prava u svojim postupcima i odlukama.

Priznato je mišljenje među praktičarima krivično-pravosudnog sistema, kreatorima politike i akademikima, da reforme u jednom sektoru ovog sistema moraju biti komplementarne sa reformama u drugim sektorima u cilju poboljšanja krivično-pravosudnog postupka u cijelom sistemu, kao i održivosti reformskih uspjeha.

Generalni sekretar Ujedinjenih nacija je, 2004. godine, eksplicitno ukazao da „jačanje kapaciteta policije [...] da hapsi ne može se smatrati doprinosom vladavini prava ukoliko nema savremenih zakona na snazi, ukoliko uslovi u pritvorskim prostorijama nijesu humani, a prostorije adekvatno opremljene i pod adekvatnim nadzorom kako bi se sva uhapšena lica mogla zadržati, ukoliko sudstvo nije dovoljno funkcionalno da ih procesuiraju na zakonit i brz način i ukoliko nema advokata odbrane da ih zastupaju.“¹

Generalni sekretar je naglasio da bi ponovno uspostavljanje policijskih službi trebalo biti u skladu sa reformskim aktivnostima u vezi sa “zakonodavnim radom, prevencijom kriminala, razvojem sudstva, pravnim obrazovanjem, reformom zatvorskog sistema, tužilačkih kapaciteta, zaštitom i podrškom žrtvama, podrškom civilnom društvu, propisima za državljanstvo i identifikaciju, rješavanjem imovinskih sporova”.² Osim toga, strategije za sveobuhvatnu i holističku³ reformu krivično-pravosudnog sistema bi trebalo da “pažnju posvete standardima pravde, zakonima koji ih propisuju, institucijama koje ih sprovode, mehanizmima koji ih nadgledaju i ljudima koji im moraju imati pristup”.⁴

Shodno tome, uspostavljanje vladavine prava zahtijeva ne samo kapacitete za sprovođenje zakona i izgradnju institucija već i uporediva i sinhronizovana

1 Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija, *Vladavina prava i tranziciona pravda u društvima u sukobu i nakon sukoba. Izvještaj Generalnog sekretara, S/2004/616, 23. avgust, 2004.*

2 Ibid, Parag.24, str.9.

3 Holistički pristup reformi krivično-pravosudnog sistema se bazira na jakoj međusobnoj povezanosti različitih elemenata sistema, u cilju funkcionisanja sistema kao cjeline. Holistički pristup reformi stoga promovise ideju reforme sistema kao cjeline, a ne njegovih pojediničnih segmenata.

4 Ibid, Parag.24, str.9.

poboljšanja u okviru cijelog krivično-pravosudnog sistema, posebno na tačkama koje povezuju rad različitih sektora u ovom sistemu, kao i sa pružaocima nedržavnih usluga u oblasti bezbjednosti i pravosuđa tokom krivično-pravosudnog postupka.

Holistički pristup reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog postupka zahtijeva harmonizovane i komplementarne reformske aktivnosti na nivou OEBS-a među njegovim različitim tematskim komponentama, kao i između OEBS-a, njegovih međunarodnih partnerskih organizacija i nacionalnih aktera u procesu reformi.

Na osnovu svog političkog okvira, sveobuhvatnog i međudimenzionalnog pristupa bezbjednosti koji sprovode razne izvršne strukture organizacije i njene dugoročne strukture koje su prisutne na terenu u jednom broju država učesnica, OEBS je dobro pozicioniran za dugotrajno rješavanje reforme krivično-pravosudnog sistema na holistički način.

Dok su mnoge međunarodne i nacionalne organizacije počele da promovišu sveobuhvatan pristup reformi krivično-pravosudnog sistema, i dok su izazovi ovakvog pristupa dobro poznati u međunarodnoj zajednici, praktična uputstva o sprovođenju takvog holističkog pristupajoš uvijek nedostaju. Konkretno, ne postoje smjernice koje će obraditi dodirne tačke između različitih sektora krivično-pravosudnog sistema.

Imajući u vidu gore navedene izazove reforme policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema, i na osnovu njegovih mandata da pomogne državama učesnicama u podržavanju vladavine prava i jačanju ključnih policijskih vještina⁵, i da pruži "u svojim politikama i aktivnostima pojačanu pažnju ključnoj ulozi krivično pravosudnih sistema [...] i da bolje uzme u obzir interakciju između komponenata tih sistema",⁶ u 2011. godini, Strateška jedinica za policijske poslove Odjeljenja OEBS-a za transnacionalne prijetnje (TNTD/SPMU) započela je izradu Priručnika o dobrim praksama u sprovođenju programa reformi policije koji slijedi holistički pristup opštoj reformi krivično-pravosudnog sistema. Ovaj pristup je dodatno odobren od strane država učesnica OEBS-a 2012. godine usvajanjem *Strateškog okvira OEBS-a za policijske aktivnosti*, u kojoj su potvrdili značaj podrške i dopunjavanja reformi policije sa naporima koji se preduzimaju u drugim sektorima krivično-pravosudnog sistema, a OEBS je u zadatak dobio da razvije smjernice u tom pogledu.

5 Cf. OEBS, OEBS-ova Strategija o prijetnjama po bezbjednost i stabilnost u dvadeset prvom vijeku, Jedanaesti sastanak Ministarskog savjeta, Maastricht, 1. i 2. decembar, 2003., Parag.32.

6 OEBS, Ministarski savjet Odluka br. 5/06, Organizovani kriminal, Četrnaesti sastanak Ministarskog savjeta, Brisel, 5. decembar, 2006. godine, parag. 11.

I.1 Ciljevi priručnika

Ciljevi priručnika su da:

- podigne svijest relevantnih učesnika, kao što su kreatori zakona i politike, donatori, istraživači, praktičari krivičnog pravosuđa u OEBS-u, druge međunarodne organizacije, državni organi i predstavnici civilnog društva u zemljama učesnicama, o potrebi za holističkim pristupima reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema;
- identifikuje dodirne tačke između relevantnih sektora krivično-pravosudnog sistema, kao što su policija, tužilaštvo, advokati odbrane, sudovi i zatvorski sistem, kao i pružaoci običajnih i nedržavnih usluga u oblasti sistema pravosuđa i bezbjednosti koje treba obraditi i
- daju smjernice relevantnim izvršnim strukturama OEBS-a, međunarodnim partnerskim organizacijama i relevantnim zainteresovanim stranama u državama učesnicama o tome kako da se postignu efikasniji i održivi rezultati u reformi policije u okvirima reforme krivično-pravosudnog sistema na osnovu:
 - usklađenih (dopunjenih i sinhronizovanih) reformskih aktivnosti policije sa reformskim aktivnostima u drugim sektorima krivično-pravosudnog sistema;
 - ojačane saradnje i koordinacije između različitih izvršnih struktura OEBS-a; drugih međunarodnih i nacionalnih reformskih organa i donatora, kao i nacionalnih aktera;
 - ojačane saradnje i koordinacije između različitih sektora krivično-pravosudnog sistema i
 - ojačane saradnje i koordinacije između institucija krivično-pravosudnog sistema, drugih državnih organa, pružaoca nedržavnih usluga iz oblasti bezbjednosti i pravosuđa, i civilnog društva.

Postoje brojni relevantni vodiči za reformu sektora bezbjednosti i reformu krivično-pravosudnog sistema uopšte, kao i o reformi policije i reformi ostalih elemenata krivično-pravosudnog sistema. Neki od najsveobuhvatnijih i istaknutih primjera ovih dokumenata su *OECD DAC Priručnik o reformi sistema bezbjednosti*, Kancelarija Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (UNODC) *Alat za procjenu krivičnog pravosuđa* i Vodič UNODC-a o reformi krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba, koji detaljno opisuju osnovne elemente reforme krivično-pravosudnog sistema.

Dakle, ovaj priručnik ne opisuje detaljno reformske korake u svakom od različitih sektora krivično-pravosudnog sistema; umjesto toga, priručnik se kratko i suštinski bavi osnovnim aspektima reforme u različitim sektorima krivično-pravosudnog sistema i pruža unakrsne reference za detaljne informacije u drugim dokumentima. Takođe, priručnik će čitaocu poslužiti kao ključ za te dokumente.

Osnovni cilj priručnika je da dopuni postojeću literaturu fokusirajući se na dodirne tačke između različitih sektora krivično-pravosudnog sistema u dijelu zakonodavstva, strateške, proceduralne, organizacione oblasti i obuku, koji treba da se riješe u holističkom pristupu reformi krivično-pravosudnog sistema i da obezbijedi kompilaciju dobrih praksi iz OEBS-a, zemalja učesnica i drugih međunarodnih i nacionalnih partnerskih organizacija o tome kako da na efikasan i uspješan način sprovede ove holističke reformske korake.

Glavna perspektiva koja je uzeta u obzir u ovoj analizi i kompilaciji dobrih praksi je perspektiva policije, obrađujući, prije svega, relevantne dodirne tačke između policije i njihovih kolega u okviru krivično-pravosudnog sistema, pružaoca nedržavnih usluga u oblasti bezbjednosti i pravosuđa i civilnog društva.

Iako se ovaj priručnik fokusira na reformu krivično-pravosudnog sistema na nacionalnom i lokalnom nivou, on ipak priznaje značaj jačanja saradnje ovog sistema na međunarodnom i regionalnom nivou. Bez efikasne prekogranične saradnje između različitih aktera krivično-pravosudnog sistema, transnacionalne prijetnje koje dolaze od terorizma i organizovanog kriminala ne mogu se rješavati na odgovarajući način. Dakle, priručnik se bavi međunarodnom saradnjom u krivično-pravosudnom sistemu, u kontekstu pravne reforme i zajedničkih inicijativa obuke, koje imaju za cilj da sprovedu međunarodne instrumente saradnje u okviru sistema, kao što su Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (UNTOC), koja zahtijeva da države koje su je ratifikovale usvoje okvire za izručenje, uzajamnu pravnu pomoć i saradnju u oblasti sprovođenja zakona.

I.2 Struktura priručnika

U poglavlju II ovog priručnika objašnjeni su i definisani relevantni uslovi i pretpostavke u vezi sa reformom krivično-pravosudnog sistema, ukratko razrađujući njene osnovne elemente i principe..

U poglavlju III razrađeni su suštinski elementi holističkih osnovnih procjena krivično-pravosudnog sistema kao što slijedi: zakonodavstvo krivično-pravosudnog sistema; politike i pravila; organizacione strukture; obuka i strukture profesionalnog razvoja i strukture odgovornosti i nadzora. Poseban fokus je usmjeren na dodirne tačke između policije i drugih sektora krivično-pravosudnog sistema.

U poglavlju IV fokus je usmjeren na razvoj strategija i akcionih planova za sveobuhvatnu i holističku reformu policije u okviru reforme krivično pravosudnog sistema, identifikovanje ciljeva, uloga i odgovornosti međunarodnih i nacionalnih učesnika u procesu reforme.

U poglavlju V istražen je osnovni pravni okvir krivično-pravosudnog sistema koji je potreban za obezbjeđivanje usaglašenosti zakona sa međunarodnim normama i standardima ljudskih prava i krivično-pravosudnog sistema i za efikasniju i djelotvorniju saradnju između svih sektora krivično-pravosudnog sistema i ostalih relevantnih aktera u krivično-pravosudnom postupku, kao što su državni organi, nedržavni pružaoci usluga u oblasti bezbjednosti i pravde i civilno društvo.

U poglavlju VI opisani su načini prevođenja zakonskih odredbi krivičnog pravosuđa u cilju bolje saradnje između svih relevantnih aktera, sa pogledom na poboljšanje pristupa bezbjednosti i pravdi i jačanje efikasnosti i djelotvornosti krivičnopavosudnog postupka u skladu sa normama i standardima zaštite ljudskih prava.

Poglavlje VII daje pregled praktičnih primjera organizacionih i strukturnih promjena koje su potrebne u cilju podrške implementaciji politika i propisa. Fokus će biti usmjeren na neke ključne oblasti i krivično-pravosudnog saradnje između institucija krivično-pravosudnog sistema i između krivično-pravosudnog sistema i nedržavnih aktera i civilnog društva koji su relevantni za poboljšani pristup bezbjednosti i pravdi, kao i efikasnost i djelotvornost krivično-pravosudnog postupka.

Ovaj pregled takođe obuhvata oblast zajedničke obuke i inicijativa profesionalnog razvoja koje jačaju operativnu efikasnost i djelotvornost krivično-pravosudnog sistema i drugih relevantnih aktera u krivično-pravosudnom postupku.

U poglavlju VIII ukratko je prikazana evaluacija i pregled reforme krivično-pravosudnog sistema.

U svim gore navedenim poglavljima osnovni temelji i principi vladavine prava i demokratskog krivično-pravosudnog sistema, uključujući i pitanja ljudskih prava, rodne ravnopravnosti, odgovornosti i nadzora su kontinuirano obrađeni na odgovarajući način.

Na kraju, u poglavlju IX razrađeni su ključni elementi integrisanog pristupa reformi krivično-pravosudnog sistema među različitim međunarodnim akterima, dok su u poglavlju X ukratko opisani zahtjevi integrisanog pristupa u okviru organizacija koje pružaju pomoć u reformi krivično-pravosudnog sistema.

II. Terminologija

II.1 Pravda i vladavina prava

U skladu sa definicijom Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija pravda je “ ideal odgovornosti i pravičnosti u zaštiti i opravdanju prava i sprečavanju i kažnjavanju nepravde. Pravda podrazumijeva poštovanje prava optuženog, poštovanje interesa žrtava i dobiti društva u cjelini. To je koncept ukorijenjen u svim nacionalnim kulturama i tradicijama i dok upravljanje ovim konceptom obično podrazumijeva formalne sudske krivično-pravosudnog, podjednako su relevantni i tradicionalni mehanizmi za rješavanje sporova”⁷.

Generalni sekretar definiše vladavinu prava na sljedeći način: „Vladavina prava je koncept u samom srcu misije Organizacije. To se odnosi na princip vladavine u kojem su sva lica, institucije i fizička i pravna lica, uključujući i same države, odgovorni zakonima koji su javno objavljeni, jednaki u primjeni i na osnovu kojih se nezavisno presuđuje, a koji su u skladu sa međunarodnim normama o ljudskim pravima i standardima. To zahtijeva i mjere koje obezbjeđuju poštovanje principa vladavine prava, jednakost pred zakonom, odgovornosti prema zakonu, pravičnost u primjeni zakona, podjelu vlasti, učešće u odlučivanju, pravnu sigurnost, izbjegavanje proizvoljnosti i proceduralnu i zakonsku transparentnost.“⁸

II.2 Elementi krivično-pravosudnog sistema

U skladu sa priručnikom UNODC-a o *reformi krivičnog pravosuđa u postkonfliktnim državama*, kao i *UNODC-ovim Alatom za procjenu krivičnog pravosuđa*, različite institucije krivično-pravosudnog sistema će biti obrađene u ovom priručniku i obuhvataju: policiju, tužilaštvo, advokate i krivičnu odbranu, sudove i zatvorske službe (pritvor i zatvori).⁹

Pored gore navedenih institucija krivično-pravosudnog sistema, postoje i druge važne državne i nedržavne institucije koje treba riješiti u toku i u kontekstu holističkog pristupa reformi krivično-pravosudnog sistema.

7 Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija, *Vladavina prava i tranziciona pravda u konfliktnim i post-konfliktnim društvima* (op. cit. bilješka 1), parag. 7, str.4.

8 Ibid, parag.6, str.4.

9 Cf. UNODC/Institut za mir Sjedinjenih Američkih Država, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba. Vodič za praktičare*, Njujork, septembar, 2011, str. 9-11 i 14f.

- Upravljanje institucijama krivično-pravosudnog sistema kao što su Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova koji su često primarni izvor zakonodavnih i regulatornih inicijativa i mogu imati nadzornu ulogu i/ili kontrolu nad budžetom pravosudnih institucija, odnosno policije;
- Nadzorne institucije, uključujući organe unutrašnjeg nadzora i organe spoljnjeg nadzora, kao što su ministarstva, parlamenti/parlamentarni odbori, nacionalni savjetodavni odbori bezbjednosti, ombudsmeni, nacionalne komisije za ljudska prava, nadzorna tijela civilnog društva i mediji.¹⁰

U skladu sa navedenom izjavom Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija (vidjeti poglavlje II.1), tj. da su tradicionalni mehanizmi za rješavanje sporova podjednako relevantni kao i formalni sudski mehanizmi, u određenoj zemlji nedržavni pružaoci bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao što su grupe na oprezu, grupe za posmatranje komšiluka, civilne službe privatnog obezbjeđenja i običajni sudovi mogu imati važnu ulogu u pružanju bezbjednosti i pravde.

U društvima u kojima su zvanične bezbjednosne i pravosudne institucije veoma ograničene u svojem domašaju i teško dostupne većini stanovništva, javnost se u velikoj mjeri oslanja na običajne ili nedržavne pravosudne sisteme da riješe sva sporna pitanja, uključujući i kriminal.

Posebno u postkonfliktnim državama, pružaoci nedržavnih usluga bezbjednosti često igraju važniju ulogu od državnih aktera, jer su spremniji i sposobni da obezbijede sigurnost, dok državni akteri ili nijesu spremni ili nijesu u stanju - zbog nedostatka kredibiliteta, zbog bivšeg nezakonitog i pristrasnog učešća u sukobu ili zbog nedostatka sredstava - da jednako obezbijede sigurnost za sve zajednice.¹¹

Iako je u regionu OEBS-a procenat pružaoca običajnih i nedržavnih bezbjednosnih i pravosudnih usluga znatno niži nego u drugim regionima svijeta,¹² još uvek postoje primjeri gdje se, u jednom broju država učesnica, uloge formalnih institucija bezbjednosti i pravde dopunjuju sa običajnim i nedržavnim strukturama.

U procesu reforme, zanemarivanje običajnih i nedržavnih struktura koje mogu da uživaju veći legitimitet od zvaničnih državnih struktura može dovesti

¹⁰ Ibid, str. 12.

¹¹ Ibid, str. 103.

¹² U skladu sa UNODC-om, običajni ili ne-državni pravosudni sistemi "su primarna sredstva za pristup pravdi za 80 posto svjetske populacije", pogledajte UNODC/USIP, *Reforma krivično pravosudnog sistema u zemljama nakon sukoba* (op. cit. bilješka 9), str. 103.

do toga da su reformski naponi irelevantni za mnoge djelove stanovništva i da se ignorišu njihovi zahtjevi za pravdom.

Pored toga, prema nedavnom izveštaju UNODC-a, zabilježen je “znatan porast kompanija koje pružaju usluge privatne bezbjednosti u većini zemalja”, kao odgovor na trend “privatizovanja” pojedinih policijskih funkcija, gdje civilne kompanije privatne bezbjednosti popunjava praznine koje ne može da popuni preopterećena policija i imaju sve veću ulogu u sprečavanju kriminala i bezbjednosti zajednice. Privatizacija policije se desila na nekoliko nivoa. Riječ je o rasterećenju policije, gdje se ona povukla iz pružanja određenih funkcija, a privatna bezbjednost je popunila prazninu; ugovaranje, gdje usluge i dalje obezbjeđuje policija, ali se koristi izvođač za pružanje te usluge; preuzimanje praksi privatnog sektora od strane policije, kao što su naplaćivanje usluga i prihvatanje sponzorstva.¹³

Običaji i prakse pružaoca običajnih, nedržavnih usluga bezbjednosti i pravde moraju uvijek biti u skladu sa međunarodnim standardima za zaštitu ljudskih prava i moraju biti transparentni i odgovorni u svom poslu, takođe omogućavajući podnošenje žalbe na njihove odluke, kako bi bili prihvatljiv komplementarni element zvaničnih struktura. Neke opšte smjernice o tome kako da se obrade pružaoci običajnih, nedržavnih usluga bezbjednosti i pravde će biti date u ovoj knjizi.¹⁴

13 UNODC, *Civilne službe privatnog obezbjeđenja: Njihova uloga, nadzor i doprinos sprečavanju krivičnih djela i sigurnosti zajednice*, dokument upoznavanja za sastanak ekspertske grupe o civilnim službama privatnog obezbjeđenja, Beč, 24. avgust, 2011. godine.

14 Za sveobuhvatnu analizu prednosti i ograničenja nezvaničnih običajnih pravosudnih sistema, pogledajte UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit. bilješka 9), str. 103-113.

II.3 Različiti oblici postavljanja reformi

Reforma krivično-pravosudnog sistema u scenarijima nakon sukoba u državama u tranziciji i zrelim demokratijama

Pošto je cilj ovog priručnika da podrži holističke aktivnosti reforme policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema u cijelom području OEBS-a, obradiće opšte reformske izazove i zahtjeve sa kojima se reformski akteri mogu suočiti u zrelim demokratijama. Takođe, obradiće i specifičnije izazove koji su često karakteristični za državu nakon sukoba ili države u tranziciji u kontekstu raspada ključnih državnih institucija krivično-pravosudnog sistema velikih razmjera.

U postkonfliktnim situacijama, pravni okviri se često karakterišu političkom distorzijom, a zanemarivanjem međunarodnih standarda zaštite ljudskih prava i krivičnog prava. "Hitni zakoni i izvršne uredbe često važe jedan dan. Dok su adekvatni zakoni u knjigama, ostaju nepoznati široj javnosti i službeni akteri nemaju ili kapacitet ili sredstva da ih sprovedu. Nacionalnim pravosudnim, policijskim i kazneno-popravnim sistemima su obično oduzeta ljudska, finansijska i materijalna sredstva neophodna za njihovo adekvatno funkcionisanje."¹⁵ Krivično-pravosudnim organima može stoga često nedostajati legitimitet ukoliko postanu instrumenti represije tokom sukoba ili ukoliko su uključeni u organizovani kriminal.

Takođe, česte karakteristične situacije u zemljama nakon sukoba su: raspostranjena dostupnost oružja, teška nasilja po osnovu pola i seksualna nasilja, eksploatacija djece, progon manjina i ugroženih grupa, krijumčarenje, trgovina ljudima i druge kriminalne aktivnosti. "U takvim situacijama, čest je slučaj da grupe organizovanog kriminala imaju bolje resurse od lokalne samouprave i da su bolje naoružani od lokalnih organa bezbjednosti."¹⁶

Iako reforma krivično-pravosudnog sistema može zajednički obraditi veze između različitih institucija, uključujući i razgraničenje, a, ako je potrebno, redefinisanje uloga i odgovornosti u postkonfliktnim situacijama, ove nove definicije pružaoca usluga krivičnog pravosuđa i bezbjednosti mogu biti čak i od ključnog značaja. Na primjer, ovdje je često potrebno ponovo razdvojiti vojsku i policiju (u vezi sa pružanjem eksternog i domaćeg sprovođenja zakona), ili uspostaviti ravnotežu između policije i kazneno-popravnih sistema, kao i omogućiti relevantnim akterima da obezbijede ravnotežu između institucija krivičnog pravosuđa.¹⁷

15 Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija, *Vladavina prava i tranziciona pravda u društvima u sukobu i društvima nakon sukoba* (op. cit. bilješka 1), paragraf 27, str.10.

16 Ibid.

17 CF, UNDP, *Reforma sektora bezbjednosti i tranziciona pravda. Programski pristup krizama nakon sukoba*, mart, 2003., str. 9.

Reforma krivično-pravosudnog sistema u različitim pravnim sistemima

Reformski pristup po mjeri mora uzeti u obzir nacionalni pravni sistem, što može imati posljedice prilikom definisanja uloga, zadataka i odgovornosti različitih aktera krivično-pravosudnog sistema.

Reforma krivično-pravosudnog sistema u različitim pravnim sistemima

Sasvim je prirodno da reformski pristup po mjeri određene zemlje mora uzeti u obzir njen nacionalni pravni sistem, što može imati posljedice prilikom definisanja uloga, zadataka i odgovornosti različitih aktera krivično-pravosudnog sistema.

Najčešće diferenciranje u klasifikovanju pravnih sistema je napravljeno između tradicije anglosaksonskog zajedničkog prava i tradicije evropskog kontinentalnog građanskog prava. Zajedničko pravo, u principu, nije kodifikovano i ne zasniva se na sveobuhvatnoj kompilaciji pravnih pravila i statuta. Iako se zajedničko pravo oslanja na neke statute, koji predstavljaju odluke u zakonodavnom smislu, u velikoj mjeri ono se zasniva na presedanima, odnosno na sudskim odlukama koje su već donesene u sličnim slučajevima. Ovi presedani se održavaju tokom vremena kroz sudske evidencije, a istorijski gledano, dokumentovani su u kolekcijama sudske prakse u formi godišnjaka i izvještaja. Presedane koji se žele primijeniti prilikom odlučivanja svakog novog slučaja određuje sudija koji predsjedava suđenjem. Dakle, sudije imaju ogromnu ulogu u oblikovanju zakona. Ključna razlika u tradiciji ova dva pravna sistema je, dakle, da u tradiciji zajedničkog prava, sudstvo "stvara" nacionalni pravni okvir na osnovu presedana. Dakle, sudije, de facto, služe kao zakonodavci, sa zakonodavnim ovlaštenjima da donošenjem odluka kreiraju zakon.¹⁸

„Nasuprot tome, u kontinentalnoj evropskoj tradiciji, zakonodavac je primarni kreator zakona” i sudije rade u okviru pravnog okvira koji “je utvrđen glavnim zakonima, koji sadrže sistematizovane zakonske odredbe koje obuhvataju velike, dobro definisane oblasti. Stil sudskih odluka na kontinentu umanjuje ulogu pojedinih sudija, dok s druge strane uveličava okvir donošenja zakona.”¹⁹

“U nekim pravnim sistemima, posebno onima sa uticajem građanskog prava ili tradicije, postupak krivične istrage vodi tužilac ili istražni sudija, koji

18 Cf. Blank, J.L.T. (ed.), *Javne odredbe i učinak*, Amsterdam 2000, str.18, citirano u: Kuhry, Bob, *Učinak javnog sektora. Međunarodna kancelarija za upoređivanje obrazovanja, zdravstvenog sistema, javne uprave, zakona i reda, socijalnog i kulturnog planiranja*, Hag, septembar, 2004., str.189.

19 Blank, *Javne odredbe i učinak (op.cit. bilješka 18)*, str. 18, citirana u: Kuhry, *Učinak javnog sektora (op.cit. bilješka 18)*, str. 189.

je zakonom ovlašten da usmjeri policijsku istragu ili, u nekim slučajevima, posebne sudske policije. Po nalogu tužioca ili istražnog sudije policija mora da sprovede bilo kakvu istragu i da ga/je o obavijesti o istom. U drugim sistemima, posebno onima sa tradicijom zajedničkog prava, policija igra aktivniju ulogu i ima autonomiju u istrazi krivičnih djela. U suštini, policija je odgovorna za ukupan postupak krivične istrage. Na kraju istrage, nakon što prikupi dokaze, policija ih dostavlja nadležnom organu tužilaštva, koje zatim preuzima krivično gonjenje. Ovi pristupi se razlikuju u načinima primjene, ali osnovna načela ostaju ista: identifikovanje izvršioca i obezbjeđivanje da se on ili ona privedu pravdi.”²⁰

Štaviše, pravni sistemi u različitim zemljama mogu se značajno razlikovati u pogledu *principa zakonitosti* i *principa prilike*, koji reguliše diskreciona ovlašćenja tužilaca. Dok princip zakonitosti zahtijeva od tužioca da podigne optužnicu kad god postoji dovoljno dokaza o krivici osumnjičenog, *princip prilike* pruža tužiocu da sa više diskrecije odluči u svakom pojedinačnom slučaju da li postoji javni interes za krivično gonjenje.²¹

Postoji klasična razlika između pravnih sistema tužilačkih postupaka i inkvizitorskih postupaka: u prvom slučaju, sudija tradicionalno ima pasivniju ulogu, igrajući neutralnu ulogu između odbrane i tužioca, koji je aktivniji u predstavljanju slučaja; u drugom, očekuje se da sudija bude aktivniji u predstavljanju dokaza za i protiv krivice okrivljenog.²² Uloga sudija takođe može varirati, naročito kada porota ili sudije porotnici igraju važnu ulogu u sudskom postupku.²³

Još jedan aspekt određenih specifičnosti različitih pravnih sistema je da, u nekim zemljama, običajno pravo i vjerska pravila ili zakoni (npr. islamski/šerijatsko pravo) mogu u određenoj mjeri dopunjavati zvanični zakon. Međutim, moguće su situacije gdje običajno pravo nije komplementarno sa zvaničnim zakonom, već se primjenjuje paralelno, ili je čak u suprotnosti sa njim.

20 UNODC, “Rad policije. Javna bezbjednost i rad policijske službe”, u: *Alatu za procjenu krivičnog pravosuđa*. Njujork, 2006, str. 13; takođe pogledajte

UNODC, “Rad policije. Istraga krivičnog djela”, u: *Alatu za procjenu krivičnog pravosuđa*. Njujork, 2006, str. 1; i

UNODC, “Pristup pravdi. Tužilačka služba”, u: *Alatu za procjenu krivičnog pravosuđa*. Njujork, 2006, str. 7.

21 Cf. Aromaa, Kauko et al, *Kriminal i krivično pravosuđe u Evropi i Sjevernoj Americi 1995-1997: Izvještaj šestog pregleda Ujedinjenih nacija o trendovima kriminala i krivično-pravosudnim sistemima*, Evropski institut za prevenciju kriminala i kontrolu, povezano sa Ujedinjenim nacijama (HEUNI), Serija publikacije br.40, Helsinki 2003, str. 15; takođe pogledajte: Kuhry, *Učinak javnog sektora* (op.cit.bilješka 18), str.190.

22 Ibid.

23 Cf. Kuhry, *Učinak javnog sektora* (op.cit. bilješka 18), str. 190.

Pružaoći pomoći u reformi krivičnog pravosuđa moraju biti svjesni da je svaki krivično-pravosudni sistem jedinstven za sebe i da odražava autohtonu istoriju jedne zemlje, kao i da predstavlja prikaz sistema koji su „uvezeni“ ranije.

Svjesni različitih pravnih sistema i tradicija u OEBS-u, kompilacija primjera zakonskih odredbi za poboljšanje efektivnosti i efikasnosti krivično-pravosudnog sistema i postupka, koji su predstavljeni u ovom priručniku, mogu obezbijediti osnovne primjere zakona i postupaka za njihovu modifikaciju, ili ukoliko se smatra neprikladnim za uključivanje u nacionalni kontekst, mogu makar poslužiti kao inspiracija za kreatore politika i praksi u cilju promjene zakonskih odredaba.

II.4 Ciljevi i vodeći principi reforme krivično-pravosudnog sistema

Ukratko, cilj reforme krivično-pravosudnog sistema je da obezbijedi djelotvorno i efikasno pružanje bezbjednosti i pravde za stanovništvo u cjelini, na transparentan i odgovoran način, pod vladavinom prava i u skladu sa ljudskim pravima i osnovnim slobodama.²⁴

Preciznije, cilj reforme treba da bude razvoj demokratskog krivično-pravosudnog sistema koji ispunjava sljedeće principe dobrog upravljanja:²⁵

- Institucije krivično-pravosudnog sistema funkcionišu u skladu sa međunarodnim pravom i domaćim konstitucionim zakonima.
- Institucije krivično-pravosudnog sistema su odgovorne pred zakonom i javnošću, a njihov rad nadzire pravosuđe i javnost, uključujući i izabrane civilne vlasti i civilno društvo. Informacije o planiranju, budžetiranju i radu institucija krivično-pravosudnog sistema su dostupne u okviru organa vlasti i građanima; usvojen je sveobuhvatan i disciplinovan pristup u upravljanju svim resursima.
- Policija i drugi organi bezbjednosti sprovode zakon bez diskriminacije i preduzimaju odgovarajuće mjere protiv navodnih kršenja zakona; štite osnovna prava i slobode pojedinaca i zajednica; sprečavaju i otkrivaju kriminal; smanjuju strah; i pružaju pomoć i usluge građanima.

24 Cf. Hartog, Merijn (ed.), *Reforma sektora bezbjednosti u Centralnoj Aziji: Istražujući potrebe i mogućnosti*, Centar za evropske studije bezbjednosti, Groningen 2010, str. 8.

25 Cf. DFID, *Reforma sektora bezbjednosti i upravljanje vojnim troškovima: Visoki rizici za donatore, veliki rezultati u razvoju*, Izveštaj na međunarodnom simpozijumu organizovanom od strane Odjeljenja za međunarodni razvoj Ujedinjenog Kraljevstva, London, februar, 2000, str. 46.

- Pravosuđe postoji kao nezavistan organ sposoban za donošenje sudskih odluka i presuda jednako za sve, u okviru svoje nadležnosti, nepristrasno i bez spoljnog uticaja ili miješanja.
- Kazneno-popravne službe pružaju bezbjedan, siguran i human zatvor i sistem rehabilitacije, uključujući alternative za lišavanje slobode i mjere preusmjeravanja od redovnog krivičnog postupka.
- Osoblje koje radi u institucijama krivično-pravosudnog sistema je adekvatno obučeno da obavlja svoje dužnosti na profesionalan način, u skladu sa sudskim postupkom i zahtjevima za zaštitu ljudskih prava, u skladu sa profesionalnim i etičkim kodeksima i smjernicama.
- Pojedincima je zagarantovan pravičan postupak, pravno zastupanje i jednak tretman u predvidljivom, fer i transparentnom postupku. Pravna pomoć i pomoć pravnih saradnika je dostupna onima koji je ne mogu priuštiti.

Da bi se postigli ovi ciljevi, treba primijeniti sljedeće principe reforme, koji su usklađeni i komplementarni sa *Uputstvom Generalnog sekretara UN-a iz 2008: Pristup pomoći za vladavinu prava Generalnog sekretara Ujedinjenih nacija*.²⁶

- Reformu krivično-pravosudnog sistema treba zasnivati na međunarodnim normama i standardima. Normativna osnova reforme krivično-pravosudnog sistema treba da je Povelja Ujedinjenih nacija, zajedno sa međunarodnim ljudskim pravima, međunarodnim humanitarnim pravom, međunarodnim krivičnim pravom i međunarodnim pravima izbjeglica.

Osim relevantnih sporazuma, deklaracija, smjernica i principa Ujedinjenih nacija, pomoć OEBS-a u reformi krivično-pravosudnog sistema je takođe vođena normama, principima i standardima definisanim OEBS-ovim Helsinškim završnim aktom, Dokumentom iz Kopenhagena i različitim odlukama OEBS-a o policijskim aktivnostima.²⁷

- Rodna ravnopravnost i zaštita prava ranjivih grupa su osnovni elementi ljudskih prava i zato se moraju promovisati u procesu reforme.

²⁶ Cf. Ujedinjene nacije, *UN Pristup pomoći za vladavinu prava* (op.cit.bilješka 25), str.1-4.

²⁷ CF, OEBS, *OEBS-ov Strateški okvir za policijske aktivnosti*, Odluka Stalnog savjeta br. 1049, 922. Plenarni sastanak, Beč, 26. jul, 2012., parag. 10. Vidi dodatak 1 za listu ključnih međunarodnih konvencija i smjernica koje se mogu primijeniti na rad krivično-pravosudnog sistema u oblasti OEBS-a.

- Odgovornost i transparentnost krivično-pravosudnog sistema kao i nadzor od strane javnosti su takođe konstitutivni elementi vladavine prava i dobrog upravljanja i moraju se promovisati tokom procesa reforme.
- Reforma krivično-pravosudnog sistema mora uzeti u obzir socijalno-politički kontekst i potrebe bezbjednosti i pravde u specifičnom kontekstu svake zemlje domaćina, kao i prirodu i uslove pravnog sistema, kulture, tradicije i institucija na kojima se zasniva sistem.
- Pristup reformi krivično-pravosudnog sistema mora biti usmjeren na ljude i lokalnu odgovornost, a mora imati podršku u cilju davanja adekvatnog odgovora na potrebe korisnika sistema, odnosno imati dobre procjene za održivost. Civilno društvo predstavlja ključni element nacionalnih učesnika u postupku reforme. Pored toga, značajna odgovornost zahtijeva pravno osnaživanje svih segmenata društva.
- Održivost reformskih dostignuća može se dodatno povećati razvojem ljudskih kapaciteta i jačanjem postupaka budžetskog i finansijskog upravljanja.²⁸
- Reforma krivično-pravosudnog sistema zahtijeva pristup orjentisan ka instituciji i procesima. Dok se prvi fokusira na izmjenu zakona, politika i propisa, pružanje obuke, izgradnju infrastrukture i pružanje materijalne podrške, ovaj drugi ima za cilj poboljšanje učinka i radnih odnosa između institucija krivičnog pravosuđa, nadzornih institucija, zvaničnih i nedržavnih sistema krivičnog pravosuđa i odnosa između aktera krivičnog pravosuđa i javnosti. U cilju postizanja održivog dostignuća reforme, ravnoteža mora biti uspostavljena između ova dva pristupa orijentacije - instituciji i procesima.²⁹
- Holistička reforma krivično-pravosudnog sistema će često zahtijevati učešće više međunarodnih i domaćih aktera koji treba da koordiniraju svoje aktivnosti i izrade sveobuhvatne strategije kako bi se obezbijedila komplementarna, sinhronizovana, efikasna, djelotvorna i održiva pomoć.

Svi gore navedeni ciljevi i vodeći principi reforme krivično-pravosudnog sistema će se razmatrati u poglavljima koja slijede.

28 Cf. OECD, OECD, *DAC Priručnik o reformi sistema bezbjednosti. Podrška bezbjednosti i pravdi*, Pariz, 2007, str. 63-67

29 Cf. Svetska banka, *Izveštaj o svjetskom razvoju 2011, Konflikt, Bezbjednost i razvoj*, Vašington, DC 2011, str. 5

III. Holističke procjene krivično-pravosudnog sistema

Holistička reforma policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema treba da se zasniva na sveobuhvatnoj analizi konteksta nacionalne reforme. Ovo uključuje pravni okvir i relevantne strukture, kao i aktere i njihov rad. Konkretno, ona se zasniva na sveobuhvatnoj analizi potreba građana u dijelu bezbjednosti i pravosuđa, jer srž reforme krivično-pravosudnog sistema čini poboljšanje usluga ovog sistema. Rad na potrebama građana je preduslov za postizanje široke lokalne odgovornosti za reformu.

Detaljna analiza socio-ekonomskog konteksta je takođe potrebna u cilju identifikovanja ulaznih tačaka i prilika za promjenu, kao i potencijalnih ograničenja, prepreka i ometača procesa reforme. S obzirom na to da reforma krivično pravosudnog sistema može uticati na odnose organa vlasti, naročito u društvima nakon sukoba, od ključnog značaja je izvršiti procjenu mogućeg uticaja međunarodne pomoći na dinamiku konflikta.³⁰

Prilikom naknadne izrade pokazatelja i kriterijuma operativnog plana treba koristiti kvantitativne i kvalitativne podatke prikupljene u osnovnoj procjeni, u cilju procjene uspjeha i/ili uticaja reforme krivično-pravosudnog sistema i pripreme izlaznih strategija zasnovanih na ispunjavanju ciljeva/dostignutim pokazateljima (takođe pogledajte poglavlje IV).

OECD DAC razlikuje četiri vrste procjene, zavisno od lokalnog konteksta, kao i raspoloživog vremena i resursa:³¹

- preliminarna nezvanična analiza koja pruža širok pregled lokalnog konteksta i političkog okruženja u cilju donošenja odluke o tome da li da se započne reforma krivično-pravosudnog sistema;
- početna studija oblasti, kojom su identifikovane aktivnosti postojeće reforme krivično-pravosudnog sistema, obuhvatajući glavne učesnike i aktere, njihova dostignuća i izazove sa kojim se suočavaju i obavještavanje kreatora politike o dodatoj vrijednosti nove inicijative, kao i tačkama ulaza;

30 Cf. OECD, OECD DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti (op.cit. bilješka 28), str. 41.

31 Ibid, str. 45-48.

- potpuna procjena, koja obezbjeđuje sveobuhvatnu procjenu reforme krivično-pravosudnog sistema, uzimajući u obzir razvoj u kontekstu reforme koja je uslijedila nakon prethodne nezvanične analize i studije oblasti;
- sektorske procjene ili procjene u vezi sa specifičnim problemima čiji je cilj detaljnija analiza posebnih sektora krivično-pravosudnog sistema koji su identifikovani kao prioritetni ciljevi reforme, ili specifična pitanja oblasti bezbjednosti i sigurnosti, kako bi se identifikovale potrebne inicijative reforme na nivou relevantnih krivično pravosudnih sistema.

U skladu sa OECD DAC, raspored implementacije različitih procjena treba da obezbijedi širok pregled relevantnih informacija koje su potrebne u cilju sprovođenja cjelovitog programa reforme krivično-pravosudnog sistema.

Detaljan opis različitih koraka procjene, uključujući i početne faze i pretprocjene, obezbjeđuju, između ostalih, OECD, Međunarodni Savjetodavni tim sektora bezbjednosti DCAF-a, i švedska Akademija Folke Bernadoti.³² Dakle, ovaj priručnik će se fokusirati na ključne aspekte detaljne analize koji su relevantni za holističku analizu dodirnih tačaka odnosno interakcije policije sa ostalim relevantnim institucijama krivično-pravosudnog sistema i nedržavnim akterima.

32 Pogledajte npr. OECD, *OECD, DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti* (op. cit. bilješka 24), str. 42-52;

DCAF, Instrukcija za operativne smjernice: Procesuiranje Bezbjedonosnog iprivosudnog prijedloga, Međunarodni savjetodavni tim za sektor bezbjednosti (ISSAT), ISSAT instrukcije za operativne smjernice (OGNs), Podrška igradnji kapaciteta međunarodne zajednice u reformi sektora bezbjednosti, Ženeva, 2010; i

Folke Bernadot Akademija/Švedska kontakt grupa, Reforma sektora bezbjednosti. Okvirna procjena, Štokholm.

III.1 Planiranje procjena

III.1.1 Sastav tima za procjenu

Holistički pristup reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema zahtijeva angažovanje multidisciplinarnog tima stručnjaka za procjenu u različitim oblastima krivično-pravosudnog sistema, kao i u društvenim naukama, menadžmentu, finansijama i državnoj upravi. Tim za procjenu mora imati komunikacione sposobnosti u cilju komuniciranja sa nacionalnim akterima, uključujući i široke djelove civilnog društva. Treba da ga predvodi viši ekspert iz oblasti krivičnog pravosuđa koji je na visokom nivou, poštovan i priznat od strane kolega u državi domaćinu. U cilju izgradnje i obezbjeđivanja lokalne odgovornosti, bilo bi poželjno da tim predvodi kvalifikovani stručnjak iz države domaćina.

S obzirom na ogromne oblasti procjene u okviru holističke reforme krivično-pravosudnog sistema, koje zahtevaju velike multidisciplinarnе ekspertske timove, treba razmotriti raspoređivanje zajedničkih timova za ocjenjivanje koji se sastoje od predstavnika različitih nacionalnih i međunarodnih aktera reforme. Ovo može obezbijediti "jedinstvenu priliku za izgradnju opšteg razumijevanja o konkretnim bezbjednosnim i pravosudnim izazovima i odgovarajući odgovor, kao i da unaprijedi saradnju."³³ Rad ovih zajedničkih timova za ocjenjivanje može, međutim, biti ometen interesima različitih članova koji se ne slažu i čije sposobnosti nisu komplementarne.

III.1.2 Ciljne grupe procjene

Pružaooci državne pravde i bezbjednosti

Holistički pristup reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema takođe zahtijeva da se konsultuju ne samo organi bezbjednosti već i druge relevantne institucije krivično-pravosudnog sistema sa kojima su organi bezbjednosti međusobno povezani u okviru krivično-pravosudnog postupka, kao što su advokati odbrane/advokatske komore, kancelarije tužilaštva, sudovi i kazneno-popravne ustanove. Moguće je da će biti potrebno konsultovati institucije za pružanje bezbjednosti, vojsku i granične službe.³⁴

³³ DCAF, *Obrada predloga procjene za bezbjednost i pravdu* (op. cit. bilješka 32).

³⁴ Cf. OECD, *OECD DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti* (op.cit.bilješka 28), str. 48.

Pružaoци običajnih/nedržavnih bezbjednosnih i pravosudnih usluga

U zemljama u kojima značajnu ulogu u pružanju bezbjednosti i pravde imaju pružaoci običajnih i nedržavnih usluga bezbjednosti i pravde, takođe, treba da budu predmet procjene. Ovo može da obuhvati, na primjer, grupe za posmatranje komšiluka, civilne patrole i civilne kompanije privatnog obezbjeđenja; kao i tradicionalne sudove, krivično-pravosudnog alternativnog rješavanja sporova i usluge koje pružaju saradnici u pravosuđu.³⁵

Vladine i parlamentarne strukture

Pored Ministarstva unutrašnjih poslova i pravde koji imaju direktnu ulogu u upravljanju krivično-pravosudnim sistemom, holistička procjena će obuhvatiti i obaviti razgovor sa ostalim relevantnim ministarstvima, kao što su Ministarstvo odbrane, finansija, zdravlja i vanjskih poslova, relevantnih zakonodavnih institucija i institucija za kreiranje politike, kao i institucije javnog nadzora i uprave, uključujući parlamente, parlamentarne odbore, političke partije, pojedinačne političare i organe uprave na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.

Civilno društvo

Kao što je ranije navedeno, akteri civilnog društva igraju ključnu ulogu u pružanju sveobuhvatnog i reprezentativnog uvida potreba javnosti u oblasti bezbjednosti i pravde, javne percepcije učinka krivično-pravosudnog sistema, kao i na obezbjeđivanju lokalne odgovornosti i održivosti reforme. Civilno društvo će takođe biti od pomoći u sticanju uvida u običajne i nedržavne strukture za pravdu i bezbjednost. Shodno tome, potrebno je konsultovati mnoge organizacije i aktere koji predstavljaju različite segmente društva, posebno predstavnike ugroženih grupa kao što su manjine ili marginalizovane grupe. Perspektiva procjene rodne ravnopravnosti sa aspekta bezbjednosti i pravde naročito će obuhvatiti potrebe žena i djevojaka, kao i marginalizovanih muškaraca i dječaka. Među akterima civilnog društva su takođe obuhvaćene organizacije javnog nadzora, vjerske organizacije, akademske institucije, sektor privatne djelatnosti i mediji.³⁶

35 Ibid.

36 Ibid, str. 48f.

Ostali međunarodni akteri

Da bi se utvrdila vrijednost nečije inicijative za reformu krivično-pravosudnog sistema i da bi se izbjeglo dupliranje napora drugih međunarodnih aktera, potrebna je detaljna analiza inicijativa reforme krivično-pravosudnog sistema drugih međunarodnih aktera. Na ovaj način će se spriječiti sprovođenje konfliktnih i protivrječnih reformskih koncepata koji mogu dovesti do zabune među korisnicima pomoći. Takođe, procjena treba da ima za cilj da se raspita da li se međunarodna pomoć može koordinirati, podijeliti u faze ili čak kombinovati u cilju izgradnje saradnje i obezbjeđivanja resursa. Imajući u vidu ogromne napore koji su potrebni da se reformiše kompletan krivično-pravosudni sistem, teško da će samo jedna međunarodna organizacija biti u mogućnosti da podrži ovaj ogroman zadatak. U najboljem slučaju, potencijalni međunarodni partneri će zajednički izvršiti procjenu.³⁷

U svim gore navedenim ciljnim grupama, ukoliko je moguće, važno je obaviti konsultacije sa ženama i predstavnicima manjina i marginalizovanih grupa u cilju da se dobije najširi moguću pogled i perspektiva različitih zainteresovanih strana; u suprotnom, perspektive ugroženih i marginalizovanih grupa mogle bi biti previđene ili ignorisane.

III.1.3 Glavne oblasti procjene

Socio-ekonomski, kulturni i politički kontekst

Analiza socio-ekonomskog, kulturnog i političkog konteksta će omogućiti izradu profila zemlje, obuhvatajući, *između ostalog*, bezbjednosnu situaciju, etnički sastav i demografiju stanovništva, ulogu civilnog društva, politički sistem i upravljanje krivično-pravosudnim sistemom, legitimitet države i institucija krivično-pravosudnog sistema. Pored toga, u slučaju situacije nakon sukoba u zemlji, analiziraće se istorija sukoba, uključujući i korijene tenzija i okidač za nasilne sukobe sa posebnim osvrtom na ulogu krivično-pravosudnog sistema u sukobu. U slučaju postkonfliktnih scenarija, procjene bi trebalo da pomognu da se utvrdi na koji način se reformom krivično-pravosudnog sistema pogoršavaju tenzije između krivično-pravosudnog sistema i stanovništva ili u okviru krivično-pravosudnog sistema u cilju postizanja održive rehabilitacije nakon sukoba. Ovaj pristup zahtijeva identifikovanje mogućih osporivača procesa reforme, kao i načine njihovog podsticanja da ne ometaju reforme.³⁸ Broj ilustrativnih pitanja u ovoj oblasti procjene mogu se naći u OECD-ovom DAC Priručniku o reformi sistema bezbjednosti (str. 52f).

37 Ibid, str.49.

38 Ibid, str.50.

Potrebe javnosti u oblasti bezbjednosti i pravosuđa

Analiza potreba javnosti u oblasti bezbjednosti i pravosuđa će omogućiti da se identifikuju glavni bezbjednosni i sigurnosni problemi građana, uključujući i probleme marginalizovanih grupa, njihovu percepciju o radu institucija krivično-pravosudnog sistema, a time i njegove glavne nedostatke, što će otkriti potrebe za reformom i potencijalne polazne tačke za reformu.³⁹ Analiza motivacije stanovništva o tome zašto su, odnosno zašto nijesu okrenuti specifičnim pružaocima bezbjednosnih i pravosudnih usluga će takođe otkriti koja od zvaničnih institucija krivično-pravosudnog sistema, odnosno pružalac nedržavnih bezbjednosnih i pravosudnih usluga je najrelevantniji za javnost, te je zbog toga potrebno usmjeriti mu posebnu pažnju u procesu reforme. Fokus na motivaciji određenih djelova društva da se ne okrenu posebnim pružaocima bezbjednosnih i pravosudnih usluga takođe može otkriti percepcije u odnosu na rodnu ravnopravnost, etničku pripadnost i druge društvene kategorije.

Upravljanje i kapacitet krivično-pravosudnog sistema

Analiza upravljanja i kapaciteta krivično-pravosudnog sistema će obraditi relevantni zakonski okvir, politike i propise, kao i organizacione, menadžerske, operativne i edukativne strukture različitih institucija krivično-pravosudnog sistema. Takođe, obradiće strukture internog i spoljašnjeg nadzora koje obezbjeđuju odgovornost ovog sistema stanovništvu kojem služi.

Zakonski okvir mandata krivično-pravosudnog sistema obuhvata ustav, specifične zakone i akte u nadležnosti relevantnih institucija krivično-pravosudnog sistema, kao i krivični zakon i zakon o krivičnom postupku. Pregled zakonskog okvira treba da se fokusira na stepen usaglašenosti zakona, akata i kodeksa sa međunarodnim konvencijama. Analiza zakonskog okvira će takođe pružiti uvid u ovlašćenja, obaveze, odgovornosti i prava različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Analiza politika i propisa će dalje odrediti na koji način se ovlašćenja, dužnosti, odgovornosti i prava prenose na operativni nivo krivično-pravosudnog sistema, obuhvatajući i pitanje na koji način je regulisana saradnja između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u okviru krivično-pravosudnog postupka.

Analiza struktura krivično-pravosudnog sistema će obraditi organizaciju, veličinu, ljudska, fizička i finansijska sredstva, kao i kanale komunikacije i naređivanja (komande) različitih institucija sistema.

S obzirom na ovlašćenja za upotrebu sile institucija i aktera krivično-

³⁹ Ibid, str. 51.

pravosudnog sistema, postoji ključna potreba za vršenjem nezavisnog nadzora njegovog učinka. Zato je analiza strukture krivično-pravosudnog sistema u bliskoj vezi sa analizom internih i eksternih nadzornih struktura koje imaju za cilj da obezbijede kontrolu i odgovornost ovog sistema.

Fokus na aspekte poštovanja ljudskih prava i rodne ravnopravnosti je važan horizontalni elemenat u sprovođenju procjene različitih gore navedenih oblasti.

Na kraju, kao što je navedeno u poglavlju III.1.2, procjena bi takođe trebalo da prikaže dijagram inicijativa reforme krivično-pravosudnog sistema drugih međunarodnih i nacionalnih aktera, kao i ostalih političkih, društvenih ili ekonomskih razvojnih programa u zemlji domaćinu koje bi se mogle povezati sa reformom krivično-pravosudnog sistema. Na ovaj način bi se omogućila uzajamna podrška postignutih rezultata i održivost različitih inicijativa reforme.

III.1.4 Metodologija procjene

Preliminarna studija

U cilju pripreme pregleda i intervjua, potrebno je sprovesti sveobuhvatnu preliminarnu studiju, prije svega u cilju dobijanja relevantnih i aktuelnih uvodnih podataka i informacija o različitim oblastima procjene. Preliminarna studija zasnivaće se na analizi različitih otvorenih izvora i, ukoliko je moguće, povjerljivih državnih podataka.

Dokumenta koja su relevantna za analizu, između ostalog, obuhvataju: ustav zemlje; zakone i akte policije; krivične zakone i zakone o krivičnom postupku, nacionalne strategije krivično-pravosudnog sistema; nacionalne strategije različitih institucija krivično-pravosudnog sistema; politike, pravila, i standardne operativne procedure (SOP); organizacione dijagrame; nastavne module obuke i priručnike; statistiku krivičnih djela;⁴⁰ studije o viktimizaciji; stope brisanja; broj neriješenih krivičnih predmeta; stope osuđivanja; statistički podaci kao što su broj zatvorenika i trajanje policijskog zadržavanja i pritvora prije suđenja, odnos zatvorenika u poređenju sa ukupnim brojem građana i odnos maloljetnih zatvorenika i žena u odnosu na broj zatvorenika uopšte; izvještaji policijskog inspektorata (unutrašnje kontrole) i spoljašnjih

40 Upotrebom statistike krivičnih djela uvijek treba voditi računa o problemu pouzdanosti i integriteta, jer ovi podaci mogu biti falsifikovani ili je možda teško protumačiti ih na tačan način. Npr. niske stope kriminala mogu ukazivati da je počinjeno svega nekoliko krivičnih djela ili da je prijavljeno svega nekoliko krivičnih djela. Ovo drugo onda ukazuje da građani nemaju povjerenja u policiju ili ne vide svrhu informisanja policije zbog slabog reagovanja policije. Zbog problema tačnosti i izazova prilikom tumačenja statističkih podataka, statistički podaci iz jednog izvora bi se trebali uporediti sa odgovarajućim statističkim podacima drugog izvora, ukoliko takav izvor postoji.

organa nadzora; izvještaji nevladinih organizacija, medija i zemalja donatora, kao i izvještaji drugih međunarodnih organizacija.

Intervjui i pregledi

Intervjue je potrebno obaviti sa pojedincima koji predstavljaju ključne učesnike procesa reforme, odnosno države (tj. institucije) i civilnog društva. Pitanja treba da se zasnivaju na nalazima preliminarnе teorijske studije i treba ih iskoristiti za potvrdu ili razjašnjenje relevantnih neriješenih pitanja. Intervjui su obično labavo strukturirani, zasnovani na polustrukturiranim upitnicima. Intervjui trebada budu dovoljno fleksibilni u cilju spontane i pažljive obrade najhitnijih problema i istraživanja informacija. Obavljanje razgovora sa određenim brojem aktera olakšava unakrsne provjere i analizu podataka. Intervju se može obaviti i sa grupom pojedinaca u formi tzv.fokusiranih grupnih intervjuja.

Podaci dobijeni iz velikih grupa će se prikupljati putem istraživanja javnog mnjenja, koji se najčešće primenjuju u pisanoj i struktuiranoj formi. Ispitivanja javnog mnjenja treba da se zasniva na reprezentativnom uzorku lica iz različitih djelova društva, uključujući ugrožene i marginalizovane grupe, u cilju prikupljanja “kompletne” i reprezentativne slike o različitim stavovima društva. Specifični mehanizmi za sprovođenje ankete su, na primjer, lokalna revizija bezbjednosti⁴¹ i pregledi viktimizacije.⁴²

Izrada dijagrama za institucije/aktere krivično-pravosudnog sistema

Element od ključnog značaja u holističkoj identifikaciji zakonske odgovornosti različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u cilju pružanja specifičnih usluga bezbjednosti i pravosuđa je određivanje postojećih dodirnih tačaka između aktera i na koji način su one postavljene u odnosu na zakonska rješenja, politike, organizaciona i operativna pitanja, kao i obuku.

Pored identifikovanja zakonske odgovornosti različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, izradu dijagrama treba fokusirati na to ko, u praksi, zaista pruža ove usluge i na koji način. Na primjer, iako je formalno policija jedini pružalac unutrašnje bezbjednosti u skladu sa zakonom, odredbu pružanja bezbjednosti mogu preuzeti civilne patrole, u oblastima u kojima policija nije prisutna ili gdje je reakcija policije dosta slaba. Primjer na koji način se pružanje bezbjednosti i pravde može preusmjeriti sa zvaničnih propisa su slučajevi u kojima policija hapsi navodnog lopova i drži ga/nju u pritvoru sve dok on/ona ne plati kompenzaciju žrtvi, bez uključivanja

41 Pogledajte Evropski forum urbane sigurnosti, *Smjernice o revizijama lokalne bezbjednosti – Pregled međunarodne prakse*, Pariz 2007.

42 Pogledajte UNODC/UNECE, *Priručnik o pregledima o viktimizaciji*, Ženeva 2010.

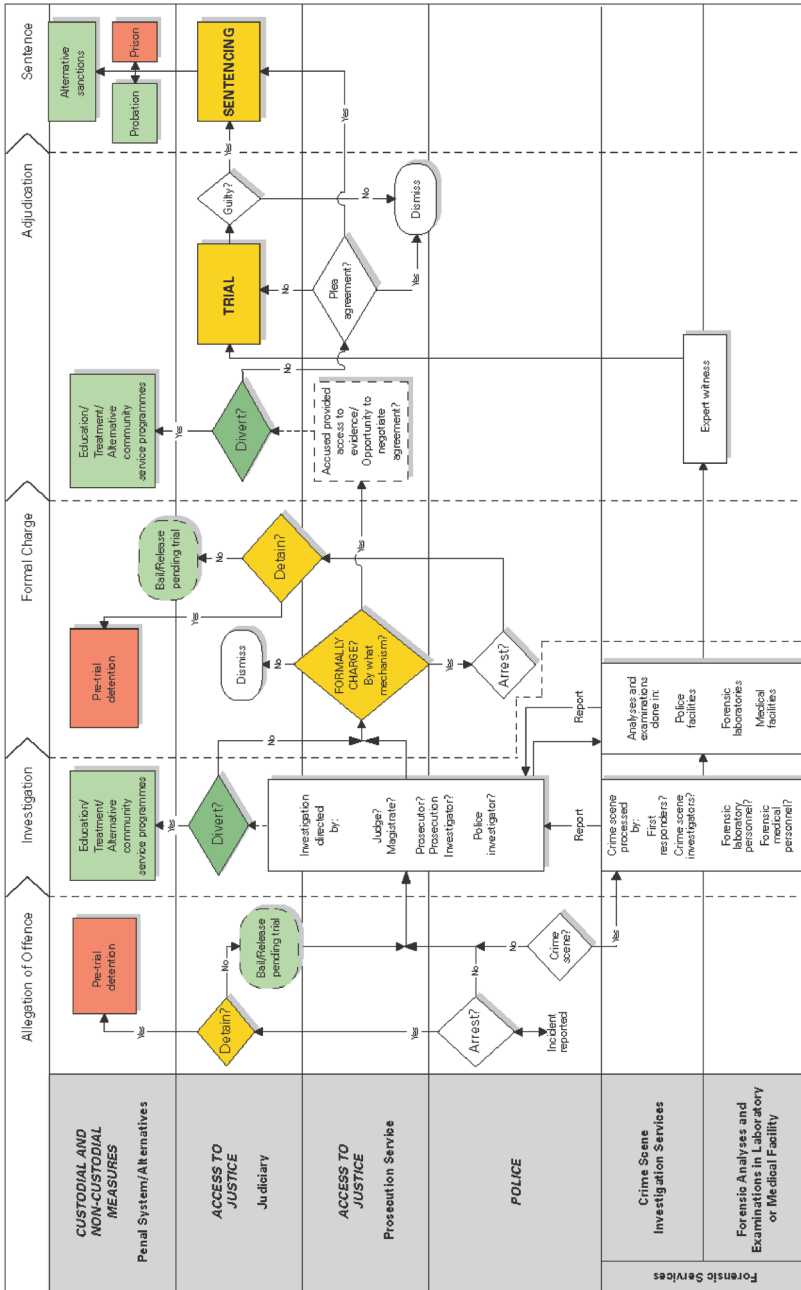
Kancelarije tužilaštva, iz različitih razloga kao što je velika udaljenost.⁴³

Prilikom izrade dijagrama, informacije dobijene od različitih aktera krivično-pravosudnog sistema i od civilnog društva se mogu uporediti sa zvaničnim organizacionim dijagramima, kao i propisima o saradnji. Kao rezultat toga, mogu se obezbijediti predlozi unapređenja saradnje, kao i mjesta sa kojih bi reforma trebala da započne.

UNODC-ov *Alat za procjenu krivičnog pravosuđa*, daje korisnu ilustraciju složene interakcije između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema koja se može koristiti prilikom mapiranja sektorskih odnosa krivično-pravosudnog sistema (pogledajte sliku 1 na str. 54).

43 Downes, Mark, *Dokument za OEBS sastanak o Reformi policije u okviru šire reforme krivično pravosudnog sistema*, OEBS, Beč, septembar, 2011.,str.3.

Slika 1. Mjesta odlučivanja u krivično pravosudnom postupku

Izvor: UNODC, "Rad policije. Forenzičke usluge i infrastruktura", u: UNODC, *Alat za procjenu krivično-pravosudnog sistema*, Njujork, 2010, str. 57.

U pogledu budućeg postupka reforme, izrada dijagrama ne treba da znači kreiranje statičke slike o načinu interakcije između aktera, već treba da pokaže da se odnosi među akterima mogu promijeniti i da i sami akteri mogu zauzimati različite uloge tokom odvijanja reformskih inicijativa.

U vezi sa pitanjem nadzora na nivou krivično-pravosudnog sistema, izrada dijagrama ima za cilj identifikovanje ko ima nadležnost za vršenje nadzora i nad kim, kao i koji su mehanizmi korigovanja i/ili sankcionisanja aktuelni.⁴⁴

Nakon što se svi akteri krivično-pravosudnog sistema i pružaoci nedržavnih bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i njihove međusobne relacije i kontakt tačke povežu u dijagram, potrebno je vrednovati njihov rad i identifikovati uzroke koji leže u korijenu uočenih nedostataka.

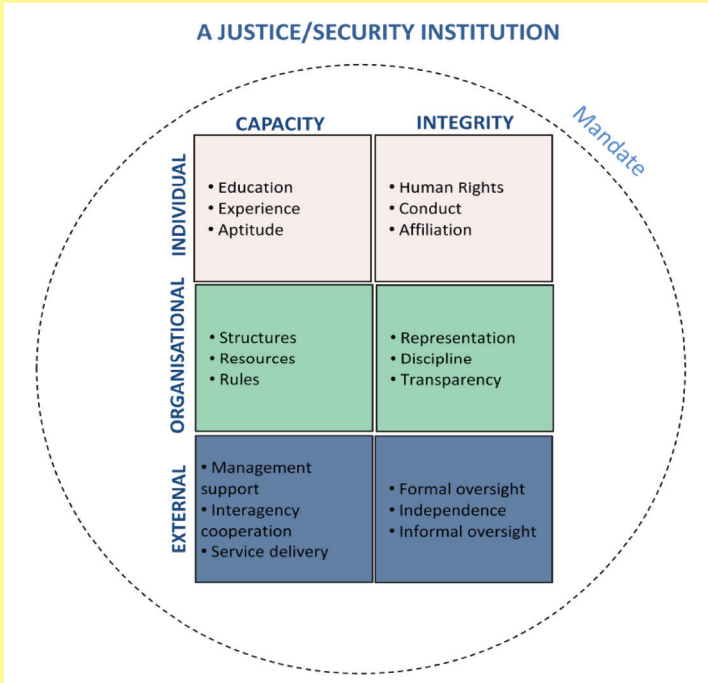
Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) predlaže analizu rada institucija krivično-pravosudnog sistema i aktera kroz dvije osnovne prizme: kapacitet i integritet, priznajući na taj način da izgradnja kapaciteta neće biti održiva bez odgovornosti i integriteta. Za potrebe ove vježbe, DCAF je, na osnovu modela predstavljenog u *OHR Izvještaju o nastavku misije u policiji za UNMIBH i Međunarodnu policijsku jedinicu Ujedinjenih nacija*⁴⁵, izradio Okvir kapaciteta i integriteta (CIF) kojim su grupisana relevantna pitanja sa tačke gledišta kapaciteta i integriteta:

1. Tri organizaciona nivoa institucije:
 - 1.1. pojedinac: obrazovanje, sposobnost
 - 1.2. organizacioni: mandat, resursi, strukture, politike i postupci
 - 1.3. spoljni: njene veze sa ostalim institucijama
2. Dva nivoa kvaliteta institucije:
 - 2.1. kapacitet: postojeći resursi (ljudski, fizički i tehnički), strukture i postupci
 - 2.2. integritet: poštovanje osnovnih normi i vrijednosti prilikom obavljanja svojih funkcija.

44 Ibid, str.4f.

45 Cf. Holm, Tanke/Monk, Richard/Rumin, Serge, OHR Izvještaju o nastavku misije u policiji za UNMIBH i Međunarodnu policijsku jedinicu Ujedinjenih nacija, Sarajevo, novembar, 2001

Okvir kapaciteta i integriteta

Takođe, CIF se može koristiti za analiziranje nedostataka i preklapanja u pružanju usluge između aktera istog krivično-pravosudnog sektora, tj. između različitih grana policije ili između istih grana policije na lokalnom, regionalnom ili državnom nivou, i između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, obuhvatajući nejasne hijerarhije i linije komunikacije između različitih aktera. Takođe, ovdje se podrazumijevaju različite institucionalne kulture koje mogu sputati saradnju. Pored dimenzija CIF-a, zaključci analize socio-ekonomskog konteksta će se takođe koristiti u cilju objašnjenja nekih nedostataka u radu krivično-pravosudnog sistema.

Opšta pitanja za primjenu CIF-a su data u Dodatku 2.

Nakon što se prikupe informacije na osnovu analize o upravljanju i kapacitetima, kao i vježbe za izradu dijagrama, treba ih međusobno uporediti, unakrsno provjeriti, triangulisati⁴⁶ sa rezultatima iz analize potreba i percepcije javnosti. Takođe, treba uzeti u obzir političke, ekonomske, socijalne, etničke ili druge interese i motivacije izvora procjene.

III.2 Pitanja za procjenu u cilju analiziranja interakcije između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa i nedržavnih elemenata

UNODC, OECD i druge organizacije⁴⁷ izradile su sveobuhvatan niz pitanja za procjenu različitih institucija krivično-pravosudnog sistema. U narednom poglavlju obradiće se setovi ovih pitanja i pružiti kompilacija pitanja koja se bave različitim oblastima procjene. Fokus će biti stavljen na dodirne tačke u krivično-pravosudnom lancu između policije i drugih relevantnih državnih i nedržavnih institucija, kao i na unakrsna pitanja kao što su ljudska prava, aspekti rodne ravnopravnosti i nadzor. Ova pitanja se mogu izmijeniti tako da odgovaraju specifičnim nacionalnim kontekstima.

III.2.1 Pitanja o socijalno-ekonomskom, kulturnom i političkom kontekstu

- U kojoj fazi je društveno-ekonomski i politički razvoj zemlje?
- Šta je istorijski kontekst zemlje, posebno imajući u vidu aktuelne zakone na snazi i tradiciju u pružanju usluga od strane državnih i nedržavnih pružaoca bezbjednosti i pravde?
- Da li postoji podjela vlasti na zakonodavnu, izvršnu i na sudstvo?
- Kakav je nivo političke kontrole institucija krivično-pravosudnog sistema?

46 Triangulisanje informacija znači da su dvije oponentne perspektive u ravnoteži od strane treće, poželjno nezavisne perspektive kojom se mogu objasniti dvije oponentne perspektive. Cf. Downes, Dokument za sastanak OEBS-a o „Reforma policije u okviru reforme šireg krivično pravosudnog sistema“ (op.cit.bilješka 43), str.8.

47 Pored UNODC-a i OECD-a spisak pitanja za procjenu, cjelovite setove pitanja takođe su obezbijedili: Akademija Folke Bernadot/Švedska kontakt grupa, Reforma sektora bezbjednosti, Okvir procjene (op.cit.bilješka 32); Biro za međunarodne poslove o narkoticima i organima bezbjednosti, SAD, Alat za rangiranje procjene u krivično pravosudnom sektoru, Vašington, D.C., jun, 2006; i Rausch, Colette (ed.), Borba protiv teškog kriminala u zemljama nakon sukoba. Priručnik za kreatore politika i saradnike, Pres-služba Instituta za mir SAD, Vašington, D.C., 2006, str.17-38.

- Da li su zvanični pružaoci usluga bezbjednosti i pravosuđa uključeni u politiku?
- Kakav je legitimitet političkog sistema među stanovništvom?
- Postoji li opšte razumijevanje koncepta vladavine prava u društvu, i da li ljudi smatraju da se poštuje vladavina prava?
- Kakav je legitimitet različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i nedržavnih pružaoca usluga bezbjednosti i pravde među stanovništvom (pogledajte poglavlje III.2.2)?
- Na koji način korupcija utiče na krivično-pravosudni sistem?
- Na koji način su etničke zajednice predstavljene u krivično-pravosudnom sistemu?
- Na koji način su žene predstavljene u krivično-pravosudnom sistemu?
- Ko su potencijalni osporivači reforme krivično-pravosudnog sistema?
- Koje su to različite vrijednosti, ideologije i percepcije između glavnih učesnika reforme?
- Na koji način su različiti učesnici stimulisani odnosno destimulisani u cilju podrške reforme?

III.2.2 Pitanja o potrebama javnosti u oblasti bezbjednosti i pravde

- Koje su najčešće i ozbiljne vrste rizika po bezbjednost i nepravdu?
- Jesu li određene grupe više pogođene od ostalih grupa?
- Da li je bilo identifikovanih grupa koje su bile žrtve krivičnih djela učinjenih iz mržnje?
- Da li su žene, muškraci i djeca podložni različitim vrstama bezbjednosnih rizika i nepravde?
- Kakva je pecepcija javnosti o krivično-pravosudnom sistemu? Da li se smatra poštenim, efikasnim i djelotvornim? Da li ljudi imaju povjerenje u krivično pravosudni sisitem? Ako nemaju, zašto? Sa kojim se ključnim pitanjima suočava krivično-pravosudni sistem? Da li neke grupe smatraju da su diskrimisane od strane krivičnopravsudnog sistema?
- Na koji način javnost vidi različite institucije krivično-pravosudnog sistema? Koja institucija prima najveće zasluge za fer, efikasno, djelotvorno i kompetentno djelovanje?
- Da li javnost smatra da se krivično pravosudni sistem bavi korupcijom u javnom sektoru na efikasan način?

- Da li je javnost upoznata sa funkcijama koje obavlja svaka od različitih institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Da li je javnost upoznata sa aktivnostima krivično-pravosudnog sistema i njihovim uticajem na zajednicu?
- Da li javnost smatra da su uključeni u rješavanje prioriteta krivičnog pravosuđa? Da li to važi i za manjine i marginalizovane grupe?
- Dovode li se pripadnici civilnog društva u rizik zato što komuniciraju sa institucijama bezbjednosti i pravde? Treba li da brinu o: kršenju ljudskih prava od strane aktera krivično-pravosudnog sistema; osvetničkim napadima kriminalaca; velikom represivnom djelovanju društva ukoliko krivično pravosudni sistem nema legitimitet; i nedostatku zaštite od strane krivično-pravosudnog sistema od takvih osvetničkih napada ili represivnog djelovanja društva?
- Da li javnost ima pristup javno dostupnim podacima u krivičnim predmetima?
- Da li je javnost uključena u nadzor krivično-pravosudnog sistema?
- Na koje institucije krivično-pravosudnog sistema ljudi žele da imaju veći uticaj, odnosno veću kontrolu?
- U kojoj mjeri se stanovništvo oslanja na nedržavne pružaoc usluga bezbjednosti i pravde? Šta je razlog tome (npr. neposredna blizina, niski troškovi, tradicija, religiozna uvjerenja, nedostatak pristupa zvaničnom krivično pravosudnom sistemu, nedostatak povjerenja u zvanični krivično pravosudni sistem)? Imaju li određeni nedržavni pružaoci usluge bezbjednosti i pravde moć nad određenim zajednicama, teritorijama i resursima?

III.2.3 Pitanja o upravljanju i kapacitetima krivično-pravosudnog sistema

a) Zakonski okvir krivično-pravosudnog sistema

Opšti aspekti

- Da li postoji zakonodavstvo (ustav, zakoni, policija, pravosuđe, akti o zatvorskim i uslovnim kaznama, krivični zakon, zakon o krivičnom postupku, sudska pravila) koje definiše, između ostalog, osnovne odgovornosti i ovlašćenja različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u vezi sa hapšenjem lica, pritvaranjem lica u pred-krivičnom postupku (prije suđenja), istražnim procedurama i procedurama tokom suđenja, kao i u pogledu pomoći žrtvama

i rehabilitaciji i reintegraciji osuđenika? Da li je zakonodavstvo u skladu sa relevantnim međunarodnim konvencijama i propisima?⁴⁸

- Da li zakonodavstvo priznaje postojanje nedržavnih/običajnih pružaoca usluga bezbjednosti i pravde? Postoje li ograničenja u vrsti krivičnih djela kojima se oni mogu baviti, kao i u vrsti kazni koje mogu primjenjivati?
- Kada je posljednji put izvršen pregled zakonskog okvira i njegovih elemenata?

Krivični postupci

- Da li kodeks ili zakon definiše način sprovođenja postupka krivične istrage i ko ga sprovodi?
- U skladu sa zakonom, da li krivično pravosudni sistem obuhvata i sudije za istragu? Koja je njihova uloga? Koliko je njih imenovano i na kom nivou sudskog sistema?
- Da li postoji preklapanje odgovornosti tužilaca ili nedostaci koji kreiraju pravnu neizvjesnost?
- Da li je tužilaštvo pozicionirano u okviru izvršne grane vlasti ili sudstva?
- Do kog stepena je tužilačka funkcija nezavisna od izvršne grane vlasti i sudstva?
- Ko vodi istragu?
- Da li zakon obezbjeđuje preusmjeravanje slučajeva na alternative krivične istrage, kao što su posredovanje, liječnije i/ili rad u zajednici?
- Postoji li razlika između pred-istražne faze (ili 'obavještajnog rada') na predmetu i faze istrage?
- Da li zakon sadrži odredbu o upotrebi fizičkog dokaza i forenzičkih službi?
- Da li zakon reguliše uspostavljanje, funkcionisanje i finansiranje forenzičkih službi, kao i upotrebu i prihvatljivost fizičkog dokaza u sudskim postupcima?

48 Za spisak ključnih međunarodnih konvencija, smjernica i obaveza koje se primjenjuju u radu krivično-pravosudnog sistema u području djelovanja OEBS-a pogledajte Dodatak 1.

Aspekti ljudskih prava

- Da li se koncept ljudskih prava i osnovnih sloboda nalazi u nacionalnom zakonodavstvu?
- Da li je krivično-pravosudni sistem potreban da zaštiti poštovanje ljudskih prava i osnovnih sloboda?
- Koje obaveze, u skladu sa zakonom, imaju institucije krivično-pravosudnog sistema prema žrtvama i svjedocima u krivičnim predmetima? Da li zakon obezbjeđuje mjere za zaštitu svjedoka kao što su fizička zaštita, ometanje glasa, upotreba video konferencije, zatvorenih suđenja ili promjena lokacije itd?
- Da li se siromašnim okrivljenim licima garantuje pristup braniocu?
- Koje su zakonske osnove za pritvaranje prije suđenja?
- Jesu li određeni vremenski rokovi za policijsko zadržavanje i pritvor tokom trajanja postupka istrage propisani zakonom? Jesu li ta ograničenja ista za maloljetnike i odrasla lica?
- Postoje li vremenski rokovi u okviru kojih suđenje za krivično djelo mora početi ili se treba završiti (tj. donijeti presuda ili kazna)?
- Da li zakon eksplicitno zabranjuje ponovno hapšenje pod istim optužbama (u slučaju da se zbog definisanih rokova policijskog zadržavanja zahtijeva puštanje lica na slobodu, odnosno da je sud oslobodio optuženo lice)?

Odgovornost i nadzor

- Postoje li kodeksi etičkog ponašanja za službenike različitih institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Da li zakon uspostavlja krivično-pravosudnog za nadgledanje i nadzor ponašanja institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Može li kršenje ljudskih prava od strane službenika krivično-pravosudnog sistema biti predmet razmatranja nezavisnog suda?
- Postoji li posebna odredba za korupciju koja se odnosi na institucije krivično-pravosudnog sistema?
- Da li tužilačka služba ima ovlašćenje za nadzor nad izvršnim granama vlasti?

b) Politike i pravila:

Opšti aspekti

- Postoji li u pisanoj formi nacionalna strategija krivičnog pravosuđa i akcioni plan?
- Postoje li nacionalne strategije i akcioni planovi različitih institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Kada je posljednji put izvršena revizija politika i pravila?
- Da li je bezbjednost odgovornost policije ili je to posebna funkcija? Ukoliko je riječ o posebnoj funkciji, da li se istrage vode u skladu sa istim pravilima kao što to radi policija?
- Da li operativne procedure jačaju ili usporavaju saradnju između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Održavaju li se redovni koordinacioni sastanci na nivou rukovodstva između tužilaca i policije?
- Na koji način zvanični krivično-pravosudni sistem komunicira, u proceduralnom smislu, sa nedržavnim pružaocima bezbjednosti i pravde? Da li jedni drugima upućuju specifične predmete?
- Da li je rodna ravnopravnost dio glavnih politika, propisa i organizacione kulture kada se radi o regrutovanju, napredovanju u karijeri, radnim uslovima i zadržavanju osoblja, naročito žena i etničkih manjina?

Krivični postupci

- Na koji način se postupa sa krivičnim predmetom – od navoda ili sumnje za krivično djelo i pružanja savjeta istražiteljima, do zvaničnog podizanja optužnice, presuđivanja i raspoređivanja?
- Ko u stvari vodi istragu – viši policijski službenik, tužilac ili sudija?
- Da li je filozofija postupka krivične istrage koji vodi tužilaštvo u skladu sa pristupom koji primjenjuje policija?
- Na koji način se istrage dodjeljuju službenicima za vođenje postupka istrage?
- Koje vrste predmeta se vertikalno dodjeljuju tužiocima, tj. tužilac je odgovoran za predmet tokom cijelog postupka krivične istrage, od momenta podnošenja zvanične optužnice do suđenja i kažnjavanja zatvorom.
- U sistemima u okviru kojih postoji sudija za istrage, u kom trenutku

to lice postaje odgovorno za razvoj, istragu ili prikupljanje dokaza u krivičnom predmetu? Koja je uloga sudske policije, ukoliko ona postoji, kada je riječ o sudiji za istrage?

- Ko dodjeljuje novi predmet?
- Ko priprema spise predmeta?
- Koje vrste podataka sadrže spisi predmeta?
- Ko vrši nadzor nad spisima predmeta?
- Koje vrste prikupljanja dokaza zahtijevaju sudski nalog? Ko traži sudske naloge, tužilac ili policija?
- Da li tužilac daje savjete policiji o tome kada da traži sudski nalog?
- Ko je nadležan da vrši hapšenje lica?
- Koje su odgovornosti službenika (policijski službenici), koji prvi odreaguju na prijavu izvršenja krivičnog djela, tj. kada dođu na lice mjesta?
- Postoji li adekvatno razumijevanje među institucijama krivično-pravosudnog sistema o doprinosu koji može dati usvojeni pristup o upotrebi forenzike tokom cijelog postupka, od lica mjesta do sudnice?
 - Da li aktuelna politika zahtijeva da policijski službenici koji prvi odreaguju i dođu na lice mjesta, policijski istražitelji i tužioc razumiju potencijal i ograničenja forenzičkog dokaza i istrage lica mjesta, kao i da li pravosudne institucije razumiju težinu forenzičkog dokaza?
 - Da li politika zahtijeva da se naučnicima forenzike obezbijedi razumijevanje korišćenja forenzičkih podataka u krivično pravosudnom postupku i implikacije zaključaka zasnovanih na forenzičkim analizama i ispitivanjima?
- Da li operativni postupci regulišu odgovarajuću obradu prikupljenih dokaza (prikupljanje, očuvanje, etiketiranje, pakovanje i skladištenje) i adekvatni lanac čuvanja⁴⁹ ovakvih dokaza?
- Na koji način istražitelji evidentiraju, etiketiraju i pakuju dokaze?
- Na koji način se koordinira rad između istražitelja krivičnih djela, tužilaca i forenzičkih laboratorija?
- Da li laboratorije imaju pristup neophodnim referentnim materijalima i/ili referentnim bazama podataka za rad na predmetu? Ko je

49 „Lanac čuvanja“ se odnosi na procedure i dokumenta koji čine integritet fizičkog dokaza praćenjem njegove obrade i skladištenja od tačke kada je prikupljen do njegovog konačnog odlaganja. Koriste se još dva termina „lanac dokaza“ i „sposobnost praćenja“ – pogledajte UNODC-ov Alat za procjenu krivičnog pravosuđa, Njujork, 2010, str.53.

ovlašćen za korišćenjenje referentnog materijala? Da li ovakav intenzivan pristup resursima vodi kašnjenju predmeta?

- Da li tužioce zakonski obavezuju rezultati policijske istrage?
- Da li policija i tužioci imaju diskreciono pravo da preusmjere predmete sa redovnog krivičnog postupka ili da traže kauciju? (Ovo može imati značajan uticaj na broj zaostalih predmeta i broj zatvorenika/uslove života u zatvorima.)
- Da li policija, tužilaštvo ili drugi učesnici u krivičnom postupku imaju ovlašćenje da oslobode lice koje je bilo u protvoru zbog ispitivanje prije nego je podnešena tužba?
- Postoji li zakonska odredba u korist kaucije ili drugih alternativnih rješenja u odnosu na predkrivični pritvor, kao što je nadzor/ ograničenje?
- Da li tužilac ima zakonsko pravo da preusmjeri predmete na alternativna rješenja kao što su posredovanje, liječenje ili rad u zajednici? Ukoliko je tako, da li potrebna odobrenje od suda? Da li su ova alternativna rješenja ograničena na određene kategorije okrivljenih lica, odnosno određena krivična djela (npr. maloljetnici, mentalno zdravlje, krivična djela u vezi sa drogama i porodično nasilje)?
- Da li tužilac ima zakonsko ovlašćenje da pregovara o priznanju krivice, i kako je to zakonski regulisano?
- Koju vrstu krivičnih djela rješavaju nedržavni/običajni pružaoci bezbjednosti i pravde?
- Ko može predložiti uvođenje svjedoka u program za zaštitu svjedoka i ko je nadležan za prihvatanje svjedoka u program, kao i za završetak tog programa?
- Ko je nadležan za sprovođenje analize procjene prijetnji, odnosno za mjere pružanja zaštite svjedocima tokom krivičnog postupka?
- Ko je nadležan za obezbjeđivanje pravosudnih organa (sudova)?
- Ko je nadležan za transport zatvorenika do suda, i ko pruža obezbjeđenje tokom ovog transporta?

Aspekti ljudskih prava

- Mogu li se produžiti rokovi za zadržavanju u policiji ili u istražnim zatvorima?
- Ko odlučuje o tome i na kojim osnovama?
- Da li tužilac ima zakonsko ovlaštenje da naredi da se nastavi sa zadržavanjem osumnjičenog lica? (Ovo može dovesti u pitanje ljudska prava, ukoliko je riječ o slučajevima gdje tužilaštvo vodi i postupak istrage.)

Odgovornost i nadzor

- Da li tužilaštvo i sudovi imaju politiku o nezakonito nabavljenim dokazima i šta to znači u etičkom, pravnom i proceduralnom smislu? Da li se, ipak, dokaz dobijen na nezakonit način može prihvatiti?
- Koja politika i procedure su na snazi za pregled žalbi na povrede pravde, kao što su pogrešne presude ili zloupotreba tužilačkog diskrecionog prava/ovlaštenja? Da li je u takvim slučajevima moguće obaviti testiranje DNK uzorka? Čuvaju li se fizički dokazi da bi se koristili u takvim predmetima?
- Koji propisi se odnose na interne i eksterne inspekcijske postupke prostorija za privremeno zadržavanje?
 - Da li postupci i/ili propisi omogućavaju uspostavljanje nezavisnog mehanizma za nadzor policijskog pritvora i prostorija za zadržavanje u postupku istrage?
 - Da li postupci i/ili propisi omogućavaju spoljnim kontrolorima da sprovedu nenajavljene posjete?
- Nakon podnošenja tužbe, da li je ta informacija javna i dostupna medijima?
- Da li je priprema tužbe predmet nadzora u cilju osiguravanja kvaliteta tužbe?
- Da li je policija obavezna da vodi evidencije o policijskom zadržavanju za sva osumnjičena lica koja su bila zadržana? Koji podaci se nalaze u evidencijama o zadržavanju?
- Da li postupci/pravila omogućavaju uspostavljanje nezavisnog mehanizma za praćenje (monitoring) suđenja?

c) Strukture

Opšti aspekti

- Ukoliko postoji savezni sistem, na koji način je savezni krivično-pravosudni sistem komplementaran sa krivično pravosudnim sistemima na lokalnom ili regionalnom nivou?
- Na kom nivou institucije krivično-pravosudnog sistema koordiniraju svoje aktivnosti – nacionalnom, regionalnom, lokalnom? U kom obliku, tj. ad hoc, radne grupe ili zvanične komisije?
- Postoje li interni sistemi upravljanja (struktura menadžmenta, informacioni sistemi, postupci donošenja odluka, upravljanje radnim učinkom itd.) i komunikacione strukture na nivou krivično-pravosudnog sistema? Da li oni olakšavaju ili otežavaju djelotvornost i efikasnost krivično-pravosudnog postupka/saradnje između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Da li policijski istražitelji i tužioci održavaju koordinacione sastanke u cilju diskutovanja o predmetima u obradi?
- Da li je lice nadležno za vođenje istrage (tužilac ili sudija) smješteno zajedno sa policijom ili je smješteno u blizini?
- Postoje li strukture partnerstva sa ostalim državnim organima, nedržavnim pružaocima usluga bezbjednosti i pravosuđa i civilnim društvima?
- Kakav je funkcionalni odnos i podjela odgovornosti između državnih i privatnih pružalaca bezbjednosti?
- Na koji način su državni pružaoci bezbjednosti uključeni u obuku, licenciranje i podršku privatnim pružaocima bezbjednosti?
- Jesu li uspostavljeni mehanizmi saradnje sa socijalnim službama ili službama za praćenje uslovnog otpusta osuđenika?
- Da li su resursi i obim posla raspoređeni na adekvatan i optimalan način između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u cilju lakšeg vođenja efikasnog i djelotvornog krivično-pravosudnog postupka?
- Kakav je odnos između tužilaca/sudija za istrage i policijskih istražitelja, u procentima?

Krivični postupci

- Da li je uspostavljen sistem izvještavanja o kriminalu?
- Postoji li baza podataka o presudama u krivičnim stvarima?

Ukoliko postoji, obuhvata li unakrsne lične podatke o okrivljenom licu? Može li se krivična evidencija izbrisati, naročito kada je riječ o evidenciji maloljetnih lica?

- Da li postoji forenzička baza podataka o otiscima prstiju, DNK profilima, balističkim ili drugim podacima (npr. otisci cipela, otisci guma, stakla, boje, vlakna, hemijskih profili eksploziva ili nezakonite droga i prekursora)?⁵⁰
 - Da li se ova baza podataka razmjenjuje između institucija krivično-pravosudnog sistema?
 - Ko je nadležan za održavanje, podršku, unos podataka i uzimanje, kompletiranje, integritet i ovlašćeni pristup forenzičkim bazama podataka?
- Da li su službe za istragu lica mjesta dio policije ili dio šire forenzičke institucije?
- U okviru kojih organa se pružaju forenzičke usluge – javni (u okviru kojih ministarstava) ili privatni?
- Kakva infrastruktura se koristi za forenzičko ispitivanje lica mjesta? Da li policija i tužilaštvo dijele tu infrastrukturu?
- Da li su forenzičke laboratorije nezavisne u odnosu na policiju?
- Da li su dostupni sistemi za elektronsko upravljanje spisima predmeta prilikom vođenja glavnih istražnih postupaka? Da li ti sistemi za upravljanje spisima predmeta obuhvataju policijske podatke, raspored suđenja, krajnje raspolaganje predmetom i podatke o zadržavanju lica?
- Koji podaci se razmjenjuju između institucija krivično-pravosudnog sistema i do kog nivoa su zaštićeni podaci o povjerljivim predmetima? Mogu li advokati odbrane podnijeti predlog za uvid u dokaze koje tužilaštvo namjerava da koristi?
- Da li je dovoljan broj zaposlenih obučen da koristi elektronske sisteme za upravljanje spisima predmeta?
- Da li su, u nekoliko prethodnih godina, uvedene mjere za poboljšanje upravljanja postupkom kretanja spisa predmeta (npr. pokušaji da se smanji broj lica koja suđenje čekaju u pritvoru, ili koja čekaju odluku kontrolnog mehanizma)?
- Da li postoji pouzdan način da se sazna kada je dostignut poseban vremenski period u istrazi ili suđenju u krivičnom predmetu?

50 Za cjelovit prikaz potencijalnog obima forenzičkih službi pogledajte: UNODC, "Rad policije. Forenzičke službe i infrastruktura" (op. cit. bilješka 49), str. 48.

Obuka

- Da li su omogućene zajedničke specijalističke obuke za policijske službenike, tužioce i sudije u vezi sa vođenjem istražnog postupka (organizovani kriminal)?
- Da li su tzv. horizontalna pitanja, kao što su ljudska prava i osnovne slobode, rodna ravnopravnost i etika i odgovornost na nivou krivično-pravosudnog sistema obuhvaćena kao relevantne teme (zajedničkih) osnovnih i naprednih nastavnih modula u razlitim institucijama krivično-pravosudnog sistema?

Aspekti ljudskih prava

- Da li garantovana ljudska prava imaju podršku održivih mehanizmi implementacije, ili je namjera da postoje samo u deklarativnom smislu?
- Da li su na raspolagnju posebne ćelije za djecu i maloljetnike, odnosno muškarce i žene prilikom policijskog zadržavanja, istražnog zatvora, kao i u zatvoru nakon presuđivanja?
- Da li su siromašnim licima obezbijeđeni advokati (branioci)?
 - Koja se obezbjeđenja koriste u cilju osiguravanja nezavisnosti imenovanih branioca?
 - Postoje li određene kategorije okrivljenih lica koja se ne mogu odreći prava na branioca?
 - Mogu li se maloljetnici odreći svog prava na branioca?
- Postoje li propisi o zaštiti podataka u vezi sa adekvatnom obradom podataka o osumnjičenim i osuđenim licima od strane službenika krivično-pravosudnog sistema, u skladu sa međunarodnim principima za zaštitu podataka? Osim toga, da li ti propisi ograničavaju upotrebu ličnih podataka do nivoa koji je neophodan u vođenju zakonitih legitimnih i specifičnih postupaka?

Odgovornost i nadzor

- Kada policija prelazi svoju nadležnost zadržavajući osumnjičenog u policijskom pritvoru, čime to opravdavaju?
- Koji su mehanizmi i strukture za praćenje (monitoring) i nadzor nad radom institucija krivično-pravosudnog sistema? Da li je civilno društvo uključeno u monitoring institucija krivično-pravosudnog sistema?

- Jesu li ti mehanizmi implementirani?
- Postoje li uspostavljene politike u cilju zaštite uzbunjivača na nivou krivično-pravosudnog sistema, tj. lica koji bi podnijeli žalbe na rad službenika krivično-pravosudnog sistema ?
- Da li je uspostavljen sistem za žalbe koji omogućava građanima da se žale u vezi sa pristupom krivično-pravosudnom sistemu, te pružanju usluga od strane krivično-pravosudnog sistema, i ponašanju pojedinačnih aktera krivično-pravosudnog sistema? Na koji način to funkcioniše?
- Da li je medijima dozvoljeno da prisustvuju suđenjima?

d) Rad institucija krivično-pravosudnog sistema

Krivični postupci

- Da li je saradnja koordinacionih organa dobra?
- Da li postoji sukob između zvaničnih pravila saradnje i kulturnih normi u okviru različitih institucija krivično-pravosudnog sistema?
- Da li istražitelji svoje aktivne predmete upoređuju sa ranijim predmetima odnosno pozivaju se na iste?
- Nakon završetka forenzičkog ispitivanja i analiza, obezbjeđuju li se izvještaji? Ukoliko je tako :
 - kome se dostavljaju (npr. policiji, istražiteljima krivičnog postupka, tužiocima, sudijama, osumnjičenim licima, advokatima odbrane, žrtvama, ostalim licima)?
 - istovremeno ili u različitim periodima i kojim redoslijedom?
- Koliki broj predmeta se na godišnjem nivou dostavlja forenzičkoj laboratoriji?
- Da li se ovlašćenja policije ili drugog organa bezbjednosti za hapšenje koriste nasumice i proizvoljno?
- Vodi li policija evidenciju o zadržavanju? Kakav je kvalitet evidentiranih podataka?
- Postoje li predmeti u zaostatku? Koliko krivičnih predmeta čeka u postupku žalbe?
- Koliko često u praksi policija, odnosno tužioc, odnosno drugi pojedinci krivično-pravosudnog sistema preusmjeravaju predmete iz redovnog krivičnog postupka? Koje mjere preusmjeravanja se najčešće koriste?

Aspekti ljudskih prava

- Da li se policijske ćelije koriste na duže vremenske periode zbog nedostatka prostora u istražnim zatvorima, zatvorima ili zbog nedostatka zatvorskih prostorija za vraćanje u pritvor?
- Da li su maloljetnici uvijek razdvojeni od odraslih zatvorenika prilikom zadržavanja u policiji i u istražnim zatvorima?
- Koji je procenat maloljetnika i odraslih pritvorenika zadržanih u policiji i istražnim zatvorima, koji imaju pravnog zastupnika?
- Da li se imenovani branioci mogu smatrati nezavisnim?
- Da li se vremenski rokovi zadržavanja u policiji, odnosno u istražnim zatvorima poštuju?
- Ukoliko to nije slučaj, koliko često se pritvorenici drže duže nego je to propisano zakonom?
- Koji su razlozi za duže zadržavanje?
- Kada je ograničen vremenski period zadržavanja a sud pusti pritvorenika po tom osnovu, ili kada sud oslobodi optuženo lice, da li policija ponovo hapsi optuženog i ponovo podnosi tužbu protiv njega/nje za isto krivično djelo? Ukoliko je tako, koliko često?
- Da li nedržavni pružaoci usluga bezbjednosti i pravosuđa koriste postupke kojima se krše zvanični zakoni i međunarodne norme?

Odgovornost i nadzor

- Koje aktivnosti preduzima krivično-pravosudni sistem u vezi sa edukacijom javnosti o njegovom djelovanju i koliko dobro se sprovode te aktivnosti? Da li rad krivično-pravosudnog sistema doseže do zajednice? Da li krivično-pravosudni sistem zahtijeva uključivanje zajednice u rješavanje krivično-pravosudnih prioriteta? Na koji način? Da li se isti naponi ulažu i kad je riječ o etničkim, religijskim i manjinskim zajednicama?
- Da li krivično-pravosudni sistem olakšava ili ograničava pristup javnim podacima o predmetima krivičnog gonjenja? Da li postoji kapacitet odnosa sa javnošću, tako da novinari i pojedinačni građani mogu dobiti javne podatke o predmetima? Kakvi su odnosi sa novinarima?
- Da li su zaposleni u krivično-pravosudnom sistemu dostupni za davanje odgovora na pitanja javnosti o krivičnom zakonu?
- Da li policijski istražitelji redovno obavještavaju žrtve o odvijanju situacije u njihovim predmetima?

- Da li različite institucije krivično-pravosudnog sistema imaju definisane pokazatelje radnog učinka za svoje zaposlene? Ukoliko je tako, koji su to pokazatelji? Da li oni obrađuju i pitanje interakcije institucija krivično-pravosudnog sistema?

III.2.4 Pitanja o drugim međunarodnim inicijativama koje se odnose na reformu krivično-pravosudnog sistema

- Koje su aktuelne aktivnosti reforme krivično-pravosudnog sistema?
- Koji međunarodni i nacionalni organi su uključeni u reformu?
- Da li su različiti međunarodni akteri saglasni o zajedničkom cilju reforme krivično-pravosudnog sistema?
- Da li svi organi reforme razumiju ciljeve i svoje odgovornosti? Da li aktivnosti reforme prate holistički i multidisciplinarni pristup na nivou cijele vlade, obuhvatajući političke i razvojne inicijative? Da li oni obuhvataju udodne tačke između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema? Jesu li ove aktivnosti koordinirane? Postoji li mehanizam za koordinaciju? Postoji li vodeći organ?
- Postoje li uspostavljeni mehanizmi koji obezbjeđuju održivost svake zajedničke aktivnosti ili donacije?

IV. Izrada strategije reforme i planova implementacije

Prilikom izrade strategije za inicijativu reforme krivično-pravosudnog sistema, zaključke prikupljene osnovnom analizom treba konsolidovati na takav način da se za tačke početka reforme (tzv.ulazne tačke) mogu koristiti potrebe javnosti i opšti zaključci. Treba izabrati ulazne tačke tako da građani odmah osjete korist. U pogledu zahtjeva za dugoročnim pristupom reformi krivično-pravosudnog sistema, ipak treba imati na umu holistički pristup. Dakle, strategije treba da definišu dugoročne programe i kratkoročne/godišnje projekte koji će svim učesnicima obezbijediti da razumiju planirane aktivnosti.Ovo je naročito važno u pogledu nezaobilaznih rotacija zaposlenih u misijama, kao i među drugim nacionalnim i međunarodnim učesnicima.⁵¹

Na osnovu kvantitavnih i kvalitativnih podataka prikupljenih tokom faze procjene, strategija reforme treba da definiše realne i dostižne ciljeve, pokazatelje i kriterijume za postizanje uspjeha u realnom vremenskom okviru. Ove pokazatelje treba kasnije koristiti da bi se procijenio uspjeh i/ili uticaj implementacije programa reforme krivično-pravosudnog sistema, i ukoliko je postignut, da se krene sa fazom izlaza. Strategija za fazu izlaza treba da bude dovoljno fleksibilna da bi se prilagodila bilo kakvim budućim razvojem.

Vremenski okviri treba da odražavaju trenutnu situaciju na nivou krivično-pravosudnog sistema i da obezbijede više vremena u okruženju gdje su uslovi implementacije otežani. U izazovnom okruženju adekvatno je postaviti vremenski okvir od tri do pet godina.

Zatim, strategije reforme treba da budu komplementarne sa konkretnim akcionim planovima za implementaciju strategije. Ovi akcioni planovi moraju obezbijediti detaljne akcije ili operativne planove u kojima je do detalja razrađeno na koji način se različiti implementacioni koraci prevode u praksu. U ovim planovima treba identifikovati potrebne promjene u organizaciji resursa (ljudski, materijalni i finansijski) u različitim koracima. Naglasak treba staviti na to kako da se na najefikasniji način upotrijebe dostupni resursi, a ne na nabavku nove opreme. Iako će mnoge institucije krivično-pravosudnog sistema imati legitimne zahtjeve za infrastrukturu i opremom u cilju podrške izgradnji kapaciteta, opremu treba nabaviti samo u cilju ispunjavanja jasno definisanih zahtjeva iz procjene potreba i pratećeg plana razvoja. Ovo treba jasno iskazati na početku svakog programa reforme jer se obećani materijalni resursi mogu smanjiti te na taj način podrivati sve veći pritisak za sprovođenje

51 Za cjelovitiji pregled praktičnih koraka u izradi strategije reforme takođe pogledajte Hansen Annika S./Wiharta, Sharon/Claussen, Bjorn R./Kjeksrud, Stian, *Tranzicija u pravedni red – uspostavljanje lokalne odgovornosti nakon sukoba. Vodič za saradnike*, publikacija Folke Bernadotte Akademije, Stokholm 2007, str. 29-36; i Harris, Frank, *Uloga izgradnje kapaciteta u reformi policije*, Misija OEBS-a na Kosovu, Odjeljenje za edukaciju i razvoj policije, Priština 2005, str.23-29.

institucionalnih reformi.⁵²

Kad god je OEBS uključen u reformske aktivnosti, akcioni planovi treba da se oslanjanju na godišnji proces „Programa budžetiranja koji se zasniva na učinku“, a koji zahtijeva jasan prikaz učinka, rezultata i uticaja programa, kao i pokazatelja za mjerenje napretka.⁵³

Kao što je navedeno, u cilju dobijanja potpunog odobravanja i lokalne odgovornosti za reformu od strane svih relevantnih nacionalnih učesnika, od ključnog značaja je uključivanje relevantnih predstavnika državnih organa, kao i civilnog društva u izradu strategije, i to od samog početka, kako bi se interesi svih strana našli u programu reforme. Međutim, postizanje konsenzusa o koracima reforme među svim učesnicima može biti otežano zbog tipično heterogenog sastava civilnog društva, što za rezultat može imati razilaženje u njihovim interesima, kao i različitim interesima različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Ipak, i dalje je neophodno doći do zajedničke saglasnosti svih učesnika o prioritetima reforme i fazama implementacije imajući u vidu uglavnom ograničene resurse i kapacitet međunarodnih i nacionalnih učesnika za implementaciju reforme. Takođe, navedeno zahtijeva da se svi učesnici obavežu da će poštovati dogovoreno.

U tom kontekstu važno je uzeti u obzir političku prirodu reforme, uključujući i potencijalne koristi za različite učesnike na lokalnom, regionalnom i nacionalnom nivou. Jačanje jednog aktera krivično-pravosudnog sistema na štetu drugog može uništiti delikatnu političku ravnotežu između institucija i dovesti do pružanja otpora strane koja je „na gubitku“.

Osim toga, ukoliko javnost ne vidi bilo kakvu korist od reforme, tj. ukoliko se ima osjećaj da reforma ne donosi odnosno neće poboljšati njihovu sigurnost i bezbjednost, javnost neće podržati proces reforme, što će održivost reforme učiniti nemogućim. „Projekti sa brzim uticajem“ koji se završavaju u periodu od nekoliko mjeseci od početka procesa reforme mogu dati neke vidljive rezultate napredovanja u oblastima sigurnosti i bezbjednosti.⁵⁴

Drugi aspekti koje treba imati na umu su tehnička pitanja kao što su: kapacitet zemlje za prijem pomoći; potreba da se prihvati neizvjesnost, zahtijevajući fleksibilan „pristup procesu“; i potrebu da se bude realan u smislu šta se može postići.

52 OEBS, *Implementacija policijskih programa. Naučene lekcije u jugoistočnoj Evropi*, Publikacija SPMU serija Vol. 7, decembar 2008, str. 25-27 a. 39-41; takođe pogledajte UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit.bilješka 8), str.27-35.

53 Za cjelovit uvod u procjenu projekta i PBPB pogledajte: OEBS, *Program budžetiranja na osnovu radnog učinka*, Beč,2007; OEBS, *Vodič za upotrebu pokazatelja radnog učinka u OEBS-u*, Jedinica za podršku u programiranju i evaluaciji, Beč, mart 2009.; i OEBS, *Upravljanje projektom u OEBS-u*, Priručnik za menadžere programa i projekata, Beč, 2010.

54 Projekti koji imaju brz uticaj mogu obuhvatiti infrastrukturne komponente, kao što su: formiranje ili renoviranje policijskih stanica ili sudova u cilju jačanja pristupa bezbjednosti i pravosuđu; doniranje osnovne opreme u cilju boljeg rada saradnika u oblasti bezbjednosti i pravde; ubrzana obuka službenika organa bezbjednosti ili kazneno popravnih institucija u oblasti ljudskih prava ili tretiranja ranjivih grupa; podrška nezavisnim komisijama koje prate tretman ljudi u pritvorima ili opšti tretman ranjivih grupa. Za više primjera, pogledajte UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit.bilješka 9), str.33 i 84.

V. Reforma zakonskog okvira

U skladu sa principima vladavine prava, da „sva lica i institucije, javna i privatna, uključujući i samu državu, su odgovorni pred zakonom, koji su javno objavljeni, jednaki u primjeni i na osnovu kojih se nezavisno presuđuje,“⁵⁵ reforma zakona koji se odnosi na krivično-pravosudni sistem jeste preduslov za jačanje djelotvornosti i efikasnosti krivično-pravosudnog sistema, a samim tim i prvi korak u implementaciji njegove reforme.

Na mnogim područjima, nakon sukoba potrebna je i reforma zakona zato što nije jasno koji je zakon na snazi. Ovo je bio najveći problem za Privremenu administrativnu misiju Ujedinjenih nacija na Kosovu, gdje su sudije, etnički Albanci, odbijali da priznaju jugoslovenski zakon iz 1999. godine, jer su smatrali da su tim zakonom diskriminirani i potlačeni.⁵⁶ Međutim, praksa da se odredi poseban zakon prije konflikta u vezi sa postojećim zakonom „kao zakon na snazi, sa naredbom za suspendovanje tj. da treba da glasi u skladu sa međunarodnim normama i standardima ljudskih prava“, često vodi manjoj nego većoj pravnoj izvjesnosti.⁵⁷

U principu, krivični zakon koji je na snazi u određenoj zemlji možda treba da se ažurira u cilju adaptiranja zakona sa promjenljivim okruženjem društvenih normi i običaja, kao i u cilju obrade novih prijetnji koje potiču od novih oblika terorizma i kriminala, naročito organizovanog kriminala. Dakle, novi krivični zakoni mogu obrađivati nova krivična djela, kao i nove istraživačke mehanizme. Nova krivična djela mogu uključivati porodično nasilje, krivična djela po osnovu pitanja rodne ravnopravnosti, krivična djela iz mržnje i korupciju, kao i nove primjere organizovanog kriminala, kao što su pranje novca, finansiranje terorizma, trgovina ljudima. Takođe, ovo može uključiti i trgovinu određenom robom, npr. drogom ili prekursorima i oružjem.

Ova krivična djela treba da budu obuhvaćena zakonom u cilju omogućavanja institucijama krivično-pravosudnog sistema da pruže adekvatan odgovor na ista. Kako bi omogućili krivično-pravosudnom sistemu da na djelotvoran i efikasan način reaguje na ova krivična djela, moguće je da će biti potrebno da se u novi zakon unesu i novi mehanizmi za sprečavanje kriminala i sprovođenje istrage. Takvi novi mehanizmi mogu obuhvatiti nove istražne

55 Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija, *Vladavina prava i tranziciona pravda u društvima u sukobu i nakon sukoba* (op.cit.bilješka 1), parag.6

56 Cf. Stodieck, Thorsten, „Međunarodne policijske snage u mirovnim operacijama“, u: Harvey Langholtz/ Boris Kondoch/Alan Wells (eds.), *Međunarodne mirovne operacije: Godišnjak međunarodnih mirovnih operacija*, Vol. 9 (2005) str. 97; i Cf. Rausch, Borba protiv organizovanog kriminala u društvima nakon konflikta (op.cit.bilješka 47), str. 51.

57 Cf. Rausch, Borba protiv ozbiljnog kriminala u post-konfliktnim društvima (op. cit.note 9), str. 63

tehnike (npr. elektronski nadzor, prikrivene operacije, kontrolisane isporuke i forenzičke analize), mjere za zaštitu svjedoka i nove sisteme za upravljanje spisima predmeta.

U vezi sa holističkim pristupom reformi, potrebno je uzeti u obzir da promjene u jednoj oblasti zakona obično imaju efekte u drugim oblastima zakona. Potrebno je da se provjere nove odredbe u smislu njihovog uticaja na relacije između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, kao i dodirnih tačaka između tih institucija. Dakle, uvođenjem novih zadataka, odgovornosti i mehanizama za krivično-pravosudni sistem, biće potrebno u novom zakonu pojasniti novodefinisanu raspodjelu ovlašćenja između institucija krivično-pravosudnog sistema.

Osim toga, finansijske implikacije novih zakona, takođe moraju biti uzete u obzir u cilju mjerenja teoretskih, dobrih vrijednosti novih zakona u odnosu na njihovu uspješnost primjene u praksi.

U narednim poglavljima će se prije svega pojasniti zakoni na snazi koje je potrebno pregledati u toku procesa reforme, a zatim se fokusirati na određeni broj zakonskih odredbi koje obrađuju saradnju institucija krivično-pravosudnog sistema u cilju efikasnog i djelotvornog reagovanja na krivična djela.

V.1 Pregled zakona koji su na snazi

Zakoni koji su na snazi u određenoj zemlji „obuhvataju kako domaće zakone te zemlje, tako i međunarodne zakone koji uzrokuju obaveze na međunarodnom nivou koje se moraju poštovati i na domaćem.“⁵⁸

U skladu sa Ujedinjenim nacijama, opšta normativna osnova za reformu zakona treba da su *Povelja Ujedinjenih nacija*, Međunarodni zakon o ljudskim pravima, Međunarodni humanitarni zakon, Međunarodni krivični zakon i Međunarodni zakon za izbjeglice. Navedeni zakoni predstavljaju univerzalno primjenljive standarde ljudskih prava i krivičnog pravosuđa koji su usvojeni pod pokroviteljstvom Ujedinjenih nacija. Štaviše, reforma krivično-pravosudnog zakona u regionu OEBS-a, takođe treba da je u skladu sa obavezama OEBS-a za ljudska prava, osnovne slobode i vladavinu prava, u skladu sa sadržajem *Helsinškog završnog akta, Dokumenta iz Kopenhagena, Kodeksa ponašanja u političko-vojnim aspektima bezbjednosti* i različitim OEBS-ovim odlukama o policijskim aktivnostima.⁵⁹

58 Ibid, str. 57.

59 Za spisak ključnih međunarodnih konvencija, smjernica i obaveza koji se primjenjuju u radu krivično-pravosudnog sistema u području OEBS-a pogledajte Dodatak 1.

Zakoni koje treba pregledati tokom holističke reforme krivično-pravosudnog sistema su:⁶⁰

- Ustav države;
- Predsjednički ili kraljevski dekreti, u zemljama koje ih izdaju;
- Krivični zakoni;
- Zakoni o krivičnom postupku;
- Specijalni zakoni o specijalnim vrstama krivičnih djela;
- Zakoni o manjim krivičnim djelima/prekršajima koji obuhvataju prekršaje i ovlašćenja koja se odnose na javni red i mir;
- Zakoni maloljetničkog pravosuđa;
- Svaki zakon relevantan za krivični postupak u zemljama u kojima nema zakona o krivičnom postupku;
- Zakoni o izvršenju kaznenih mjera (ukoliko nije obuhvaćeno zakonom o krivičnom postupku);
- Zakoni o sudovima i odabiru, imenovanju i smjeni sudija;
- Zakoni o tužiocima i odabiru, imenovanju i smjeni tužilaca;
- Zakoni o policiji;
- Zakoni o kazneno-popravnim zavodima (zatvorima) i službama za uslovno oslobođenje;
- Zakoni koji uređuju obavještajne službe i tajnu policiju;
- Zakoni o zaštiti podataka i digitalnim informacionim sistemima;
- Zakoni koji uređuju domaće vojne snage u dijelu javnog reda i mira, zadržavanja ili istrage koji se odnose na civilne krivične stvari;
- Zakoni koji se odnose na pravnu praksu u zemlji, uključujući i zakone o pravnoj pomoći i zakone o advokatskim udruženjima;
- Zakoni o zaštiti i pomoći žrtvama i svjedocima;
- Zakoni protiv diskriminacije;
- Relevantni etički kodeksi za sudije, tužioce, advokate, policijske službenike;
- Zakoni o institucijama za nadzor (npr. zakon o ombudsmanu);
- Zakon o pravnom obrazovanju;
- Zakoni o nedržavnim pružaocima pravde i bezbjednosti i odnosu između ovih sistema i zvaničnog državnog sistema;
- Običajni ili tradicionalni zakon u krivičnim stvarima, ukoliko se primjenjuju u skladu sa zakonom;

60 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op. cit. bilješka 9), str. 58; i Rausch, *Borba protiv teškog kriminala u zemljama nakon sukoba* (op. cit. bilješka 473), str. 43-45.

- Zakoni o pružaocima privatnog obezbjeđenja;
- Zakoni o imunitetima državnih zvaničnika i državnih službenika i namještenika;
- Zakoni o udruženjima (uključujući NVO sektor) i
- Zakoni o formiranju specijalnih sudova ili tranzicionih mehanizmi pravosuđa.

Za zemlje nakon sukoba, zakonski okvir može takođe da obuhvati i odredbe definisane u mirovnim sporazumima i rezolucije/mandate Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija.⁶¹

Kao što je navedeno, u nekim zemljama članicama OEBS-a, pravni okvir se može, pored zvaničnih pisanih zakona, sastojati i od raznovrsnih običajnih i tradicionalno-vjerskih zakona, kao i od zakona koji mogu imati uticaj i na obezbjeđivanje bezbjednosti i pravosuđa.

Pored određivanja adekvatnosti gore navedenih zakona u svrhe lakšeg odvijanja djelotvornog i efikasnog krivično-pravosudnog postupka, pregledom zakona će se, takođe, odrediti da li su i do kog nivoa državne zakonske obaveze koje proističu iz međunarodnih ugovora imale pravni efekat na krivično-pravosudni postupak. Na primjer, ukoliko je država potpisala i ratifikovala UNTOC, da li je donijela zakonska rješenja za materijalna krivična djela i proceduralne odredbe u skladu sa Konvencijom, uključujući i kreiranje okvira za izručenje, uzajamnu pravnu pomoć i saradnju organa bezbjednosti na međunarodnom nivou?⁶²

Pored međunarodnih sporazuma, moguće je da je država potpisala i ratifikovala obavezujuće regionalne ili bilateralne sporazume sa drugim državama ili organizacijama, koji mogu imati zakonski uticaj na nacionalni i transnacionalni krivično pravosudni postupak.

Na kraju, treba da se izvrši pregled zvaničnih i nezvaničnih zakona koji su na snazi u vezi sa njihovom usaglašenošću sa gore navedenim međunarodnim standardima iz ljudskih prava i krivičnog pravosuđa u cilju obuhvatanja pitanja kao što su poštovanje ljudskih prava u aktivnostima krivično-pravosudnog sistema, uključujući i zaštitu ranjivih grupa, rodnu ravnopravnost i promovisanje odgovornosti i nadzora krivično-pravosudnog sistema.

Pored ovih tzv. horizontalnih pitanja, u narednom poglavlju primarno će se obraditi pravni aspekti reforme koji se odnose na mjere za unaprjeđenje saradnje između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, drugih organa vlasti, nedržavnih pružalaca bezbjednosti i pravosuđa i civilnog društva sa ciljem da krivično-pravosudni sistem bude efikasniji i djelotvorniji.

61 Ibid, str. 43

62 Ibid, str. 40

V.2 Pregled zakonskih odredbi u cilju jačanja odgovora krivično-pravosudnog sistema

V.2.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema

Reforma zakonskog okvira krivično-pravosudnog sistema treba da ima za cilj lakše uspostavljanje integrisanih politika i procedura za ministarstva, agencije i funkcije uključene u krivično-pravosudni postupak.

S obzirom na to da je potrebno da se zakonski okvir uskladi sa nacionalnim kontekstom, a kako odnos između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema može varirati u različitim zemljama, naredne oblasti su opšteg karaktera i primjenjuju se u različitim nacionalnim kontekstima.

Takođe, primjeri zakonskih rješenja za jačanje saradnje krivično-pravosudnog sistema su prije svega uzeti iz *Modela krivičnog zakona (MCC)* i *Modela zakona o krivičnom postupku (MCCP)*, koje su izradili Institut za mir SAD-a i irski Centar za ljudska prava, u saradnji sa UNODC i Kancelarijom Ujedinjenih nacija Visokog komesara za ljudska prava. Ove odredbe se mogu adaptirati i inkorporirati u novi nacionalni zakon ili, u najmanju ruku, koristiti kao izvor inspiracije u procesu reforme zakona.⁶³

Osim toga, preporučuje se da službenici koji rade na pregledu i izradi novih zakona iskoriste *Referentni vodič kroz krivični postupak*,⁶⁴ čija je izrada inicirana i podržana za vrijeme belgijskog i španskog predsjedavanja OEBS-om, a koji je u periodu 2006-2007. izradila Strateška jedinica za policijske poslove u saradnji sa radnom grupom za krivični postupak na visokom nivou. Radna grupa se sastojala od krivično-pravosudnih eksperata iz različitih međunarodnih organizacija i zemalja članica OEBS-a koji su predstavljali različite krivično-pravosudne sisteme iz regiona OEBS-a i koji su garantovali priznavanje međunarodno usvojenih normi i standarda u oblasti krivičnog pravosuđa. *Referentni vodič kroz krivični postupak* prikazuje neke opšte odredbe oko kojih su se dogovorili predstavnici različitih krivično-pravosudnih postupaka.

S obzirom na to da je razlika između građanskog prava i zajedničkog prava često nejasna u nacionalnom zakonodavstvu zbog pozajmljivanja iz drugih sistema tokom prethodne reforme zakona, nacionalni zakoni često imaju karakter hibrida. Zato, službenici na izradi novog zakona mogu izabrati i

63 Cf. Institut za mir SAD, *Model krivičnog zakona*, Model zakona za krivično pravosuđe nakon sukoba, Izdanje I, Vašington, D.C., 2007 i Institut za mir SAD, *Model zakona o krivičnom postupku*, Model zakona za krivično pravosuđe nakon sukoba, Izdanje II, Vašington, D.C., 2008.

64 Cf. OEBS, *Referentni vodič kroz krivični postupak*, SPMU Publikacija Serije Vol. 2, Beč, decembar 2006.

korigovati određene karakteristike i zakonske odredbe iz različitih tradicija koje će najbolje funkcionisati u nacionalnom kontekstu.⁶⁵

Odnos između institucija krivično-pravosudnog sistema

U načelu, reforma zakonskog okvira treba da osigura da se u nacionalnom zakonodavstvu jasno definišu glavne odgovornosti, ovlašćenja i dužnosti različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u dijelu prava hapšenja lica, zadržavanja u pritvoru lica prije suđenja, vođenja istražnih postupaka i sudskih postupaka, kao i u dijelu pružanja pomoći žrtvi, i rehabilitacije i reintegracije osuđenih lica.

Ovaj korak reforme takođe treba da ima za cilj uklanjanje pravnih nedoumica u vezi sa odgovornostima, eliminišući preklapanja odgovornosti između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema s jedne strane i zatvaranja nedostataka u dijelu odgovornosti između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, s druge strane. U saveznoj zemljama, ovo bi takođe zahtijevalo jasne odredbe o odgovornostima institucija krivično-pravosudnog sistema u okviru iste grane na centralnom/nacionalnom i regionalnom nivou.

Takođe, zakoni o krivičnom postupku ili relevantni zakoni treba da definišu načine vođenja krivičnih istraga, na primjer ko vodi postupak istrage. Zakoni i kodeksi, takođe, treba da jasno promovišu saradnju između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Reforma zakonskog okvira, takođe, treba da osigura da nacionalno zakonodavstvo garantuje nezavisnost sudske od izvršne grane vlasti; kao i da jasno definiše odgovornosti običajnih i nedržavnih pružalaca bezbjednosti i pravde, kao i saradnju i koordinaciju između njih i zvaničnih institucija krivično-pravosudnog sistema.

U vezi sa odgovornostima različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u toku krivično-pravosudnog postupka, MCCP daje niz odredbi:⁶⁶

- Čl. 45, MCCP, opisuje dužnosti tužilaštva;
- Čl. 46, MCCP, opisuje dužnosti pojedinačnih tužilaca;
- Čl. 53, MCCP, opisuje dužnosti policije;
- Čl. 91, MCCP, opisuje vođenje krivičnih istraga;
- MCCP priznaje da je u nekim krivično pravosudnim sistemima policija odgovorna za cijelu istragu navodnog krivičnog djela i skladištenje dokaza prije nego što se predmet preda tužilaštvu koje, zatim, odlučuje da li ima dovoljno dokaza da se krene u

65 Cf. Institut za mir/Institut mirovnih operacija i stabilnosti Vojske SAD, Vodeći principi za stabilizaciju i rekonstrukciju, Vašington D.C., 2009, str. 73

66 S obzirom na to da u ovom priručniku nije moguće prikazati sve relevantne odredbe iz MCCP-a, čitaoci se ohrabruju da prouče MCCP

fazu gonjenja; suprotno u drugim sistemima, tužilaštvo takođe usmjerava istragu i odgovorno je za formiranje predmeta i skladištenje dokaza.⁶⁷

- Član 93, MCCP-a, opisuje policijske istražne mjere prije formalnog iniciranja istrage.
- *Međunarodni program za kontrolu droga Ujedinjenih nacija (UNDCP), Modela za zaštitu svjedoka 2000*, predstavlja zakonski model odgovornosti koji imaju institucije krivično-pravosudnog sistema kada iniciraju, implementiraju i prekinu programe zaštite svjedoka.

Primjeri pravnih reformi u okviru odgovornosti krivično-pravosudnog sistema

Vođenje postupka istrage od strane tužioca

U Bosni i Hercegovini tužilačko vođenje postupka istrage uvedeno je 2003/2004. godine.⁶⁹ Cilj prenošenja odgovornosti za vođenje istrage sa sudova na tužilaštvo je da se lokalno krivično pravosuđe učini efikasnijim i kompetentnijim u gonjenju kriminala, uključujući i ratne zločine.⁷⁰ Novim krivičnim postupcima tužilac je dobio veću odgovornost i ovlašćenje u postupku planiranja, upravljanja i vođenja istrage. Takođe, tužilac je dobio mogućnost da svoja ovlašćenja prenese na druge „ovlašćene državne službenike“.

Tako je, s jedne strane, ojačana uloga ovlašćenog državnog službenika; s druge strane, od njih se zahtijeva više inicijative. Sudovi više ne sprovode postupak istrage, ali vrše kontrolu da li su aktivnosti i mjere ograničavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda tokom postupka istrage bile opravdane⁷¹

67 USIP, Model zakonika o krivičnom postupku (op. cit. note 63), str. 103.

68 Međunarodni program za kontrolu droga Ujedinjenih nacija (UNDCP), Model za zaštitu svjedoka 2000

69 Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine (BiH), na snazi od 1. marta 2003, Službeni list BiH, br. 36/2003. Takođe pogledajte: Radulović, Drago, "Koncept istrage u krivičnim postupcima u svijetlu novog zakona o krivičnom postupku", u: Petrović, Ana/Jovanović, Ivan, *Novi trendovi u srpskom zakonu o krivičnom postupku i regionalne perspektive. Normativni i praktični aspekti*, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2012, str. 14; i

Dodik, Božidarka, "Tužilačka istraga – iskustva Bosne i Hercegovine", u: Petrović/Jovanović, *Novi trendovi u srpskom zakonu o krivičnom postupku i regionalne perspektive* (ibid), str. 26

70 Cf. DeNicola, Christopher, "Reforma krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini: Između organskog minimalizma i sporednog maksimalizma", 2010, str. 32

71 Cf. Dodik, Božidarka, "Tužilačka istraga – iskustva Bosne i Hercegovine", u: Petrović/Jovanović, *Novi trendovi u srpskom zakonu o krivičnom postupku i regionalne perspektive* (op. cit. bilješka 69), str. 37

Tako je, s jedne strane, ojačana uloga ovlaštenog državnog službenika; s druge strane, od njih se zahtijeva više inicijative. Sudovi više ne sprovedu postupak istrage, ali vrše kontrolu da li su aktivnosti i mjere ograničavanja ljudskih prava i osnovnih sloboda tokom postupka istrage bile opravdane.⁷¹

U Srbiji, novi Zakon o krivičnom postupku, usvojen 2012. godine, uvodi novi krivični postupak gdje tužilac vodi postupak istrage. Cilj je bio da se tužiocima omogući vodeća uloga u postupcima istrage i nalaženju dokaza. Takođe, dodijeljena im je aktivnija uloga tokom suđenja sa zadatkom da se na suđenju ustanove činjenice. Ovaj novi postupak imao je uticaja na ulogu policije u postupku istrage, naročito u vezi sa sprovođenjem informativnih razgovora sa osumnjičenim licima, svjedocima i žrtvama itd. Ostalo je da se vidi da li će tužiocima tražiti dokaz na proaktivan način i usmjeravati policiju na preduzimanje specifičnih aktivnosti tokom istrage ili će se prvenstveno oslanjati na aktivnosti koje je inicirala policija. S obzirom na to da je primjena novog postupka započeta tek 2012. godine, uz početnu ograničenost primjene samo na Kancelariju specijalnog tužilaštva i Odjeljenja suda koja se bave pitanjima organizovanog kriminala, rezultat i uticaj novih postupaka nije bilo moguće procijeniti u 2013. godini.

U Švajcarskoj, promjene švajcarskog Zakona o krivičnom postupku su sprovedene 2007. godine (na snazi od 1. januara 2011.) u cilju objedinjavanja krivičnih postupaka na nacionalnom (bund) i regionalnom (kantone) nivou. U skladu sa tim, ukinuta je institucija istražnog sudije, a sve odgovornosti vođenja istrage (uključujući i preliminarni postupak istrage) su prenesene na tužioce. Dodjeljivanjem svih odgovornosti Kancelariji tužilaštva, od preliminarnog postupka istrage do podizanja optužnice, krivični postupak se želi učiniti efikasnijim.⁷²

Prilikom promjene nadležnosti relevantnim institucijama krivičnog pravosuđa u krivično-pravosudnom postupku, organu sa novododijeljenim odgovornostima mora se dati dovoljno vremena, obuke i resursa da se prilagodi novim zadacima i odgovornostima. S obzirom na uvođenje tužilačkog postupka istrage, naučene lekcije iz nekoliko država učesnica su pokazale da su tužiocima bili izuzetno zadovoljni svojim novim ulogama i odgovornostima, jer su oni otvarali istragu, obavljali kompletan istražiteljski posao, pisanje optužnice, predstavljali predmete na sudu i sprovodili unakrsna ispitivanja na suđenju. Policija je često bila vrlo pasivna i krivila je tužilaštvo što im ne dopušta da samostalno obavljaju istražne poslove.⁷³

72 *Schweizerischer Bundesrat, Botschaft zur Vereinheitlichung des Strafprozessrechts (StPO)*, 21. decembar 2005, str. 1105ff

73 Ovo je zasnovano na razgovorima obavljenim sa savjetnicima na reformi iz različitih zemalja učesnica

Brzi postupci istrage u Bugarskoj

U cilju ubrzavanja krivičnog postupka, čl. 356 bugarskog ZKP uvodi "postupke brze istrage". Prema tim postupcima, koji su modifikovani 2006. godine, istražitelji moraju završiti postupak istrage u roku od sedam dana, a tužilac mora odlučiti o narednim koracima u okviru još tri dana.

Čl. 356 (1) poziva na brze postupke u slučajevima:

- kada je lice pritvoreno odmah ili neposredno nakon što je počinio krivično djelo;
- kada na tijelu ili na odjeći lica postoje očigledni tragovi izvršenja krivičnog djela;
- kada se lice pojavilo pred odgovarajućim organima Ministarstva unutrašnjih poslova, istražnog organa ili tužioca sa priznanjem o počinjenom krivičnom djelu;
- kada svjedok identifikuje lice kao počinitelja krivičnog djela.

U skladu sa čl. 357 (1), glavni tužilac će odlučiti u roku od tri dana, nakon okončanja istrage da li će:

- obustaviti krivični postupak (na osnovu čl. 24. st. 1. ZKP-a);
- obustaviti krivični postupak (na osnovu čl. 25. i 26. ZKP-a);
- da podigne optužnicu i podnese slučaj za suđenje na sudu;
- podnese slučaj sa zahtjevom za oslobađanje od krivične odgovornosti, stavljajući mu na teret administrativnu kaznu ili sa prijedlogom o sporazumnom rješavanju slučaja ili
- tražiti dodatnu istragu u cilju prikupljanja novih dokaza ili će ukloniti priznate značajne povrede pravila postupka, te će odrediti rok ne duži od sedam dana.

U prvoj polovini 2012, postupci brze istrage su naređeni u oko 4.900 predmeta, koji su tada činili oko 8 posto svih istraga. Od ukupno 4.900 predmeta, tužilac je tražio dodatne istrage redovnim istražnim postupcima u 1180 predmeta.⁷⁴

⁷⁴ Kancelarija tužilaštva Republike Bugarske, Kratak pregled izvještaja o radu Kancelarije tužilaštva za prvu polovinu 2012. [ОБОБЩЕНА ИНФОРМАЦИЯ, ЗА ОБРАЗУВАНЕТО, ДВИЖЕНИЕТО И РИКЛЮЧВАНЕТО НА ПРЕПИСКИТЕ И ДЕЛАТА В ПРОКУРАТУРАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, за I шестмесечие на 2012 г. /Изготвена на основание чл. 142, ал. 3 ЗСВ].

Tehnički aspekti krivičnih postupaka

U principu, reforma zakonskog okvira treba da osigura da nacionalno zakonodavstvo:

- definiše uspostavljanje baze podataka za upravljanje spisima predmeta, kao i korišćenje tih podataka između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema;
- definiše razmjenu/podjelu informacija/obavještajnih podataka između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema;
- definiše korišćenje materijalnih dokaza i forenzičkih usluga;
- uređuje osnivanje, rad i finansiranje forenzičkih službi, kao i korišćenje i prihvatljivost materijalnih dokaza u sudskom postupku.

U vezi sa upravljanjem spisima predmeta:

- Čl. 102, MCCP, opisuje zahtjeve policije i tužilaštva da se vodi pismena evidencija o svakoj preduzetoj aktivnosti u krivičnoj istrazi, kao i da se ove aktivnosti pismeno evidentiraju i ostave u spise predmeta. Vodič za vođenje krivičnog postupka detaljno pojašnjava sadržaj spisa predmeta.⁷⁵
- Čl. 101, MCCP, predlaže da se spisi predmeta nalaze kod tužioca koji treba da je "odgovoran za zadržavanje, skladištenje i bezbjednost svih podataka, dokaza i fizičkog materijala tokom odvijanja istrage, sve dok se službenim putem ne ponudi dokaz na sudu".⁷⁶ U skladu sa MCCP, svaki dokaz koji je policija izvela treba dostaviti tužiocu u skladu sa čl. 91 MCCP.⁷⁷
- Čl. 37, MCCP, opisuje odgovornosti sudova o vođenju evidencija sudskih postupaka i o tome da evidencije sudskog postupka dostavi tužilaštvu i odbrani, a „u odgovarajućim slučajevima da se savjetuje i sa žrtvom”.⁷⁸

U vezi sa prikupljanjem i korišćenjem dokaza na sudu:

- U čl. 106-146; MCCP vrlo detaljno su opisane okolnosti i postupci koji su potrebni u cilju prikupljanja dokaza čije je izvođenje dopušteno na sudu. Članovi koji se bave novim istražnim mjerama i mehanizmima su:

75 Cf. OEBS, *Vodič kroz krivični postupak* (op. cit. bilješka 64), str. 19

76 Cf. USIP, *Model Zakona o krivičnom postupku* (op. cit. bilješka 63), str. 166

77 Ibid, str. 166 i 168

78 Ibid, str. 82

- Čl. 116-117, MCCP, koji se odnose na prikupljanje informacija o osumnjičenim licima, žrtvama i drugim licima, uključujući i uzimanje fotografija i otisaka prstiju uhapšenih i drugih lica;
- Čl. 128-130, MCCP, koji se odnose na čuvanje i pristup kompjuterskim i telekomunikacionim podacima;
- Čl. 134-140, MCCP, koji obuhvataju prikrivene ili druge tehničke mjere nadzora ili istrage;
- Čl. 142-145, MCCP, koji opisuju forenzičke istražne mjere.

Čl. 106-146, MCCP su komplementarni sa:

- Čl. 228-237, MCCP, koji definišu pravila o upotrebi i isključivanju dokaza sa suđenja. Više odredbi o upotrebi i isključivanju dokaza se nalaze u *Vodiču o krivičnom postupku*.⁷⁹

V.2.2 *Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa, nedržavnih pružalaca usluga u oblasti bezbjednosti i pravde i civilnog društva*

Reforma zakonodavnog okvira takođe treba da ima za cilj da olakša bolju saradnju između institucija krivično-pravosudnog sistema, drugih državnih organa (npr. zdravstvo, obrazovanje i razvoj), nedržavnih pružalaca bezbjednosnih i pravosudnih usluga i civilnog društva u cjelini, kako bi se poboljšao pristup, odnosno obezbijedila bezbjednost i pravda. Države članice Ujedinjenih nacija u *Deklaraciji iz Salvadora o sveobuhvatnim strategijama za globalne izazove: sistemi za sprečavanje kriminala i krivično pravosuđe i njihov razvoj u svijetu koji se mijenja* naglasile su da "kroz uzajamnu i djelotvornu razmjenu informacija, znanja i iskustava, kao i kroz zajedničke i koordinirane akcije, vlade i kompanije mogu razviti, poboljšati i sprovesti mjere za sprečavanje, gonjenje i kažnjavanje kriminala, uključujući nastajanje i mijenjanje izazova."⁸⁰ Rezolucija ECOSOC 2002/13, koja je veoma povezana sa salvadorskom Deklaracijom u vezi sa djelotvornim sprečavanjem kriminala, takođe promoviše "saradnju/partnerski rad između ministarstava i organa vlasti, društvenih organizacija, nevladinih organizacija, privrednog sektora i građana". Zatim, u skladu sa *Principima i smjernicama za pristup pravnoj pomoći u sistemima krivičnog pravosuđa Ujedinjenih nacija* potrebno

⁷⁹ Cf. OEBS, *Vodič kroz krivični postupak* (op. cit. bilješka 64), str. 31ff.

⁸⁰ Ujedinjene nacije, *Deklaracija iz Salvadora o sveobuhvatnim strategijama za globalne izazove: sistemi za sprečavanje kriminala i krivično pravosuđe i njihov razvoj u svijetu*, dvanaesti Kongres Ujedinjenih nacija o sprečavanju kriminala i krivičnog pravosuđa, Aneks, Rezolucija A/RES/65/230, šezdesepeta sjednica, 1. aprila 2011, parag. 34

je uspostaviti koordinaciju između pravosudnih organa i drugih stručnjaka, kao što su zdravstvo i socijalne usluge.⁸¹

V.2.3 Aspekti ljudskih prava

U dijelu ljudskih prava, reforma zakonskog okvira treba da obezbijedi da nacionalno zakonodavstvo:

- na odgovarajući način i sveobuhvatno implementira koncept ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu s međunarodnim standardima i obavezama;
- izričito zahtijeva da institucije krivično-pravosudnog sistema zaštite poštuju ljudska prava i osnovne slobode;
- izričito zahtijeva da institucije krivično-pravosudnog sistema uzmu u obzir pitanja rodne ravnopravnosti, kao i prava i zakonite interese ranjivih grupa, uključujući djecu i manjine;
- definiše rokove za policijsko zadržavanje i predistražne pritvore;
- definiše obaveze institucija krivično-pravosudnog sistema prema žrtvama i svjedocima u krivičnim predmetima.

Izazovi se mogu javiti prilikom poštovanja prava svjedoka na anonimnost, poštujući prava optuženog da pozove, ispituje ili zahtijeva ispitivanje svjedoka protiv njega/nje.⁸²

81 Ujedinjene nacije, Smjernice za sprječavanje kriminala, Aneks, ECOSOC Rezolucija 2002/13, Aktivnost u promovisanju djelotvornog sprječavanja kriminala, Njujork, 24. jul 2002, parag. 9 i Ujedinjene nacije, Principi i smjernice za pristup pravnoj pomoći u sistemima krivičnog pravosuđa Ujedinjenih nacija, Beč, 25. april 2012, parag. 55 (c), str. 16

82 Pogledajte, na primjer, Ujedinjene nacije, *Međunarodni savez o civilnim i političkim pravima*, Njujork, 16. decembar 1966, član 14 (3) (e); *Statut međunarodnog krivičnog suda*, član 67 (1) (e) ili Savjet Evrope, *Evropska Konvencija o ljudskim pravima/Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda* (1950), član 6 (3) (e)

V.2.4 Odgovornost i nadzor

Nacionalno zakonodavstvo treba da uspostavi demokratsku političku kontrolu nad institucijama krivično-pravosudnog sistema i integriše ga sa civilnim društvom.

U principu, reforma zakonskog okvira treba da osigura da nacionalno zakonodavstvo:

- obezbjeđuje izradu odgovarajućih etičkih kodeksa i ponašanja osoblja različitih institucija krivično-pravosudnog sistema;
- obrađuje pitanja borbe protiv korupcije u javnom sektoru, uključujući institucije krivično-pravosudnog sistema;
- obezbjeđuje da sudstvo/tužilaštvo ima nadzorna ovlašćenja nad drugim granama vlasti i
- uspostavlja krivično-pravosudnog transparentnosti i odgovornosti krivično-pravosudnog sistema, uključujući unutrašnje i spoljašnje krivično-pravosudnog za praćenje i nadgledanje rada i finansiranja institucija krivično-pravosudnog sistema.

Relevantne institucije nadzora koje će utvrditi zakon mogu biti izvršni organi (kontrola politike, finansijska kontrola i horizontalni nadzor od strane vladinih agencija), zakonodavni organi (članovi parlamenta, parlamentarnih komisija za rasprave), pravosuđe,⁸³ kao i komisije za ljudska prava, građanski odbori za reviziju žalbi ili nezavisni ombudsmeni. Osim toga, mediji mogu igrati važnu ulogu u informisanju javnosti o policijskim aktivnostima. Bitno je, međutim, da mediji rade u skladu s profesionalnim kodeksom ponašanja i da prenesene informacije ne dovode u pitanje policijsku istragu, da nije riječ o povjerljivim informacijama relevantnim za održavanje javnog reda i mira i da poštuju pretpostavku nevinosti.⁸⁴ Unutrašnje institucije za nadzor koje treba da dopune rad spoljašnjih nadzornih institucija mogu podrazumijevati interne jedinice za istragu, ili ad hoc disciplinske komisije sastavljene od visokih službenika krivičnog pravosuđa.

Zakonodavstvo koje se odnosi na odgovornost i nadzor može da upućuje, odnosno treba da bude u skladu sa relevantnim međunarodno usvojenim kodeksima ponašanja za službenike krivično-pravosudnog sistema (takođe, pogledajte poglavlje VI.4)

83 Cf. Savjet Evrope, Preporuka (2001) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o Evropskom kodeksu policijske etike (2001), §§ 60 i 62

84 Cf. OEBS, Vodič o demokratskom radu policije (op. cit. bilješka 25), str. 39 i 43

U Švajcarskoj, novi Zakon o organizaciji krivično-pravosudnih institucija, usvojen 2010, koji je stupio na snagu zajedno sa ZKP-om 2011, dodijelio je Saveznom parlamentu (Bundesversammlung) isključivu odgovornost za nadzor nad radom Saveznog tužilaštva. Parlamentu je dodijeljena odgovornost za izbor i nadzor Savezne kancelarije vrhovnog tužioca. Ova promjena je uvedena kako bi se garantovala nezavisnost Kancelarije vrhovnog tužioca od izvršne grane vlasti.⁸⁵

Nakon pregleda zakonskog okvira, sljedeći koraci reforme odnosiće se na: prevođenje zakona u politike i procedure; obezbjeđivanje organizacionih i strukturalnih mehanizmi za sprovođenje zakona; pripremu osoblja krivično-pravosudnog sistema kroz obuku i stručno usavršavanje o tome kako sprovođiti zakon; procjenu na koji način institucije krivično-pravosudnog sistema primjenjuju novi zakon, politike i propise u praksi i na osnovu analize, mijenjati proces reformi sa ciljem povećanja njegove djelotvornosti, efikasnosti i održivosti.

Svi navedeni koraci reformi biće opisani u narednim poglavljima.

85 Ständerat, *Bericht der Kommission für Rechtsfragen vom 3. jun, 2009: 08.066 s Strafbühördenorganisationsgesetz; Wahl des Bundesanwalts oder der Bundesanwältin und Aufsicht über die Bundesanwaltschaft*, Para 3, str. 2-5

VI. Razvoj/reforma politika, postupaka, pravila i propisa

U cilju prevođenja zakona u akciju odnosno njihove primjene u praksi potrebno je usvojiti politike koje definišu način primjene zakona. Takođe, politike i mjere potrebne za primjenu zakona treba da su date u obliku jasnih zvaničnih "političkih izjava". Političke izjave, takođe, treba da sadrže viziju i misiju, kojim bi se u nekoliko suštinskih riječi objasnili ciljevi koje država i krivično pravosudni sistem nastoje postići uvođenjem određene politike. Vizija i misija treba da budu normativnog karaktera.⁸⁶ Politike i implementacione mjere moraju imati javnu podršku političkih lidera i rukovodstva⁸⁷ institucija krivično-pravosudnog sistema. Štaviše, čelnici institucija krivično-pravosudnog sistema moraće podstaći sve aktere sistema za implementaciju politika i osigurati njihovu podršku (takođe pogledajte poglavlje IV).

Strategije i akcioni planovi za implementaciju ovih politika i odgovarajućih postupaka, pravila i propisa i za praćenje njihove implementacije treba da izrade državni organi i krivično-pravosudni sistem u bliskoj saradnji sa civilnim društvom i nedržavnim pružaocima bezbjednosnih i pravosudnih usluga. Strategije i akcioni planovi treba da se odnose na zaključke na kojima se zasniva procjena krivično-pravosudnog sistema i pripadajuće kritične pretpostavke za poboljšanje krivično-pravosudnog postupka. Te pretpostavke treba da uključe jasne stavove o traženim sposobnostima svake institucije krivično-pravosudnog sistema, način na koji različite institucije treba da budu strukturirane ili restrukturirane, kao i iznos finansijskih i kadrovskih resursa koji su potrebni za razvoj i održavanje tih sposobnosti⁸⁸ (takođe pogledajte poglavlje IV i VII).

U kontekstu holističke reforme policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema, politike treba izričito da priznaju značaj komunikacije i bliske saradnje između njegovih različitih institucija, zatim između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i nedržavnih struktura, kao i civilnog društva u cilju povećanja djelotvornosti i efikasnosti krivično-pravosudnog postupka.

Dakle, politike treba da promovišu i olakšavaju primjenu potrebnih organizacionih i strukturnih reformskih koraka za poboljšanje komunikacije

86 Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između policije i javnosti od strane Višeg policijskog savjetnika Generalnom sekretaru OEBS-a*, SPMU Publikacija Serije Vol. 4, Beč, maj 2008, str. 36 i 38.

87 Cf. OEBS, Visoki komesar za nacionalne manjine, *Preporuke za rad policije u multietničkim društvima*, Hag, 2006, str. 10.

88 Cf. Ball, Nicole/Fayemi, Kayode (eds.), *Upravljanje sektorom bezbjednosti u Africi: Priručnik*, Centar za demokratiju i razvoj, poglavlje 4. Razvoj i implementacija politike (2004).

i saradnje. To može uključivati, između ostalog: stvaranje međusektorske upravljačke grupe na nivou krivično-pravosudnog sistema i specifičnih mehanizmi saradnje i koordinacije u okviru krivično-pravosudnog postupka; uvođenje novih sistema za upravljanje spisima predmeta i razvoj i pružanje zajedničke obuke za sve relevantne aktere na operativnim dodirnim tačkama krivično-pravosudnog sistema. Ovi kursevi obuke obuhvatiće menadžerske aspekte krivično-pravosudnog postupka i pružiće opštu obuku o istrazi i specijalističku obuku istrage različitih specifičnih oblika novih krivičnih djela koji zahtijevaju primjenu novih istražnih tehnika i postupaka, te korišćenje novih oblika dokaza na sudovima/suđenjima.

Osim toga, politike o organizacionim i strukturalnim reformama krivično-pravosudnog sistema treba da obrade prioriteta pitanja, kao što su: zaštita ljudskih prava; rodna ravnopravnost u krivično-pravosudnom postupku i osnivanje ili poboljšanje postupaka i mehanizmi odgovornosti za cijeli krivično-pravosudni sistem i za praćenje i pregled policijskih politika i praksi od strane nezavisnog organa.

Najbolji nadzor i koordinaciju u primjeni politika, procedura, pravila i propisa može vršiti glavna grupa za implementaciju koja će kreirati krivično-pravosudnog za komunikaciju, nadzor i evaluaciju, i koja će snositi cjelokupnu odgovornost za implementaciju. Ova glavna grupa treba da se sastoji od predstavnika krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva, i u pogledu rodne perspektive mora biti ravnopravna. Grupi treba da predsjedava visoki zvaničnik krivično-pravosudnog sistema koji je u mandatu, sa dovoljno ovlašćenja za pokretanje, izradu i sprovođenje potrebnih institucionalnih promjena suočavajući se sa neizbježnim otporom (za kratak opis izazova u upravljanju promjenama, pogledajte poglavlje VII.6). Glavna grupa za implementaciju treba periodično da procjenjuje praktičnu primjenu sadržaja politike institucija krivično-pravosudnog sistema kako bi utvrdili mogućnost za poboljšanje njihovog rada.⁸⁹

Na operativnom nivou, potrebno je uvesti pravila i propise, standardne operativne postupke i smjernice u cilju operacionalizacije zakona i politika među institucijama krivično-pravosudnog sistema u okviru krivično-pravosudnog postupka.

89 Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između javnosti i policije* (op. cit. bilješka 86), str. 39.

VI.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema

Primjeri modela pravila i propisa koji obuhvataju različite aspekte postupka istrage, kao i prekrivičnog postupka i sudskog postupka obezbijediće MCCP. U narednim redovima predstavljeno je niz pravila i propisa koji se odnose na rad kontakt tačaka krivično-pravosudnog sistema:

- Čl. 91, MCCP, predlaže postupke za komunikaciju između tužilaštva i policije, pružajući "fleksibilniji sistem komunikacije, gdje tužilac može izdati naloge u pisanom obliku, usmeno, ili čak i putem e-maila. Kako bi se osiguralo funkcionisanje ovog sistema potrebno je njegovati institucionalnu saradnju između Kancelarije tužilaštva i policije i moraju biti postavljeni mehanizmi u cilju lakše međuinstitucionalne saradnje. Moguće da će biti potrebno izraditi protokole, standardne operativne postupke, kodekse ponašanja ili druge sporazume potrebne u izgradnji djelotvornih relacija između institucija, kao što je navedeno u MCCP."⁹⁰
- Čl. 102, MCCP, nudi neke generičke opise o tome kako se obrađuju evidencije o krivičnim istragama od strane policije i tužilaštva. Ovi opisi se mogu "dopuniti standardnim operativnim postupcima ili memorandumom o saradnji između policije i tužilaštva o evidentiranju istražnih radnji i prenosu i skladištenju pisane evidencije, kao i o dokazima koji su dobijeni na ovaj način".⁹¹
„Posebne odredbe za izvještavanje o porodičnom nasilju su obezbijedene u *Okviru za Model zakonodavstva o porodičnom nasilju*, kojeg je izradio Posebni izvjestilac Ujedinjenih nacija o nasilju nad ženama, njegovim uzrocima i posljedicama, (dokument E/CN.4/1996/53 UN / Add.2). On pruža konkretne smjernice o pripremi izvještaja o krivičnom djelu nasilje u porodici (stavovi 22-25). Okvirni dokument takođe sadrži korisne smjernice o dužnostima policajaca u odnosu na porodično nasilje (paragrafi 13-17) i prava žrtava porodičnog nasilja (stav 21)."⁹²
- Čl. 106-146, MCCP, o prikupljanju dokaza, sadrže visok stepen detalja, da se mogu koristiti za izradu SOP-ova ili drugog propisa kojim se pojašnjava zakon o krivičnom postupku.⁹³

90 USIP, Model Zakona o krivičnom postupku (op. cit. bilješka 63), str. 155.

91 Ibid, str. 168.

92 Ibid, str. 157.

93 Ibid, str. 175.

VI.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa, nedržavnih pružalaca usluga u oblasti bezbjednosti i pravde i civilnog društva

U vezi sa saradnjom između institucija krivično-pravosudnog sistema, drugih državnih organa, nedržavnih pružalaca bezbjednosnih i pravosudnih usluga, i civilnog društva, politike, procedure, pravila i propisi treba da regulišu:

- pitanja nadzora krivično-pravosudnog sistema nad nedržavnim pružiocima bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i postupke za razmjenu određenih zadataka u obezbjeđivanju bezbjednosti i pravde;
- mjere za zaštitu lica koja sarađuju sa krivično-pravosudnim sistemom (takođe pogledajte poglavlje VI.3);
- postupke saradnje/partnerstva između policije i struktura javnog sektora koji treba da obuhvate odgovornosti, prava i zadatke različitih aktera (npr. u radnim grupama/savjetima policija-građani ili programima preusmjeravanja) i
- postupke za obavještanje medija/javnosti o aktivnostima krivično-pravosudnog sistema.

VI.3 Aspekti ljudskih prava

Politike, postupci, pravila i propisi u vezi sa aspektima ljudskih prava u okviru krivičnog postupka koji se odnose na saradnju između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema treba da regulišu sljedeća pitanja:

Maloljetničko pravosuđe:

- Čl. 322, MCCP, definiše sastav i dužnosti posebnih odbora za maloljetnike;
- Čl. 323, MCCP, definiše nadležnost nad djecom i maloljetnim licima;
- Čl. 325, MCCP, definiše cilj maloljetničkog pravosuđa: "Pravosudni sistem za maloljetnike mora naglasiti dobrobit maloljetnog lica i mora osigurati da svaka reakcija prema maloljetnom licu uvijek mora biti proporcionalna okolnostima, da je riječ o maloljetnom licu i vrsti krivičnog djela."⁹⁴
- Čl. 326, MCCP, definiše principe koji se primjenjuju u maloljetničkom pravosuđu;
- Čl. 328, MCCP, definiše kontakt sa policijom i tužiocem; i
- Čl. 338, MCCP, definiše uslovno puštanje iz maloljetničkog zatvora.

Primjena postupaka zadržavanja i rokovi:

- Čl. 172, MCCP, opisuje postupke nakon hapšenja, uključujući i odredbu da se uhapšeno lice "bez odlaganja dovede pred sudiju, ne kasnije od sedamdeset i dva sata nakon hapšenja, sa ciljem da sudija izvrši procjenu zakonitosti hapšenja";⁹⁵
- Čl. 175, MCCP, odnosi se na inicijalna saslušanja pred sudijom nakon hapšenja, u cilju preispitivanja zakonitosti hapšenja kako bi se utvrdilo postoje li razlozi za pritvor, puštanje uz kauciju ili druge restriktivne mjere, osim pritvaranja ili kaucije,
- Čl. 185, MCCP, govori o tužilačkim prijavama za hapšenje, puštanje uz kauciju ili druge restriktivne mjere, osim pritvaranja ili kaucije,
- Čl. 186, MCCP, odnosi se na određivanje prijave za zadržavanje, kauciju ili druge restriktivne mjere, osim pritvaranja ili kaucije na početku suđenja, u skladu sa članom 175;
- Čl. 188, MCCP, odnosi se na saslušanja o kontinuiranom zadržavanju ili kontinuiranom kućnom pritvoru, opisujući postupke

94 Ibid, str. 466.

95 Ibid, str. 287.

kontinuiranog zadržavanja ili kontinuiranog kućnog pritvora osumnjičenog lica ili optuženog lica;

- Čl. 189, MCCP, opisuje rokove za zadržavanje ili kućni pritvor i
- Čl.190, MCCP, opisuje postupak za produženje rokova za zadržavanje i kućni pritvor.

Obaveze krivično, pravosudnog sistema u vezi sa žrtvama kriminala su definisane sljedećim propisima:

- *Preporuka br. R (85)11 Savjeta Evrope o poziciji žrtve u okviru krivičnog zakona ili zakona o krivičnom postupku (1985)*, Čl. 1-4;
- *Prep.(2006) 8 Savjeta Evrope o pomoći žrtvama kriminala (2006)*, Čl. 2 i 3;
- *Deklaracija Ujedinjenih nacija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminala i zloupotrebi ovlašćenja*, Njujork, 29. novembar 1985;
- *Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima gdje su djeca žrtve i svjedoci kriminala*, Beč, 25. maj 2005;⁹⁶ i
- Čl. 72-74, MCCP, opisuju odgovornosti sudova, tužilaca i policije u vezi sa žrtvama u krivičnim postupcima.

Odredbe o zaštiti svjedoka su definisane:

- *Preporuka br. R (97) 13 Savjeta Evrope, koja se odnosi na zastrašivanje svjedoka i pravo na odbranu, 1997*, Čl. 14-15 i 51;
- *Prep.(2005) 9 Savjeta Evrope, o zaštiti svjedoka i saradnika pravde (2005)*, Čl. 1, 2, i 8-28;
- *Smjernice Ujedinjenih nacija o pravdi u stvarima gdje su djeca žrtve i svjedoci kriminala*, Beč, 25. maj 2005.⁹⁷; i
- Čl. 147-161, i čl. 254-259, MCCP, koji opisuju zaštitne mjere koje

96 Cf. Savjet Evrope, *Preporuka br. R (85) 11 o poziciji žrtve u okviru krivičnog zakona ili zakona o krivičnom postupku (1985)*, Čl. 1-4;

Prep.(2006) 8 Savjeta Evrope o pomoći žrtvama kriminala (2006), Čl. 2 i 3;

Deklaracija Ujedinjenih nacija o osnovnim principima pravde za žrtve kriminala i zloupotreba ovlašćenja, Njujork, 29. novembar 1985 i

Ekonomski i socijalni Savjet Ujedinjenih nacija, Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima gdje su djeca žrtve i svjedoci kriminala, Beč, 25. maj 2005.

97 *Preporuka br. R (97) 13 Savjeta Evrope, koja se odnosi na zastrašivanje svjedoka i pravo na odbranu, 1997*, Čl. 14-15 i 51 i

Prep.(2005) 9 Savjeta Evrope, o zaštiti svjedoka i saradnika pravde (2005), Čl. 1, 2, i 8-28;

Smjernice Ujedinjenih nacija o pravosuđu u stvarima gdje su djeca žrtve i svjedoci kriminala, (op. cit. bilješka 96)

može narediti sudija u korist svjedoka koji je pod prijetnjom ili „ranjivog svjedoka“, uključujući i zaštitu svjedoka tokom sudskih saslušanja, kao i osnov i postupke za zahtijevanje naloga za mjere zaštite.

VI.4 Odgovornost i nadzor

U dijelu odgovornosti, u etičkom kodeksu ponašanja za policijske službenike, državne tužioce, sudije, saradnike na sudu, branioce i zatvorsko osoblje treba posebno navesti koje je to prihvatljivo odnosno neprihvatljivo ponašanje i navesti principe kojih se moraju pridržavati službenici krivično-pravosudnog sistema.

Korisne smjernice za izradu navedenih kodeksa su, između ostalog, date u:

- Ujedinjene nacije, *Kodeks ponašanja za službenike organa bezbjednosti i Smjernice za efikasnu primjenu Kodeksa ponašanja*;
- Ujedinjene nacije, *Bangalore-vi principi sudijskog ponašanja*;
- Ujedinjene nacije, *Smjernice o ulozi tužilaca*;
- Ujedinjene nacije, *Osnovni principi o nezavisnosti sudstva*;
- Ujedinjene nacije, *Konvencija protiv korupcije*;
- *OEBS-ov Kodeks ponašanja u političko-vojn timer aspektima bezbjednosti*;
- *Preporuka Savjeta Evrope br. R (2000) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o kodeksima ponašanja za državne službenike*;
- *Preporuka Savjeta Evrope br. R (2001) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o Evropskom kodeksu policijske etike*;
- *Savjet Evrope, Parlamentarna skupština, Preporuka 1713 (2005), Demokratski nadzor sektora bezbjednosti u zemljama članicama, Strazbur, 23. jun 2005.*

U zemljama gdje je uloga običajnih i nedržavn timer pružalaca usluga bezbjednosti i pravde, uključujući i privatne službe obezbjeđenja, komplementarna uloga zvaničnih organa bezbjednosti i pravde, važi da i oni treba da slijede kodekse etike i ponašanja. Takođe, države mogu razmotriti mogućnost uvođenja operativnih standarda za rad civilno-privatnih pružalaca usluga obezbjeđenja kojim bi se postavili minimalni standardi kvalifikacije za one koji pružaju civilno-privatne usluge obezbjeđenja, uključujući i postupke provjere vlasnika

tih službi u cilju sprječavanja da kriminalci kontrolišu rad civilno-privatnih službi obezbjeđenja.

Podsticaji i kazne za promovisanje integriteta i stručnosti u svakom aspektu krivično-pravosudnog sistema treba da se ugrade u svaku politiku i proceduru.⁹⁸

98 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op. cit. bilješka 9), str. 79.

VII. Strukturna i organizaciona reforma

Na osnovu pravnog utemeljenja reforme, strukturne i organizacione mjere u holističkoj reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema imaju za cilj povećanje efikasnosti i djelotvornosti krivično-pravosudnog postupka.

Glavni nedostaci krivično-pravosudnog postupka koji se mogu primijetiti u mnogim zemljama su:

- u principu, nedostatak komunikacije i saradnje između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i
- naročito:
 - veliki zaostatak istražnih postupaka i predmeta gonjenja, što za rezultat ima
 - nepotrebno produživanje vremena u pritvoru, što krši ljudska prava pritvorenih lica, kao i prava žrtve i
 - nefunkcionalno izvještavanje i upravljanje spisima predmeta, što dovodi do dupliranja poslova, nekomplementarnih podataka i kašnjenja u obradi podataka, a za rezultat ima kašnjenje u pripremi i slabo pripremljene predmete, kao i kršenje prava okrivljenih lica i njihovih advokata da pristupe podacima za potrebe odbrane.

Naročito izazovni odnosi između policije i obavještajnih službi

U mnogim državama, obavještajni kapaciteti i uloga policije, kao i vojnih i civilnih obavještajnih službi se preklapaju. Definisane uloge različitih službi i okvira za saradnju i obezbjeđivanje da su sve odredbe u vezi sa obavještajnim radom pod nezavisnom civilno-parlamentarnom kontrolom predstavlja izazov od zajedničkog interesa. U skladu sa OECD DAC Priručnikom o reformi sektora bezbjednosti, "treba se voditi principom da samo organi sa policijskim ovlašćenjima imaju odgovornost i ovlašćenje da sprovedu krivične istrage, pa iz tog razloga njihovo ovlašćenje - naročito u vezi sa proaktivnim istražnim tehnikama, kao što je prisluškivanje - treba biti ograničeno i pod strogom kontrolom".⁹⁹

99 OECD, OECD, DAC *Priručnik o reformi sektora bezbjednosti* (op. cit. bilješka 28), str. 164.

Dakle, osjetljiva pitanja razmjene informacija između policije i obavještajnih službi, korišćenje podataka obavještajnih službi ili od trećih izvora, saradnja s njima tokom policijske istrage i na sudu i zaštite žrtava i svjedoka, odnosno njihovog identiteta, često predstavljaju izazov na relaciji između policije, pravosuđa i obavještajnih službi.

Ova izuzetno složena pitanja prevazilaze oblast koju pokriva ova priručnik.

U skladu sa vodećim principima reforme krivično-pravosudnog sistema (takođe pogledajte poglavlje II.4), fokus ovog poglavlja će biti usmjeren na strukturne i organizacione promjene u različitim institucijama krivično-pravosudnog sistema, a naročito na dodirnim tačkama između njegovih različitih institucija koje imaju za cilj da:

- obezbijede djelotvornu i efikasnu koordinaciju i saradnju između policije i njihovih partnera u krivično-pravosudnom sistemu, kao i između ovog sistema i običajnih i nedržavnih pružalaca usluga bezbjednosti i pravde, kao i civilnog društva;
- racionalizaciju dostupnih resursa;
- uspostavljanje zajedničkih usluga i sadržaja gdje je to bitno;
- promovisanje poštovanja i zaštite vladavine prava, ljudskih prava i osnovnih sloboda i
- uspostavljanje i obezbjeđivanje demokratske odgovornosti i nadzora nad institucijama krivično-pravosudnog sistema.

Osim infrastrukturnih promjena potrebnih za postizanje navedenih ciljeva, ovo poglavlje će se baviti i mjerama za utvrđivanje organizacione i operativne kulture u krivično-pravosudnom sistemu koji promoviše i podržava saradnju, koordinaciju i odgovornost među različitim institucijama krivično-pravosudnog sistema, te između njih i ostalih relevantnih aktera u krivično-pravosudnom postupku. Diskusija koja slijedi u vezi sa ovim mjerama će se razlikovati u odnosu na korake reforme na menadžerskom, operativnom nivou i nivou obuke.

VII.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema

“Zajednički rad zahtijeva saradnju među organima, zajedničku viziju djelotvornog krivično-pravosudnog sistema, poštovanje nezavisne nadležnosti svih partnera [...] i inspirativno rukovodstvo.”¹⁰⁰ Dok opšta politička odgovornost za institute istrage, krivičnog gonjenja i presuđivanja treba da ostane odvojena, još uvijek postoji potreba za mehanizmom obezbjeđivanja određenog centralnog organa i zajedničkog upravljanja postupkom u cilju postizanja zajedničkih ciljeva.¹⁰¹

VII.1.1 Uspostavljanje mehanizama koordinacije i saradnje na strateškom/političkom nivou

Na strateškom i menadžerskom nivou, potrebno je formirati međuresornu upravljačku grupu na nivou krivično-pravosudnog sistema, da koordinira i nadzire sprovođenje holističkih strategija i akcionih planova reforme krivično-pravosudnog sistema. Takođe, ova grupa bi trebalo da vodi računa o tome kako promjene u jednom organu izazivaju promjene u drugim organima. Izgradnja i mijenjanje pravila i načina rada u jednoj instituciji, bez provjere usaglašenosti sa standardima i načinom rada u drugoj instituciji krivično-pravosudnog sistema mogu znatno oštetiti saradnju i koordinaciju (takođe pogledajte poglavlje IV).

Dakle, u cilju iuspostavljanja koordinacije između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, mogao bi biti formiran međusektorski forum za koordinaciju (tj. stalni odbori, odbori za vezu i odbori krivičnog pravosuđa, koji su sastavljeni od visoko pozicioniranih predstavnika različitih institucija krivično-pravosudnog sistema) na nivou ministarstava, kao i na menadžerskom nivou organa. Oni će biti zaduženi za pružanje opštih smjernica za rad krivično-pravosudnog sistema. Ove smjernice treba da se zasnivaju na prethodno identifikovanim potrebama koordinacije i saradnje, kao i na prethodno definisanim strategijama za poboljšanje saradnje i koordinacije, uključujući i dodjelu budžetskih sredstava za jačanje dodirnih tačaka između različitih organa.

Ako je stepen koordinacije dobar, ovi forumi bi čak bili u mogućnosti da pripreme planove implementacije za integrisanje administrativnih funkcija svih partnera krivično-pravosudnog sistema.¹⁰²

100 Berry, Jan. *Jedinice krivičnog pravosuđa i izgradnja predmeta. Smanjenje birokratije u radu policije*, Advokat, mart 2010, str.1.

101 Auld, Sir Robin Ernest, “Krivično pravosudni sistem”, u: Auld, Sir Robin Ernest, Pregled krivičnih sudova Engleske i Velsa, Ministarstvo pravde, Poglavlje 8, str. 315-366, septembar 2001, str. 320 i 331.

102 Cf. Berry, *Jedinice krivičnog pravosuđa i izgradnja predmeta* (op. cit. bilješka 100), str. 2.

Visok stepen integracije, takođe, omogućava unakrsno korišćenje budžeta i udruživanje resursa. Pitanje od ključnog značaja je na koji način kreirati prave podsticaje za odjeljenja da potroše novac na programe koji zauzimaju centralno mjesto svih ciljeva i zadataka efikasnijeg krivično-pravosudnog sistema.¹⁰³

Na taktičkom nivou, nacionalni forumi krivičnog pravosuđa treba da odgovaraju lokalnim forumima. Njihovo članstvo, između ostalih, treba da čine lokalni šef policije, lokalni glavni tužilac, lokalni predsjednik krivičnog suda, zatvorske službe, zdravstvene službe, šef službe za uslovno puštanje na slobodu, predstavnici iz odbora za maloljetničku delinkvenciju, lokalna advokatska udruženja, drugi organi lokalne samouprave, nedržavni pružaoci usluga bezbjednosti i pravde, kao i predstavnici civilnog društva, uključujući i strukture nadzora.¹⁰⁴

Primjeri mehanizama koordinacije i saradnje u krivično-pravosudnom postupku na strateškom/političkom nivou

Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa, Nacionalni odbor krivičnog pravosuđa i lokalni odbori krivičnog pravosuđa u Ujedinjenom Kraljevstvu

Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa je međuresorska grupa koja olakšava komunikaciju i koordinaciju između Ministarstva pravde, Unutrašnjih poslova, Kancelarije Glavnog tužioca i drugih krivično-pravosudnih organa u cilju partnerskog rada. Na nacionalnom nivou rad ove kancelarije podržava Nacionalni krivično pravosudni odbor (NCJB), a na lokalnom nivou lokalni krivično pravosudni odbori (LCJBs).¹⁰⁵ Sastav NCJB čine ministri krivičnog pravosudnog sistema, šefovi organa krivičnog pravosudnog sistema, stalni sekretari i viši politički zvaničnici uz podršku Kabineta odbora. Uloga NCJB je da obezbijedi da „centralna Vladina odjeljenja, političari i službenici koji vrše krivično-pravosudne radnje, kao da je riječ o jednom organu, vodi i olakšava promjenu“.¹⁰⁶

¹⁰³ Cf. Auld, "Sistem krivičnog pravosuđa" (op. cit. bilješka 101), str. 332.

¹⁰⁴ Ibid, str. 333.

¹⁰⁵ Cf. Berry, Jan, *Smanjenje birokratije u radu policije. Kompletan izvještaj*, novembar 2009, str. 16 i Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa, naslovna strana, na: <http://www.ocjrcom-msjobs.co.uk>

¹⁰⁶ Komisija za reviziju, *Lokalni Odbori krivičnog pravosuđa. Podrška promjeni u upravljanju*, London 2003, str. 4

Na lokalnom krivično-pravosudnom nivou, šefovi glavnih lokalnih krivično pravosudnih organa čine glavne članove LCJBs obuhvatajući policiju, Kraljevsku službu tužilaštva, službu za uslovno puštanje, prekršajne i vrhovne sudove. LCJBs takođe podrazumijeva visoke predstavnike iz Službe zatvora i timova za maloljetnike (jedan predstavnik po LCJB) i ima mogućnost da imenuje članove iz drugih organa. Takođe, LCJBs je odgovoran NCJB. Zajednički planovi rada utvrđuju kako će postići sve svoje ciljeve i identifikovati rukovodioce za različite ciljeve, kao i ključne aktivnosti i događaje.¹⁰⁷ Glavna svrha postojanja LCJBs jeste ispunjavanje ciljeva iz Sporazuma o državnoj upravi krivično-pravosudnog sistema, da unaprijedi pružanje pravde i usluge za žrtve i svjedoke, kao i da osigura povjerenje javnosti. Ovi ciljevi su postavljeni za sve organe krivično-pravosudnog sistema i odgovornost za njihovo ispunjavanje snose Unutrašnji poslovi, Lord Chancellor's Department i Glavni tužilac (Značajno je napomenuti da sudstvo ne može imati ciljeve kao što je npr. određeni broj presuda). Iako su ciljevi PSA zadati na nacionalnom nivou, uz odobrenje Vlade, LCJBs odlučuje na koji način će ih postići, a u većini slučajeva, dogovaraju se i o stepenu poboljšanja.¹⁰⁸

OCRJ je 2007.godine objavio Strateški plan krivičnog pravosuđa 2008-2011, gdje su prikazali na koji način krivično-pravosudni sistem u Engleskoj i Velsu treba da funkcioniše dovodeći krivična djela pravdi i zadovoljavajući potrebe žrtve, angažovanjem javnosti i poboljšanjem povjerenja javnosti u pošten i efikasan krivično-pravosudni sistem, istovremeno koristeći ekspertske resurse i tehnologiju na najbolji način.¹⁰⁹

Stalni odbor krivično-pravosudnog sistema izvršnih direktora u Novom Južnom Velsu, Australija

Stalni odbor krivično-pravosudnog sistema izvršnih direktora u Novom Južnom Velsu, u Australiji, osnovan je, u sastavu predstavnika Odjeljenja državnog tužioca, Odjeljenja za kazneno-popravne usluge, Odjeljenja sudske uprave, policijske službe i Kancelarije za maloljetničko pravosuđe. Takođe, uključuje i posmatračice iz kabineta Kancelarije, kabineta premijera i Zavoda za statistiku i istraživanje kriminala. Njegova svrha je poboljšanje komunikacije i bolje koordiniranje aktivnosti različitih agencija.¹¹⁰

107 Cf. Ibid, str. 5-7

108 Ibid, str. 8

109 Cf. Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa, *Zajednički rad na zaustavljanju kriminala i donošenju pravde. Strateški plan za 2008-2011*, novembar 2007, str. 7ff

110 Cf. Glanfield, Laurie, "Strateško planiranje za krivično pravosudni sistem", u: Biles, David/McKillop, Sandra (eds.), *Planiranje i koordinacija krivičnog pravosuđa*, Zaključci sa Konferencije održane 19-21 aprila, 1993, Kanbera, Australijski Institut kriminologije, Kanbera 1994, str. 27.

Odbori za saradnju krivičnog pravosuđa (CJCCs) u Sjedinjenim Američkim Državama

CJCCs su zvanični ili nezvanični forumi koji se sastoje od predstavnika različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, nepravosudnih institucija, administracije i zajednice u cilju da analizira probleme kriminala i da unaprijedi zajednički odgovor krivično-pravosudnog sistema. CJCCs se mogu formirati na nacionalnom, državnom/regionalnom i lokalnom nivou krivično-pravosudnog organa.

Planiranje ovih foruma može se fokusirati na planiranje politike (dugoročni ciljevi i zadaci), planiranje programa i operativno planiranje.

Nacionalni Institut za korektivne mjere SAD-a izradio je smjernice o idealnoj strukturi, zadacima i odgovornostima CJCC-a, kao i vodeće principe za rad/funkcionisanje CJCCs.¹¹¹

Konferencija o koordinaciji policije i pravosuđa u Švajcarskoj

Ova konferencija se održava redovno, sazivajući sve nacionalne i regionalne organe vlasti i učesnike koji su uključeni u pitanja bezbjednosti i koordinaciju krivično-pravosudnog sistema. Tokom konferencije obrađuju se pitanja saradnje, zajedničkog finansiranja infrastrukture i teškoće u radu sa savezним organima vlasti. Stalni sekretarijat Konferencije obezbjeđuje da pitanja sa dnevnog reda odnosno pitanja koja se raspravljaju na Konferenciji budu pod stalnim predmetom pažnje.

Nacionalni Savjet za borbu protiv trgovine ljudima u Srbiji

Strategija i akcioni plan za suzbijanje trgovine ljudima i zaštitu žrtava su izrađeni 2012. godine u Srbiji. U skladu sa planom, Nacionalno vijeće na ministarskom nivou djeluje kao upravljačka grupa, dok je nacionalni koordinator sa timom za implementaciju odgovoran za sprovođenje strategije na operativnom nivou. Nevladine organizacije koje su bile uključene u izradu Akcionog plana će takođe učestvovati u radu tima za implementaciju. Između ostalih pitanja, Akcioni plan predviđa formiranje međuresorne radne grupe za borbu protiv trgovine ljudima (THB) i zaštitu žrtava trgovine ljudima, na čijem čelu se nalazi kancelarije Vrhovnog tužilaštva.

¹¹¹ Cf. Cushman, R.C., *Smjernice za razvoj koordinacionog odbora krivičnog pravosuđa*, Minist. pravde SAD, Nacionalni Institut za korektivne mjere, januar 2002, Vašington DC

Nacionalni koordinacioni centar za borbu protiv terorizma (CNCA) u Španiji

CNCA je formiran u Španiji na osnovu Odluke španskog Ministarskog savjeta 28. maja, 2004. godine. Centar, koji izvještaj podnosi Ministarstvu unutrašnjih poslova, je obavještajni, koordinacioni i strateški organ sa zadatkom da primi, procesuiru i procijeni strateške informacije u vezi sa terorizmom, i sprovede procjenu rizika i planiranje protivterorističkih aktivnosti. U tom smislu, centar koordinira operativnim podacima prikupljenim tokom protivterorističkih istraga.

Takođe, Centar definiše i razvija sveobuhvatnu strategiju Španije za borbu protiv terorizma i radikalizma. On pruža savjete političkom nivou u vezi sa budućim prijetnjama i situacijama, koristeći tehnike skeniranja horizonta koje služe u cilju primjene četiri stuba strategije: spriječiti, zaštititi, goniti i odgovoriti.

U cilju ispunjavanja svojih zadataka, CNCA zapošljava eksperte iz organa bezbjednosti (Civilna straža i Nacionalna policija), Nacionalnog obavještajnog centar i Službe zatvora.

VII.1.2 Uspostavljanje mehanizama koordinacije i saradnje na operativnom nivou

Na operativnom nivou, koordinacija aktivnosti i saradnja u slučaju istrage/ obrade može se značajno poboljšati ukoliko je fizička infrastruktura postavljena tako da podrazumijeva sastajanje, raspravu i razmjenu informacija i mišljenja između aktera iz različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

Neke od najvažnijih dalekosežnih intervencija u postavljanju fizičke infrastrukture bile bi: spajanje kancelarija koje koristi policija i tužilaštvo; smještanje tužilaca u kancelarije policije i/ili formiranje zajedničkih specijalnih istražnih timova ili radnih grupa koje su smještene u istoj kancelariji.

Kako bi se osigurala nesmetana saradnja u takvim zajedničkim timovima, treba razvijati zajedničke radne uslove i standarde.¹¹²

112 Cf. Berry, Jedinice krivičnog pravosuđa i izgradnja predmeta (op. cit. bilješka 100), str. 1

Primjeri mehanizama saradnje i koordinacije krivično-pravosudnog sistema na operativnom nivou

Integrirani rad tužilaca i policije/“istrage na dva kolosjeka” u Norveškoj

Rad policije i tužilaštva u Norveškoj je veoma integrisan na lokalnom/okružnom nivou. U 27 policijskih oblasti u zemlji, šefovi policije, koji, takođe, posjeduju diplomu iz pravnih nauka, imaju i policijska i tužilačka ovlaštenja. Dakle, šefovi policije imaju ovlaštenje za krivične postupke u policiji na okružnom nivou.¹¹³ Svoje tužilačko ovlaštenje mogu delegirati drugim službenicima policije, koji takođe imaju diplomu pravnih nauka, kao što su zamjenici šefova policije, pomoćnici šefova policije i policijski pravници.¹¹⁴ Tužilački organi u policiji, u saradnji sa policijskim istražiteljima, odlučuju o iniciranju i nastavku istražnog postupka. O korišćenju mjera prisile odlučuju ili tužilački organi u policiji ili sudovi; međutim, policija može donijeti odluku o istom samo u hitnim stvarima.

U stvarima koje se krivično gone, šefovi policije su, međutim, pod rukovodstvom Okružnog javnog tužioca (jedan nivo više u hijerarhiji) i Direktora javnog tužilaštva (dva nivoa više u hijerarhiji). Direktor javnog tužilaštva i Okružni javni tužilac deset regionalnih kancelarija Okružnog javnog tužilaštva imaju ovlaštenje za davanje instrukcija za vođenje krivičnih postupaka u policiji i mogu vršiti sudijske revizije.

Nakon nekoliko debata o razdvajanju organa policije i tužilaštva, Vlada je 1988. imenovala komisiju da izvrši pregled sistema i uporedi ga sa drugim zemljama. Komisija je donijela zaključak da sistem treba održavati, što je dobilo podršku i Vlade i Parlamenta.

Uspostavljanje mehanizama komunikacije

Čak i kada nije moguće u određenoj zemlji uspostaviti gore navedenu fizičku infrastrukturu, često postoji veliki broj mogućnosti da se značajno unaprijedi komunikacija dodirnih tačaka između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, na primjer uspostavljanjem redovnih sastanaka, naročito elektronskih mehanizama za skladištenje komunikacije u cilju sprječavanja gubitka informacija ili lošeg tumačenja informacija.¹¹⁵

113 Cf. Zakon o krivičnom postupku, § 55, Norveška, 22. maj 1981. U nekoliko slučajeva, šefovi policije nemaju diploma pravnih nauka ali su studirali određene pravosudne predmete. U kombinaciji sa njihovim velikim policijskim iskustvom, to im daje za pravo da imaju i tužilačko ovlaštenje.

114 Cf. Zakon o krivičnom postupku, § 67, Norveška, 22. maj 1981.

115 Cf. USIP, Model Zakona o krivičnom postupku (op. cit. bilješka 63), str. 155 i Kosovski Institut za policijska istraživanja i razvoj, Osjetljivi trougao. Policijska, sudijska i tužilačka koordinacija tokom krivičnih postupaka na Kosovu, Istraživanje politike 2010/01, Priština, februar 2010, str. 17f.

Mjere za unapređenje vođenja tačnih i efikasnih evidencija i upravljanja spisima predmeta, koje su od fundamentalnog značaja za pripremanje važnih predmeta, mogu voditi do visokih kazni, smanjenja zaostalih predmeta i skraćanja prekrivičnog pritvora za osumnjičena lica (čime se podstiče vjerodostojnost cjelokupnog krivično-pravosudnog sistema).¹¹⁶

Vođenje evidencije

Vođenje tačne evidencije je važno ne samo za efikasno sastavljanje važnih slučajeva protiv optuženih lica već i za zaštitu prava okrivljenih lica na odbranu i njihovo pravo na odgovarajuće postupke da to i čine. Oni moraju imati “pristup evidenciji sprovedenih aktivnosti tokom postupka istrage, rezultatima tih aktivnosti i dokazima koji su mogli biti prikupljeni, osim onih koji su izuzeti od otkrivanja”¹¹⁷ kako je definisano zakonom.

U cilju uspješnog i efikasnog upravljanja evidencijom, ona treba da je prikupljena i organizovana u elektronskim bazama podataka. Podaci o krivičnim djelima mogu, između ostalog, uključivati: zapisnik o incidentu, informacije o počiniocu, izvod iz krivične evidencije pojedinaca, uključujući i teret optužnice, teret presude, datume i rezultate žalbi, kao i DNK uzorke, balističke podatke, podatke o otiscima prstiju i druge forenzičke podatke/ dokaze (npr. marka guma, stakla, boja, vlakana, kao i hemijskih profila eksploziva ili nezakonite droge i prekursora). Upotreba tih podataka može značajno poboljšati krivičnu istragu.

Primjeri baza podataka o krivičnim djelima

Sistem baze podataka o krivičnim djelima u Sjedinjenim Američkim Državama

Informacioni sistem krivičnog pravosuđa u Konektikatu sastoji se od sljedećih glavnih aplikacija: ¹¹⁸

- Sistem za praćenje okrivljenog lica;
- Automatizovani sistem za identifikaciju otisaka prstiju;

¹¹⁶ Cf. Međunarodna krizna grupa, Haiti: Reforma pravosuđa i kriza bezbjednosti, Politički izvještaj, Izvještaj Latinska Amerika/karibi br. 14, Port-au-Prince/Brisel, 2007, str. 2; i US-AID Kancelarija Generalnog inspektora, Revizija Programa pravosuđa USAID/Haiti (op. cit. bilješka 113), str. 11

¹¹⁷ USIP, Model Zakona o krivičnom postupku (op. cit. bilješka 63), str 168

¹¹⁸ Cf. Kancelarija za politiku i upravljanje/Odjeljenje za razvoj i planiranje politike krivičnog pravosuđa, Sveobuhvatni plan za krivično pravosudni sistem Konektikata, mart 2007, str. 52.

- Onlajn sistem za komunikaciju organa bezbjednosti i telekomunikacije Konektikata i
- Sistem za mobilnu komunikaciju podataka.

Interpolove baze podataka

- Na međunarodnom nivou, Interpol je uspostavio širok spektar krivičnih baza podataka kojima zemlje članice imaju brz, direktan pristup. Informacije se razmjenjuju putem I-24/7 sigurnog policijskog komunikacionog sistema, koji je fleksibilan i može se prilagođavati. Baze podataka uključuju sljedeće: *Nominalni podatak* – više od 155.000 evidencija o poznatim međunarodnim kriminalcima, nestalim licima i mrtvim tijelima, sa njihovim kriminalnim historijama, fotografijama, otiscima prstiju itd;
- *DNK profili* – oko 136.000 DNK profila iz 67 zemalja. DNK profili su numerički kodirani setovi genetskog materijala pojedinaca koji se mogu koristiti kao pomoć prilikom rješavanja krivičnih djela i identifikovanja nestalih lica i neidentifikovanih tijela;
- *Otisci prstiju* – više od 171.000 setova otisaka prstiju iz 172 zemlje kojima upravlja Interpol kroz automatski sistem za identifikaciju otisaka prstiju;
- Fotografije seksualnog zlostavljanja djece 2012, blizu 2.900 žrtava iz više od 40 zemalja i 1.579 okrivljenih lica je identifikovano;
- *Oružje* – više od 250.000 referenci oružja i 57.000 visokokvalitetnih slika na Interpolovoj tabeli referentnog oružja, koja omogućava istražiteljima da na odgovarajući način identifikuju oružje koje je korišćeno u određenom krivičnom djelu (njegova izrada, model, kalibar itd). Balistička informativna mreža Interpola je platforma za široku razmjenu i upoređivanje balističkih podataka, koja sadrži više od 130.000 evidencija;
- *Zajednička operativna grupa* – baza podataka sa više od 11.000 lica koja su osumnjičena da su povezana sa terorističkim aktivnostima; trenutno 105 zemalja članica učestvuju u slučajevima povezanim sa terorizmom.

Ostale baze podataka Interpola sadrže informacije o ukradenim i izgubljenim putnim dokumentima, ukradenim administrativnim dokumentima, ukradenim motornim vozilima i ukradenim umjetničkim djelima.¹¹⁹

¹¹⁹ Cf. Interpol, Tabela baze podataka, COM/FS/2012-02/GI-04, str. 1f.

Razmjena podataka u sprečavanju nasilja – Partnerstva između policije i zdravstvenih institucija u Ujedinjenom Kraljevstvu

U skladu sa UNODC-ovim Priručnikom za obuke o radu policije u urbanoj sredini i serijom priručnika o krivičnom pravosuđu, Program za sprečavanje nasilja u Kardifu (CVPP), sa centralom u Kardifu, u Ujedinjenom Kraljevstvu, prvenstveno je formiran da bi se ispitalo da li partnerstvo između zdravstvenih ustanova, policije i lokalne samouprave u razmjeni podataka sprečava nasilje u odnosu na partnerstva na nivou samog grada, s obzirom na to da se podaci iz hitnih medicinskih službi ne prikupljaju niti koriste. Analitičar je kombinovao sve podatke sa policijskim obavještajnim podacima u cilju dobijanja ažuriranih podataka o mjestima nasilja, korišćenom oružju i vrsti nasilja. Partneri, uključujući i obrazovne organe i organe za transport, sastajali su se redovno u cilju diskutovanja podataka, razmjene preventivnih strategija i modifikovanja policijskih strategija.

„Program je doveo do značajnog smanjenja broja povreda nastalih nasiljem, a povezivali su ga i sa činjenicom da je policija bilježila manje napada u samom gradu.¹²⁰

Analiziranjem ovih podataka, administratori krivično-pravosudnog sistema, menadžeri i predstavnici civilnog društva/istraživačke institucije mogu omogućiti: identifikovanje trendova i primjera krivičnih djela; identifikovanje nedostataka u davanju odgovora različitih institucija krivično-pravosudnog sistema; izradu novih politika i propisa za snažniju saradnju i koordinaciju; izradu prognoza koje predviđaju buduće operativne potrebe krivično-pravosudnog sistema; izradu relevantnih obuka i strategija/mjera profesionalnog razvoja i adekvatniju/efikasniju dodjelu resursa različitim institucijama krivično-pravosudnog sistema u cilju poboljšanja odgovora.

Savremene informacione i komunikacione tehnologije i digitalni dokazi pružaju mogućnost krivično-pravosudnom sistemu da racionalizuje i pojednostavi administrativne sisteme i postupke. Nove tehnologije mogu preinačiti kako svaki organ krivično-pravosudnog sistema sprovodi svoju funkciju u smislu brzine, pouzdanosti i efikasnosti, kojima se podaci procesuiraju od trenutka prijavljivanja pa sve do završetka postupka.¹²¹

Međutim, različite institucije krivično-pravosudnog sistema (KPS) održavaju

120 Cf. UNODC, Priručnik za obuke o radu policije u urbanoj sredini, Serija priručnika o krivičnom pravosuđu, Njujork 2013 (predstojeći), str. 25. Za više informacija pogledajte: Florence, Curtis, et al. Djelotvornost anonimne razmjene podataka i upotreba u zdravstvenoj službi, policiji i organima lokalne uprave, Partnerstvo za sprječavanje povreda nastalih nasiljem: Eksperimentalna studija i analiza vremena, BMJ Istraživanje, 2011.

121 Cf. Auld, “Krivično pravosudni sistem” (op. cit. bilješka 101), str. 353

sopstvene baze podataka i dosijea iako su „mnogi djelovi informacija koje te baze sadrže identični ili bi trebalo da budu”.¹²² Dakle, u neintegrisanim sistemima za obradu podataka mogu se duplirati aktivnosti za prikupljanje podataka. Štaviše, moguće je da fragmentisani podaci iz različitih institucija nijesu kompatibilni.¹²³ Moguće je da sistemi različitih institucija krivično-pravosudnog sistema neće omogućiti direktnu komunikaciju svojih elektronski uskladištenih podataka sa ostalim agencijama kojima su potrebni. Takođe, moguće je da čak i u okviru određene institucije krivično-pravosudnog sistema postoje različiti sistemi u upotrebi, naročito kada je riječ o saveznm državama.¹²⁴

U neintegrisanim sistemima „napredovanje slučaja se može pratiti samo na nivou pojedinačne agencije, i to samo od strane te agencije sve do trenutka kada ima taj podatak. Nadležnosti za upravljanje predmetom su razdvojene, što stvara očigledne prekide u trenutku prenosa i povod za protivljenje prenosu kada stvari krenu naopako. Pored toga, nema mogućnosti za povezivanje informacija o optuženima, žrtvama, rezultatima ili bilo čemu drugom iz sistema kao cjeline, jer svaka agencija koristi sopstvene definicije o sadržajima iz svojih dosijea.”¹²⁵ Ovo može dovesti do slučajeva kada sudija donosi presude a da nije upoznat o tome da li je taj optuženi poznat licu pravde (povratnik).¹²⁶

Kako predmet prolazi iz jedne faze postupka u narednu, podaci se kopiraju ručno ili se elektronskim putem iz evidencija jedne agencije prenose u drugu. „Često, nijedan organ ne prati niti obezbjeđuje kvalitet ili konzistentnost tog prenosa podataka, čak se i ne upravlja cjelovitim napredovanjem predmeta od momenta kada je prijava podnijeta do njegovog rješavanja. Pored toga, struktura svakog odjeljenja i agencije uveliko diktira način na koji se posao odvija kroz sistem. Podaci koji prolaze kroz sistem biće predmet stalne promjene, bilo kroz aktivnost jedne od agencija (npr. optuženi se ponovo hapsi po osnovu nove prijave) ili zbog određenog spoljašnjeg događaja (npr. promjena adrese svjedoka). Obavještenje o takvoj promjeni će obično doći samo do jedne od agencija, koja zatim mora da obezbijedi da se ta informacija uspješno prenese svim ostalim agencijama koje su uključene u predmet. Za svaku od ostalih agencija potreban je poseban postupak verifikacije i sredstvo koje će osigurati da su potvrđene promjene blagovremeno unešene

122 Ibid.str. 355

123 Cf. Hudzik, John K., “Sveobuhvatno planiranje u krivičnom-pravosuđu: uspjesi, neuspjesi i lekcije iz američkog iskustva”, u Biles, David/McKillop, Saandra (eds.), *Planiranje i koordinacija u krivično pravusudnom sistemu*, Zaključci sa konferencije održane 19-21. aprila 1993, Kanbera, Australijski Institut kriminologije, Kanbera 1994, str. 1-16, ovdje str.10

124 Ibid. str.355

125 Auld, “Krivičnopravosudni sistem”, (op.cit.bilješka 101), str.355f.

126 Kosovski Institut za istraživanje i razvoj policije, Rrhki trougao. Primjer koordinacije između policije, sudija i tužilaca tokom krivičnog postupka na Kosovu (op. cit. Bilješka 114), str. 8f

u spise predmeta. U najboljem slučaju, sistem je neefikasan i beskoristan; u najgorem slučaju, vodi ka tome da ključne agencije posjeduju nekonzistentne informacije.¹²⁷

Ovako disfunkcionalni odnosi između različitih krivično-pravosudnih institucija zahtijevaju dodatne aktivnosti na uspostavljanju i upravljanju sistemima za upravljanje spisima predmeta između policije, tužilaštva, sudova, odbrane, kao i sistema kazneno-popravnih zavoda (zatvori). Efikasni sistemi za praćenje i upravljanje spisima predmeta/slučajevima ne samo da ubrzavaju postupak krivičnog gonjenja, već omogućavaju da se bolje procijeni rad policijskog službenika koji vodi istragu i tužilaca (takođe, pogledajte poglavlje VII.5.6).

Sistemi za upravljanje spisima predmeta

Najefikasniji i najdjelotvorniji način organizovanja sistema za upravljanje spisima predmeta jeste izrada zajedničke baze podataka između institucija krivično-pravosudnog sistema koja bi omogućila „razmjenu podataka elektronskim putem, što je bolje nego da se oni fizički premještaju između agencija. Jednom kada se kreira takav fajl/dosije, trebao bi da sadrži i evidentira sva dokumenta i informacije o svakom pojedinačnom slučaju, kao i da omogući brz i jeftin prolaz kroz kompletan krivično-pravosudni sistem. Nakon što jedan dio sistema završi svoj posao na tom slučaju, spisi predmeta bi se, u elektronskom obliku, ustupali sljedećem dijelu sistema – kao tačna, kompletna i ažurirana evidencija, dostupna pažnji narednoj grupi stručnjaka. Svaka agencija bi, u svom radu, koristila spise predmeta koji se mogu dijeliti (šerovati), ažurirajući ih tako da odražavaju promjene koje iniciraju drugi i mijenjajući ih tako da odražavaju promjene koje su inicirane, ili za koje su u saznanju. Svaku informaciju bi trebalo unositi samo jedanput.“¹²⁸

Uz posjedovanje dozvole za pristup određenim djelovima spisa predmeta, koji nijesu označeni kao povjerljivi, a na šta svjedoci, žrtve i okrivljeni odnosno njihovi advokati imaju pravo; na taj način bi brzo, tokom faze upravljanja spisima predmeta, mogli dobiti relevantne podatke, i prije suđenja. U cilju kontrolisanja odgovarajućeg pristupa spisima predmeta mora se koristiti sigurnosno/bezbjednosna tehnologija.

Razvijanjem zajedničke elektronske baze podataka, sistem mora zadovoljiti zajedničke, ali ne i pojedinačne potrebe svake agencije. Potrebno je razviti zajedničke definicije za relevantne podatke koje je potrebno uključiti u spise predmeta, kao što su standardizovani obrasci za unos podataka o incidentima, osumnjičenim licima, žrtvama i svjedocima.

¹²⁷ Auld, "Krivično-pravosudni sistem", (op.cit.bilješka 101), str.355

¹²⁸ Ibid, str. 358.

Potrebno je dogovoriti protokole o unosu podataka kao i standard podataka koje bi sve agencije potpisale.¹²⁹

Pored nabavke tehničke infrastrukture (hardver i softver), ključna potreba za uspješno kreiranje zajedničkog integrisanog sistema bila bi održavanje obuke za kompletno osoblje iz krivično-pravosudnog sistema o odgovarajućem načinu popunjavanja spisa predmeta, na način koji je usaglašen sa administrativnim standardima i pružanjem informacija koje su svim institucijama krivično-pravosudnog sistema potrebne, a na osnovu poznavanja konteksta rada ostalih institucija krivično-pravosudnog sistema (takođe, pogledajte poglavlje VII.7). Još jedna ključna potreba bila bi da se razvije radna kultura u okviru krivično-pravosudnog sistema koja ohrabruje sve učesnike da razmjenjuju informacije u vezi sa određenim slučajem, bez obzira na namjeru sudstva da djeluje nezavisno.

Integrisani sistemi za upravljanje spisima predmeta se mogu kreirati simultano ili u sekvencama, zavisno od raspoloživosti finansijskih sredstava, resursa za obuku i resursa za promjenu upravljanja.¹³⁰

Primjer alternativnog pristupa integrisanim sistemima

Alternativni pristup integrisanim sistemima u Velikoj Britaniji

Umjesto da pokuša da izradi jedan sistem za sve 43 policijske službe i s njima povezane agencije, Nacionalna agencija za unpređenje rada policije u Velikoj Britaniji radi na izradi seta nacionalnih standarda koje bi trebalo da zadovolje IT sistemi. Standardi podrazumijevaju jedinstveno mjesto unosa podataka i jedinstveno mjesto za prijavu, potrebu da su kompatibilni i fleksibilni, kao i da imaju mogućnost nadogradnje. "Službenici u operativi će jedva dočekati navedeno, s obzirom na to da se često bore da dodju do računara koji im treba, nerviraju se kada jednu te istu informaciju moraju da unose u različite baze podataka i kad treba da zapamte veliki broj lozinki, koje redovno treba mijenjati iz bezbjednosnih razloga".¹³¹

¹²⁹ Ibid, str. 360; i

¹³⁰ Cf.Auld, "Krivičnopravosudni sistem" (op. cit. bilješka 101), str. 361

¹³¹ Berry, *Smanjenje birokratije u radu policije* (op. cit. bilješka 105), str 25

VII.1.3 Forenzika

Forenzičke usluge su od ključnog značaja za efikasan i pošten krivično-pravosudni sistem jer obezbjeđuju objektivne i blagovremene informacije za višestruke faze u različitim stadijumima krivično-pravosudnog postupka. Na primjer, koristi ih policija za identifikovanje osumnjičenih lica tokom istražne faze krivično-pravosudnog postupka i advokati i sudije tokom faze suđenja u postupku. „Načelni cilj forenzičke nauke jeste da doprinese dolasku do istine, ili još preciznije, da krivično-pravosudnom sistemu obezbijedi odgovore, koristeći se objektivnim dokazima i pitanjima koja imaju za cilj da odrede krivicu ili nevinost okrivljenog.“¹³² Zato je od suštinskog značaja da forenzičke usluge pruža visokokvalifikovano i nezavisno lice na efikasan i djelotvoran način. To zahtijeva dobro edukovane krivično-pravosudne institucije i naučnike/eksperte, kao i dobru saradnju između svih relevantnih institucija koje su uključene u prepoznavanje, prikupljanje, analizu, tumačenje i prezentovanje forenzičkih dokaza tokom krivično-pravosudnog postupka.

Forenzičke usluge uglavnom pružaju laboratorije, koje mogu biti dio državne uprave pod ministarstvom za unutrašnje poslove, ministarstvom pravde, ministarstvom zdravlja, ministarstvom obrazovanja i istraživanja ili privatnog sektora koje posluju u skladu sa komercijalnom politikom poslovanja. Stoga, prilikom reforme krivično-pravosudnog sistema moraju se kontaktirati svi relevantni javni i privatni učesnici koji pružaju forenzičke usluge.

Kako se više puta pokazalo da je komunikacija između nenaučnika (tj. istražitelja, advokata, tužilaca, branilaca i sudije) i forenzičkih stručnjaka koji rade sa forenzičkim dokazima otežana zbog česte upotrebe naučnog vokabulara, nenaučnici zavise od laboratorijskog osoblja koje treba da im pruži informacije i odgovore na pitanja na jednostavan i sveobuhvatan način.

Istražitelji, tužioci, sudije i advokati odbrane moraju razumjeti zaključke koji se mogu donijeti na osnovu naučnog testiranja, kao i ograničenja ovakvih testiranja. Odluke se često zasnivaju na naučnim podacima koje pruža laboratorija. Osoblje laboratorije mora ostvarivati djelotvornu komunikaciju sa policijom, advokatima i ostalim članovima sudstva, kako bi mogli pružiti odgovarajuće usluge. U cilju sprečavanja mogućih nedostataka u komunikaciji, veoma je važno da se uspostave mehanizmi koji omogućavaju svim učesnicima u krivično-pravosudnom sistemu da rade kao partneri. Ovo bi podrazumijevalo izradu forenzičke baze podataka i objekata za fizičko skladištenje dokaznog materijala kojima bi relevantne institucije krivično-pravosudnog sistema imale pristup, kao i odgovarajuće uključivanje forenzičkog dokaznog materijala u spise predmeta. Laboratorije mogu detaljnije ojačati komunikaciju između različitih institucija krivično-

¹³² UNODC, "Rad policije, forenzičke usluge i infrastruktura" (op. cit. bilješka 49), str. 1

pravosudnog sistema, npr. pružanjem obuke policijskim službenicima, advokatima odbrane, tužiocima i sudijama o novoj tehnologiji i mogućoj upotrebi iste (takođe, pogledajte poglavlje VII.7). Takođe, laboratorije mogu omogućiti službenicima koji vode istragu da konsultuju laboratorijsko osoblje tokom istražnog postupka, odnosno laboratorijsko osoblje može uzeti učešće u timovima za sprovođenje postupak istrage. Bez obzira na koršćene krivično-pravosudnog, od suštinskog je značaja da laboratorije uzmu aktivnu ulogu pomaganja svim članovima krivično-pravosudnog sistema sa ciljem da se naučni dokazni materijal koristi na odgovarajući način.

Koraci holističke reforme treba da se fokusiraju na:

- postupke koji treba da osiguraju integritet i identitet dokaznog materijala kroz cijeli forenzički postupak;
- stepen kvaliteta forenzičkih usluga i rad na akreditaciji;
- dostupnost adekvatne, svrsishodne laboratorijske opreme, referentno sakupljanje i baze podataka, kao i obaveze i resurse za njeno održavanje;
- djelotvornu komunikaciju između stručnjaka (eksperata) krivično-pravosudnog sistema i forenzičkih naučnika;
- edukaciju i obuku za naučnike, policijske službenike i ostale stručne saradnike iz krivično-pravosudnog sistema;
- kapacitet da generiše i integriše forenzičke informacije („forenzički obavještajni rad“) u okvirima sprečavanja kriminala.¹³³

Primjer jačanja forenzičkog kapaciteta

Pomoć OEBS-a Republici Srbiji u jačanju forenzičkih kapaciteta

Misija OEBS-a u Srbiji, često u saradnji sa spoljnim partnerima, kao što su vlade Norveške i Švedske, implementirala je u Republici Srbiji tokom 2004-2009 Program *Forenzika lica mjesta* „jačanje kapaciteta za sprovođenje visokostručnih i naprednih forenzičkih istraga u cilju obezbjeđivanja kvalitetnog dokaznog materijala i podrške poštenom zakonskom postupanju i vladavini prava u Srbiji“.¹³⁴

¹³³ Ibid, str. 2f.

¹³⁴ OEBS, *Podrška OEBS-a jačanju forenzičkih kapaciteta u okviru srpske policije u periodu 2004-2009. Završni izvještaj. Program forenzika lica mjesta*, Misija OEBS-a u Srbiji, Odjeljenje za sprovođenje zakona, Beograd 2010, str.5

Program se sastojao od četiri glavna stuba: opremanje forenzičkih laboratorija i službenika za istraživanje lica mjesta, obuka zaposlenih u laboratorijama, kao i službenika za istraživanje lica mjesta; uspostavljanje sistema za upravljanje kvalitetom (SUK) kako za laboratorijske analize tako i za rad službenika za istraživanje lica mjesta; uspostavljanje međunarodne saradnje između srpskih forenzičkih institucija i forenzičkih institucija u inostranstvu.

U okviru ovog programa, kreirane su, odnosno značajno unaprijeđene dvije regionalne i jedna nacionalna forenzička laboratorija, a njihovi zaposleni prošli su obuku korišćenja novodobijene opreme za vršenje istrage na licu mjesta kao i za laboratorijska ispitivanja, kao što su uzimanje otisaka, analiza otisaka, grafološke, mehaničke i fizičko-hemijske analize, ispitivanje elemenata u tragovima i hemijske analize. Obuka je pružena i organizovana za istražitelje lica mjesta, laboratorijsko osoblje i doktore forenzike.

Takođe, program se fokusirao na razvoj cjelovite politike istraživanja lica mjesta, kao i uvođenja sistema za upravljanje kvalitetom (SUK), odnosno standarda ISO 17025, u cilju da osigura nadzor nad cjelovitim lancem dokaznog materijala, počinjući od lica mjesta, sve do prezentiranja dokaznog materijala na sudu. Priprema SUK-a kao projekta podrazumijevalo je procjenu laboratorija u smislu verifikovanja njihovih kapaciteta za uvođenje ISO 17025 standarda, kao i integrisanje srpskih forenzičkih institucija u Evropsku mrežu forenzičko-naučnih institucija (ENFSI), koja se smatra ključnom za obezbjeđivanje stalnog stručnog razvoja razmjenom ažuriranih informacija i znanja. Na kraju programa, puna primjena SUK-a nije zaživjela. Uvođenje SUK-a nastavila je švedska Vlada u okviru bilateralnog programa.

VII.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema i običajnih/nedržavnih pružalaca usluga u oblasti bezbjednosti i pravde

Kao što je gore navedeno, u cilju unapređivanja efikasnosti i uspješnosti krivično-pravosudnog postupka postoji potreba za kreiranjem mehanizmi za koordinaciju i saradnju između zvaničnih institucija krivično-pravosudnog sistema i običajnih/nedržavnih krivično-pravosudnih učesnika.

U vezi sa pružaocima usluga obezbjeđenja, ovi mehanizmi se prije svega odnose na nadzorne krivično-pravosudnog policije, kao i na kreiranje

mehanizmi/mreže za razmjenu informacija, navodeći različite vrste informacija i stepen pristupa ovim informacijama za nedržavne subjekte koji pružaju usluge obezbjeđenja.

VII.2.1 *Grupe na oprezu/Šeme za posmatranje komšiluka*

„Organizacije tipa civilne kontrole, često se pojavljuju tamo gdje postoji percepcija povećanog stepena kriminala i društvene devijantnosti, koji prijete da izazovu nered u društvu. Te grupe se formiraju ne samo na mjestima gdje države nemaju kapacitete da zaštite građane od kriminala već i onda kada postoji uvjerenje da je država korumpirana ili nepouzdana.“¹³⁵

Međutim, u određenim zemljama policija se našla u situaciji da je u taktičkom smislu, ulažući napore da stvari dovedu u red, bilo potrebno razviti svakodnevne odnose sa ovim grupama. Iako s jedne strane ovaj odnos može obezbjeđiti određene veze policije u oblastima u kojima dominiraju ovakve grupe, s druge strane, policija se suočava sa novim izazovima, podriiva se legitimitet policije, a raste organizacijama koje mogu biti uključene u druge nezakonite aktivnosti¹³⁶.

Šeme za posmatranje situacije u komšiluku/zajednici mogu biti odgovarajući instrumenti za uključivanje zajednice u rješavanje problema, s obzirom da one mogu doprinijeti radu policije, ubrzati rutinsku komunikaciju između građana i policije i ojačati svjesnost zajednica o tome da su one same odgovorne za svoju sigurnost. U cilju izbjegavanja rizika da članovi šeme za posmatranje komšiluka/zajednice mogu pokušati da uzmu zakon u svoje ruke i počnu da se sveće, ili da ga, pod pritiskom uticajnih grupa zajednice, počnu koristiti za svoje potrebe, mora se uvijek jasno staviti do znanja da oni imaju samo ulogu obavještanja, dok monopol upotrebe sile ostaje u rukama policije. Zato se savjetuje da se donesu jasni i strogi propisi o kreiranju šema za posmatranje komšiluka/zajednice, gdje se za nadzornika i koordinatora postavlja policajac, koji preuzima odgovornost za njihove aktivnosti.

135 Kantor, Ana/Persson, Mariam Kantor, Ana/Persson, Mariam, Razumjeti Vigilantizam. *Nezvanični pružaoci usluga bezbjednosti i Reforma sektora bezbjednosti u Liberiji*, Akademija Folke Bernadotte, Stokholm, 2009, str. 12.

136 UNODC-UNHABITAT, Osnovni priručnik o radu policije u urbanoj sredini, Publikacija Ujedinjenih nacija, Njujork 2011, str. 22f.

Primjer mehanizma za saradnju i koordinaciju između zvaničnih institucija krivično-pravosudnog sistema i nedržavnih oblika za pružanje usluga bezbjednosti

Saradnja između policije i civilnih patrola („družine“) u Kirgistanu

Tokom aprilske revolucije 2010. u Kirgistanu, kada policija nije imala kapacitet da obezbijedi javni red i mir i bezbjednost na ulicama, strukture civilnih patrola zvanih „družine“ (u jednini *družina*), koje su već jednom postojale za vrijeme Sovjetskog Saveza, revitalizovane su od jednog broja civila, sa ciljem da se zaštite državne zgrade, privatne firme i privatno vlasništvo u stambenim četvrtima od daljeg pljačkanja u glavnom gradu Biškeku.

Za vrijeme Sovjetskog Saveza, pod *družinom* su se podrazumijevale male grupe ljudi koji su saradivali sa policijom u nadgledanju ulica i koji su policiji prijavljivali bezbjednosne incidente. Svojim prisustvom vršili su uticaj društvene kontrole na razne vrste nereda. Članovi *družine* dobijali su identifikaciona dokumenta i posebne značke.¹³⁷ U toku revolucije u martu 2005. godine, slične grupe civilnih patrola su se već bile formirale da zaustave pljačkanje u Biškeku, nakon čega su njihove aktivnosti prekinute.

U aprilu 2010, pokret *družina* je postao masovni fenomen. U Biškeku su se formirale na desetine *družina*, od kojih su se neke spojile sa političkim partijama, a druge su povezivale zajedničke karakteristike, ili život u istoj geografskoj oblasti ili su bili članovi istog sportskog kluba. Najveća je bila „Patriot“ *družina*, koja se sastojala od članova različitih društvenih karakteristika i starosti, kao i iz različitih stambenih četvrti. U jednom danu ova grupa je okupila 8000 članova. Štitili su ulice zajedno sa policajcima, od kojih mnogi nijesu nosili uniforme iz razloga sopstvene bezbjednosti.¹³⁸

Za razliku od grupa iz 2005. godine, ovog puta su mnoge grupe ostale aktivne i nakon završetka aprilske revolucije, te su pružali bezbjednost i tokom dana različitih izbora. Neke od *družina* su imale važnu ulogu u sprečavanju nasilja u velikom broju gradova na jugu Kirgistana, tokom međuetničkih sukoba u junu 2010. godine.¹³⁹

137 Cf. Sharshenova, Aijan, *Nedržavni oblici pružanja usluga bezbjednosti u Kirgistanu: Družine*, Istraživački rad, Centar za društvena istraživanja, Američki univerzitet u Centralnoj Aziji, maj 2011, Kirgistan, str.6

138 Ibid, bilješka 142, str. 7f i

139 Cf. Sharshenova (op. cit. bilješka 137), str. 8

Mijenjajući stariju Uredbu Vlade iz 1994. godine, u junu 2012, privremena Vlada Kirgistana je objavila Uredbu o regulisanju *družina*. Uredbom je definisana svrha, zadaci, funkcije, sastav i nadležnosti članova *družine*. Pod zadacima su se podrazumijevali: patroliranje ulicama, trgovima i ostalim javnim mjestima; pomaganje policajcima; davanje objašnjenja građanima; davanje medijskih saopštenja u cilju sprečavanja manjih prekršaja i krivičnih djela. Takođe, Uredba je obuhvatila i odredbu kojom se *družini* odobrava upotreba oružja u vanrednim situacijama. Pored toga, Uredba je naglasila potrebu bliže saradnje između *družine* i policije, i primarnog nadzora policije nad aktivnostima *družine*.¹⁴⁰

Uprkos ovim propisima, kirgistanski pravni eksperti i dalje preporučuju da se usvoji okvirni zakon koji će obezbijediti normativno-pravnu osnovu za rad *družine*. Policijski zvaničnici takođe preporučuju preciznije propise i ograničenja ovlašćenja *družine* u cilju da se izbjegne zloupotreba, kao i da se osigura da se ni pod kojim uslovima članovima *družine* ne dozvoli nošenje i upotreba vatrenog oružja.¹⁴¹ Takođe, OEBS preporučuje da se uradi nacrt zakona, a Vladi je obezbijedio okvirni tekst zakona.

Takođe, OEBS je predložio da se formira koordinaciono tijelo u kojem bi učešće uzeo i državni sektor, naročito zvaničnici iz Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP) koji bi snosili odgovornost za cjelokupno koordinisanje *družinom* na nivou zemlje. Vlada je dala saglasnost na ovu ideju i obrazovala koordinacionu jedinicu u okviru MUP-a, koju je predvodio pomoćnik ministra unutrašnjih poslova.

OEBS je takođe naglasio potrebu za izgradnju kapaciteta članova *družine* i pomogao održavanje serije dvodnevni kursa obuke za *družinu* na nivou cijele zemlje. Obuka se, između ostalog, sastojala od lekcija na teme: zakonski okvir za postojanje građanskih patrola; vještine pregovaranja i medijacije; ljudska prava; rješavanje konflikata; i prvu pomoć. Kurseve su sprovodili instruktori iz MUP-a, Policijske akademije i NVO sektora.

Ukupno je 1200 članova *družine* je prošlo obuku 2010. godine. Zatim, OEBS je sproveo seminar za visoki i srednji rukovodni kadar grada Oš i Pokrajinskih odjeljenja policije kako bi osigurali da policija razumije modele saradnje između policije i *družine* i uspostavili efikasniju saradnju i komunikaciju između policije, struktura policijskog rada u zajednici, kao što su Centri za sprječavanja kriminala na lokalnom nivou i *družina*.

140 Ibid, str. 8f.

141 Ibid, str. 9

Pozitivna uloga *družine* je 2012. godine načelno prihvaćena od strane lokalnih i međunarodnih učesnika, ali je i dalje postojala potreba da se razvije snažan regulatorni okvir i mehanizmi kontrole, kao i da se podigne svijest članova *družine* o strategijama patroliranja i indikatorima tenzija. Pored toga, potrebno je da se razviju vještine rada u/sa zajednicama, kao i da se suoče sa izazovima kao što su ometanje javnog reda i mira, diskriminacija i korupcija.

VII.2.2 Civilne službe privatnog obezbjeđenja

U skladu sa izvještajem ekspertske grupe o civilno privatnim službama bezbjednosti, koju je formirala Komisija za sprječavanje kriminala i krivično pravosuđe, civilno-privatne službe bezbjednosti su „pravna [fizička] lica ili pojedinci koji pružaju usluge za nadoknadu. [...] To mogu biti firme koje se bave komercijalnim poslovima i neprofitne organizacije, kao i pojedinci.” Civilno-privatne službe bezbjednosti “pružaju usluge koje se tiču bezbjednosti sa sveukupnim ciljem zaštite ili obezbjeđivanja lica, robe, mjesta, lokacija, događaja, postupaka i informacija od rizika koje pretežno nosi kriminal. [...] Usluge koje pružaju civilno-privatne službe bezbjednosti mogu biti preventivne, mogu pružati podršku državnim bezbjednosnim agencijama i gdje je to moguće, mogu se nadopunjavati sa državnim bezbjednosnim agencijama.¹⁴²

„U nekim zemljama, organi na državnom ili lokalnom nivou inkorporiraju civilno-privatne službe bezbjednosti u svoje organe kada je potrebno reagovati u vanrednim situacijama i dodjeljuju im dužnosti koje se odnose na saradnju i pružanje pomoći državnim organima bezbjednosti.“ U određenim zemljama civilno-privatne službe bezbjednosti su, na svim nivoima i u svim sektorima u kojima daju značajan doprinos, potpuno integrisane. U Sjedinjenim Američkim Državama, ovakav pristup se ohrabruje relevantnim vodičem. Pored promovisanja učešća civilno-privatnih službi bezbjednosti u sprečavanju kriminala, bliska saradnja ovih službi sa policijom takođe omogućava bolje praćenje njihovog rada od strane policije, čime se jača nadzor.“

U većini zemalja, civilno-privatne službe bezbjednosti su „u obavezi da sarađuju sa, odnosno pomažu policiji u različitim drugim oblicima, kao što su davanje informacija o kriminalnim aktivnostima i pomoć prilikom prikupljanja dokaza. [...] Razmjena informacija je važan aspekt saradnje između aktera državne bezbjednosti i civilno-privatne službe bezbjednosti. Ove službe bezbjednosti često imaju obavezu da pruže državnim organima bezbjednosti informacije o prijetnjama i povjerljivim saznanjima.“ U nekim zemljama „organi državne

¹⁴² UNODC, *Izvještaj sa sastanka ekspertske grupe o službama bezbjednosti koji je održan u Beču 12.–14. oktobra 2011.* Beč, 28. oktobar, 2011, str. 2f.

bezbjednosti mogu razmjenjivati informacije dobijene od civilno-privatne službe bezbjednosti.“¹⁴³

Problemi koji su se povezivali sa ulogom civilno-privatnih službi bezbjednosti u nekim zemljama, do određenog nivoa su „između ostalog, obuhvatali: infiltraciju kriminala i uključivanje organizovanog kriminala u privredu; korupciju; malo obuke ili nikakva obuka za civilno privatno obezbjeđenje; zloupotreba ovlašćenja i prekomjerna upotreba sile od strane zaposlenih; načelno niski profesionalni standardi; neadekvatni mehanizmi zakonske odgovornosti i neusaglašenost sa zakonima.“¹⁴⁴

U cilju pojašnjavanja ovlašćenja i odgovornosti civilno-privatnih službi bezbjednosti i njihovog odnosa sa policijom, i obezbjeđivanja odgovornosti i nadzora tih službi, potrebno je izraditi propise (takođe, pogledajte poglavlje V.2). Zatim, osoblje civilno-privatnih službi bezbjednosti treba da bude adekvatno obučeno o primjeni svojih ovlašćenja, izvršavanju zadataka i odgovornosti.

VII.2.3 Običajni/nedržavni pružaoci pravosudnih usluga

U jednom broju zemalja pružaoci običajnog/nedržavnog krivičnog pravosuđa uživaju kod stanovništva visoki legitimitet, naročito u ruralnim oblastima, zbog toga što se smatra da je riječ o nižem stepenu korupcije, kao i zbog njihovog pogleda na povratak pravde i pomirenje.

Zajednička dilema između formalnih i običajnih pravosudnih sistema je adekvatni stepen integracije dva sistema koji može obuhvatiti:

- ograničenu nadležnost običajnih pravosudnih sistema, koji su obično ograničeni na sitni kriminal;
- priznavanje običajnih rješenja kao legitimnih oblika rješavanja sporova van suda;
- inkorporiranje običajnih sudova u najnižu kariku zvaničnog pravosuđa.

U vezi sa relacijom između pružaoca običajnog/nedržavnog pravosuđa i zvaničnih pravosudnih institucija, Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, u svom načelnom komentaru br. 32 u članu 14 Međunarodnog sporazuma o civilnim i političkim pravima navodi da „kada zemlja, u svom zakonskom redu, priznaje sudove na osnovu običajnog zakona ili vjerske sudove da sprovode, odnosno zadaje im pravosudne zadatke [...] mora osigurati da takvi sudovi ne mogu donositi obavezujuće presude koje priznaje država, osim ukoliko su

¹⁴³ UNODC, Civilno-privatne službe bezbjednosti (op. cit. bilješka 13), str. 12

¹⁴⁴ *bid.*, str. 3; takođe, pogledajte UNODC-UNHABITAT, *Osnovni priručnik o radu policije u urbanoj sredini* (op. cit. bilješka 137), str.22

zadovoljeni sljedeći zahtjevi: postupci prije takvih sudova su bili ograničeni na manje građanske parnice ili manje krivične stvari, zadovoljavaju osnovne zahtjeve za pošteno suđenje i ostale relevantne garancije iz Sporazuma, a njihove presude su potvrđene od strane državnih sudova u svjetlu garancija datih u Sporazumu i strane u postupku ih mogu provjeriti u postupku zadovoljavajući zahtjeve iz člana 14 Sporazuma. Ti principi se oslanjaju na opštu obavezu države da u skladu sa Sporazumom zaštiti prava svake osobe koja je pogođena radom običajnih i religijskih sudova.¹⁴⁵

“Dok rješavanje pitanja odnosa između običajnih i zvaničnih krivično-pravosudnih sistema predstavlja dugoročno pitanje, kratkoročno je moguće unaprijediti stvari na lokalnom nivou. Programske opcije mogu uključiti:

- rad sa običajnim organima i državnim akterima na lokalnom nivou radi uspostavljanja odgovarajućih kriterijuma za određivanje kada se krivična pitanja mogu ostaviti običajnim organima kako ne bi došlo do preklapanja nadležnosti i ponovljenog ugrožavanja;
- rad sa običajnim organima, državnim akterima i civilnim društvom u cilju uspostavljanja principa kompenzacije i pomirenja u krivičnim stvarima koje gone državni organi.¹⁴⁶

Rješavanje u skladu sa običajnim pravom bi takođe trebalo da bude dokumentovano i prijavljeno u cilju sprečavanja dalje istrage ili gonjenja ukoliko su stvari već riješene na lokalnom nivou.

U slučajevima gdje praktikovanje običaja krši norme i standarde ljudskih prava, reformske aktivnosti bi trebalo da imaju za cilj „zaštitu ranjivog i promovisanje promjene iznutra, putem:

- rada sa zajednicama u cilju ohrabriranja razvoja kulturno prihvatljivih alternativa u odnosu na štetne prakse i
- razvoja smislene alternative u odnosu na običajno pravo za one koji su žrtve štetnih običaja i kršenja međunarodnih praksi od strane ovih sistema, npr. pružanjem pravne pomoći i dodatnih sredstava kako bi im se omogućilo da pristupe zvaničnom sistemu.¹⁴⁷

145 Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, *Načelni komentar br. 32, član 14: Pravo na jednakost pred sudovima i tribunalima i na fer suđenje*, U.N. Dokument, CCPR/C/GC/32 (2007), Ženeva, 2007, paragraf 24; takođe pogledajte Ujedinjene nacije, *Politika o pravosudnim komponentama u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija*, UNDPKO, Odjeljenje za podršku na terenu, Ref. 2009.30, 1. decembar 2009., str. 9

146 UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op. cit. bilješka 9), str. 111

147 Ibid. str.112.

U cilju uspostavljanja konstruktivnog odnosa između zvaničnih i običajnih/ nedržavnih pravosudnih sistema, trebalo bi olakšati dijalog između običajnih organa vlasti, lokalnog stanovništva i zvaničnih aktera pravosuđa, odnosno održavati ga u cilju promovisanja međusobnog razumijevanja i poštovanja, identifikovati probleme u odnosima između zvaničnih i običajnih/nedržavnih pravosudnih sistema i definisati moguća rješenja.¹⁴⁸

Potrebno je zakonom definisati odnos između zvaničnih i običajnih/ nedržavnih pravosudnih institucija (takođe pogledajte poglavlje V.2). Pored toga, potrebno je obezbijediti obuku za predstavnike običajnih/nedržavnih pravosudnih institucija o odgovarajućoj primjeni njihovih ovlašćenja, zadataka i odgovornosti u skladu sa zakonskim pravosudnim okvirom.

VII.3 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva

Pored uključivanja civilnog društva u razvoj i različite korake reforme krivično-pravosudnog sistema, kao i razvoj njegovog spoljašnjeg nadzora (takođe, pogledajte poglavlje VII.5), postoji određeni broj specifičnih oblasti pravosuđa u kojima saradnja KPS sa civilnim društvom može značajno unaprijediti vršenje krivičnog pravosuđa. Neki od karakterističnih primjera koji su prikazani dalje u tekstu odnose se na pitanja sprečavanja kriminala u okviru rada policije u zajednici, podršku privatnog sektora ili civilnog društva u sprečavanju i postupcima istrage seksualnog zlostavljanja djece na internetu i uključenost civilnog društva u administrativne oblasti krivično-pravosudnog sistema, kao što su programi diverzije (preusmjeravanja tereta odgovornosti) ili medijacije (posredovanja). Pored toga, oblasti u kojima je učešće civilnog društva od suštinskog značaja, kao što su pristup pravdi i obezbjeđivanje pravne pomoći, pomoć žrtvama i svjedocima i pravosuđe za maloljetnike razmatraće se u okviru poglavlja VII.4 Odjeljka za ljudska prava.

VII.3.1 Rad policije u zajednici

Uspješno sprečavanje kriminala umnogome doprinosi smanjenju straha od kriminala i može unaprijediti kvalitet života u zajednici. Sprečavanje kriminala zahtijeva podjelu obaveza i odgovornosti između policije i građana. Ovo se može postići samo uspostavljanjem pouzdanog partnerstva između policije i građana, gdje cijela policijska organizacija, sve Vladine agencije i svi segmenti društva aktivno sarađuju u idenifikovanju i rješavanju problema. Rad policije u zajednici je filozofija i organizaciona strategija koja promoviše napore u saradnji

¹⁴⁸ Ibid, str. 113

između policije, ostalih vladinih agencija i zajednice koja počiva na partnerstvu.

Interakcija sa zajednicom podrazumijeva da je policija pristupačna građanima gdje god i kad god je to potrebno. Policija mora imati određeni nivo spremnosti i dovoljno resursa da adekvatno odgovori na potrebe građana kada su u pitanju nezgode, krivična djela i ostali vanredni slučajevi. Najbrže sredstvo komunikacije kojim se obezbjeđuje zaštita života i imovine jesu telefonske linije za hitne slučajeve koje građani mogu pozvati da bi dobili pomoć.¹⁴⁹

Interaktivni program zajednice za pružanje pomoći, kao što su obrazovanje zvaničnih ili nezvaničnih foruma, otvorene diskusije između policije i predstavnika svih zajednica su naročito važni za upoznavanje sa mišljenjem javnosti i za promovisanje razmjene mišljenja i saradnje. Ovo može voditi ka uključivanju zajednice u programe sprečavanja kriminala, obuhvatajući i razvijanje koalicija za rješavanje problema, kao i osjećaja međusobne odgovornosti za bolju sigurnost građana. Posebnu pažnju bi trebalo obratiti da u ovim forumima bude obezbijeđeno učešće šire javnosti, uključujući manjine i ranjive grupe. Pored podrške stanovnika lokalnih zajednica, da bi bila uspješna u svom poslu policiji će trebati podrška lokalnih organa vlasti. U određenim slučajevima, neki drugi organi mogu biti pogodniji od policije za rješavanje određenih društvenih problema u zajednici.¹⁵⁰

Primjeri interaktivnih sredstava komunikacije su savjetodavni odbori zajednice, zajedničke radionice policije/zajednice, javna okupljanja, otvoreni dani policije i kontakt tačke za zajednicu u policijskim stanicama. Ovi interaktivni forumi pomažu da se edukuje javnost o zvaničnim procedurama i politikama, kao i o pravima i obavezama zajednice. Oni dozvoljavaju diskutovanje o policijskim radnjama (uključujući i razmjenu ličnih iskustava policajaca i pripadnika javnosti) i ovlašćuju stanovništvo da se aktivno angažuje u pitanjima koja se odnose na njihov osjećaj sigurnosti i bezbjednosti. Pored toga, forum omogućava javnosti da iznese svoju zabrinutost i mišljenje o tome kako bi policija trebalo da radi u njihovom komšiluku – npr. gdje i kada su policijske patrole neophodne. Na ovim forumima mogu se identifikovati primjeri krivičnih djela i problemi narušavanja javnog reda i mira, a može se i formirati zajednički stav o tim problemima dajući na taj način policiji priliku da se na proaktivan način pozabavi njima.¹⁵¹

149 Cf. OEBS, *Vodič o demokratskom radu policije*, (op. cit. bilješka 25), str. 43; i

Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji policijsko-javnog partnerstva* (op. cit. bilješka 86); str. 5

150 Cf. OEBS, *Vodič za demokratski rad policije*, (op. cit. bilješka 25), str. 44

151 Ibid, str. 45. Za više detalja o razvoju i održavanju policijsko-javnog partnerstva, pogledajte OEBS, *Dobre prakse u izgradnji policijsko-javnog partnerstva* (op. cit. bilješka 86); naročito, str. 48-55;

OEBS, *Policija i Romi i Sinti: Dobre prakse u izgradnji povjerenja i razumijevanja*, SPMU Publikacije serija vol. 9, Beč, april 2010 i OEBS, *Trgovina ljudima: Identifikacija potencijalnih i pretpostavljenih žrtava*. Rad policije u zajednici, SPMU Publikacija Serija Vol. 10, Beč, jun 2011.

VII.3.2 Programi preusmjeravanja sa redovnog krivičnog postupka za maloljetnike

Kao elemenat koncepta restorativne pravde čiji je cilj „rješavanje krivičnih djela sa naglaskom na nadoknadu štete pričinjene žrtvama, što okrivljene čini odgovornim za svoje postupke, a često i angažovanjem zajednice u rješavanju sukoba“,¹⁵² program za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka je alternativni odnosno komplementarni postupak u odnosu na redovne krivične postupke. Programi za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka pružaju priliku okrivljenima da izbjegnu eventualne krivične prijave i da dobiju odgovarajuću pomoć kroz rehabilitaciju, savjetovanje odnosno liječenje; s druge strane, žrtva ili zajednica u cjelini imaju koristi od donacija ili neplaćenog rada u zajednici u različitim humanitarnim društvima ili projektima lokalne zajednice.¹⁵³ Pored toga, ovi programi mogu obezbijediti smanjenje prepunjenosti kazneno-popravnih domova u okviru krivično-pravosudnog sistema.

Među programima za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka naročito su poznati programi za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka za maloljetnike. Oni su napravljeni sa ciljem odvratanja omladine od njihovih ranih susreta sa sudskim sistemom za maloljetnike. Ovi programi podrazumijevaju obustavljanje formalnih krivičnih ili sudskih postupaka za maloljetnike protiv navodno okrivljenog i njegovo/njeno upućivanje na liječenje ili program zbrinjavanja.¹⁵⁴

U cilju procjene da li je predmet pogodan za preusmjeravanje potrebno je izraditi specifične kriterije, koji mogu obuhvatiti: prirodu prekršaja (da li se radi o minimalno propisanoj kazni zatvora ili novčanoj kazni); da li je optuženi priznao krivicu i pokazao kajanje; njene/njegove godine starosti; da li optuženi posjeduje neke posebne vještine od kojih zajednica može imati koristi; da li je žrtva dala saglasnost za neku vrstu medijacije ili pomirenja i da li je tužilaštvo dalo saglasnost da se stvar riješi programom za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka. Svaki postupak preusmjeravanja mora biti usaglašen sa međunarodnim standardima ljudskih prava.¹⁵⁵

„O pribjegavanju programu preusmjeravanja sa redovnog krivičnog postupka može se odlučiti prije ili nakon odluke o predmetu. Prije nego što stvar dođe do suda, policija ili tužilac će odlučiti o programu preusmjeravanja

152 UNODC, *Priručnik o programima restorativne pravde*, Serije Priručnika za krivično pravosuđe, Njujork, 2006, str. 6

153 Cf. Viktorijski Viši Sud, *Program preusmjeravanja od redovnog krivičnog postupka u krivično pravosudnom sistemu*.

154 Cf. Russell, Stephen T. et al., *Uspostavljanje programa preusmjeravanja od redovnog krivičnog postupka u vašoj Zajednici*, Univerzitet Nebraske – Linkoln, str. 1

155 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit. bilješka 9), str.86 i

sa redovnog krivičnog postupka. Nakon što se presudi u toj stvari, sudija ili sudija za prekršaje će donijeti nalog za program preusmjeravanja kao alternativu za kaznu zatvora. U većini slučajeva, policija ili tužilac imaju diskreciono ovlaštenje i vode cijeli postupak programa preusmjeravanja. U nekim slučajevima, programima preusmjeravanja se može upravljati kroz neformalni ili običajni pravosudni sistem ili od strane određene nevladine organizacije.¹⁵⁶

Podrška za primjenu programa preusmjeravanja sa redovnog krivičnog postupka mora doći od strane zajednice, privrede, organa bezbjednosti i pravosudnog sistema. Uspjeh programa preusmjeravanja zavisi od podrške prilikom uspostavljanja radnih odnosa, dugoročnosti ovih procesa i prihvatanja obaveze od strane svih učesnika.¹⁵⁷ Civilna društva mogu imati značajnu ulogu u implementaciji programa za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka, s obzirom da mogu saradivati sa okrivljenima koji su prošli rehabilitaciju i reintegraciju, i pratiti odnosno pružiti podršku učesnicima programa za preusmjeravanje.

VII.3.3 Posredovanje u krivičnim stvarima

Uzimajući u obzir da posredovanje u krivičnim stvarima predstavlja „fleksibilan, sveobuhvatan način za rješavanje problema, koji je komplementaran ili alternativan tradicionalnim krivičnim postupcima“, Savjet ministara Savjeta Evrope (SE) je 1999. godine usvojio preporuku koja se tiče posredovanja u krivičnim stvarima. Oni su ukazali na neke opšte principe posredovanja, obuhvatajući prava i žrtava i okrivljenih, zakonsku osnovu, uključenost krivično-pravosudnih organa u postupak posredovanja, ovlaštenja, zahtjeve, odgovornosti i zadatke službi za posredovanje. U skladu sa preporukom Savjeta Evrope, nevladine organizacije i lokalne zajednice mogu na suštinski način doprinijeti posredovanju u krivičnim stvarima. Trebalo bi kombinovati i koordinirati aktivnosti državnih i privatnih inicijativa, „posrednike treba regrutovati iz svih društvenih oblasti i oni bi generalno trebalo da imaju dobro razumijevanje kultura i zajednica na lokalnom nivou“. Takođe, trebalo bi da prođu osnovnu obuku i obuku na nivou službe za posredovanje u cilju „sticanja visokostručnih sposobnosti kao što su vještine rješavanja sukoba, specifičnosti u radu sa žrtvama i okrivljenima, kao i osnovno poznavanje krivično-pravosudnog sistema.“¹⁵⁸ U vezi sa odnosom posrednika i krivično-pravosudnih organa, u preporuci se navodi sljedeće:

156 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit. bilješka 9), str.86

157 Cf. Russell, Stephen T. et al., *Uspostavljanje programa preusmjeravanja od redovnog krivičnog postupka u vašoj Zajednici* (op. cit.bilješka 154), str.3

158 Preporuka Savjeta ministara Savjeta Evrope zemljama članicama br. R (99) 19 koja se odnosi na posredovanje u krivičnim stvarima, paragraf 1f.

- "Odluku koja se odnosi na postupak posredovanja u krivičnom predmetu, kao i na analizu rezultata postupka posredovanja, treba da donesu krivično pravosudni organi [...];
- odluke o oslobađanju koje se zasnivaju na sporazumima o posredovanju bi trebalo da imaju iste statuse kao i pravosudne odluke ili presude, a trebalo bi spriječiti i sudsko gonjenje po istim osnovama (*ne bis in idem*) [...];
- službe za posredovanje (medijaciju) bi trebalo da imaju dovoljnu autonomiju u vršenju svojih dužnosti;
- službe za posredovanje (medijaciju) bi trebalo da budu predmet nadzora od strane nadležnog organa [...];
- bez obzira na princip povjerljivosti, posrednik bi trebalo da odgovarajućim organima ili licima prenese svaku informaciju o planiranju teškog krivičnog djela, za koju je mogao saznati tokom realizacije postupka medijacije [...];
- posrednik (medijator) bi trebalo da izvještava krivično-pravosudne organe o preduzetim koracima i o rezultatima posredovanja (medijacije) [...];
- u cilju izrade zajedničkih stavova potrebno je uspostaviti redovnu konsultaciju između organa krivičnog pravosuđa i službi za posredovanje (medijaciju)[...]."¹⁵⁹

Primjeri šema medijacije (posredovanja)

Preusmjeravanje manjih slučajeva kroz postupak posredovanja

U skladu sa Reformom krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba UNODC/Instituta za mir SAD-a (USIP), Danski institut za ljudska prava je započeo Program posredovanja u selima, u tri okruga Malavija, 2008. godine. Određeni broj trenera je prošao obuku u okviru programa, koji su za uzvrat pružili obuku za 350 pismenih i polupismenih seoskih medijatora, koji tečno govore lokalni jezik, sa ciljem da pomognu svojim zajednicama u rješavanju svakodnevnih sporova i izgrade svoje kapacitete za preusmjeravanje manjih (lakših) predmeta van formalnog sistema. U cilju lakše međusobne komunikacije, lica koja imaju određeno znanje iz oblasti prava ali nemaju zvanje diplomiranog pravnika predstavljaju vezu između seoskih posrednika i sudova, policije i zatvorskih službi. Predmeti koji nijesu riješeni postupkom posredovanja se mogu prenijeti u postupak nezvanične arbitraže od strane šefova ili se mogu rješavati presudama Suda za prekršaje.

¹⁵⁹ Ibid, str. 1f.

Ovaj program je ponovljen u Sijera Leoneu, kao odgovor na preporuke Vlade i Komisije za istinu i pomirenje u cilju pružanja osnovne pravde njihovim zajednicama nakon sukoba omogućavajući im da samostalno rješavaju svoje sporove.¹⁶⁰

Šeme medijacije u zemljama učesnicama OEBS-a

Posredovanje u krivičnim stvarima u Francuskoj je institucionalizovano zakonom iz 1993. godine, odnosno 2004. godine.¹⁶¹ To je alternativna mjera u odnosu na vođenje krivičnih postupaka. Postupak posredovanja se primjenjuje samo u predmetima manjih krivičnih djela. Postupak posredovanja suspenduje odredbu javnog rada.¹⁶²

Cilj posrednika – sudski policajac, ovlašćeno lice ili posrednik (medijator) tužilaštva, obično penzionisani pripadnik žandarmerije i nacionalne policije ili član Nacionalnog instituta za pomoć žrtvama i posredovanje – jeste da okupi strane u postupku sa ciljem da obezbijedi kompenzaciju za povrede koje je pretrpjela žrtva, zaustavi štetu do koje je dovelo krivično djelo i doprinose ponovnoj klasifikaciji okrivljenog. Strane u postupku imaju mogućnost angažovanja advokata, ukoliko to žele. Uz pomoć posrednika u krivičnim stvarima, strane u postupku će pokušati da dođu do zadovoljavajućeg rješenja (plaćanje štete i kamate, izvinjenja itd). Stranama u postupku je omogućeno da odbiju pokušaj posredovanja.

Samo tužilac može pokrenuti postupak posredovanja u krivičnim stvarima prije sudskog postupka. Posrednik djeluje kao „ovlašćeno lice tužioca“ i kao takav može ustanoviti i potpisati „službeni zapisnik“ („zahtjev“) sa stranama u postupku. Službeni zapisnik se priznaje kao službena odluka ili presuda, koja se primjenjuje.

Posrednik verifikuje usaglašenost uslova iz sporazuma i za tužioca izrađuje izvještaj u vezi sa rezultatima postupka posredovanja. Pozitivan rezultat postupka posredovanja omogućava zatvaranje slučaja bez kompletiranja postupka gonjenja po službenoj dužnosti.

U slučaju odbijanja ovog postupka ili neslaganja u vezi sa načinima predložene kompenzacije, tužilac donosi odluku o narednoj pravosudnoj radnji u vezi sa žalbom: sudski postupak ili zatvaranje predmeta.

¹⁶⁰ UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit. bilješka 9), str.87.

¹⁶¹ Cf. Legifrance, *Loi n° 93-2 du 4 janvier 1993, portant réforme de la procédure pénale; i Legifrance, Loi n° 2004-204 du 9 mars 2004, portant adaptation de la justice aux évolutions de la criminalité (1)* i

WikiMediation, Posredovanje u krivičnim postupcima u Francuskoj.

¹⁶² Cf. Legifrance, *Code de procédure pénale*, Arts. 41 i D.15-1.

U Italiji, postupak posredovanja je u počeku bio dostupan samo maloljetnim okrivljenim licima (1988), ali su kvalifikacioni kriterijumi kasnije prošireni i na odrasla lica koja se suočavaju sa krivičnim prijavama za lakša krivična djela (za koje je predviđena kazna do četiri godine zatvora). Potrebno je da se zadovolji jedan broj uslova prije nego što bi sudija prihvatio rezultat medijacije (posredovanja), uključujući potpuno obnavljanje i kompenzaciju za učinjenu štetu. Usluge posredovanja (medijacije) pružaju neprofitne organizacije, od kojih se traži da potpišu memorandum o razumijevanju sa relevantnim organom lokalne samouprave. U praksi, pribjegavanje postupku posredovanja u Italiji je i dalje dosta ograničeno.

U Rumuniji, nacionalno zakonodavstvo je u Krivični zakon unijelo odredbu o postupku posredovanja. Članovi 67-70 Zakona 192/2006 obuhvataju posebne odredbe o posredovanju u predmetima krivičnog postupka. Postupak posredovanja se može inicirati u fazi krivičnog gonjenja ili tokom sudskog postupka. Takođe, može se primijeniti prije nego se podnese žalba, s obzirom na to da zakon o posredovanju navodi da se lice uvijek može okrenuti ovim alternativnim sredstvima rješavanja konflikata. Ovlašćenje za postupak posredovanja mogu dati organi krivičnog gonjenja i prvostepeni sud .

Postupak medijacije se naročito primjenjuje i u krivičnim predmetima u vezi sa krivičnim djelima, za koje u skladu sa zakonom, povlačenje preliminarne žalbe ili pomirenje strana otklanja krivičnu odgovornost. Međutim, postupak posredovanja nije propisan u drugim krivičnim predmetima, naročito prilikom tretiranja građanske radnje u okviru krivičnog suđenja.

S obzirom na to da je postupak posredovanja jedan od mogućih postupaka, povrijeđena strana, počinitelj ili bilo koji drugi učesnik u krivičnom suđenju se ne može natjerati da ga koristi. Tokom postupka posredovanja, svaka strana mora imati pravo na pravnu pomoć i na korišćenje usluge tumača. Prava maloljetnika, u skladu sa navedenim Krivičnim zakonom se takođe moraju obezbijediti.

Ukoliko se postupak posredovanja inicira nakon što počne krivično gonjenje ili krivično suđenje, suspenduje se krivična istraga.

Suspenzija ne može biti duža od tri mjeseca od datuma potpisivanja sporazuma o posredovanju. Suspenzija se završava u trenutku u kome se postupak posredovanja zatvara bilo kojim od sredstava navedenim u zakonu, čak i ukoliko nije završen tromjesečni period.

Tromjesečni uslov se primjenjuje na predmete u kojima posredovanje nije završeno u okviru odgovarajućeg perioda.¹⁶³

U Tadžikistanu, postupak posredovanja vrše tradicionalni savjeti starijih lica. Glavni uslov za primjenu pomirenja u okviru Zakona o krivičnom postupku je spremnost počinioca da u potpunosti pokrije štetu koja je učinjena žrtvi.¹⁶⁴

UNODC-ov Priručnik o osnovnim principima i obećavajućim praksama o alternativama za zatvorske kazne je korisno sredstvo za preusmjeravanje sudskog postupka. Preusmjeravanje je naročito pogodno za djecu, s obzirom na to da Međunarodni zakon o ljudskim pravima navodi: „Pritvor bi trebalo da bude posljednje sredstvo“.¹⁶⁵ Drugi pristup smanjivanja tereta sa krivično-pravosudnih sistema, tj. preusmjeravanje predmeta van sistema i obezbjeđivanje sistema sa određenim brojem konstruktivnih sankcija predstavlja uvod u restorativne pravosudne programe. Sveobuhvatnu sintezu naučenih lekcija tokom primjene i evaluacije različitih novih modela i programa restorativne pravde obezbjeđuje UNODC.¹⁶⁶

VII.3.4 Sprečavanje, istraga i zakonsko gonjenje seksualnog zlostavljanja djece na internetu

U kontekstu sprečavanja, istrage i gonjenja seksualnog zlostavljanja djece na internetu voma je značajna saradnja između institucija krivičnog pravosuđa, civilnog društva i privatnog sektora. U velikom broju zemalja učesnica na internetu su otvorene tzv. „vruće“ linije, gdje korisnici interneta mogu anonimno prijavljivati sadržaj na internetu za koji sumnjaju da je nezakonit. Nezakonitost prijavljenih strana na internetu se zatim procjenjuje i prati od strane stručnih analitičara koji dostavljaju relevantne informacije o sumnjivim internet stranama i sadržaju istih organima bezbjednosti. Internet „vruće“ linije omogućavaju pružaocima internet usluga i ostalim kompanijama u lancu da se bore protiv zloupotrebe njihovih mreža putem usluge „bilježi i riješi“, koja ih upozorava na kriminalni sadržaj kako bi ga oni mogli skloniti sa svojih mreža.

¹⁶³ Cf. Sustac, Zeno Daniel, *Posredovanje u Krivičnom zakonu*, 2008.

¹⁶⁴ Cf. OEBS ODIHR, *III Ekspertski forum o krivičnom pravosuđu za Centralnu Aziju. 17-18. jun 2010. Dušanbej, Tadžikistan, Završni izvještaj, 2010*, paragraf 22f.

¹⁶⁵ UNODC/USIP, *Reforma krivično-pravosudnog sistema u zemljama nakon sukoba* (op.cit. bilješka 9), str.86

¹⁶⁶ Za više informacija o pravosudnim restorativnim programima pogledajte: UNODC, *Priručnik o pravosudnim restorativnim programima*. (op.cit.bilješka 152)

Primjeri uključivanja privatnog sektora u borbi protiv seksualnog zlostavljanja na internetu

Fondacija za posmatranje interneta u Ujedinjenom Kraljevstvu

Internet industrija je 1996. godine formirala Fondaciju za posmatranje interneta (IWF) sa ciljem da se obezbijedi internet „vruća“ linija na nivou UK za javnost i stručnjake u informacionim tehnologijama da, na siguran i povjerljiv način, prijave onlajn sadržaj sa elementima krivičnog djela ukoliko uoče takav sadržaj. Prijave se mogu podnijeti na IWF veb stranici.

U sporazumu koji je na nivou službi potpisan između Udruženja šefova policije (ACPO) i IWF su navedeni postupci za prijavljivanje internet sadržaja sa krivičnim elementima na nivou Ujedinjenog Kraljevstva.¹⁶⁷ Zatim, status IWF-a kao relevantnog organa za prijavljivanje, obradu i borbu protiv fotografija seksualnog zlostavljanja djece na internetu je definisan Memorandumom o razumijevanju između Kraljevske službe tužilaštva i ACPO. „Prijave podnešene IWF u skladu sa procedurama mogu se prenijeti na tužilaštvo za krivično gonjenje [...] Ukoliko je očigledno da je kriminalan sadržaj postavljen u Ujedinjenom Kraljevstvu, IWF će raditi sa relevantnim pružaocima ovih usluga i policijom Ujedinjenog Kraljevstva u cilju da se sadržaj sačuva kao dokaz, a onda „obori“ i pružice pomoć gdje god je to operativno moguće kako bi se počinioci koji su odgovorni za distribuiranje ili posjedovanje štetnog sadržaja identifikovali [...] Policija će u svakom trenutku zadržati nadležnost za istrživanje sumnjivog krivičnog djela/optužbi.“¹⁶⁸

Virtuelna globalna jedinica

S obzirom na to da onlajn seksualno zlostavljanje djece predstavlja kriminal na globalnom nivou, od suštinskog je značaja boriti se protiv istog globalno. Iz tog razloga je devet bezbjednosnih agencija iz cijelog svijeta kreiralo Virtuelnu globalnu jedinicu (VGT) za borbu protiv onlajn seksualnog zlostavljanja djece širom svijeta. Takođe, oni traže da izgrade efikasno partnerstvo organa bezbjednosti, nevladinih organizacija, akademija i privrede na međunarodnom nivou sa ciljem da se pomogne u zaštiti djece od onlajn seksualnog zlostavljanja. Korisnici interneta mogu izvještavati o neodgovarajućim ili nezakonitim internet aktivnostima direktno VGT-u ili različitim bezbjednosnim agencijama čiji su opšti podaci takođe dostupni na veb stranici VGT-a.¹⁶⁹

167 Za više informacija o IWF pogledajte: <http://www.iwf.org.uk/>

168 Cf. ACPO/IWF, Sporazum na nivou službi između Udruženja šefova policije (ACPO) i Fondacije za posmatranje interneta(IWF), 2010, paragraf 4f.

169 Za više informacija o VGT-u pogledajte: <http://www.virtualglobaltaskforce.com/>

VII.4 Aspekti ljudskih prava

U načelu, pošten, efikasan i djelotvoran krivično-pravosudni sistem štiti prava pojedinaca u dijelu lične sigurnosti, života i slobode i obezbjeđuje im pristup pravdi i jednakosti pred zakonom. Pored toga, poštuje osnovna prava žrtve, svjedoka, kao i prava osumnjičenih i okrivljenih, naročito prava maloljetnika i ostalih ranjivih grupa. Posebne oblasti zaštite ljudskih prava gdje je potrebna efikasna saradnja između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva opisane su dolje.

VII.4.1 Pristup pravdi/pružanje pravne pomoći

Kada je riječ o aspektu ljudskih prava, ključni element koji se odnosi na pristup pravdi tiče se prvenstveno prava lica koja su pritvorena, uhapšena i osumnjičena, optužena ili prijavljena za određeno krivično djelo, na djelotvornu pravnu pomoć. Funkcionalni sistem pravne pomoći može:

- zaštititi navedena lica od proizvoljnog ili nezakonitog hapšenja ili privođenja, kao i torture;
- smanjiti vrijeme zadržavanja u policijskim stanicama ili centrima za zadržavanje i
- osigurati njihovo pravo na djelotvornu odbranu i pomoć prilikom razumijevanja krivično-pravosudnog postupka i pravo na fer suđenje, uključujući i njihova proceduralna prava (npr. pravo na ćutanje, pravo na informisanost, postupak pred sudijom).

„Faza izviđaja, naročito prvi sati i dani zadržavanja u policiji su period od ključnog značaja za krivično-pravosudni postupak u cjelini, s obzirom da on određuje dužinu i kvalitet dokaza prikupljenih protiv osumnjičenog i njegove/njene sposobnosti da vodi njegovu/njenu odbranu bez obzira na to da li će se primijeniti mjera zadržavanja prije suđenja, da li će se primijeniti mjere preusmjeravanja i kada će se zakazati suđenje. Ova određenja mogu imati značajan uticaj na pojedinca i rezultat postupka. Na primjer to da li je pojedinac imao pomoć kod zadržavanja prije suđenja može uticati na njegove/njene društvene, ekonomske i zdravstvene okolnosti, kao i na okolnosti u njegovoj/njenoj porodici i zajednici.

Zatim, najvjerovatnije je da će se zloupotrebe pojaviti u ovoj fazi – priznanja pod prinudom, zahtjevi za podmićivanje ili jednostavno zanemarivanje poštovanja zakonskih procedura koje za rezultat imaju nezakonita pritvaranja. Takođe, radi se o momentu gdje se žrtve i svjedoci prvi put susreću sa krivično-pravosudnim sistemom. Način na koji su tretirani i obaviješteni

o svojim pravima može odrediti njihovu želju i želju drugih da sarađuju sa policijom u specifičnom predmetu, kao i da uopšte prijave krivično djelo. Pravo da se odmah dobije nezavisna pravna pomoć je prepoznato kao jedno od proceduralnih zaštitnika koje ima za cilj da smanji rizik od torture i lošeg tretmana u mjestima pritvora.¹⁷⁰

Policija, tužioci i sudije moraju osigurati da je pravo na pravnu pomoć obezbijeđeno i da se ne ograničava proizvoljno. Organ koji vrši nadzor nad radom policije, tužioci i sudije moraju na odgovarajući način preduzeti mjere ukoliko policija i sudski organi ne uspiju da primijene svoje obaveze u pogledu prava osumnjičenog. U kontekstu zakona koji se primjenjuje, tužioci i sudije će takođe morati da odrede da li bi dobijeni dokazni materijal o kršenju obaveza policije i/ili prava lica privedenih, uhapšenih, osumnjičenih, optuženih ili prijavljenih za određeno krivično djelo trebalo uzeti u obzir prilikom određivanja pritvora prije suđenja ili krivice/nevinosti.

Pristup pravnoj pomoći je takođe od ključnog značaja za žrtve i svjedoke u krivičnim postupcima da bi dobili adekvatne informacije i podršku i shvatili krivično-pravosudni postupak, uključujući i njihova sopstvena proceduralna prava¹⁷¹ (pogledajte detaljnije informacije na str. 132-139).

Države bi trebalo da preduzmu mjere i zatraže od advokatskih komora i pravnih udruženja i ostalih partnerskih institucija da formiraju spisak advokata i para-pravnika u cilju podrške sistemu pravne pomoći. Sistemi pravne pomoći mogu uključiti javne branioce, privatne advokate, pro bono šeme, udruženja komora i para-pravnike.

„Odgovornost je na policiji, tužiocima i sudijama da osiguraju da onima koji se pojavljuju pred njima, a koji ne mogu priuštiti advokata i/ili koji su ranjivi, bude omogućen pristup pravnoj pomoći.“¹⁷²

Države bi takođe trebalo da opredijele neophodna ljudska i finansijska sredstva sistemu za pravnu pomoć i na odgovarajući način ojačaju znanje ljudi o njihovim pravima i obavezama u skladu sa zakonom u cilju sprečavanja krivičnih djela i obmanjivanja.

„Država ne bi trebalo da se miješa u organizaciju odbrane korisnika pravne pomoći ili nezavisnost njegovog ili njenog pružaoca usluga pravne pomoći“¹⁷³ već „da osigura i promoviše postojanje efikasne pravne pomoći u svim fazama krivično-pravosudnog postupka za pritvorena, uhapšena ili

170 UNODC/UNDP, Bilješka koncept. Priručnik i nastavni plan za obuku rukovodilaca i operativaca o ranom pristupu pravnoj pomoći, 2012, str. 3

171 Za više informacija pogledajte: Ujedinjene nacije, Principi i smjernice Ujedinjenih nacija o pristupu pravnoj pomoći u krivično-pravosudnim sistemima (op.cit.bilješka 81), Smjernice 7 i 8, paragraf 13f.

172 Ibid, paragraf 23, str. 7

173 Ibid, paragraf 16, str. 6

zatvorena lica, osumnjičena ili optužena lica ili lica protiv kojih je podnešena prijava za krivično djelo ili za žrtve kriminala.¹⁷⁴ Zato bi države trebalo da „promovišu koordinaciju između pravosudnih organa i ostalih stručnih službi, kao što su zdravstvene, socijalne službe i lica koji pružaju podršku žrtvi u cilju povećanja efikasnosti sistema pravne pomoći, bez predrasuda u vezi sa pravima optuženog“; i „ustopave partnerstvo sa advokatskom komorom ili pravnim udruženjima u cilju obezbjeđivanja pravne pomoći u svim fazama krivično-pravosudnog postupka.“¹⁷⁵

VII.4.2 Pomoć žrtvi

Krivično-pravosudni sistem treba da spriječi obmanjivanje, da zaštiti i pomogne žrtvama i da poštuje njihovo dostojanstvo. Pripremajući spise predmeta, policija bi trebalo da obezbijedi što je moguće jasniju i kompletniju izjavu o povredama i gubicima koje je podnijela žrtva.

Žrtve bi trebalo da budu u mogućnosti da blagovremeno dobiju informacije o odlukama koje se odnose na njihov slučaj, kao i o rezultatima istrage. Takođe, da imaju pristup pravosudnim i drugim mehanizmima, da traže pravni lijek za štetu koja im je nanijeta i dobiju precizno obeštećenje vodeći zvanične ili nezvanične postupke, koji su brzi, fer i pristupačni.

Krivično-pravosudni sistem treba da preduzme mjere u cilju minimalnog izlaganja žrtve neugodnim situacijama, zaštite njene privatnosti kada je to neophodno i da osigura njenu bezbjednost, kao i bezbjednost njene porodice i svjedoka od zastrašivanja i osvete (dolje pogledajte poglavlje Zaštita svjedoka). Takođe, ukoliko je potrebno tretirati emotivnu traumu žrtve ili neki drugi nastali problem, krivično-pravosudni sistem treba toj žrtvi da obezbijedi pristup svakoj vrsti specijalističke pomoći, uzimajući u obzir ličnu situaciju i hitne potrebe žrtve, godine, pol, invaliditet i stepen zrelosti.¹⁷⁶

174 Ibid, paragraf 55(a), str. 16

175 Ibid, paragraf 55(c) i (d), str.16

176 Cf. OEBS, *Priručnik o demokratskom radu policije*, (op. cit. bilješka 25), str. 30f.;

Savjet Evrope, *Pozicija žrtve u okviru Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku* (op. cit. bilješka 96), Član. 1-4;

Savjet Evrope, *Pomoć žrtvama kriminala* (op. cit. bilješka 96), član. 2 i 3.

Ujedinjene nacije, *Deklaracija osnovnih principa pravde za žrtve kriminala i zloupotreba ovlašćenja* (op. cit. bilj.96) i Ujedinjene nacije, *Smjernice za vođenje pravosudnih postupaka u stvarima gdje su djeca žrtve i svjedoci krivičnih djela* (op. cit. bilj. 96)

Podrška žrtvama seksualnog nasilja u Ujedinjenom Kraljevstvu

U Ujedinjenom Kraljevstvu, samostalni savjetnici za seksualno nasilje (ISVA) rade u višeagencijskom okruženju kako bi žrtvama seksualnog nasilja pružili stručni savjet, praktičnu i emotivnu podršku. Oni imaju važnu ulogu u pružanju podrške žrtvama tokom odvijanja krivično-pravosudnog postupka, dobijanja zdravstvenih usluga i ostalih usluga na koje imaju pravo. Ovi savjetnici pružaju podršku žrtvama tokom postupka saslušanja, informišu žrtve o razvoju situacije u njihovim slučajevima i prate ih prilikom davanja izjave (dokaza) na sudu. Uključivanjem ovih savjetnika oslobađa se značajno vrijeme policiji i tužiocima koji se mogu fokusirati na formiranje važnih predmeta, a istovremeno održavaju samopouzdanje žrtve da se suoči sa okrivljenima, kao i da ne povuče svoju izjavu.¹⁷⁷

Nacionalni referentni mehanizmi (NRM) za žrtve trgovine ljudima (THB)

U kontekstu borbe protiv trgovine ljudima, značajan element u strukturi saradnje krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva su nacionalni referentni mehanizmi. Nacionalni referentni mehanizam je definisan kao okvir saradnje kroz koji državni organi ispunjavaju svoje obaveze u cilju zaštite i promovisanja ljudskih prava lica koja su bila predmet trgovine ljudima, koordinirajući svoje aktivnosti u okviru strateškog partnerstva sa civilnim društvom. Osnovni cilj nacionalno referentnog mehanizma je da obezbijedi poštovanje ljudskih prava lica i da obezbijedi efikasan način putem kojeg bi se žrtve trgovine ljudima uputile na neophodne usluge. U srcu svakog NRM-a je postupak lociranja i identifikovanja mogućih žrtava trgovine ljudima za koje važi uopšten termin „pretpostavljene žrtve trgovine ljudima“. Ovaj postupak obuhvata sve različite organizacije koje su dio NRM-a, koje bi trebalo da sarađuju u cilju da žrtve dobiju ponuđenu pomoć kroz upućivanje na posebne usluge. OEBS, ODIHR je 2004. godine objavio Priručnik o nacionalnim referentnim mehanizmima: udruživanje napora u cilju zaštite prava lica koja su bila predmet trgovine ljudima, što pruža smjernicu za razvoj referentnih mehanizmi na nacionalnom nivou. Kreiranje nacionalnih referentnih mehanizmi u zemljama učesnicama OEBS-a je ključni element OEBS-ove inicijative u borbi protiv trgovine ljudima.¹⁷⁸

177 Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa, *Zajednički rad na zaustavljanju kriminala i donošenju pravde* (op.cit.bilješka 109), str 39

178 OEBS, *Trgovina ljudima: Identifikacija potencijalnih i pretpostavljenih žrtava* (op. cit.bilješka 151), str.36

Cf. OEBS ODIHR, Nacionalni referentni mehanizmi: udruživanje napora u cilju zaštite prava lica koja su predmet trgovine ljudima:

Praktikum, Varšava, 2004, paragraf 15f i

OEBS ODIHR, *Postojeća rješenja referentnih mehanizama na nacionalnom nivou u regionu OEBS-a*, Varšava, oktobar, 2008, str.2

Od 2007. godine, OEBS Koordinator projekta u Ukrajini (PCU) pruža podršku naporima ukrajinske vlade da unaprijedi normativni i zakonski okvir borbe protiv trgovine ljudima, uključujući odredbe o pomaganju licima koja su bila predmet trgovine ljudima. Kroz ukrajinski Zakon o borbi protiv trgovine ljudima, koji je pripremljen uz podršku PCU i usvojen od strane ukrajinskog parlamenta u septembru 2011.godine, Vlada je uspostavila referentne krivično-pravosudnog na nacionalnom nivou koje implementiraju državni organi. Višeagencijski referentni mehanizmi na nacionalnom nivou, koji imaju zadatak da olakšaju identifikaciju žrtava trgovine ljudima i unaprijede pružanje pomoći tim licima, izrađeni su i testirani u dva pilot-regiona u Ukrajini (Donjeck i Černivtci) u okviru PCU projekta. PCU je 2013. godine, u saradnji sa Ministarstvom za socijalnu politiku Ukrajine, koje je 2012. godine dobilo ulogu nacionalnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima, nastavila sa aktivnostima u cilju odgovarajuće izrade referentnih mehanizmi na nacionalnom nivou.

Prijavlivanje zlostavljanja djece

organa bezbjednosti. Pored toga, mnoge zemlje zahtijevaju da sva lica prijavljuju takvu vrstu zlostavljanja ili zanemarivanja, bez obzira na profesiju. Lica koja su obavezna da podnesu prijavu moraju dostaviti izvještaje ukoliko sumnjaju ili imaju razloga da vjeruju da je dijete zlostavljano ili zanemareno. „Privilegovana komunikacija“ tj. zakonsko priznanje prava da vode povjerljivu komunikaciju je obično potvrđena u komunikaciji advokat-klijent i sveštenik-pokajnik. Privilegije u komunikaciji između ljekara i pacijenta i muža i žene su uglavnom napuštene u državama SAD-a.¹⁷⁹ Ove izvještaje obično dobijaju i pregledaju službe dječije zaštite i ukoliko tom prilikom naiđu na zlostavljanje ili zanemarivanje koje je definisano kao takvo u skladu sa zakonom, lica koja izvještavaju se upućuju na druge organe u zajednici ili na organe bezbjednosti u cilju dobijanja dodatne pomoći. Ukoliko je potrebno da Sud za maloljetnike donese odluku o sigurnosti djeteta, inicira se i djelovanje tog suda.¹⁸⁰

179 Cf. US Odjeljenje za zdravstvene i humane usluge, et.al., *Prolaz podataka o dobrobiti djeteta, Izvjestioci po službenoj dužnosti o zlostavljanju i zanemarivanju djeteta: Pregled državnih zakona*, Vašington, DC, april, 2010.

180 Za posebne radnje sudova i organa bezbjednosti i njihovo uključivanje u slučajevima određene vrste zlostavljanja, kao što su seksualne zloupotrebe ili teže fizičko zlostavljanje, pogledajte US Odjeljenje za zdravstvene i humane usluge et.al. *Prolaz podataka o dobrobiti djeteta, Na koji način radi sistem za dobrobit djeteta*, Vašington, DC, maj, 2012, str. 4-7.

Mnoge zemlje učesnice i danas imaju obavezne krivično-pravosudnog prijavljivanja zlostavljanja djece, gdje lica koja su obavezna da podnesu prijavu – obično stručna lica kao što su medicinski radnici i instruktori koji tokom svog rada često dolaze u kontakt sa djecom – u skladu sa zakonom prijavljuju i dostavljaju ovlašćenom organu sumnjive slučajeve zlostavljanja i zanemarivanja djece (u većini slučajeva riječ je o nadležnostima ili policije na lokalnom nivou ili službama dječije zaštite).

Određeni organ mora provjeriti prijavu nakon što je podnešena, i ukoliko je vjerovatno da se desilo zlostavljanje, određuje se lice odgovorno za taj slučaj čija je dužnost da procijeni situaciju i donese odluku o tome da li je sigurno da se dijete samo ostavi u kući ili je potrebno da se skloni iz tog domaćinstva. Zato je potrebna šema od više agencija koja zahtijeva saradnju između svih koji su uključeni u ovakav proces. Na primjer, uloga organa bezbjednosti bi podrazumijevala izradu sigurnosnog plana i istragu osumnjičenih za zlostavljanje.

U Sjedinjenim Američkim Državama skoro sve zemlje su odredile profesije čiji su pripadnici u skladu sa zakonom obavezni da prijave maltretiranje djeteta. Ti pojedinci mogu biti: socijalni radnici; nastavnici i ostali školski kadar; ljekari i ostali zdravstveni radnici; stručnjaci za mentalno zdravlje; pružaoci usluga brige o djetetu; medicinski ispitivači ili pogrebni; producenti komercijalnih filmova i fotografija; savjetnici za zloupotrebu supstanci; službenici koji prate lica koja su na uslovnom otpustu; službenici koji rade na slučajevima porodičnog nasilja; članovi sveštenstva i službenici

Pomoć žrtvama može uključiti i odredbu o mehanizmima za konsultovanje sa žrtvama, omogućavajući im priliku da se konsultuju sa tužilačkim organima prije zaključivanja bilo kakvih pregovora o priznanju krivice ili o odlukama kao što su obustava ili odustajanje od slučajeva ili smanjenje stepena krivične prijave. Takođe, u širem kontekstu zaštite žrtve/svjedoka od zastrašivanja i uznemiravanja važne su konsultacije sa žrvama, npr. prije odluke o uslovnom otpustu ili izdavanju naloga „bez kontakta“. U svakom slučaju, pravo žrtve da konsultuje tužilaštvo prije bilo kakvih pregovora o priznanju krivice ili dispozicionim odlukama, ne ograničava niti mijenja ovlašćenje ili diskreciono pravo tužilaštva da sklopi svaki oblik sporazuma.

„Policija, pravosuđe, zdravstvo, socijalne službe i ostali kadrovi na koje se ovo odnosi trebalo bi da prođu obuku kako bi bili u mogućnosti da čuju potrebe žrtve, odnosno dobiju uputstvo kojim bi osigurali odgovarajuću i preciznu pomoć (takođe pogledajte poglavlje VII.7).“¹⁸¹

181 Ujedinjene nacije, *Deklaracija osnovnih principa pravde za žrtve kriminala i zloupotrebu ovlašćenja* (op.cit.bilješka 96), čl.16

VII.4.3 Pomoć/zaštita svjedoka

Zaštita života i lične bezbjednosti svjedoka kriminala, njihovih rođaka i ostalih lica koja su im bliska su elementi od suštinskog značaja za zaštitu ljudskih prava. Takođe, to je i preduslov za efikasan krivični postupak, s obzirom da će svjedoci veoma nerado obezbijediti relevantne informacije tokom istrage i na sudu ukoliko se plaše osвете ili zastrašivanja.

U cilju zaštite svjedoka kriminala od radnji zastrašivanja ili osвете, pravosuđe u saradnji sa policijom bi trebalo da uspostavi odgovarajuće zakonske mjere ili specifične programe zaštite svjedoka.¹⁸² „Programi zaštite svjedoka bi trebalo da ponude različite metode zaštite: ovo može obuhvatiti omogućavanje promjene identiteta svjedocima i njihovim bližnjima/rođacima, drugu adresu, pomoć prilikom dobijanja novog radnog mjesta, obezbjeđivanje tjelohranitelja i druge fizičke zaštite.“¹⁸³

Programi zaštite svjedoka se mogu uspostaviti na nacionalnom i/ili regionalnom nivou. U zemljama koje imaju programe na oba nivoa, „odgovarajuće nadležnosti agencija za zaštitu treba jasno razdvojiti, ali je najbolje da postupak odlučivanja bude centralizovan, na nacionalnom nivou, u cilju obezbjeđivanja konzistentnosti kriterijuma za ulazak u program zaštite, kao i primijenjenih mjera.“¹⁸⁴

„Ovlašćenje da se lice(a) primi ili skloni iz programa za zaštitu svjedoka obično nije u nadležnosti Jedinice za zaštitu svjedoka. Taj organ [...] ima nadležnost da nadgleda implementaciju programa, odluči o dodjeli budžeta i obezbijedi vođenje politike.“¹⁸⁵

„Osnovni princip uspješne implementacije programa za zaštitu svjedoka jeste organizaciona autonomija. Jedinica za zaštitu bi trebalo da bude izdvojena iz struktura koje vode istragu i tužilaštva i da ima operativnu „izolaciju“ u odnosu na policijske službe. Samo u izuzetnim okolnostima – i na inicijativu same Jedinice – informacije bi trebalo podijeliti sa policijom. To se može desiti, na primjer, u slučaju gdje se od policije traži da obezbijedi logističku podršku u operacijama Jedinice ili da doprinese procjeni ozbiljnosti prijetnje protiv života svjedoka.“¹⁸⁶

182 Cf. OEBS, *Vodič demokratskog rada policije*, (op. cit. bilješka 25), str. 30f.

Za sveobuhvatnu studiju o mjerama zaštite svjedoka takođe pogledajte: UNODC, *Dobre prakse u zaštiti svjedoka u krivičnim postupcima sa elementima organizovanog kriminala*, Njujork, 2008.

183 Savjet Evrope, *Zastrašivanje svjedoka i prava na odbranu* (op.cit.bilješka 96), čl.14-15; takođe pogledajte čl.51; i Savjet Evrope, *Zaštita svjedoka i saradnici pravosuđa* (op.ci.bilješka 97), čl.1,2 i 8-28.

184 UNODC, *Dobre prakse u zaštiti svjedoka u krivičnim postupcima sa elementima organizovanog kriminala* (op.cit.bilješka 182), str.46

185 Ibid. str. 60

186 Ibid. str. 53

Uspješni programi zaštite svjedoka takođe zahtijevaju blisku saradnju između vladinih agencija i privatnog sektora, u cilju pružanja svedocima širokog spektra traženih usluga (npr. nova identifikaciona dokumenta, smještaj, finansijska podrška, medicinska zaštita, obrazovanje za djecu).¹⁸⁷

Pored programa zaštite svjedoka pomoć svjedocima takođe može obuhvatati i aspekte koji se ne tiču sigurnosne zaštite, kao što je podrška ranjivim grupama (npr. djeci, odraslima i ljudima sa mentalnim zdravstvenim problemima) i strancima koji ne govore i ne razumiju jezik zemlje domaćina. Cilj je da se pripreme za davanje kredibilnih svjedočenja tokom postupka istrage i na sudu „uzimajući u obzir njihov lični status i hitne potrebe, godine, pol, invalidnost i stepen zrelosti, u potpunosti poštujući njihov fizički, mentalni i moralni integritet.“¹⁸⁸ U određenim slučajevima, biće potrebno institucionalizovati posebne usluge i podršku kako bi se uzeli u obzir godine i pol svjedoka, kao i specifičnost krivičnih djela za koja se vode krivični postupci, kao što je seksualno zlostavljanje.¹⁸⁹

Primjeri šema zaštite svjedoka

Ključni elementi italijanskog sistema zaštite svjedoka

Ukoliko nijesu adekvatne standardne mjere zaštite svjedoka (npr. nadzor kuće/radnog mjesta i praćenje) i ukoliko je pojedinac izložen riziku ozbiljnog ugrožavanja, moguće je implementirati program sa posebnim mjerama zaštite.

Program zaštite određuje centralna komisija (zamjenik ministra unutrašnjih poslova, dvoje sudija i pet policajaca) na osnovu zahtjeva državnog tužioca na period od 6 do 60 mjeseci. Primjena mjera posebne zaštite se može proširiti na lica koja stalno žive sa svjedokom ili lica koja su pod rizikom zbog njihovog odnosa sa svjedokom.

Sistem zaštite se zasniva na principu „kamuflaže“, tj. postizanju kompletne anonimnosti. Subjekti se šalju na novu, sigurnu lokaciju stanovanja i daje im se privremeni identifikacioni dokument, koji važi samo dok traje period zaštite. U naročito osjetljivim slučajevima, propisi omogućavaju i stalnu promjenu identiteta. Takođe, mogu se propisati i pomoćne mjere u cilju lakše reintegracije i pružanja materijalne podrške (npr. smještaj, troškovi prevoza, zdravstvena zaštita, pravna i psihološka pomoć i naknade onima koji nijesu u stanju da rade).

187 Ibid. str. 54f.

188 Ujedinjene nacije, *Smjernice o pravdi u stvarima gdje su djeca žrtve i svjedoci kriminala* (op.cit.bilješka 96), čl.10.

189 Ibid, čl.10

Centralna služba zaštite i 19 lokalnih operativnih jedinica su nadležne za primjenu programa kroz, između ostalog: direktnu pomoć zaštićenim licima; ostvarenje kontakta sa agencijama radi lakšeg uspostavljanja društvenog odnosa (škole, zdravstvo, posao, itd.) i pomoć lokalnoj policiji u osiguravanju bezbjednosti zaštićenim licima.

Zaštićena lica sebe obavezuju da: poštuju pravila bezbjednosti i aktivno sarađuju u sprovođenju mjera zaštite; budu pitana i ispitivana ili da su dostupna za svaku radnju koju treba sprovesti; da nikome drugom osim organima bezbjednosti i organima pravosuđa i svom braniocu/savjetniku ne otkrivaju činjenice iz postupka; da ne ostvaruju kontakt ni sa jednim licem koje je uključeno u kriminalne radnje.

Program se završava kada uslovi koji su doveli do aktiviranja programa više ne postoje ili u slučaju: neusaglašenosti sa obavezama; izvršenja krivičnih djela; neovlašćenog povratka u mjesto porijekla ili kada se otkrije novi identitet ili nova adresa boravka. Zaštićeno lice, takođe, može odustati od programa uz pismeno odricanje.

Program može obuhvatiti mjere koje olakšavaju društvenu reintegraciju nakon završetka saradnje. Za svjedoke, ove mjere pokrivaju period do deset godina i garantuju standard života lica koji su imali prije ulaska u ovaj program.

Svjedoci dobijaju i izvjesnu sumu novca kao naknadu za izgubljeni dohodak, mogu dobiti obezbijeđene kredite i po tržišnoj cijeni prodati svoju imovinu državnim organima nadležnim za prihode; ukoliko je riječ o državnim službenicima i namještenicima, sačuvaće im se radno mjesto i tretiraće se kao da su na plaćenom odsustvu.¹⁹⁰

Strukture zaštite svjedoka u Ujedinjenom Kraljevstvu

U sastav Agencije za borbu protiv organizovanog kriminala (SOCA), na nacionalnom nivou, koja je formirana na osnovu Zakona o policiji i teškom organizovanom kriminalu iz 2005. godine, ulazi i Jedinica za zaštitu svjedoka. Pored toga, Biro za zaštitu svjedoka formiran je u okviru Kancelarije za unutrašnje poslove (Home Office) Ujedinjenog Kraljevstva. Ovaj biro nema operativne kapacitete, ali pruža podršku i centralne usluge Jedinici za zaštitu svjedoka, kao što je socijalni smještaj, i medicinska zaštita svjedoka. Takođe, Biro je jedinstvena tačka kontakta za međunarodne odnose i operacije.

¹⁹⁰ Cf. UNODC, *Pregled slučajeva organizovanog kriminala. Kompilacija slučajeva sa komentarima i naučenim lekcijama*, Njujork, oktobar 2012, str. 50f.

Na regionalnom nivou, škotska Agencija za borbu protiv kriminala i droga obezbjeđuje zaštitu svjedoka za sve policijske snage u Škotskoj. U Engleskoj, Sjevernoj Irskoj i Velsu zaštita svjedoka je implementirana na lokalnom nivou, a posvećeni programi su uspostavljeni u velikom broju policijskih službi. Službe koje nijesu imale sopstvene programe zaštite svjedoka nadležnost za ovu funkciju prenijele su na susjedne službe.¹⁹¹

Organi koji pokreću inicijativu i odlučuju

U Ujedinjenom Kraljevstvu, službenici koji sprovode istragu mogu direktno podnijeti aplikacije organu za zaštitu, koji onda odlučuje da li će prihvatiti svjedoka u program.

U Njemačkoj, na saveznim i državnim nivoima, odluka o prijemu svjedoka ili sklanjanju svjedoka iz programa zajednički donose Jedinica za zaštitu svjedoka i Državni tužilac.

U Slovačkoj, službenik koji vrši kriminalističku istragu ili tužilac može u pisanoj formi, obrazložiti predlog za uključivanje lica u program zaštite svjedoka i implementaciju hitnih mjera i dostaviti ga Jedinici za zaštitu. Takođe, i nakon što počne suđenje, sudija koji predsjedava može pokrenuti ovu inicijativu. Zakon o zaštiti svjedoka br. 256/1989 omogućava organu za zaštitu svjedoka da razmotri sopstvene odluke u vezi sa prijemom ili odbijanjem lica u program zaštite svjedoka.

Postupak se smatra kompromisom između potpune odsutnosti pravnih lijekova i zvanične žalbe i može se inicirati na zahtjev službenika koji vrši istragu krivičnog djela, tužioca ili sudije.¹⁹²

191 Cf. UNODC, *Dobre prakse zaštite svjedoka u krivičnim postupcima koji obuhvataju organizovani kriminal* (op.cit.bilješka 182), str. 47

192 Ibid, str. 59f

Podrška svjedocima sa teškoćama u učenju u Ujedinjenom Kraljevstvu

U Liverpoolu „socijalni radnik Jedinice za podršku istragama liverpulske gradskog vijeća radi sa svjedocima koji imaju teškoće u učenju. Ova jedinica blisko surađuje sa Merseyside policijom i Kraljevskom službom tužilaštva kako bi osigurali da se i lica sa teškoćama u učenju vide kao kredibilni svjedoci. Od 1998. godine, model za profilisanje, pripremu i podršku svjedoka ove jedinice je pomogao da 25 svjedoka tužilaštva, obično su to žrtve seksualnog zlostavljanja, daju dokaz. Model za profilisanje, pripremu i podršku svjedoka podrazumijeva rad sa svjedokom tokom perioda od 10-12 sedmica. Tokom ovog perioda, svjedok uči nove vještine i razvija razumijevanje postupaka za davanje dokaza. Na kraju ove pripremne faze, pripremi se profil svjedoka i predstavi se na sudu.“¹⁹³ Slijedeći uspješnu primjenu u Liverpoolu, model je implementiran na različite oblasti zemlje. Takođe, program je adaptiran za starije ljude, kao i ljude sa psihičkim zdravstvenim problemima.

VII.4.4 Integrisano upravljanje okrivljenim licima¹⁹³

Razmjena informacija u okviru šema integrisanog upravljanja okrivljenim licima se mora usaglasiti sa međunarodnim standardima, tj. razmjenjivati na zakoniti način za tačno određene namjene, mora biti adekvatna, relevantna i ne prekomjerna i ne može se čuvati duže nego što je potrebno. Osnovni koncept integrisanog upravljanja okrivljenima jeste rad sa onim okrivljenima koji imaju motivaciju da prestanu sa vršenjem krivičnih djela, tako da krivično-pravosudne agencije mogu da oslobode prostor u sistemu i da svoje aktivnosti fokusiraju na hvatanje i osuđivanje okrivljenih koji predstavljaju veći rizik po određene zajednice.

Šema podrazumijeva zajednički rad između policije, službenika za praćenje uslovnog otpusta i drugih ključnih partnera u cilju obezbjeđivanja kombinacije rehabilitacionih intervencija, podrške i grube primjene zakona kako bi se smanjio broj povratnika i šteta koja se nanosi zajednicama od strane određene grupe stalnih počinioca krivičnih djela.

VII.4.5 Maloljetničko pravosuđe

Maloljetničko pravosuđe predstavlja još jednu oblast krivično-pravosudnog postupka u kome je potrebna bliska saradnja različitih organa krivično-pravosudnog sistema u cilju ispunjavanja njihovih obaveza iz domena ljudskih prava. U oblasti maloljetničkog pravosuđa, ključni učesnici najčešće

¹⁹³ Kancelarija za reform krivičnog pravosuđa, *Zajednički rad na zaustavljanju kriminala i donošenju pravde* (op.cit.bilj.109),str.40

su policija, tužilaštvo i sudovi. Pored toga, mogu biti uključene i druge agencije i akteri, kao što su: socijalni radnici i službenici koji prate uslovni otpust, organi lokalne samouprave; radnici koji se brinu o djeci i omladini, kao i rehabilitacione institucije, predstavnici kazneno-popravnih institucija (zatvora), lica koja pružaju usluge u okviru alternativnih programa u odnosu na krivično gonjenje djece koja su u konfliktu sa zakonom (pružaoci usluga za preusmjeravanje sa redovnih krivičnih postupaka) i radnici u zajednici. Štaviše, u krivično-pravosudni postupak gdje su djeca optužena za vršenje krivičnog djela, kada je riječ o dosadašnjim postupcima restorativne pravde i savjetodavnim komisijama, mogu se uključiti i obični građani.¹⁹⁴

Slijede principi od ključnog značaja na kojima treba da počiva razvoj i primjena pravde za maloljetna lica:

- Prilikom lišavanja slobode djecu treba odvojiti od odraslih.
- Lišenje slobode treba upotrijebiti samo kao posljednje sredstvo i samo na najkraći vremenski period.
- Djecu u sukobu sa zakonom treba tretirati na način koji promoviše značaj i dostojanstvo djeteta, koji jača poštovanje dječijih ljudskih prava i ostalih fundamentalnih sloboda. Potrebno je uzeti u obzir starost djeteta i značaj promovisanja njegove/njene reintegracije i podsticati ga da preuzme konstruktivnu ulogu u društvu.
- Trebalo bi uspostaviti mjere za postupanje sa djecom bez započinjanja sudskih postupaka (postupci preusmjeravanja sa redovnih krivičnih postupaka, takođe pogledajte poglavlje VII.3.2) ukoliko su potpuno ispoštovana ljudska prava i zaštita zakona.¹⁹⁵

¹⁹⁴ Cf.UNODC, "Unakrsna pitanja o maloljetničkom pravosuđu" (op.cit.bilješka 20), str.1.

¹⁹⁵ Ibid, str. 4 i 9

VII.5 Odgovornost i nadzor

Odgovornost podrazumijeva da su institucije krivično-pravosudnog sistema - u spektru, od ponašanja svakog službenika iz sistema do strategija za upravljanje krivično-pravosudnim postupkom; postupci imenovanja ili upravljanja budžetom – otvorene za posmatranje od strane različitih institucija za nadzor.

Zakonodavac je odgovoran za definisanje granica okvira u kome funkcionišu institucije krivično-pravosudnog sistema; vlada (predsjednik i/ili premijer, relevantni ministri, savjetnici za nacionalnu bezbjednost, parlamentarne komisije) je odgovorna za sprovođenje krivično-pravosudnog sistema u okviru definisanih granica, dok su sudstvo i zakonodavac odgovorni za procjenjivanje da li je okvir tačno implementiran.

Pored ova tri državna stuba nadzora, postoje različite spoljne nedržavne strukture koje mogu imati značajnu ulogu u vršenju nadzora krivično-pravosudnog sistema, kao što su komisije za ljudska prava, odbori za kontrolu žalbi građana, nezavisni ombudsmani, grupe advokata i mediji.¹⁹⁶

Organizacije civilnog društva mogu sprovesti različite postupke nadzora, kao što su: sakupljanje informacija na jednom mjestu i izvještavanje o kršenjima ljudskih prava i drugih oblika lošeg ponašanja od strane institucija krivično-pravosudnog sistema; kontrola broja predmeta; praćenje i izvještavanje o uslovima u pritvorima i zatvorima; prisustvovanje i komentarisane tokom sudskog postupka i analiziranje i izvještavanje o trendovima rada u okviru krivično-pravosudnog sistema (primjeri takvih aktivnosti su dati u narednim paragrafima).

VII.5.1 Odgovornost i nadzor nad policijom

Pored internih inspektorata policije, pod institucijama koje vrše nadzor nad policijom možemo podrazumijevati: vladu (kontrola policije, finansijska kontrola i horizontalni nadzor od strane vladinih agencija), zakonodavac (poslanici parlamenta, parlamentarne komisije za istrage) i sudstvo, kao i komisije za ljudska prava, odbori za kontrolu žalbi građana i nezavisni ombudsmani.

U cilju jačanja odgovornosti policije moguće je na strateškom i rukovodećem nivou sprovesti strukturne i organizacione reformske korake: izrada organizacionih dijagrama i definisanje dužnosti i odgovornosti; obezbjeđivanje

¹⁹⁶ Cf. OEBS, *Vodič demokratskog rada policije*, (op.cit.bilješka 9), str.39 i UNODC, *Priručnik za odgovornost policije, Nadzor i Integritet*, Serija priručnika za krivično-pravni sistem, Njujork, 2011, strana 93. Za detaljniji pregled o nadzoru, pogledaj takođe: Engleska, Madeline i. *Upravljanje i nadzor sektorom bezbjednosti: trenutne prakse*, Henry L. Stimson Center, Wasington, DC, 12 Decembar 2009.

opreme (kao što je osnovna kancelarija, IT, oprema za vođenje informativnih razgovora i nadzor i automobili); unapređivanje procesa odabira i zapošljavanja kadrova; obuka službenika za vođenje postupka istrage o zakonu koji je na snazi, vođenju informativnih razgovora; obrada, skladištenje i čuvanje povjerljivih spisa predmeta i odgovarajuće evidencije kao i pisanje izvještaja i priprema dosijea predmeta (takođe, pogledajte poglavlje VII.1).

U cilju uspješnog vršenja mandata nadzora, unutrašnjim i spoljnim institucijama za nadzor je potrebno obezbijediti dovoljne resurse, zakonska ovlašćenja i nezavisnost od uticaja izvršne vlasti.¹⁹⁷

Za efikasne i djelotvorne spoljne krivično-pravosudnog nadzora potrebni su sljedeći strukturni uslovi:

- Mehanizmi spoljnog nadzora imaju zakonsko ovlašćenje da prime žalbe od bilo kog lica.
- U skladu sa zakonom, policija prijavljuje određenim mehanizmima spoljnog nadzora sve smrtno slučajeve pojedinaca u policijskom pritvoru i smrtno slučajeve koji su se desili usljed policijske akcije; za neprijavljivanje ovakvih slučajeva ili kašnjenja u prijavljivanju propisane su kazne.
- Mehanizmi nadzora vode evidenciju podnesenih žalbi i prijavljenih zlostavljanja, kao i sveobuhvatne evidencije.
- Odgovarajući mehanizam je nadležan za sprovođenje istrage na osnovu primljene žalbe.
- Odgovarajući mehanizam ima ovlašćenje da primora policiju na saradnju tokom vođenja istrage i ima puno ovlašćenje za vršenje istrage, slično ovlašćenjima koje imaju policijski službenici za vođenje postupka istrage.
- Odgovarajući mehanizam ima ovlašćenje da uputi predmete za krivično gonjenje državnom tužiocu i predloži disciplinske mjere za policiju. Državni tužilac bi trebalo da odgovori tijelu za sprovođenje mehanizma nadzora u određenom vremenskom periodu. U predmetima u kojima državni tužilac neće da podnese tužbu, on/ ona mora u pisanoj formi podnijeti objašnjenje mehanizmu koji je pokrenuo postupak.
- Mehanizam je u mogućnosti da obezbijedi ili uputi svjedoke u program za zaštitu svjedoka, gdje god je potrebno.
- Mehanizam je u mogućnosti da predloži rukovodiocima policije i Vladi opšte mjere za reformu rada policije.¹⁹⁸

197 Cf. OEBS, *Vodič demokratskog rada policije*, (op.cit.bilješka 25), str. 39-42;

UNODC, *Priručnik za odgovornost policije, Nadzor i Integritet*, (op. Cit. Note 196), str. 93-99.

198 Cf. UNODC, *Priručnik o odgovornosti policije, Nadzor i integritet* (op.cit.bilješka 196), str.69; veći spisak zahtjeva je dat na str.70 Priručnika.

Ključni elemenat efikasnog spoljašnjeg nadzora jeste dinamičan odnos između policije, civilnog društva i tijela za nadzor. Zato je veoma važno da se podigne svijest civilnog društva o njihovim pravima i uslugama koje pružaju organi bezbjednosti i pravosudni organi, a na koja oni imaju pravo, kao i da se izradi kapacitet organizacija civilnog društva za sprovođenje funkcije nadzora. Pored potrebnih sredstava, zakonskih ovlašćenja i nezavisnosti, oni moraju biti upoznati sa vršenjem specifičnih postupaka nadzora, uključujući i funkcije praćenja i pregledanja žalbi. Takođe, ostvarivanjem pozitivnih susreta sa institucijama krivično-pravosudnog sistema, civilno društvo bi trebalo da radi na izgradnji povjerenja sa strukturama nadzora i da se osjeća sigurno saradjujući sa ovim mehanizmima nadzora.¹⁹⁹

„Povećanje učešća žena u nadzoru pomaže da se žene prihvate kao predstavnik, koji može povećati povjerenje javnosti, odnosno reagovanje nadzornog organa na probleme građana. Uvođenjem civilnog društva u rodnu ekspertizu, uključujući organizacije žena, organizacije muškaraca i eksperte za rodna pitanja, mogu se ojačati kako zvanični tako i nezvanični mehanizmi za nadzor organa bezbjednosti.“²⁰⁰

Cjelovite analize internih tijela za nadzor i spoljnih civilnih kontrolnih odbora mogu otkriti primjere, trendove i probleme u slučajevima/žalbama koje je podnio bilo koji od organa. Ovakvi podaci mogu generisati promjene politika, preporuke, kao i usvajanje tih preporuka prilikom sprovođenja obuke i podsticajne strukture, te i na taj način započeti korektivne aktivnosti i reformu.

VII.5.2 Odgovornost i nadzor nad sudstvom

Zvanični mehanizmi za nadzor pravosuđa mogu obuhvatiti komisije o pružanju pravosudnih usluga, nacionalnu kancelariju ombudsmana i komisije za ljudska prava.

Civilno društvo može doprinijeti funkcionalnosti nadzornog organa, učešćem u lokalnim komisijama sa predstavnicima pravosudnih agencija u cilju pregleda obima predmeta, pojedinačnih spisa predmeta ili statusa pritvorenika,²⁰¹ ili kroz nadlegadanje (praćenje) suđenja.

199 Cf. Hansen et al., *Tranzicija pravosudnog poretka – Uspostavljanje lokalne odgovornosti nakon sukoba* (op.cit.bilješka 51), str. 53ff; i

UNODC, *Priručnik o odgovornosti, nadzoru i integritetu policije* (op.cit.bilješka 196), str. 101-109;

200 Valasek, Kristin, “Reforma sektora bezbjednosti i rodna ravnopravnost”, Sredstvo 1, u: Bastick, Megan/Valasek, Kristin (eds.), *Sredstva za reformu sektora bezbjednosti i pitanja rodne ravnopravnosti*, DCAF/ODIHR/ Institut za međunarodna istraživanja i obuku za napredovanje žena, Ženeva 2008, str.10.

201 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivično-pravosudnog sistema u zemljama nakon sukoba* (op.cit. bilješka 9), str. 88f

Pregledi zaostalih predmeta

Kada je riječ o primjetnom broju zaostalih predmeta, odnosno kada su zatvori pretrpani, „obično se malo toga postigne rješavanjem predmeta davanjem minimalnih kazni i tretiranjem istih kao lakša krivična djela. U svakom slučaju ovo ne znači da te predmete treba odbaciti, naprotiv, treba ih rješavati alternativnim načinima.“²⁰² Grupe civilnog društva i pravne pomoći, ispunjavajući važnu funkciju nadzora, mogu pružiti podršku kriminalističko-pravosudnom sistemu u smanjivanju broja zaostalih predmeta pregledom pojedinačnih dosijea i statusa pritvorenika, odnosno dajući, na mjesečnom nivou, preporuke pravnom zastupniku ili da odustane od tužbe u odgovarajućim slučajevima ²⁰³ ili da pusti osumnjičenog, uz kauciju ili na njegovu pismenu izjavu, da na slobodi čeka suđenje, ukoliko tužilaštvo u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom ima takvo diskreciono pravo. Grupe civilnog društva i pravne pomoći takođe mogu pružiti podršku krivično-pravosudnom sistemu posjećujući zatvore i provjeravajući stanje pritvorenika u cilju identifikovanja onih koji su zadržani duže nego što je trebalo da budu zadržani ili koji su bili bespotrebno zadržani upućivanjem njihovih spisa predmeta sudovima radi preduzimanja daljih aktivnosti.²⁰⁴ Takođe, kada je to moguće, oni mogu odlučiti da neke slučajeve upute običajnom/tradicionalnom pravosudnom sistemu, dok se drugi slučajevi možda mogu riješiti kroz programe za preusmjeravanje sa redovnog krivičnog postupka (takođe, pogledajte poglavlje VII.3.2). Ostali spisi predmeta za koje nije moguće naći rješenje alternativnim putem ostaju da budu saslušani pred sudovima.

Savjetnici krivično-pravosudnog sistema trebalo bi da sarađuju sa pravosudnim agencijama i konsultuju se sa lokalnim savjetima, grupama civilnog društva i pravnom pomoći u cilju izrade postupka provjere kojim bi se odredili predmeti koje treba uputiti na sud ili preusmjeriti. Korak od ključnog značaja za uspostavljanje postupka provjere jeste postizanje sporazuma između lokalnih i međunarodnih aktera o kriterijumima koje treba primijeniti prilikom odlučivanja na koji način obrađivati predmet/slučaj.²⁰⁵

Nadgledanje prostorija za pritvor

Važan mehanizam spoljašnjeg nadzora krivično-pravosudnog sistema, koji podrazumijeva saradnju između krivično-pravosudnog sistema i civilnog društva jeste nadgledanje prostorija za pritvor od strane organizacija civilnog društva. Ove aktivnosti nadgledanja se mogu sprovesti u prostorijama policije i zatvora tokom svih faza krivičnog postupka. Modaliteti organizovanja

202 Ibid, str. 85

203 Ibid, str. 87

204 Ibid, str. 88

205 Ibid, str. 85

nadgledanja ovih prostorija moraju biti definisani u memorandumima o saradnji između institucija krivično-pravosudnog sistema i organizacija civilnog društva, uz opis odgovornosti i zadataka osoblja sistema i lica koja nadgledaju prostorije za pritvor (kontrolori).

Na osnovu lokalnih sporazuma kontrolorima se dozvoljavaju posjete prostorijama za pritvor, sa ili bez prethodne najave, u cilju verifikovanja da li su međunarodni pravni standardi i norme o pravima pritvorenika i dobroj praksi o korektnom tretmanu pritvorenika implementirane na odgovarajući način.

Primjeri instrumenata za nadgledanje/monitoring prostorija za pritvor

Nadgledanje prostorija za pritvor od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta (ICRC)

Na osnovu Ženevske konvencije, ICRC ima mandat da posjeti i ratne zarobljenike i civile internirce tokom oružanog sukoba. „Gdje god je moguće, ICRC takođe posjećuje ljude koji su u pritvoru zbog drugih situacija nasilja. Posjete ICRC-a pritvorenicima imaju za cilj da osiguraju da se pritvorenici, bez obzira na razlog zbog kojeg su uhapšeni ili pritvoreni, tretiraju dostojanstveno i humano, u skladu sa međunarodnim normama i standardima. Delegati ICRC-a rade sa organima vlasti na sprječavanju zloupotrebe i unaprjeđenju kako tretmana pritvorenika, tako i uslova u kojima su pritvoreni.“²⁰⁶

Nadgledanje/Monitoring prostorija za pritvor u Kirgistanu

OEBS-ov Centar u Biškeku (CiB), u Kirgistanu, pomogao je potpisivanje Memoranduma o saradnji (MoU) između Kancelarije ombudsmana, Kancelarije vrhovnog tužioca, Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), Državne službe za izvršenje kaznenih sankcija (SSEP), Ministarstva pravde i 14 ključnih međunarodnih i lokalnih organizacija civilnog društva (12 lokalnih NVO specijalizovanih za praćenje/nadgledanje objekata za pritvor, Soroš fondacije Kirgistana i „Freedom House“ Kirgistana). Memorandum omogućava nenajavljene posjete lokalnih posmatarača za ljudska prava i predstavnika Kancelarije ombudsmana objektima koji se koriste za pritvor lica. OEBS-ov centar u Biškeku pomaže zajednički monitoring objekata koji se koriste za pritvor od strane MUP-a i Državne službe za izvršenje kaznenih sankcija u okviru Vlade Republike Kirgistan. Prvi godišnji izvještaj koji analizira rezultate monitoringa i obezbjeđuje detaljne preporuke svim relevantnim akterima predstavljen je u decembru 2012. godine.

²⁰⁶ Međunarodni komitet Crvenog krsta, *Posjeta pritvorenicima*

Monitoring suđenja

Monitoring (praćenje/nadgledanje) suđenja se sprovodi na osnovu CSCE Kopenhaskog dokumenta, kojim su se sve zemlje učesnice obavezale da će prihvatiti posmatrače sudskih postupaka kao mjeru za izgradnju povjerenja i obezbjeđenja transparentnosti prilikom implementiranja svojih obaveza na fer i poštene sudske postupke, sadržanim u Međunarodnom paktu za građanska i politička prava.²⁰⁷

Monitoring suđenja može poslužiti da unaprijedi efikasno i fer vršenje pravde ili da skrene pažnju na ozbiljne nedostatke. Vremenom, monitoring suđenja podiže svijest o pravu na javno suđenje u okviru pravosudnog sistema i među drugim zakonskim akterima. Monitoring suđenja može navesti aktere u pravosuđu da unaprijede svoj rad, podstaći izvršnu vlast da obezbijedi potrebne resurse za prevazilaženje nedostataka u pravosudnim postupcima i ohrabriti zakonodavca da usvoji ili izmijeni zakone kako bi pravosudne postupke usaglasili sa standardima poštovanja ljudskih prava. U najužem smislu, monitoring suđenja bi se fokusirao samo na javna suđenja i rad sudija, tužilaca, advokata i ostalih službenika pravosudnog sistema koji su prisutni u sudovima. U širem smislu, monitoring suđenja bi takođe trebalo da uzme u obzir ostale institucije krivičnog pravosuđa, kao što su policija, organi sudske uprave i zatvori, čiji radni standardi postanu vidljivi tokom krivično-pravosudnog postupka.²⁰⁸

207 Cf. CSCE, *Dokument sa sastanka u Kopenhagenu na Konferenciji humane dimenzije OEBS-a*, Kopenhagen, 29.jun,1990, paragraf 12, i

Ujedinjene nacije, *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima* (op.cit.bilješka 82)

208 Cf. ODIHR, *Monitoring suđenja, Praktični priručnik*, revidirano izdanje 2012, Varšava, 2012, str. 16f

OEBS-ov projekat monitoringa suđenja u Kirgistanu

U periodu od novembra 2004. do septembra 2006, ODIHR, u saradnji sa OEBS-ovim centrom u Biškeku i Vrhovnim sudom Kirgistana, sproveo je projekat monitoringa suđenja u Kirgistanu. Nakon odabira i obuke OEBS-a/ODIHR-a na osnovu Priručnika ODIHR-a za monitoring suđenja, 19 lica sa visokim školskim obrazovanjem iz prava ili iskustvom u ljudskim pravima je u periodu od februara 2005. do aprila 2006. prisustvovalo na 1134 prvostepenih suđenja u 821 krivičnom predmetu u 26 okružnih i tri regionalna suda, kojima je predsjedavalo ukupno 105 sudija.

Glavni ciljevi projekta su podrazumijevali da se procijeni do kog stepena sudska praksa u krivičnim postupcima u Kirgistanu zadovoljava međunarodne standarde fer suđenja, da se sprovedu i analiziraju rezultati monitoringa i da se izrade preporuke u cilju daljeg unapređenja postojeće legislative krivičnog postupka, kao i da se primijene propisi u skladu sa međunarodnim standardima fer suđenja.

Posebna pažnja tokom monitoringa usmjerena je na standarde, kao što su: otvorenost sudskih postupaka za javnost; pretpostavka nevinosti; posmatranje principa jednakosti oružja i akozutorni postupci; pristup sudijama, uključujući pravo da se brani angažovanjem branioca.

U cilju da se osigura sistematizovano i konzistentno izvještavanje, posmatrači na suđenju koriste Obrazac za izvještavanje tokom monitoringa suđenja koji je izradio ODIHR.²⁰⁹ Da bi promovisao održivost i lokalnu odgovornost za inicijative monitoringa suđenja, ODIHR je od tada omogućio izgradnju kapaciteta nevladinim organizacijama u Kirgistanu (NVO) i braniocima ljudskih prava koji su uključeni u proces monitoringa, na osnovu metodoloških postupaka koji su osnova ODIHR-ovog Priručnika za monitoring suđenja.²¹⁰

209 Nalazi i preporuke iz Projekta monitoring suđenja, kao i Obrasci za izvještavanje tokom monitoringa suđenja i Priručnika za praćenje suđenja koji je izradio ODIHR se mogu naći u izvještaju: OEBS ODIHR/ Centar u Biškeku, *Rezultati sa monitoringa suđenja u Republici Kirgistan*, 2005-2006.

210 OEBS ODIHR, *Monitoring suđenja: Praktični priručnik*, Varšava 2008. Revidirana verzija dokumenta je objavljena 2012.godine, pogledajte bilješku 208. Zatim, ODIHR, 2012. godine objavljuje *Zbornik prava sa međunarodnih pravičnih suđenja*, što predstavlja dopunu za *Priručnik*. Zbornik pruža sveobuhvatan opis prava sa pravičnih suđenja u kombinaciji sa kontrolnom listom koju su izradili na osnovu iskustava sa OEBS-ovih monitoring suđenja. Za više informacija pogledajte OEBS ODIHR, *Zbornik međunarodnih pravičnih suđenja*, Varšava, 2012.

VII.5.3 *Odgovornost i nadzor nad zatvorskim sistemom*

„U okviru sistema kazneno-popravnih institucija (zatvora) trebalo bi da postoje mehanizmi kontrole. U većini zemalja, opredjeljuje se sudija da predsjedava inspektoratu u zatvoru. U drugim zemljama, organu za posjete zatvorima dozvoljeno je periodično sprovođenje inspekcija. Sa predstavnicima kazneno-popravnih institucija savjetnici bi trebalo da razgovaraju o prednostima takvih mehanizmi, kao potencijalno moćnih instrumenata za sprovođenje reforme u tim institucijama (zatvorima) odnosno poboljšanja uslova života u zatvoru na svim nivoima. Redovna inspekcija zatvora je zahtjev Standardnih minimalnih pravila Ujedinjenih nacija za postupanje sa zatvorenicima (Pravilo 55).“²¹¹ Inspekcije zatvora su od suštinskog značaja za unapređivanje životnog standarda stanovnika zatvora, a posebno, sprečavanje zloupotrebe i smanjenja korupcije, za koje je vjerovatno da su raširene u zemljama nakon oružanog sukoba.

VII.5.4 *Odgovornost i nadzor nad nedržavnim službama bezbjednosti*

Odgovornost civilnih privatnih službi bezbjednosti bi se mogle ojačati kroz sisteme davanja licenci i policijskog nadzora.²¹²

Takođe, zemlje mogu „razmotriti mogućnost podsticanja relevantnih NVO da sprovode ulogu nadzora nad civilno privatnim službama bezbjednosti, između ostalog, identifikovanjem i sprečavanjem vršenja svake zloupotrebe od strane zaposlenih i pružalaca civilno privatnih usluga bezbjednosti [...]. Bez obzira na uobičajene postupke krivično-pravosudnog sistema, zemlje mogu uzeti u obzir podvrgavanje civilno-privatnih službi bezbjednosti i njihovih zaposlenih postupcima koji se odnose na prijem i ispitivanje žalbi protiv njih. U vezi sa tim mogu se uzeti u obzir:

- a) Uspostavljanje mehanizmi za prijem i neutralno istraživanje žalbi od strane svakog lica protiv zaposlenih i pružalaca civilno-privatnih usluga bezbjednosti;
- b) Definisane vrste žalbi koje mogu biti predmet takvih mehanizmi;
- c) Korišćenje neutralnih organa u cilju određivanja krivice i kazni za najozbiljnije žalbe i kreiranje odgovarajućeg žalbenog postupka;
- d) Objavljivanje postojanja ovih odredbi;
- e) Osigurati da se teži predmeti gone u okviru krivično-pravosudnog sistema [...].“²¹³

211 UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit.bilješka 9), str.101

212 Cf. UNODC, *Civilno- privatne službe bezbjednosti* (op.cit.bilješka 13), str. 7 i Engleska, *Upravljanje i nadzor nad sektorom bezbjednosti* (op.cit.bilješka 196), str. 25

213 UNODC, *Izveštaj o sastanku ekspertske grupe o službama bezbjednosti* (op.cit.bilješka 142), str. 4-6.

VII.5.5 *Odgovornost i nadzor nad pružaocima običajnih/nedržavnih usluga u oblasti pravde*

Ministarstvo pravde bi trebalo da je nadležno i da vrši nadzor nad pružaocima običajnih/nedržavnih usluga u oblasti pravde. Ovo se postiže izradom postupaka za evidentiranje njihovih odluka u okviru Mministarstva, odnosno da se na odluke koje donose pružaoci običajnih/nedržavnih usluga u oblasti pravde može žaliti državnim sudovima²¹⁴ i da su iste predmet revizije zbog usaglašenosti sa nacionalnim zakonom i međunarodnim konvencijama o poštovanju ljudskih prava.

Dalje, treba uspostaviti mehanizme za monitoring i evaluaciju, kako bi se obezbijedio kvalitet nedržavnih službi za pružanje pravne pomoći.²¹⁵

VII.5.6 *Odgovornost i nadzor nad kontakt tačkama u krivično-pravosudnom sistemu*

Kao što je navedeno, sudstvo je nadležno da procijeni da li različite institucije krivično-pravosudnog sistema tačno primjenjuju okvir svojih djelatnosti, npr. svoje dužnosti, ovlašćenja i nadležnosti. Policija mora poštovati sudske naloge u vezi sa hapšenjem ili oslobađanjem pojedinaca, a moraju tražiti saglasnost istražnog sudije za upotrebu istražnih mjera.

Takođe, „sudstvo je primarno sredstvo zakonske odgovornosti za loše ponašanje snaga bezbjednosti. Uloga sudstva je da presuđuje u slučajevima protiv službi bezbjednosti i pojedinaca zaposlenih u tim službama, da zaštiti ljudska prava, podrži vladavinu prava, da nadgleda posebna ovlašćenja službi bezbjednosti, da procjenjuje ustavnost, da pruži efikasan pravni lijek i da vrši pregled politika pružalaca bezbjedonosnih i pravosudnih usluga u kontekstu sudskog gonjenja.“²¹⁶ U slučajevima kad se policija nađe pod krivičnom istragom (kao i pod građanskom parnicom), trebalo bi da postoje mehanizmi koji će osigurati da bliska rutinska saradnja između policije i tužilaštva u okviru standardnih krivičnih postupaka ne utiče na nezavisnost i neutralnost tužioca koji istražuje loše ponašanje policije.²¹⁷

S druge strane, svakako da moraju biti obezbijeđeni mehanizmi koji će osigurati integritet sudstva.²¹⁸

214 Cf. Engleska, Upravljanje sektorom bezbjednosti, Evidencija postojeće prakse, Centar Henry L. Stimson, Vašington D.C., 12. decembar 2009, str. 5

215 Ujedinjene Nacije, *Principi i smjernice Ujedinjenih Nacija o pristupu pravnoj pomoći u krivično pravosudnim sistemima* (op.cit.bilješka 81), paragraf 70 (c), str. 20

216 Engleska, *Upravljanje i nadzor sektora bezbjednosti* (op.cit. bilješka 196), str.4, takođe pogledajte OECD, OECD, DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti (op.cit.bilješka 28), str. 113

217 Cf. UNODC, *Priručnik o odgovornosti, nadzoru i integritetu policije* (op.cit.bilješka), str. 99; i Wisler, Dominique, *Upravljanje policijom: Najbolje prakse u Evropskoj uniji*, DCAF, COGINTA, 2011, str. 32

218 Ovi mehanizmi bi trebali biti u skladu sa, između ostalog: UN *Bengalor principima sudskog ponašanja*, Ujedinjene nacije, *Uputstvo o ulozi tužilaštva*, i UN *Osnovni principi nezavisnosti sudstva*. Za više informacija pogledajte UNODC, *Vodič o jačanju sudijskog integriteta i kapaciteta*, Njujork 2011.

Konačno, krivično-pravosudni sistem mora obezbijediti da u operativnom smislu ne postoji praktični kontakt sa bilo kojom institucijom krivično-pravosudnog sistema. Politički uticaj je moguće prihvatiti samo u vezi sa imenovanjem najviših pozicija u okviru ovog sistema.

Mjerenje učinka

Odgovornost krivično-pravosudnog sistema je moguće obezbijediti kroz transparentno mjerenje učinka sistema. Specifični indikatori učinka različitih institucija krivično-pravosudnog sistema mogu obuhvatiti kvalitativne podatke kao što su: percepcija javnosti o kvalitetu pružene usluge; pristup bezbjednosti i pravdi; stepen povjerenja javnosti u institucije krivično-pravosudnog sistema i podaci iz izvještaja o žrtvama. Prilikom sprovođenja izvještaja za javnost, važno je da se ne zanemare marginalizovani pojedinci s obzirom da se oni mogu suočiti sa najvećim preprekama kada je riječ o pristupu pravdi u odnosu na nesrazmjern broj žrtava.²¹⁹ Pouzdanost i validnost kvantitativnih podataka kao što su broj prijavljenih krivičnih djela i stope osuđivanja je često pod znakom pitanja²²⁰, te zato je ne bi trebalo smatrati ključnim indikatorom za mjerenje učinka krivično-pravosudnog sistema.

U vezi sa holističkim pristupom reformi krivično-pravosudnog sistema, kada je riječ o mjerenju radnog učinka dodirnih tačaka između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, potrebno je izraditi zajedničke standarde radnog učinka, kao i mjere za ispunjavanje istih u skladu sa zakonom.²²¹ Sistem za upravljanje predmetima koji je u stanju da pokaže broj predmeta koji čekaju na suđenje, broj predmeta koji su saslušani i njihov raspored, mogao bi biti od koristi prilikom identifikovanja uskih grla u postupku krivičnog pravosuđa i pojedinaca iz krivično-pravosudnog sistema koji su odgovorni za svoj rad (takođe, pogledajte poglavlje VII.1.2).²²² S druge strane, prenatrženost statistike može imati negativne posljedice za cijeli krivično-pravosudni postupak. Na primjer, indikator radnog učinka „stope opadanja“, koje mjere učinak tužilaštva fokusirajući se na broj oslobođajućih presuda, obustavljanje ili razrješenje slučajeva, može natjerati tužilaštvo da traži nove dokaze od policije, povećavajući broj papira koje je potrebno popuniti, odnosno odlaganje ili osporavanje tužbi. Uticaji takvih vrsta rizika na

219 Cf. Ujedinjene nacije, *UN Indikatori vladavine prava. Vodič za implementaciju i projektni alati* DPKO/OHCHR, Njujork, 2011, str.3f

220 Npr. niske stope kriminala mogu biti rezultat neprijavlivanja krivičnih djela od strane građana zbog neadekvatnog odgovora krivično-pravosudnog sistema, dok porast stope kriminala može biti rezultat povećane motivacije javnosti da prijavljuje krivična djela zbog povećanog povjerenja u krivično-pravosudni sistem. Takođe, visoke stope presuđivanja mogu biti rezultat presuđivanja na osnovu priznanja koja su dobijena pod pritiskom(torturom).

221 Cf. Berry, Smanjenje birokratije u policiji (op.ct.bilješka 105), str.15

222 Cf. USAID Kancelarija glavnog inspektora, USAID program kontrole pravosuđa na Haitiju (op. cit. bilješka 116), str. 9f.

tužilaštvo mogu dovesti do sukoba sa policijom.²²³ Pored toga, obustavljanje krivične istrage zbog nedostatka dokaza ili uvođenja alternativa za postupak sudskog gonjenja (npr. programi preusmjeravanja ili postupci posredovanja - takođe pogledajte poglavlje VII.3), tužilaštvo ne bi trebalo automatski da uzme u obzir kao profesionalni neuspjeh koji vodi negativnim procjenama njihovog radnog učinka.²²⁴

*Primjer instrumenta za mjerenje radnog učinka u krivično-pravosudnom sistemu*²²⁵

UN indikatori vladavine prava

Ujedinjene nacije su 2011.godine lansirali UN indikatore za vladavinu prava kao smjernice za praćenje promjena prilikom rada, kao i karakteristika institucija krivičnog pravosuđa na nacionalnom nivou. Ove sveobuhvatne smjernice definišu 135 indikatora za mjerenje navedenih promjena u tri institucije krivično-pravosudnog sistema – policija, sudstvo i zatvori. Pored ove tri institucije, smjernice takođe, pružaju indikatore za mjerenje: integriteta, transparentnosti i odgovornosti institucija krivično-pravosudnog sistema; tretman članova ranjivih grupa od strane institucija krivično-pravosudnog sistema i stepen kapaciteta institucija sistema za obavljanje svojih funkcija. Smjernice takođe pružaju informacije o tome na koji način treba sprovesti analize i obrasce za sprovođenje izvještaja.²²⁵

223 Cf. Flanagan, Sir Ronnie, *Pregled rada policije*, Finalni izvještaj, 2008, str.60.

224 Cf. OEBS ODIHR, III Ekspertski forum o krivičnom pravosuđu za Centralnu Aziju (op.cit. bilješka 164), str. 9 i 22

225 Cf. Ujedinjene nacije, *UN Indikatori vladavine prava. Praktični priručnik i uputstvo za projekat* (op.cit.bilješka 2019).

Iako važni i korisna 135 indikatora za mjerenje radnog učinka i drugih karakteristika tri glavne institucije krivično pravosudnog sistema, oni ne obrađuju pitanje interfejsova, tj. kontakt mjes-ta između ove tri institucije koje bi mogle identifikovati stvarna uska grla u krivično pravosud-nom postupku.

VII.6 Kulturološke promjene u krivično-pravosudnom sistemu

Sve strukturne i organizacione promjene na rukovodećem i operativnom nivou, u skladu sa novim zakonima, politikama i propisima, imaće mali uticaj ukoliko nema kulture²²⁶ saradnje i koordinacije između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema.

U mnogim zemljama, naročito u društvima nakon sukoba i tranzicionim zemljama, postoji visok stepen nepovjerenja između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, obuhvaćenih nedostatkom razumijevanja i zahvalnosti za ulogu, odgovornosti i potrebe ostalih institucija u njemu.,²²⁷ različitih formi sadržaja javnog reda i mira,²²⁸ međusobne percepcije nesposobnosti, neodgovornosti, pa čak i korupcije.²²⁹

Ukoliko zahtjev za jačom saradnjom i koordinacijom dovodi u pitanje odnos vlasti između različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, potrebno je očekivati otpor od strane koja „gubi“. Takođe, policija ili tužioci mogu nerado prihvatati promjene, naročito ukoliko je nadležnost za vođenje postupka istrage prenešena sa jedne organizacije na drugu.

Pored toga, određeno tumačenje doktrine razdvajanja ovlašćenja koje podržava zahtjev sudstva za nezavisnošću od izvršne grane vlasti tj. vlade često sputava razvoj duha saradnje i koordinacije između sudova i ostalih institucija krivično-pravosudnog sistema.²³⁰

Radna kultura institucija krivično-pravosudnog sistema ne samo da treba da se promijeni u vezi sa internim stavom ovog sistema za saradnju, već i u vezi interakcije sa građanima. Iako policijske agencije često javno promovišu ideju o partnerstvu između policije i građana u okviru termina rad policije u zajednici, „realnost takve interakcije je asimetrična, tj. imamo policiju koja radi iz perspektive odnosa sa javnošću a ne angažovanja javnosti“.²³¹ Međutim, u cilju ohrabrivanja javnosti da podijele odgovornost kako bi osigurali kvalitet

226 U skladu sa definicijom koja je data u DCAF-ovom materijalu o integritetu policije, kultura se definiše kao "obrazac osnovnih pretpostavki (vrijednosti, osnovni principi) koje je razvila određena grupa ljudi s obzirom da su naučili da riješe problem adaptiranja u spoljašnjem svijetu, kao i integrisanjem sopstvenog svijeta"; DCAF, Materijal o integritetu policije, Ženeva 2012, str.59.

227 Cf. Centar za inovaciju međunarodne uprave, Avganistan, Nadzor reforme sektora bezbjednosti, br.4, septembar, 2010, str.12.

228 Cf. Downes, Mark/Keane, Rory, *Primijenjena reforma sektora bezbjednosti: Devet načina da se pređe sa politike na implementaciju*, Međunarodni institut za mir, Politike, Nju Jork/Beč, februar, 2012, str.6.

229 Cf. Centar za inovaciju međunarodne uprave, Avganistan, (op. cit. bilješka 227), str. 12.

230 Cf. Berry, Jedinice krivičnog pravosuđa i izgradnja slučaja (op. cit. bilješka 100), str.1.

231 Greene, Jack R., *Rad policije kroz ljudska prava*, Ideje o američkom radu policije, Policijska fondacija, br.13. decembar 2010., str.14.

života zajednice i time aktivno podrže policiju u naporima da kontrolišu i spriječe kriminal, policija mora imati za cilj izgradnju istinskog partnerstva sa građanima, koju karakteriše uzajamno reagovanje na jednakim osnovama za oba partnera (takođe pogledajte poglavlje VII.3). Dakle, policija mora pristati na dvosmjerni dijalog sa javnošću, na osnovu zajedničkih znanja i prava na ravnopravno odlučivanje i određivanje prioriteta – koji su toliko ravnopravni koliko to dozvoljavaju zakoni na nacionalnom nivou i potrebe na operativnom nivou.²³² Spremnost da se javnost prihvati kao jednaki partner takođe zavisi od promjene stava/mišljenja policije da ne reaguje burno na kritike javnosti u vezi sa njihovim radom²³³ i da postane otvorenija prema javnosti, i konačno, da prihvati u svom internom radu demokratske principe odgovornosti i transparentnosti. Biće manje razloga za kritiku javnosti ukoliko se zaštite i poštuju ljudska prava i fundamentalne slobode građana i ukoliko se u svakoj inicijativi naglašava policijskim službenicima da treba da mijenjaju kulturu rada.

Međutim, promjena radne kulture u instituciji krivično-pravosudnog sistema može biti pravi izazov. Generalno gledano, institucije krivično-pravosudnog sistema su često konzervativne; takođe društvene uloge, organizacioni aranžmani i radne navike zaposlenih u okviru sistema mogu biti duboko ukorijenjene, a time i teške za promjenu.²³⁴

Dakle, promjena radne kulture u različitim institucijama krivično-pravosudnog sistema zahtijeva takav pristup rukovodstva koji ukazuje na čvrste promjene i koji uzima u obzir sljedeće: ukorijenjen otpor promjenama kako pojedinaca tako i organizacija; identifikovanje i podršku nosiocima promjena, kao i kontrolu potencijalnih prepreka promjenama; komunikaciju širom KP sistema o potrebi za promjenom i prednostima koje će ista donijeti svim stranama u sistemu, kao i ulogu različitih organa krivično-pravosudnog sistema u implementaciji promjena. Ovo posljednje bi takođe uključilo i puštanje SOP-ova i obuku na koji način će se promjena prenijeti na operativni nivo.²³⁵

Promjena radne kulture će takođe zahtijevati efikasnu i čvrstu saradnju između institucija krivično-pravosudnog sistema kojom će se promovisati sama promjena, pojasniti vizija i stvoriti osjećaj hitne potrebe za promjenom.

232 Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između policije i javnosti* (op.cit.bilješka 86), str.22,54 i 64

233 Cf. Greene, *Rad policije kroz prizmu ljudskih prava* (op.cit.bilješka 231), str. 14.

234 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit.bilješka 9), str.73.

235 Cf. UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op.cit.bilješka 9), str.30f i 50; i

OECD, *OECD DAC Priručnik o reformi sistema bezbjednosti* (op.cit.bilješka 28), str.82

Kulturološke promjene u srpskoj policiji

Nova Strategija razvoja srpskog Ministarstva unutrašnjih poslova, koja je usvojena 2011. godine, eksplicitno naglašava, između ostalog, promjene na organizacionom i upravljačkom nivou, uvodeći:

nove pristupe strateškog upravljanja i upravljanja ljudskim resursima;

novi pristup partnerstva sa državnim organima, naročito tužilaštvom i carinom i sa privatnim službama bezbjednosti i civilnim društvom;

jačanje rada policije u zajednici i

uspostavljanje čvrstih sistema transparentnosti, interne kontrole i revizije i građanske kontrole.

U cilju postizanja ovih dosta složenih zadataka, Kabinet ministra, naročito Biro za strateško planiranje, je započeo proces promjene organizacione kulture u Ministarstvu. U saradnji sa OEBS-om, DCAF-om, Vladama Švedske i Ujedinjenog Kraljevstva, implementirano je nekoliko projekata: u strateškom upravljanju, horizontalnoj komunikaciji i upravljanju ljudskim resursima, sve sa ciljem uspostavljanja normativnog i kulturnog okvira za sprovođenje reforme.

Nova radna kultura koja promovira značaj saradnje i koordinacije različitog rukovodstva u okviru krivično-pravosudnog sistema, uključujući stavove i ponašanje njihovih zaposlenih, može biti efikasna samo onda kada postane sastavni dio svakodnevnog života, i kada je prepoznata kao vrijednost od suštinskog značaja za cijeli KP sistem. Da bi se ovo postiglo rukovodioci moraju služiti za primjer.²³⁶

²³⁶ Cf. Coxhead, John, *Poboljšanje kulture u odnosu na rasu i raznolikost*, Lambard Akademsko objavljivanje, 2009, poglavlje 6.

VII.7 Obuka i profesionalni razvoj

Kao što je gore navedeno, strukturne i organizacione mjere reforme za unapređenje saradnje i koordinacije između različitih institucija KP sistema će imati dugoročniji uticaj samo ukoliko su komplementarne mjerama za promjenu radne kulture unutar različitih institucija krivično-pravosudnog sistema. U cilju promjene kulture rada, uključujući stavove i ponašanje službenika krivično-pravosudnog sistema, izradu politika, kodeksa ponašanja i SOP-ova, kao i redovno i konzistentno artikulisanje s tim povezanih vrijednosti od strane rukovodstva, mora biti dopunjeno osnovnom i stalnom obukom i aktivnostima profesionalnog razvoja na nivou službe. U procesu profesionalnog razvoja, nadzornici (starješine org.jedinice) kroz mentorstvo, ohrabrivanje, nagrade i disciplinske postupke mogu ojačati i održati takve promjene među svojim osobljem i osigurati primjerno ponašanje. Fokus na ponašanje zaposlenih na radnom mjestu, a ne u učionici, omogućava vršenje uticaja na njihovo ponašanje u svakodnevnim životnim situacijama. Promjena vrijednosti i stavova uključujući i stereotipe koji su kod odraslih često duboko ukorijenjeni je naročito zahtjevana, za što su potrebni vješti treneri i dugoročni postupci.²³⁷

S obzirom na holistički pristup KP sistema na terenu, službenici KP sistema moraju poznavati zakon o krivičnom postupku koji definiše i propisuje ovlašćenja, dužnosti i odgovornosti različitih institucija KP sistema, kao i kontekst u okviru kojeg ostale institucije KP sistema funkcionišu. To je neophodno kako bi se podigla svijest o potrebama aktera KP sistema koji rade na mjestima kontakta (interfejsovima) u cilju lakšeg vođenja efikasnog i djelotvornog krivično-pravosudnog postupka. U vezi sa promjenama radne kulture od velike pomoći može biti i organizovanje, tokom zajedničkih događaja, međuagencijskih vježbi sa ciljem izgradnje timskog rada.

Osim toga, moguće je uzeti u obzir strategiju da se policijski službenici i tužioci kao „pripravnici“ ili „gostujući stručnjaci“ na kraći vremenski period dodijele odjeljenjima drugih krivično-pravosudnih institucija koja se bave postupkom istrage.²³⁸ U idelnom slučaju, kao dio svog akademskog obrazovanja, policijski službenici za sprovođenje istrage i tužioci bi dobili diplomu o vještinama kombinovanja policijskih poslova i prava.

237 Cf. OEBS, *Vodič o demokratskom radu policije* (op. cit. bilješka 25), str. 50 i 57 i OEBS, *Policija, Romi i Sinti: Dobre prakse u izgradnji povjerenja i razumijevanja* (op. cit. bilješka 151), str. 80-84.

238 Cf. Berry, *Jedinice krivičnog pravosuđa i izgradnja slučaja/predmeta* (op.cit.bilješka 100), str. 4

Edukacija iz oblasti prava za policijske službenike koji vode postupke istrage u Bugarskoj

U Bugarskoj je obavezno da svi službenici koji sprovode istražne postupke imaju magistarsku diplomu pravnih nauka, kao i da polože ispit pred komisijom Ministarstva pravde. Sa ovakvim znanjem iz perspektive pravosuđa o krivično-pravosudnom postupku, policijski službenici koji vode postupak istrage mogu na bolji način definisati aktivnosti na sprovođenju istrage koju vode u odnosu na potrebe tužilaštva, što u velikoj mjeri može ojačati njihovu saradnju.

Takođe, obuka mora obuhvatiti zahtjeve za jačanje saradnje KP sistema sa nedržavnim pružaocima bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i sa civilnim društvom. U cilju podizanja svijesti učesnika u krivično-pravosudnom postupku, bilo bi korisno prirediti takvu obuku za jednu mješovitu grupu službenika/predstavnika različitih institucija KP sistema, kao i za civilno društvo i nedržavne pružaoc bezbjednosnih i pravosudnih usluga.

VII.7.1 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema

Opšte teme obuke za poboljšanje saradnje i koordinacije između institucija krivično-pravosudnog sistema bi mogle da obuhvate načelno upravljanje i obuku razvoja menadžera, kao i metode saradnje među agencijama, uključujući izgradnju slučajeva koji će se izvoditi pred sud.²³⁹ Ovo posljednje bi trebalo da obuhvati i zajedničko razumijevanje krivičnih djela i klasifikaciju slučajeva među policijskim službenicima koji sprovode postupak istrage i tužiocima kako bi se izbjegle nedosljednosti i/ili neslaganja prilikom prijavljivanja i podnošenja predmeta. Različiti standardi u prikupljanju dokaza i oduzimanju imovine, a naročito u procjeni dokaza, mogu doprinijeti konfuziji u prikupljanju podataka i sumnjama i nesporazumima između policije i tužilaštva. Dakle, policija, tužioc i sudije bi trebalo da budu obučeni da razumiju elemente dokaza u skladu sa krivičnim zakonom, što je neophodno za sudske gonjenje krivičnih djela, da sprovedu istragu i analiziraju prikupljene dokaze u skladu sa tim elementima.²⁴⁰

239 Cf. Hudzik, John K., "Sveobuhvatno planiranje krivičnog pravosuđa" (op. cit. bilješka 123), str. 10 i

UNDP, Reforma sektora pravde i bezbjednosti (op. cit. bilješka 234), str. 23.

240 Cf. Moskowitz, Izazovi i prioriteti u gonjenju i presuđivanju u slučajevima trgovine ljudima (op. cit. bilješka 124), str.5

Za službenike krivičnog pravosuđa koji rade na slučajevima specifičnih krivičnih djela, kao što su seksualni delikti, porodično nasilje, trgovina ljudima, nedozvoljene droge i prekursori, privredni kriminal, finansijski kriminal uključujući pranje novca i finansiranje terorizma, korupcija i visokotehnološki kriminal, preporučuje se zajednička specijalistička obuka. Specijalizovane jedinice u okviru policije i tužilaštva koje su posvećene borbi protiv specifičnih krivičnih djela, obuhvatajući pravna i činjenična pitanja koja su tipična za ovu specifičnu vrstu krivičnog djela i koji su prošli zajedničku specijalističku obuku su se dokazale kao efikasne u kreiranju visokokvalitetnih slučajeva, gdje za rezultat imamo osuđivanje i odgovarajuće kazne.²⁴¹

Blisku saradnju i koordinaciju u oblasti obuke takođe je potrebno uspostaviti u slučajevima gdje je nadležnost istrage prenešena sa jedne agencije krivično-pravosudnog sistema na drugu, na primjer sa tužilaštva na policiju. Službenici određene agencije, koji su prvobitno sprovodili postupak istrage, trebalo bi da prenesu svoje vještine i znanje na službenike agencije koji će nastaviti da sprovode postupak istrage. Ovo može podrazumijevati i mentorstvo kolegama iz druge agencije, na određeno vrijeme.

U cilju efikasne borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i primjene odredbi UNTOC i drugih relevantnih konvencija u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala (takođe pogledajte poglavlje V.1), veoma je važno obezbijediti zajedničke obuke za različite institucije krivično-pravosudnih sistema različitih zemalja.

Primjeri zajedničkih specijalističkih obuka o tehnikama istrage u borbi protiv organizovanog kriminala

Sajber-kriminal

Misija OEBS-a u Crnoj Gori je 2008. godine pomogla crnogorskoj Upravi policije u profesionalnom razvoju i izgradnji kapaciteta Sektora kriminalističke policije obezbjeđujući osnovni program obuke na temu sajber-kriminala, sa fokusom na prevare sa kreditnim karticama.

241 Ibid, str.16.

Obuka je organizovana za deset policijskih službenika iz Odjeljenja za privredni kriminal i Odsjeka za borbu protiv organizovanog kriminala i korupcije, kao i za tri tužioca iz crnogorskog Vrhovnog tužilaštva.

OEBS-ova Strateška jedinica za policijske poslove je 2011. godine, u saradnji sa Jedinicom za vladavinu prava Misije OEBS-a u Srbiji ugostila „Regionalnu radionicu o kompjuterskoj forenzici i digitalnim dokazima za policiju, tužioce i sudije u Jugositočnoj Evropi“, u Beogradu, Srbija. Radionica, kojoj su prisustvovali šefovi policije, tužioci i sudije apelacionog nivoa, sastojala se od sljedećih tema: uvod u kompjuterski kriminal, kompjuterska forenzika i sajber dokaz. Događaj je okupio 25 eksperata iz oblasti krivičnog pravosuđa iz Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Crne Gore i Srbije. Obuku su priredili eksperti iz oblasti vođenja postupaka istrage u oblasti sajber-kriminala iz Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije i Ministarstva pravde, Udruženja tužilaca Srbije i Instituta za istraživanje sajber-kriminala (Cologne, Njemačka). Učesnici obuke su bili u prilici da upoznaju teme: uvod u kompjuterski kriminal, kompjuterska forenzika i sajber dokaz. Obuka je pripremljena za policijske rukovodioce u čijoj su nadležnosti istrage sajber-kriminala, tužioci koji su nadležni za rad na žalbama koje se tiču elektronskog dokaza i sudije koje se bave sajber dokazom i kriminalom na internetu. Radionicu je finansirala Vlada Norveške, a realizovana je u saradnji sa Jedinicom za vladavinu prava Misije OEBS-a u Srbiji.²⁴²

Finansijske istrage

Kancelarija OEBS-a u Bakuu je 2008. godine pomogla organizaciju obuke za relevantne predstavnike Vlade Azerbejdžana i određenog broja drugih zemalja učesnica, u Azerbejdžanu. Odjeljenje za vladavinu prava ove kancelarije sprovelo je dvodnevnu radionicu u cilju podizanja svijesti među organima bezbjednosti o važećoj regulativi i međunarodnim mehanizmima protiv pranja novca; 21 sudija i deset tužilaca uzelo je učešće u ovoj radionici.

OEBS-ova Kancelarija koordinatora za ekonomske i ekološke aktivnosti i OEBS-ov Koordinator projekta u Uzbekistanu su 2009. godine podržali Svjetsku banku i uzbekistansku Vladu prilikom održavanja nacionalne radionice za službenike Finansijsko-obavještajne jedinice (FOJ) Uzbekistana, u Taškentu. Cilj radionice je bio da izgradi kapacitet uzbekistanske FOJ i ojača saradnju između FOJ i nadležnih organa bezbjednosti/organa tužilaštva, kao i da ojača međunarodnu saradnju FOJ.

Trodnevni događaj je realizovan u saradnji sa Azijskom bankom za razvoj i Evroazijskom grupom za borbu protiv pranja novca (EAG), a prisustvovalo je 30 eksperata iz Kancelarije glavnog tužilaštva i ostalih institucija Uzbekistana. Diskusija je bila fokusirana na upravljanje FOJ i njenu operativnu nezavisnost, bezbjednost FIU i zaštitu podataka, međunarodnu saradnju između FIU, suspendovanje sumnjivih transakcija, međunarodne standarde i najbolje prakse u vezi sa saradnjom između domaćih agencija, kao i spektar praktičnih studija slučaja.

Misija OEBS-a u Crnoj Gori je 2010. godine, u saradnji sa Ambasadom Italije u Podgorici, organizovala trodnevni seminar o novim metodama istrage pranja novca i finansijskog kriminala. Viši službenici policije, poreski inspektori, službenici Uprave za sprečavanje pranja novca i viši državni tužioci učestvovali su u radu seminara, koji su vodili eksperti iz Guardia di Finanzia, Italija. Učesnici su dobili značajne informacije iz oblasti sprečavanja pranja novca, kao i o istragama finansijskog i privrednog kriminala.²⁴³

Trgovina ljudima

Misija OEBS-a u Albaniji je 2006. godine u saradnji sa OEBS-ovom Jedinicom za strateške policijske poslove (SPMU) realizovala dvodnevnu obuku o okviru OEBS-ovog Akcionog plana za borbu protiv trgovine ljudima. Riječ je o programu obuke za više agencija, gdje su organi bezbjednosti prepozanti kao korisnici obuke, među kojima Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska akademija, Tužilaštvo i NVO koje se bave sprečavanjem trgovine ljudima. Obuka je bila usmjerena na teme kako u okviru višeagencijskog pristupa doći do kredibilne informacije koja može obezbijediti otvaranje postupka gonjenja bez oslanjanja na svjedočenje žrtve. Više od 20 lica je učestvovalo na obuci koju su pripremili eksperti, uz podršku SPMU.

OEBS-ov Centar u Astani, Kazahstan, je 2011. godine organizovao "Četvrtu godišnju radionicu o promovisanju saradnje između organa bezbjednosti i pravosuđa kao odgovora na trgovinu ljudima i krijumčarenje migranata u Centralnoj Aziji" u Almatiju, Kazahstan. Ovaj događaj je organizovan u saradnji sa kazahstanskim Ministarstvom unutrašnjih poslova, Međunarodnom organizacijom za migracije (IOM), UNODC, Ambasadom SAD u Kazastanu, OEBS-ovim Centrom u Biškeku, Kancelarijom OEBS-a u Tadžikistanu.

²⁴² OEBS, *Godišnji Izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2011.*, Beč 2012, str.19.

Radionica je okupila više od 70 viših tužilaca, službenika organa bezbjednosti, predstavnika stranih ministarstava i nevladinih organizacija.²⁴⁴

Trgovina narkoticima

OEBS-ova Jedinica za strateške policijske poslove (SPMU) je 2007. godine organizovala regionalnu konferenciju u Biškeku, Kirgistan, o „Jačanju saradnje organa bezbjednosti i pravosuđa na centralnoazijskim rutama narkotika“. Ovaj događaj je organizovan u bliskoj saradnji sa UNODC-om, uz podršku OEBS-ovog Centra u Biškeku i drugih OEBS-ovih kancelarija na terenu širom regiona. Učesnici su bili eksperti iz UNODC-a, Organizacije ugovora o kolektivnoj bezbjednosti (CSTO) i predstavnici Kine, Kazahstana, Kirgistana, Mongolije, Ruske Federacije, Sjedinjenih Američkih Država i Uzbekistana. Eksperti su svoje diskusije usmjerili na međunarodne pravne instrumente, standarde, nacionalne zakone i praktične izazove koji se tiču poboljšanja transnacionalne saradnje između sudija, tužilaca i policije. Radionica je imala tri glavna cilja: uspostavljanje ličnih veza među relevantnim organima bezbjednosti i pravosudnim organima koji se bave uzajamnom pomoći u zemljama pogođenim trgovinom avganistanskog heroina; razmjena informacija o specifičnim zahtjevima koji se tiču zakona i postupaka svake zemlje pojedinačno i identifikovanje problema koji se tiču interne i transnacionalne saradnje.

Misija OEBS-a na Kosovu je 2011. godine sprovela vježbu kontrolisane isporuke, u koju su bile uključene kriminalističko-pravosudne agencije iz Albanije, Bugarske, BJR Makedonije, Njemačke, Crne Gore, Slovenije i Turske. Operativno-komunikacioni centar je bio formiran u Upravi policije Kosova.²⁴⁵ Praktična vježba kontrolisane isporuke je prvi put realizovana na Kosovu i ojačala je kapacitete policije, carine i pravosuđa u borbi protiv trgovine narkoticima i unaprijedila regionalnu saradnju. Za rezultat imamo da su agencije koje su učestvovala u ovoj vježbi povećale međusobnu razmjenu informacija, kao i međusobno povjerenje.²⁴⁶

243 OEBS, *Godišnji Izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2010.*, Beč, 2011. godina, str.50.

244 OEBS, *Godišnji Izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2011.* (op.cit. bilješka 242), str. 99

245 Sve reference na institucije/lidere Kosova odnose se na institucije privremene samouprave.

246 OEBS, *Godišnji Izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2011.* (op.cit. bilješka 242), str. 48

VII.7.2 Pojačana saradnja između institucija krivično-pravosudnog sistema, ostalih državnih organa, pružalaca nedržavnih usluga u oblasti pravde i civilnog društva

Kao što je navedeno, obuka koja se odnosi na borbu protiv specifičnih oblasti organizovanog kriminala može se obezbijediti i pripadnicima drugih vladinih agencija, civilnog društva i privatnog sektora koji igraju važnu ulogu u sprečavanju ovih krivičnih djela (podizanjem svijesti) ili koji podržavaju žrtve ovih krivičnih djela (identifikovanjem žrtava i daljom podrškom), kao što su u slučajevima trgovine narkoticima, trgovine ljudima i zlostavljanja djece na internetu.

U svakom slučaju, veći dio zajedničkih obuka se može fokusirati na oblasti saradnje koja ima za cilj unapređenje opšte sigurnosti i bezbjednosti građana vodeći računa o ljudskim pravima (takođe pogledajte poglavlje VII.7.3) i osiguravajući nadzor nad krivično-pravosudnim sistemom (takođe pogledajte poglavlje VII.7.4).

Prije svega, ove obuke mogu biti korisne za povećanje međusobnog povjerenja i razbijanja stereotipa i nepovjerenja između grupa, kao i za promovisanje pozitivnih i efikasnih odnosa između pojedinaca, kao i kulturoloških odnosa. One su prilika za razmjenu iskustava i stavova između različitih strana, koje samim tim mogu podići svijest i razumijevanje potreba i zabrinutosti drugih grupa. Spremnost za razmjenu iskustava i stavova je preduslov za identifikovanje problema u okviru zajednica, kao i za zajednički razvoj i implementaciju inicijativa za rješavanje problema. Zatim, ove obuke mogu podići svijest među svim uključenim grupama o njihovim ovlaštenjima, pravima i odgovornostima u rješavanju problema.

Tehničke vještine koje se razvijaju na obuci se mogu fokusirati na komunikaciju, izgradnju povjerenja, posredovanje u konfliktima, kulturološku raznolikost i razvoj kreativnih pristupa za rješavanje problema zajednice i rješenje problema.

Zajedničke obuke se mogu fokusirati na razvoj čvrste saradnje sa medijima, uključujući i smjernice za kontakt sa medijima, kreirajući jasno definisane uloge za govornike i obezbjeđujući medijsku obuku za službenike.²⁴⁷

Pored toga, prilikom organizovanja obuka za službenike krivično-pravosudnog sistema saradnjom bi trebalo obuhvatiti i goste predavače iz civilnog društva i drugih relevantnih institucija van KP sistema. Dakle, institucije KP sistema bi trebalo da razviju partnerstva sa različitim grupama civilnog društva u cilju

²⁴⁷ Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između policije i javnosti* (op.cit.bilješka 86), str. 46f, 54, 58 i 65f.

identifikovanja određenih godišta, pola i različitih segmenata društva koji će biti sposobni da prihvate različite stavove koje imaju njihove zajednice.²⁴⁸

VII.7.3 Aspekti ljudskih prava

Ljudska prava i fundamentalne slobode moraju biti integralni dio svih vrsta osnovnih, naprednih i specijalističkih kurseva obuke ili obrazovnih programa za zaposlene u okviru krivično-pravosudnog sistema.²⁴⁹ Pod ovim pravima i slobodama podrazumijevamo:

- pravo na život;
- sloboda od mučenja i nečovječnog ponašanja;
- pravo na slobodu i bezbjednost;
- sloboda mišljenja, savjesti, religije;
- sloboda izražavanja;
- sloboda udruživanja i mirnog okupljanja;
- pravo na fer suđenje;
- pravo na rad, obrazovanje i učešće u zajednici;
- pretpostavka nevinosti;
- prava uhapšenih lica, manjina, žena i djece i
- poštovanje privatnosti podataka.²⁵⁰

Poznavanje zakonodavstva, politika i postupaka o ljudskim pravima i vještina za njihovu adekvatnu primjenu u praksi bi trebali biti preduslov za pohađanje bilo kog naprednog ili specijalističkog kursa. Dakle, svi pružaoci i organizatori kurseva trebalo bi da imaju ekspertsko znanje u oblasti ljudskih prava.

Tokom proteklih godina različite međunarodne organizacije i nevladine organizacije o ljudskim pravima izradili su nekoliko dokumenata o obukama, koji upućuju na inkorporiranje aspekata ljudskih prava u nastavni program obuka za potrebe krivično-pravosudnog sistema.

Ujedinjene nacije su pripremile model obuke o ljudskim pravima za osoblje različitih institucija KP sistema, uključujući policiju, sudove, kazneno-popravni sistem, kancelariju ombudsmana, parlament i druge zvanične organe koji

248 Cf. *Policija i Romi i Sintii: Dobre prakse u izgradnji povjerenja i razumijevanja* (op. cit. bilješka 151), str. 80

249 Cf. OEBS ODIHR, *Smjernice o obrazovanju iz oblasti ljudskih prava za službenike organa bezbjednosti*, Varšava, septembar 2012, str. 3

250 Cf. OEBS, *Dobre prakse u osnovnoj policijskoj obuci – aspekti nastavnog plana od strane Višeg policijskog savjetnika Generalnom sekretaru OEBS-a*, SPMU Publikacija serije 5, Beč, oktobar 2008, str.31

imaju nadležnost za bezbjednost i izvršenje zakona. Jedinica Izvršnog komiteta Ujedinjenih nacija o miru i bezbjednosti (ECPS) je 2002. godine za izradu sveobuhvatnih strategija vladavine prava za mirovne operacije pripremila izvještaj opisujući aktivnosti sprovedene na obuci za policiju, sudstvo i sisteme kazneno-popravnih institucija (zatvora). U svom izvještaju ECPS-u, ova jedinica je obradila više od 50 modula obuke i priručnika koje su izradile agencije ili odjeljenja Ujedinjenih nacija u oblasti vladavina prava.²⁵¹

ODIHR u saradnji sa OEBS-ovim jedinicama TNTD/SPMU je 2012. godine izradio *Smjernice o obrazovanju iz ljudskih prava za službenike organa bezbjednosti*. Smjernice su namijenjene da služe kao mjerilo kvaliteta programa i kao resurs za one koji su pokrenuli i sproveli programe za zvaničnike organa bezbjednosti u skladu sa dobrim praksama u oblasti ljudskih prava. Ovaj dokument predlaže šest glavnih oblasti koje bi trebalo uspostaviti u cilju garantovanja uspješne realizacije programa edukacije iz oblasti ljudskih prava za službenike organa bezbjednosti: ljudska prava – pristupi se zasnivaju na svim postupcima i ciljevima; glavne sposobnosti; nastavni plan; postupci predavanja/obuka i učenje; evaluacija i profesionalni razvoj i podrška za obrazovni kadar.²⁵²

Takođe, ODIHR u saradnji sa TNTD/SPMU je izradio modul praktične obuke o ljudskim pravima - usaglašene istrage terorizma za službe organa bezbjednosti.²⁵³

Takođe, tu je i potreba da na odovorajući način svi akteri krivično-pravosudnog sistema sa znanjem i vještinama obrade jednakost polova i nasilje po osnovu rodne ravnopravnosti u cilju davanja efikasnog odgovora na istrage krivičnog djela terorizma demonstrirajući odgovarajuću rodnu osjetljivost. Ova oblast naročito zahtijeva saradnju između vladinih i nevladinih agencija (npr. zdravstvene službe, para-pravnici, seoska vijeća, grupe za zaštitu žena i skloništa za žene, mobilna pravna pomoć), a zaposleni u krivično-pravosudnom sistemu moraju biti spremni da sarađuju na efikasan način sa navedenim različitim akterima civilnog društva.²⁵⁴

Slijedeći holistički pristup reformi krivično-pravosudnog sistema, izvršne

251 UNODC/USIP, *Reforma krivičnog pravosuđa u zemljama nakon sukoba* (op. cit.bilješka 9), str. 7.

252 Cf. OEBS, *Godišnji izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2011.godini* (op.cit.bilješka 242), str. 48 i OEBS ODIHR, *Smjernice o obrazovanju iz ljudskih prava za službenike organa bezbjednosti* (op.cit.bilješka 249);

OEBS ODIHR, *Ljudska prava u istragama protiv terorizma – Praktikum za službenike organa bezbjednosti*, Varšava, 2013, predstoji

253 OEBS ODIHR, *Ljudska prava u istragama u borbi protiv terorizma – Praktikum za službenike bezbjednosnih organa*, Varšava, 2013, slijedi

254 UNDP, *Program razvoja Ujedinjenih nacija u Timoru – Leste*, Projektni dokument, Njujork, 2008, str. 26f

strukture OEBS-a organizuju zajedničke obuke za različite institucije KP sistema, sa posebnim fokusom na zaštitu ljudskih prava u nekoliko krivično-pravosudnih oblasti gdje postoji rizik da mogu biti narušena kako ljudska prava žrtava tako i okrivljenih lica.

Primjeri zajedničkih obuka na temu zaštite ljudskih prava u krivično-pravosudnom postupku

Nasilje u porodici

Misija OEBS-a u Moldaviji je 2011. godine sprovedla nekoliko seminara na temu "Borba protiv nasilja u porodici" za policijske službenike, tužioce, sudije i advokate. Seminari su bili fokusirani na ljudska prava žrtava, pravne krivično-pravosudnog i najbolje prakse koje osiguravaju zaštitu istih i adekvatno sudsko gonjenje okrivljenih. Učesnici seminara su takođe bili u prilici da nauče na koji način da unaprijede saradnju među agencijama koje rade na rješavanju slučajeva nasilja u porodici. Programom su bili obuhvaćeni slučajevi iz Moldavije i predmeti nasilja u porodici sa Evropskog suda ljudskih prava. Seminari su sprovedeni u partnerstvu sa Nacionalnim institutom pravde i poznatim lokalnim pravnim ekspertima, psiholozima i socijalnim radnicima.²⁵⁵

Ljudska prava u istražnim postupcima trgovine ljudima

Specijalni predstavnik i koordinator OEBS-a za borbu protiv trgovine ljudima (SR/THB) se 2011. godine obratio sudijama i tužiocima na međunarodnom kursu obuke na temu „Krivični sistemi, migracioni protok i međunarodna saradnja“, koju je organizvalo italijansko Sudsko vijeće u Rimu, Italija. Na obuci su učestvovali sudije i tužiocima iz Albanije, Francuske, Italije i Rumunije, kao i predstavnici Eurojust-a i nevladinih organizacija. Specijalni predstavnik i koordinator OEBS-a za borbu protiv trgovine ljudima je održao predavanje o međunarodnim standardima o zaštiti prava žrtve i potrebi za multidisciplinarnim pristupom prilikom identifikovanja i pružanja pomoći licima koja su bila predmet trgovine.

²⁵⁵ Cf. OEBS, *Godišnji izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima 2011. godine* (op. cit. bilješka 242) str. 80

Ljudska prava u pritvoru

Projekat Jedinice za reformu zakona i pravosuđa Kancelarije OEBS-a u Tadžikistanu je 2011. godine akcenat stavio na praznine i oblasti koje treba unaprijediti u okviru novog Zakona o krivičnom postupku (ZKP) i njegovu primjenu od strane organa bezbjednosti, tužilaca i sudija. Posebna pažnja je usmjerena na oblasti ZKP-a koje obezbjeđuju dodatne zaštite za pritvorena lica i prekrivični postupak. Projekat, koji je implementirala NVO Centar za ljudska prava u saradnji sa Kancelarijom glavnog tužioca obezbijedio je obuku za više od 100 tužilaca iz cijele zemlje o sprečavanju torture, pravima na fer suđenje i garancijama za ljudska prava u slučajevima gonjenja terorista i ekstremista. U okviru ovog projekta, predstavnici civilnog društva održali su redovne sastanke sa advokatima odbrane u cilju identifikovanja slučajeva torture i lošeg tretmana, a tom prilikom su posmatrali elemente postupka koji su vodili kršenju ljudskih prava.

VII.7.4 Odgovornost i nadzor

Pripadnici KP sistema, nedržavni i običajni pružaoci bezbjednosnih i pravosudnih usluga, kao i organizacije civilnog društva moraju biti informisani o Kodeksima ponašanja i SOP-ovima različitih bezbjednosnih i pravosudnih službi u cilju podizanja njihove svijesti o njihovim pravima, dužnostima i obavezama u vezi sa obezbjeđivanjem odgovornosti i nadzora.

Primjeri zajedničkih obuka na temu odgovornost i nadzor

Obuka o sprečavanju korupcije na Kosovu

Misija OEBS-a na Kosovu organizovala je kurseve obuke koji su imali za cilj unapređenje istražnih vještina i promovisanje zajedničkog rada agencija na Kosovu u borbi protiv korupcije. Sproveden je napredni kurs, na kojem su učestvovali predstavnici Kosovske policije, Policijske inspekcije Kosova (PIK), Carine, Agencije za sprečavanje korupcije Kosova, Jedinice za borbu protiv korupcije, kao i tužioci i sudije. Dakle, kurs je obuhvatio specijalne tehnike istrage o korupciji, istrage vođene obavještajnim radom, rad sa svjedocima i informantima, kao i testiranje integriteta, što je jedno od novih ovlašćenja PIK-a. Učešće tužilaca i sudija je bilo značajno, pa će se njihovo učešće nastaviti i u narednim obukama.

Zatim, Misija OEBS-a na Kosovu, uz podršku eksperata Kosovske policije, Kancelarije državnog tužilaštva i Sindikata novinara, izradila je i sprovedela kurseve obuke o ulozi medija kao nadzornog mehanizma, koje su sprovedene u šest regiona Kosova. Na obuci je obrađen značaj dobre saradnje i komunikacije između predstavnika kosovske policije, tužilaca i medija. Tokom obuke, učesnici su diskutovali o zakonskom okviru i propisima koji se odnose na njihova ovlašćenja. Takođe, na obuci su obrađena i pitanja nedostatka komunikacijskih vještina i razumijevanja koncepta uloge sektora bezbjednosti u odnosu na javnost. Na kraju radionice, u cilju lakše komunikacije, učesnici su dobili rječnik terminologije koju često koriste sve institucije.

Obuka na temu monitoring suđenja u Kirgistanu

U okviru ODIHR-ovog projekta Monitoring suđenja u Kirgistanu (takođe, pogledajte poglavlje VII.5.2), 26 lica sa visokim obrazovanjem iz oblasti prava ili iskustvom u oblasti ljudskih prava su prošli OEBS/ODIHR-ovu obuku za posmatrače suđenja na osnovu ODIHR Priručnika za monitoring suđenja, fokusirajući se na ciljeve i postupak praćenja suđenja. U sklopu obuke, organizovano je „lažno“ suđenje uz učešće sudije Vrhovnog suda i službenika Kancelarije vrhovnog tužilaštva.²⁵⁶

²⁵⁶ Cf. OEBS ODIHR/ Centar u Biškeku, *Rezultati monitoring suđenja u Republici Kirgistan 2005-2006* (op. cit. bilješka 134) str. 14f.

VIII. Evaluacija i pregled reforme krivično-pravosudnog sistema

Proces evaluacije je u skladu sa funkcijom učenja i odgovornosti u cilju procjene djelotvornosti, efikasnosti, relevantnosti implementacije specifičnih reformi. Svrha procesa evaluacije je da: doprinese poboljšanju taktike, postupaka i tehnika; razmotri nastavak ili obustavu projekata i programa; osigura opravdanost troškova za učesnike i poreske obveznike, kao i korišćenje oskudnih resursa.²⁵⁷ Kao što je navedeno u poglavlju IV, evaluacijom bi trebalo analizirati do kojeg stepena su zadovoljene reforme, u skladu sa onim što je definisano u fazi razvoja reformske strategije. Kriterijumi evaluacije bi trebalo da budu specifični, mjerljivi, dostižni, relevantni i da se mogu pratiti.

Uvođenje holističkog pristupa u reformu krivično-pravosudnog sistema je dugoročan proces, zbog čega je potrebno raditi evaluaciju u ciklusima, a trebalo bi da bude povezana sa političkim ciklusom, omogućavajući strateškom nivou da na sistematičan način i u kontinuitetu poboljšava kvalitet usluge krivično-pravosudnog sistema. Za ovaj pristup, kao odgovarajući mehanizmi bi se mogli koristiti referentni okviri podrške organizacionog razvoja kao što su Evropska fondacija za model upravljanja kvalitetom (EFQM) od strane Evropske fondacije za upravljanje kvalitetom i model Potpunog upravljanja kvalitetom (TQM) od strane Zajedničkog okvira procjene.²⁵⁸ Završne procese evaluacije ne bi trebalo sprovoditi prije nego što implementacioni programi dobiju šansu da uspiju. Prilikom pokretanja reforme u krivično-pravosudnom sistemu sa fokusom na saradnju i koordinaciju kontakt tačaka krivično-pravosudnog sistema, programi bi trebali trajati dvije do pet godina, zavisno od izazova koji se suprotstavljaju njihovoj impelmentaciji. Pored toga, potrebno je voditi računa da se obezbijedi da svaki monitoring i okvir evaluacije sadrži dovoljno kako kvalitativnih tako i kvantitativnih indikatora. Na ovaj način će se omogućiti promjene u specfičnim oblastima koje će biti protumačene u širem kontekstu.

U cilju izbjegavanja svake percepcije subjektivnih analiza ili sukoba interesa, i podizanja kredibiliteta evaluacije, potrebno je samo evaluaciju različitih institucija KP sistema dopuniti nezavisnom spoljnom evaluacijom.²⁵⁹

257 Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između policije i javnosti* (op. cit. Bilješka 86), str. 58 i OECD, *DAC Evaluacija standarda kvaliteta*, Pariz, 2006, str. 6

258 Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između policije i javnosti* (op. cit. Bilješka 86), str. 58f

259 Cf. OECD, *DAC Principi evaluacije pružanja razvojne pomoći*, OECD/GD (91)208, Pariz 1991, paragraf 11.

VIII.1 Kriterijumi za evaluaciju

Opšti kriterijumi za evaluaciju postupka implementacije reforme u okviru krivično-pravosudnog sistema, u skladu sa kriterijumima za evaluaciju razvojne pomoći *OECD-ove Komisije za pomoć u razvoju* (DAC) su: relevantnost, efikasnost, djelotvornost, uticaj i održivost²⁶⁰ inicijativa reforme.

DAC kriterijumi za evaluaciju pomoći prilikom reforme krivično-pravosudnog sistema

Relevantnost: Stepem do kojeg mjere implementacije reforme krivično-pravosudnog sistema odgovaraju prioritetima i politikama ciljnih grupa, primalaca i donatora.

Pitanja koja treba obraditi:

- Do kog stepena su validni ciljevi programa?
- Da li su aktivnosti i rezultati programa u skladu sa sa sveukupnim ciljem i dostizanjem podciljeva?
- Da li su aktivnosti i rezultati programa u skladu sa sa očekivanim uticajima i efektima?

Djelotvornost: Stepem do koga projekti postižu svoje ciljeve.

Pitanja koja treba obraditi:

- Do kog stepena su ciljevi postignuti/je li vjerovatno da se ciljevi postignu?
- Koji su to glavni faktori uticali na postizanje ili nepostizanje ciljeva?

Efikasnost:

Mjerenje kvalitativnih i kvantitativnih rezultata u odnosu na sprovedene aktivnosti. Ovo zahtijeva upoređivanje alternativnih načina za postizanje istih rezultata i potvrđivanje da li je usvojen najefikasniji postupak.

Pitanja koja treba obraditi:

- Jesu li aktivnosti isplative?
- Jesu li ciljevi postignuti na vrijeme?
- Je li program ili projekat implementiran na najefikasniji način?

²⁶⁰ Cf. OECD, DAC *Standardi evaluacije kvaliteta* (op. cit. bilješka 257), str. 6

Uticaj:

Pozitivne i negativne promjene do kojih je dovela inicijativa za reformom krivično-pravosudnog sistema, posredno ili neposredno, namjerno ili nenamjerno.

Pitanja koja treba obraditi:

- Šta su rezultati programa ili projekata?
- Kakve je stvarne promjene određena aktivnost donijela korisnicima?
- Na koliko lica je to uticalo?

Održivost:

Mjerenje da li je vjerovatno da se benefiti određene aktivnosti nastave i nakon povlačenja donacija, spoljnih savjeta i nadzora.

Pitanja koja treba obraditi:

- Do kog stepena su nastavljeni benefiti programa ili projekta nakon prestanka donacija?
- Koji su bili glavni faktori koji su uticali na postizanje ili nepostizanje održivosti programa ili projekta?

Na kraju, kriterijum za evaluaciju uspješnosti inicijativa u okviru različitih institucija krivično-pravosudnog sistema i za procjenu uticaja na krivično-pravosudni postupak uopšte bio bi stepen strukturnih i organizacionih promjena, što podrazumijeva: uspostavljanje zakonskog okvira koji olakšava blisku saradnju i koordinaciju na nivou krivično-pravosudnog sistema; razvoj struktura za komunikaciju i koordinaciju, uključujući integrisanu bazu podataka i sistema obrade; opredjeljivanje i nabavka resursa i obuke; kreiranje transparentnih, fer i efikasnih mehanizmi odgovornosti i što je najvažnije, učinak različitih institucija krivično-pravosudnog sistema, kao i percepcija javnosti o krivično-pravosudnom sistemu u skladu sa kriterijumima opisanim u poglavlju VII.5.

Javnost bi trebalo da je upoznata sa rezultatima evaluacije, kako pozitivne, tako i negativne. Na ovaj način se može dodatno aktivirati učešće civilnog društva, ojačati njihovo učešće u reformi krivično-pravosudnog sistema i konačno, povećati povjerenje u krivično-pravosudni sistem.

Na osnovu evaluacije implementacionog postupka i njegovih rezultata, trebalo

bi inicirati postupak pregleda, uključujući sve strane učesnice i fokusirajući se na sve faze postupka implementacije. Sve strateške, strukturne, organizacione i operativne aktivnosti koje se dugoročno nijesu pokazale kao uspješne u poboljšanju djelotvornosti i efikasnosti krivično-pravosudnog postupka, trebalo bi razraditi do detalja.

VIII.2 Geografski doseg inicijativa reforme krivično-pravosudnog sistema

Inicijative za reformu krivično-pravosudnog sistema su često centralizovane i fokusirane na institucije koje su aktivne u glavnom gradu ili u većim gradovima. Međutim, kako pristup bezbjednosti i pravdi često može biti ozbiljniji problem u seoskim oblastima, veoma je važno implementirati reformu krivično-pravosudnog sistema i u seoskim oblastima.

Ukoliko su se pilot-programi za implementaciju određenih koraka reforme (npr. implementacija određenih mehanizmi komunikacije ili sistema za upravljanje spisima predmeta u određenim regionima/gradovima) pokazali uspješnim, potrebno ih je proširiti na dodatne programske lokacije širom zemlje. Širenje ovih aktivnosti će svakako zavistiti od dostupnosti resursa za implementaciju (npr. broj koordinatora projekta; broj stručnjaka i rukovodilaca koji su obučeni za jačanje saradnje i koordinacije; budžet za kupovinu potrebne opreme). Stručnjaci krivično-pravosudnog sistema koji su uključeni u pilot-fazu bi trebalo da predstavljaju centralni tim eksperata/savjetnika koji će objašnjavati strategiju svojim kolegama u ostalim odjeljenjima/branšama krivično-pravosudnog sistema i geografskim oblastima.

Međutim, ne smije se zaboraviti da razlika između samih regiona može imati uticaja na implementaciju strategija na različite načine; ono što je funkcionisalo u jednom regionu ili među određenim kontakt tačkama krivično-pravosudnog sistema, moguće je da ne funkcionise u drugom regionu, odnosno među drugim dodirnim tačkama tačkama. Najbolje prakse jednog pilot-programa je potrebno adaptirati da bi, na najbolji mogući način, odgovarale drugom okruženju.²⁶¹

²⁶¹ Cf. OEBS, *Dobre prakse u izgradnji partnerstva između policije i javnosti* (op.cit. bilješka 86), str. 62f.

VIII.3 Održivost i završna faza

Dva su osnovna zahtjeva za održivost reformi krivično-pravosudnog sistema: (i) adekvatno razumijevanje, prihvatanje i operacionalizacija koncepta holističkog i integrisanog krivično-pravosudnog postupka među svim učesnicima na nacionalnom nivou i (ili) uključivanje i podrška holističkom pristupu od strane učesnika na nacionalnom nivou, obuhvatajući zakonske, pisane osnove za reformu koje olakšavaju institucionalizaciju novog pristupa i dostupnost odgovarajućih finansijskih sredstava.²⁶²

Ukoliko pregled postupka implementacije reformi otkrije da su određeni reperi reforme postignuti, kao i da je postignut odgovarajući stepen održivosti reformi, sa porastom stepena održivosti reformi može se postepeno smanjivati potreba za međunarodnom pomoći. Fleksibilan pristup će omogućiti postepen izlazak iz učestvovanja u sprovođenju reformi. U slučajevima gdje su međunarodne organizacije imale izvršni mandat ili odgovornost za kreiranje infrastrukture i pružanje obuke, prenos odgovornosti sa međunarodnih savjetnika na njihove nacionalne partnere treba da se detaljno isplanira, uzimajući u obzir realne vremenske okvire i odgovarajuću predaju potrebne opreme, informacija, dokumenata i nastavnih planova itd.²⁶³

262 Cf. OEBS, *Implementacija policijskih programa* (op. cit. bilješka 52), str. 52

263 Ibid. str. 51

IX. Integrirani pristupi reformi krivično-pravosudnog sistema međunarodnih organizacija za pružanje pomoći u reformi

Za razvoj holističkih i komplementarnih reformskih ciljeva i strategija od ključnog značaja su bliske konsultacije izvršnih struktura OEBS-a sa ostalim međunarodnim učesnicima uključenim u reformu krivično-pravosudnog sistema, kao i to da njihove izjave nacionalnim partnerima o ciljevima i očekivanjima reforme budu usaglašene i jedinstvene.

Takođe, bliska saradnja i koordinacija pomaže da se izbjegnu kontradiktorne tumačenja projekata i implementacione metodologije, koje mogu dovesti do značajne konfuzije i frustracije među korisnicima programa – institucijama krivično-pravosudnog sistema, drugim državnim i nedržavnim agencijama, kao i kod civilnog društva.

U svjetlu oskudnih finansijskih i ljudskih resursa, saradnja može pomoći izgradnju zajedničkih napora, delegiranje i podjelu zadataka i izbjegavanje dupliranja aktivnosti i doniranja nekompatibilne opreme.

Zato bi trebalo koordinirati aktivnostima međunarodne pomoći tokom odvijanja reforme krivično-pravosudnog sistema, kako na bilateralnom tako i na multilateralnom nivou, uključujući međunarodne organizacije, istraživačke institucije i zemlje donatore.

Takođe, holistički i višedisciplinarni pristup reformi krivično-pravosudnog sistema bi trebalo da uključi i političke i ekonomske učesnike međunarodne razvojne pomoći.

Pod koordinacijom može se podrazumijevati razmjena informacija o planiranim aktivnostima, koje mogu rezultirati razvojem matrice aktivnosti, kao i adaptiranje i usklađivanje drugih aktivnosti.

Multilateralni sastanci na strateškom i operativnom nivou se mogu održavati nezvanično ili ad hoc, kao i u okviru redovnih službenih sastanaka ili konferencija.

U okviru reforme policije, izvršne strukture OEBS-a su razvojem i održavanjem baza podataka i matrica o projektima reforme policije u zemljama domaćinima olakšale razmjenu informacija i koordinaciju aktivnosti, kao i aktivnom podrškom međunarodnim bazama podataka o tehničkoj policijskoj pomoći, kao što je baza podataka ADAM - Mehanizam automatske donatorske pomoći koju je izradio UNODC. Pored održavanja matrice za obuku, Kancelarija OEBS-a u Tadžikistanu je takođe uspostavila nezvaničnu platformu za koordinaciju, „doručak sa organima bezbjednosti“, gdje predstavnici pravosudnih i organa bezbjednosti, kao i nevladinih organizacija, zajedno diskutuju o pitanjima koja se odnose na reformu krivičnog pravosuđa.

Takođe, izvršne strukture OEBS-a pružaju podršku mehanizmima za koordiniranje pomoći na regionalnom i međunarodnom nivou, kao što je Regionalni savjet za koordinaciju (RCC) u Sarajevu.

Zatim, tu su i dobro upostavljeni mehanizmi koordinacije između OEBS-a i UNODC-a u vezi sa promovisanjem implementacije međunarodnih konvencija i implementacije strategije za borbu protiv organizovanog kriminala, kao što je „Duga strategija“. Potrebno je pojačati ovu vrstu sistematične saradnje, odnosno operativne kancelarije treba da posvete značajnu pažnju temi saradnje u cilju obezbjeđivanja djelotvorne koordinacije.²⁶⁴

Sasvim je jasno da bi korisnici međunarodne pomoći u reformi krivično-pravosudnog sistema trebali biti uključeni u planiranje i koordinaciju međunarodnih aktivnosti reforme; trebali bi naročito da podrže lokalnu odgovornost reformskih procesa (takođe, pogledaj poglavlje IV). Koordinacija sa strane korisnika bi se mogla olakšati koordiniranjem ćelija ili grupa za upravljanje u okviru nacionalnih centralnih grupa za implementaciju ili od strane odabrane vodeće agencije među međunarodnim akterima koju je izabrala vlada domaćin, a koja ima zadatak i ovlašćenje da koordinira aktivnostima svih uključenih spoljašnjih agencija i učesnika. Ćelija za koordinaciju, upravljačka grupa ili vodeća agencija bi mogla organizovati multidisciplinarnе sastanke svih relevantnih učesnika na mjesečnom ili drugom utvrđenom nivou, sa ciljem diskutovanja o tekućim aktivnostima i inicijativama kako bi osigurali smanjenje dupliranja aktivnosti i povećali djelotvornost. Ovi sastanci bi se, takođe, trebali iskoristiti za otklanjanje barijera za inicijative koje se suočavaju sa određenim izazovima.²⁶⁵

264 Cf. OEBS, Izvještaj Generalnog sekretara OEBS-a o policijskim aktivnostima izvršnih struktura OEBS-a do kraja 2009. godine, Beč, april 2010, str. 35f i 81.

265 Cf. OEBS, *Implementacija policijskih programa* (op. cit. bilješka 52), str.21f.

X. Integrirani pristupi reformi krivično-pravosudnog sistema među međunarodnim organizacijama za pružanje pomoći u reformi

Holistički pristup reformi policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema svakako zahtijeva integrirani pristup sa nivoa organizacije koja pruža pomoć, gdje različita odjeljenja jedne misije i sa nivoa centrale/sekretarijata organizacije koja su relevantna za cjelokupan vladin pristup (tj. organi bezbjednosti, vladavina prava, demokratizacija, ljudska prava, ekonomski razvoj, životna sredina i odjeljenje za medije) blisko sarađuju, sinhronizuju i nadopunjavaju svoje aktivnosti tokom faza planiranja, analize, implementacije i pregleda. Takođe, potrebno je u različitim fazama reforme uključiti i druge administrativne jedinice, kao što su jedinica za ljudske kadrove i upravljanje finansijama, kao i jedinica za pravne poslove i komunikaciju.

Ovakvi integrirani pristupi ne bi trebalo da se zasnivaju samo na ličnim odnosima, već i na institucionalizovanim strukturama, koje se sastoje od šefova odjeljenja, kao i službenika iz administracije ili viših saradnika na projektu. Interna saradnja i komunikacija na nivou Misije bi se trebala ojačati kroz razvoj integriranih kompjuterizovanih informacionih sistema Misije čime bi se usmjerilo izvještavanje na internom nivou, ojačao protok informacija i obezbijedio pristup relevantnim podacima za sve zainteresovane činioce.

Ukoliko je to moguće, misije na terenu bi trebalo da formiraju jedinice za koordinaciju i evaluaciju projekata, koje bi menadžerima projekta pružale podršku tokom cijelog postupka implementacije, osiguravajući visoki standard kvaliteta projekta na nivou cijele Misije.

Takođe, u misijama na terenu trebalo bi razmotriti formiranje jedinica za reformu krivično-pravosudnog sistema ili bar pozicija oficira za vezu, koji bi koordinirali i olakšali odvijanje reforme na relaciji zemlje domaćini/sekretarijati (npr. Centrala Ujedinjenih nacija u Njujorku ili Sekretarijat OEBS-a u Beču). Ove jedinice/oficiri za vezu bi trebali biti smješteni na strateškom nivou u Kancelariji šefa misije kako bi osigurali posjedovanje dovoljne političke i birokratske moći da omoguće koordiniran i komplementaran pristup relevantnih odjeljenja Misije. Takođe, bili bi odgovorni za razmatranje unakrsnih pitanja, kao što su integrisanje rodniha pitanja, ljudskih prava i odgovornosti u svim projektima reforme krivično-pravosudnog sistema.

Štaviše, jedinice/oficiri za vezu bi trebali biti odgovorni za praćenje i evaluaciju napredovanja reformi krivično-pravosudnog sistema, kao i za modifikovanje određenih pristupa ukoliko je to potrebno.²⁶⁶ Mrežu oficira za vezu za potrebe reforme krivično-pravosudnog sistema bi trebalo da podrže i održavaju posvećene fokusne tačke/jedinice u sjedištima/sekretarijatima organizacije koja je odgovorna za razvoj politike o reformi krivično-pravosudnog sistema i smjernica za sve misije njegove reforme, obezbjeđujući pomoć i/ili uputstvo misijama na terenu.²⁶⁷

Osnovni zahtjev za konzistentan i koherentan holistički pristup međunarodnih organizacija je, prije svega, da su različita odjeljenja Misije na terenu sigurna u potrebu da se primijeni holistički multisektorski pristup reformi krivično-pravosudnog sistema, kao i da su spremni da integrišu sopstvene projekte reforme u okviru svih dimenzija u Misiji; zatim, da su svjesni specifičnih potreba i kontekstualnog okvira različitih institucija krivično-pravosudnog sistema u zemlji domaćinu i drugih relevantnih odjeljenja Misije. Zato je detaljna zajednička priprema osoblja Misije od suštinskog značaja u prenosu znanja i razmišljanja.

Primjeri pripreme zajedničkih kurseva na nivou Misije za eksperte reforme krivično-pravosudnog sistema

UN Grupa za koordinaciju i resurse u vladavini prava je 2011. godine razvila jedinstvenu UN obuku na temu vladavina prava, koja je izrađena tako da omogući osoblju UN-a koji rade u oblastima vladavine prava kao što su policija, krivično pravosuđe, zatvori, SSR i reforma zakona, rodna ravnopravnost, tranziciono pravosuđe itd. da na nivou cijelog UN sistema primijene ovaj pristup vladavini prava. Početni moduli obuke obuhvatili su principe vladavine prava i suštinske vrijednosti, norme i standarde Ujedinjenih nacija o vladavini prava, uputstvo za mapiranje i procjenu, kao i koordinaciju i izradu strategije.²⁶⁸

²⁶⁶ Cf. Hänggi, Heiner/Scherrer, Vićenca, "Integrirane misije UN-a i reforma sektora bezbjednosti: Put pred nama", u Hänggi/Scherrer, *Reforma sektora bezbjednosti i integrirane misije UN-a: Iskustvo iz Burunde, Demokratske Republike Kongo, Haiti, i Kosovo*, DCAF, Ženeva, 2007, str. 239

²⁶⁷ Hänggi, Heiner/Scherrer, Vićenca, *Nedavna iskustva integriranih misija UN-a i reforma sektora bezbjednosti: Pregled i preporuke*, DCAF, Finalni izvještaj, Ženeva, 2007, str. 19

²⁶⁸ Koledž za osoblje UN-a o sistemu Ujedinjenih nacija, *Jedinstvena obuka UN-a na temu vladavina prava*; iN jedinica za vladavinu prava, *Obuka na nivou cijelog UN sistema o pilotu vladavini prava u Turinu*.

Njemački centar za međunarodne mirovne operacije, u saradnji sa švedskom Akademijom Folke Bernadotte, obezbjeđuje holističke kurseve o vladavini prava za lica koja namjeravaju da rade u oblasti vladavine prava u misijama na terenu, okupljajući službenike policije, tužioce, sudije, inspeksijske službenike itd. i podižući svijest među njima o holističkom pristupu reformi krivično-pravosudnog sistema.²⁶⁹

Na nivou OEBS-a, potrebno je uzeti u obzir razvoj OEBS-ovog strateškog okvira za reformu krivično-pravosudnog sistema, uključujući i implementaciju smjernica kroz koje bi sve različite izvršne strukture/stručnjaci u oblasti reforme sistema mogli na koherentan način da obrade različite komponente reforme, zavisno od specifičnog konteksta.

269 Cf. Centar za međunarodne mirovne operacije (ZIF), „Vladavina prava“, u: ZIF Pregled kurseva obuke 2012, str.15 i Akademija Folke Bernadotte, „Specijalistički kurs o vladavini prava“ u: *Kursevi Akademije Folke Bernadotte* 2012, str. 16

Reference

Dokumenta

- Savjet Evrope, *Preporuka br. R (85) 11 Komiteta ministara zemljama članicama o Poziciji žrtve u okviru Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku*, Strazbur, 1985.
- Savjet Evrope, *Preporuka br. R (97) 13 Komiteta ministara zemljama članicama o Zastrășivanju svjedoka i prava na odbranu*, Strazbur, 1997.
- Savjet Evrope, *Preporuka br. R (99) 19 Komiteta ministara zemljama članicama o posredovanju (medijaciji) u krivičnim stvarima*, Strazbur, 1999.
- Savjet Evrope, *Preporuka br. (2001) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o Evropskom kodeksu policijske etike*, Strazbur, 2001.
- Savjet Evrope, *Preporuka br. (2005) 9 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti svjedoka i saradnicima pravosuđa*, Strazbur, 2005.
- Savjet Evrope, *Preporuka br. (2006) 8 Komiteta ministara zemljama članicama o pomoći žrtvama kriminala*, Strazbur, 2006.
- Savjet Evrope, *Parlamentarna skupština, Preporuka 1713 (2005), Demokratski nadzor sektora bezbjednosti u zemljama članicama*, Strazbur, 23. jun, 2005, na: <http://www.assembly.coe.int/ASP/Doc/XrefViewPDF.asp?FileID=17360&Language=EN>
- Legifrance, *Loi n° 93-2 du 4 janvier 1993, portant réforme de la procédure pénale*, 1993, at: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006080750>
- Legifrance, *Loi n° 2004-204 du 9 mars 2004, portant adaptation de la justice aux évolutions de la criminalité*, 2004, at: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=JORFTEXT000000249995>
- Legifrance, *Code de procédure pénale*, at: <http://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154>
- OEBS, *OEBS-ova Strategija prijetnji po bezbjednost i stabilnost u dvadeset prvom vijeku, jedanaesti sastanak Ministarskog savjeta, Matriht, 1.- 2. decembar, 2003.*, na: <http://www.osce.org/mc/17504> (10. avgust, 2011.).

- OEBS, *Ministarski savjet Odluka br. 5/06, Organizovani kriminal, četrnaesti sastanak Ministarskog savjeta*, Brisel, 5. decembar, 2006., na: <http://www.osce.org/mc/23060> (10. avgust, 2011.).
- OEBS, OEBS-ov *Strateški okvir za policijske aktivnosti*, Stalni savjet Odluka br. 1049,922. Pleanrni sastanak, Beč, 26. jul 2012, na: <http://www.osce.org/pc/92559> (6. avgust 2012)
- Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija, *Smjernice o pravdi u stvarima gdje su žrtve i svjedoci kriminala djeca*, Beč, 25. maj 2005. na: <http://www.unrol.org/files/V0582605.pdf> (25. april 2012.).
- Ekonomski i socijalni savjet Ujedinjenih nacija, *Principi i smjernice Ujedinjenih nacija o pristupu pravnoj pomoći u krivično-pravosudnim sistemima*, Beč, 25. april 2012, na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/V12/528/23/PDF/V1252823.pdf?OpenElement> (6. jul, 2012.).
- Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija, *Opšti komentar br. 32, član 14: Pravo na jednakost ispred sudova i tribunala, kao i na fer i pošteno suđenje, U.N. Dok. CCPR/C/GC/32 (2007), Ženeva, 2007, na: http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G07/437/71/PDF/G0743771.pdf?OpenElement* (11. mart 2012.).
- Ujedinjene nacije, *Politika o komponentama pravde u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija*, UNDPKO, *Odjeljenje za podršku operacijama*, Ref. 2009.30.1. decembar 2009.

Bibliografija

- Aromaa, Kauko et al., *Kriminal i krivično pravosuđe u Evropi i Sjevernoj Americi 1995-1997: Izveštaj o šestom UN Pregledu o trendovima kriminala i sistema krivičnog pravosuđa*, Evropski institut za prevenciju kriminala i kontrolu, ustanovljen od strane Ujedinjenih nacija (HEUNI), Publikacija serija br. 40, Helsinki, 2003.
- Komisija za reviziju, *Lokalni odbori krivičnog pravosuđa. Podrška promjeni menadžmenta*, London 2003, na: <http://www.audit-commission.gov.uk/SiteCollectionDocuments/AuditCommissionReports/NationalStudies/20030702localcriminaljusticeboardsreport.pdf> (12. jun 2012.)
- Auld, Sir Robin Ernest, "Krivično-pravosudni sistem", u: Auld, Sir Robin Ernest, *Pregled krivičnih sudova u Engleskoj i Velsu*, Ministarstvo pravde, Poglavlje 8, str. 315-366, septembar 2001., na: <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/+http://www.criminal-courts-review.org.uk/chpt8.pdf> (23. novembar 2011.)

- Ball, Nicole/Fayemi, Kayode (eds.), *Upravljanje sektorom bezbjednosti u Africi: Priručnik*, Centar za demokratiju i razvoj, Poglavlje 4. Razvoj i implementacija politike, 2004, na: www.ssronline.org/ssg_a/index3.cfm?id=83&p=17 (7. mart 2012.)
- Berry, Jan, *Jedinice krivičnog pravosuđa i izgradnja slučaja. Smanjenje birokratije u radu policije*, mart 2010., na: <http://library.npia.police.uk/docs/homeoffice/reducing-bureaucracy-criminal-justice-units.pdf> (12. decembar, 2011.).
- Berry, Jan, *Smanjenje birokratije u radu policije. Kompletan izvještaj, novembar 2009*, na: <http://www.policessupers.com/uploads/news/reducing-bureaucracy-policing.pdf> (12. decembar 2011.)
- Biles, David/McKillop, Sandra (eds.), *Planiranje i koordinacija u krivičnom pravosuđu*, Zaključci sa konferencije održane 19-21 aprila 1993, Kanbera, Australijski institut kriminologije, Kanbera 1994, na: <http://aic.gov.au/en/publications/previous%20series/proceedings/1-27/24.aspx> (15. avgust 2011.).
- Blank, J.L.T. (ed.), *Zakonske odredbe i učinak javnosti*. Amsterdam 2000.
- Centar za međunarodne mirovne operacije (ZIF), "*Vladavina prava*", u: *ZIF Pregled kurseva obuke 2012*, str. 15, na: http://archiv.zif-berlin.org/fileadmin/uploads/training/dokumente/ZIF_Course_Overview_2012.pdf (5. septembar 2012.).
- Centar za inovacije međunarodnog upravljanja, Avganistan, *Monitoring reforme sektora bezbjednosti*, br.4, septembar 2010, na: <http://www.cigionline.org/publications/2010/9/security-sector-reform-monitor-afghanistan> (10. decembar 2011.).
- Coxhead, John, *Poboljšati učinak u radu na rasnim pitanjima i pitanjima raznolikosti*, Lambard akademska publikacija, 2009.
- Cushman, R.C., *Smjernice za razvoj Komiteta za koordinaciju u krivično-pravosudnim stvarima*, US Ministarstvo pravde, Nacionalni institut za korekcije, januar 2002, Vašington D.C. <http://static.nicic.gov/Library/017232.pdf>.
- DCAF/OEBS ODIHR/UN-INSTRAW, *Procjena reforme sektora bezbjednosti. Monitoring i evaluacija i rodna pitanja*, Praktična bilješka 11, Rodna pitanja i SSR set, Ženeva, 2008.
- DCAF, *Operativnu uputstvo: Nakon procjene bezbjednosti i pravosuđa*, Međunarodni tim za savjetovanje u sektoru bezbjednosti (ISSAT), ISSAT onlajn operativno uputstvo (OGN), Podrška SSR kapacitetu međunarodne zajednice, Ženeva, 2010, na: <http://issat.dcaf.ch/content/download/1180/8960/file/ISSAT%20Assessment%20OGN%204%20Follow%20On.pdf>.

- DCAF, *Operativnu uputstvo: Obrada procjene predloga za bezbjednost i pravdu*, Međunarodni tim za savjetovanje u sektoru bezbjednosti (ISSAT), ISSAT onlajn operativno uputstvo (OGN), Podrška SSR kapacitetu međunarodne zajednice, Ženeva, 2010, na: <http://issat.dcaf.ch/content/download/440/2794/file/ISSAT%20Assessment%20OGN%201%20Processing%20the%20Proposal%20FINAL.pdf>.
- DCAF, *Set za integritet policije*, Ženeva 2012. De Nicola, Christopher, *Reforma krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini: između organskog minimalizma i spoljnog maksimalizma*, 2010, na: <http://laworgs.depaul.edu/journals/RuleofLaw/Documents/DeNicola-Final.pdf> (10. mart 2013.).
- DFID, *Reforma sektora bezbjednosti i upravljanje vojnim troškovima: Visoki rizici za donatore, Visoke zarade za razvoj, Izvještaj sa međunarodnog simpozijuma organizovanog od strane UK*, UK Odjeljenje za međunarodni razvoj, London, februar, 2000, na: <http://www.effectivepeacekeeping.org/sites/effectivepeacekeeping.org/files/04/DfID%20SSR%20and%20Military%20Expenditures.pdf>.
- Dodik, Božidarka, "Tužilačka istraga – iskustva Bosne i Hercegovine", u: Petrović, Ana/Jovanović, Ivan, *Novi trendovi u srpskom Zakonu o krivičnom postupku i regionalne perspektive. Normativni i praktični aspekti*, Misija OEBS-a u Srbiji, Bograd, 2012, str. 25-46.
- Downes, Mark, Dokument za sastanak sa OEBS-om na temu 'Reforma policije u okviru šire reforme krivično-pravosudnog sistema', OEBS, Beč, septembar 2011.
- Downes, Mark/Keane, Rory, *Primijenjena reforma sektora bezbjednosti: Devet načina da se krene sa politike na implementaciju*, Međunarodni mirovni institut, Politike, Njujork/Beč, februar, 2012.
- Engleska, Madeline L., *Upravljanje sektorom bezbjednosti: važeća praksa*, Henry L. Stimson Center, Vašington, D.C., 12. decembar 2009, na: http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/Stimson_Management_of_security_sector_FINAL_12dec09_1.pdf (10. decembar 2011.).
- Engleska, Madeline L., *Upravljanje i nadzor sektora bezbjednosti: Važeća praksa*, Henry L. Stimson Center, Vašington, D.C., 12. decembar 2009. na: http://www.stimson.org/images/uploads/research-pdfs/Stimson_Governance_oversight_security_Sector_FINAL_12dec09_1.pdf (12. decembar 2011.).
- Evropski forum za urbanu bezbjednost, *Vodič o revizijama lokalne sigurnosti – Kompilacija o međunarodnoj praksi*, Pariz 2007, na: <http://efus>.

- eu/files/fileadmin/efus/secutopics/EFUS_Safety_Audit_e_WEB.pdf (11. mart 2012.).
- Flanagan, Sir Ronnie, *Pregled rada policije. Završni izvještaj*, 2008, na: http://www.polfed.org/Review_of_Policing_Final_Report.pdf (3. mart, 2012.).
- Florence, Curtis, et al. *Uspješnost anonimne razmjene informacija i upotreba u zdravstvenim službama, policiji, i partnerstvu lokalne samouprave za sprečavanje nasilja: Eksperimentalna studija i analize vremena*, BMJ Istraživanja, 2011, na: <http://www.bmj.com/content/342/bmj.d3313> (6. decembar 2012.).
- Akademija Folke Bernadotte/Švedska kontakt grupa, *Reforma sektora bezbjednosti. Okvirna procjena*, Stockholm.
- Akademija Folke Bernadotte, "Specijalistički kurs ovladavini prava" u: Kursevi Akademije Folke Bernadotte 2012, str. 16, na: http://folkebernadotteacademy.se/PageFiles/2498/Kurskatalog_2012.pdf (5. septembar 2012.).
- Glanfield, Laurie, "Strateško planiranje za krivično-pravosudni sistem", u: Biles, David/McKillop, Sandra (eds.), *Planiranje i koordinacija u krivičnom pravosuđu, Zaključci sa konferencije održane 19-21 aprila 1993*, Kanbera, Australijanski institut kriminologije, Kanbera 1994, str. 19-31, na: <http://aic.gov.au/en/publications/previous%20series/proceedings/1-27/24.aspx> (15. avgust 2011.).
- Greene, Jack R., *Rad policije kroz ljudska prava, Ideje o američkom radu policije*, Fondacija policije, br. 13, decembar 2010, na: <http://www.policefoundation.org/content/policing-through-human-rights> (15. oktobar 2012.).
- Hansen Annika S./Wiharta, Sharon/Claussen Bjorn R./Kjeksrud, Stian, *Tranzicija u red pravde – Uspostavljanje lokalne odgovornosti nakon sukoba. Vodič za stručnjake, Publikacije Akademije Folke Bernadotte*, Stockholm 2007, na: http://www.sipri.org/research/conflict/publications/handbook_high (1. novembar 2010.).
- Hänggi, Heiner/Scherrer, Vičenca, *Nedavno iskustvo integrisanih misija Ujedinjenih nacija na temu reforma sektora bezbjednosti (SSR): Pregled i preporuke, DCAF, Završni izvještaj*, Ženeva 2007.
- Hänggi, Heiner/Scherrer, Vičenca, "Integrisane Misije UN-a i reforma sektora bezbjednosti: Put pred nama", u Hänggi/Scherrer, *Reforma sektora bezbjednosti i Integrisane Misije UN-a: Iskustva iz Burundija, Demokratske Republike Kongo, Haitija i Kosova*, DCAF, Ženeva 2007, na: <http://www.dcaf.ch/DCAF-Migration/KMS/Chapter-Section/UN-Integrated-Missions-and-Security-Sector-Reform-The-Way-Ahead> (3. novembar 2012.).

- Harris, Frank, *Uloga izgradnje kapaciteta u reformi policije*, Misija OEBS-a na Kosovu, *Odjeljenje za obrazovaje i razvoj policije*, Priština 2005, na: <http://polis.osce.org/library/f/2643/527/OSCE-SRB-RPT-2643-EN-527> (11. mart 2011.).
- Hartog, Merijn (ed.), *Reforma sektora bezbjednosti u Centralnoj Aziji: Istraživanje potreba i mogućnosti*, Centar za evropske i bezbjednosne studije, Groningen 2010, na: <http://www.cess.org/publications/papers/view/?id=27> (13. septembar 2011.).
- Holm, Tor Tanke/Monk, Richard/Rumin, Serge, *Izveštaj OHR-a o nastavku Misije UNMIBH u radu sa policijom i UN jedinica za policijsku međunarodnu saradnju*, Sarajevo, novembar 2001.
- Hudzik, John K., "Sveobuhvatno planiranje u krivičnom pravosuđu: Uspjesi, nedostaci i lekcije iz američkog iskustva", u: Biles, David/McKillop, Sandra (eds.), *Planiranje i koordinacija u krivičnom pravosuđu*, Zaključci sa konferencije održane 19-21 aprila 1993, Kanbera, Australijski institut kriminologije, Kanbera 1994, str. 1-16, na: <http://aic.gov.au/en/publications/previous%20series/proceedings/1-27/24.aspx> (15. avgust 2011.).
- Međunarodna krizna grupa, Haiti: Reforma pravosuđa i bezbjedonosna kriza, Brifing o politikama, Latinska Amerika/Caribi, Brifing br. 14, Port-au-Prince/Brisel, 2007., na: http://www.crisisgroup.org/~media/Files/latin-america/haiti/b14_haiti___justice_reform_and_the_security_crisis.pdf (12. jul 2011.).
- Interpol, Činjenice iz baze podataka, COM/FS/2012-02/GI-04 na: <http://www.interpol.int/INTERPOL-expertise/Databases> (12. decembar 2012.).
- Kantor, Ana/Persson, Mariam, Razumijevanje vigilantizma (osvete). Nezvanični pružaoci bezbjednosnih usluga i reforma sektora bezbjednosti u Liberiji, Akademija Folke Bernadotte, Stokholm 2009., na: http://folkebernadotteacademy.se/Documents/SSR/Liberia_A5_folder%20Final%20version.pdf (16. avgust 2011.).
- Kosovski institut za istraživanje i razvoj politike, Osjetljivi trougao. Koordinacija policije, sudija i tužilaca tokom davanja odgovora u krivičnim postupcima na Kosovu, Istraživanje politike 2010/01, Priština, februar 2010, na: http://www.kipred.net/web/upload/The_Fragile_Triangle.pdf (12. januar 2012.).
- Kuhry, Bob, Učinak javnog sektora. Međunarodno upoređivanje obrazovanja, zdravstva, zakona i reda i javne uprave, Kancelarija za socijalno i kulturološko planiranje, Hag, septembar 2004.
- Viši sud Victoria, Krivično-pravosudni program za preusmjeravanje, na: <http://www.magistratescourt.vic.gov.au/jurisdictions/criminal-and-traffic/criminal-justice-diversion-program> (25. avgust 2012.).

- Marenin, Otwin “Demokratski cilj u programima međunarodne policijske pomoći”, u: Rad u policiji: Međunarodni žurnal policijskih strategija i menadžment, Vol. 21 Iss: 1 1998, str.159–177.
- Marenin, Otwin, Povratak sistema policije kod nacija pogođenih sukobom: postupak, problemi, prospekti, Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF) Privremeni dokument br. 7, Ženeva, jun 2005, na: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/FDC4C830C3E160C7C12577B90034B714-DCAF_Jun2005.pdf (5. avgust 2010.).
- Moskowitz, Albert, Izazovi i prioriteti u gonjenju i presuđivanju slučajeva trgovine ljudima, dokument prezentovan na “Forumu za istraživanje i podatke o trgovine ljudima”, novembar 2008, na: http://www.artipproject.org/artip-project/documents/Paper_J&P-Challenges-TIP_22Oct08_fnl.pdf (20. januar 2012.).
- OECD, DAC Principi za evaluaciju razvojne pomoći, OECD/GD(91)208, Pariz 1991, na: <http://siteresources.worldbank.org/EXTGLOREG-PARPRO/Resources/DACPrinciples1991.pdf> (17. novembar 2007.).
- OECD, Upravljanje i reforma sektora bezbjednosti. A DAC Referentni dokument, Smjernice Komiteta razvojne pomoći (DAC) i Referentne serije, Pariz 2005, na: <http://www.oecd.org/dataoecd/8/39/31785288.pdf> (12. oktobar 2012.).
- OECD, DAC Evaluacija standarda kvaliteta, Pariz 2006, na: <http://www.oecd.org/dataoecd/30/62/36596604.pdf> (17. novembar 2007.).
- OECD, OECD DAC Priručnik o reformi sektora bezbjednosti. Podrška bezbjednosti i pravdi, Pariz 2007.
- Kancelarija za reformu krivičnog pravosuđa, Zajednički rad na zaustavljanju kriminala i donošenju pravde. Strateški plan za period 2008-2011, novembar 2007, na: <http://www.official-documents.gov.uk/document/cm72/7247/7247.pdf> (20. avgust 2012.).
- Kancelarija za politiku i menadžment/Odsjek za razvoj politike krivičnog pravosuđa i planiranje, Sveobuhvatni plan za krivično-pravosudni sistem u Konektikatu, mart 2007, na: <http://www.ct.gov/opm/LIB/opm/cjppd/cjabout/rptcompplan/RptCompPlan03072007.pdf> (15. avgust 2011.).
- OSCE, Vodič demokratskog rada policije od strane Višeg policijskog savjetnika Generalnom sekretaru OEBS-a, SPMU Publikacije Vol. 1, 2. izdanje, Beč, maj 2008, na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=2658 (1.jun 2011.).
- OEBS, Referentni vodič za krivični postupak, SPMU Publikacija.Vol. 2, Beč, decembar 2006, na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=3071 (1. jun 2011.).

- OEBS, Jačanje saradnje među policijom, tužiocima i sudijama u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Izvještaj o projektu, SPMU Publikacija Vol. 3, Beč, decembar 2007, na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=3800&lang_tag=&qs= (1. jun 2011.).
- OEBS, Dobra praksa u izgradnji partnerstva između policije i javnosti od strane Višeg policijskog savjetnika Generalnom sekretaru OEBS-a, SPMU Publikacija Vol. 4, Beč, maj 2008., na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=3335 (1. jun 2011.).
- OEBS, Dobra praksa u osnovnoj obuci policije – Aspekti nastavnog plana od strane Višeg policijskog savjetnika Generalnom sekretaru OEBS-a, SPMU Publikacija Vol. 5, Beč, oktobar 2008, na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=3555 (1. jun 2011.).
- OEBS, Implementacija policijskih programa. Naučene lekcije u Jugoistočnoj Evropi, SPMU Publikacija Vol. 7, Beč, decembar 2008, na: <http://polis.osce.org/library/f/3562/2667/OSCE-AUS-SPM-3562-EN-Implementation%20of%20PRP%20%E2%80%93%20LL%20Report.pdf> (1. jun 2011.).
- OEBS, Vodič za upotrebu indikatora učinka u OEBS-u, Jedinica za podršku programa i evaluaciju, Beč, mart 2009.
- OEBS, OEBS-ova podrška jačanju forenzičkih kapaciteta u okviru srpske policije tokom perioda 2004-2009. Završni izvještaj. Program vještačenja lica mjesta, Misija OEBS-a u Srbiji, Odjeljenje za sprovođenje zakona, Beograd 2010.
- OEBS, Policija i Romi i Sinti: Dobre prakse u izgradnji povjerenja i razumijevanja, SPMU Publikacija Vol. 9, Beč, april 2010, na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=3682 (1. jun 2011.).
- OEBS, Izvještaj Generalnog sekretara OEBS-a o policijskim aktivnostima od izvršnih struktura OEBS-a sve do kraja 2009, Beč, april 2010, na: <http://polis.osce.org/library/f/3681/2981/OSCE-AUS-RPT-3681-EN-Report%20on%20police-related%20activities%20of%20OSCE%20executive%20structures%20up%20to%20the%20end%20of%202009.pdf> (19. avgust 2011.).
- OEBS, Upravljanje projektom u OEBS-u. Priručnik za menadžere programa i projekata, Beč 2010.
- OEBS, Godišnji izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2010, Beč 2011, na: <http://www.osce.org/spmu/81657> (10. jun 2012.).
- OEBS, Trgovina ljudima: Identifikovanje potencijalnih i pretpostavljenih žrtava. Pristup rada policije u zajednici, SPMU Publikacija Vo. 10, Beč, jun 2011, na: http://polis.osce.org/library/details?doc_id=3803 (1. jul 2011.).

- OEBS, Godišnji izvještaj Generalnog sekretara o policijskim aktivnostima u 2011, Beč 2012, na: <http://www.osce.org/spmu/92700> (8. avgust 2012.).
- OEBS, Visoki komesar za nacionalne manjine, Preporuke o radu policije u multietničkim društvima, Hag 2006.
- OEBS Misija na Kosovu, Jačanje saradnje između policije, tužilaca i sudija. Seminar, Priština 2010.
- OEBS ODIHR, Nacionalni referentni mehanizmi: Zajedničke aktivnosti na zaštiti prava lica koja su bila predmet trgovine ljudima. Praktikum, Varšava 2004.
- OEBS ODIHR/Centar u Biškeku, Rezultati monitoring suđenja u Republici Kirgistan, 2005-2006, na: <http://www.osce.org/odihr/29615> (28. oktobar 2012.).
- OEBS ODIHR, Borba protiv terorizma, Zaštita ljudskih prava. Priručnik, Varšava 2007, na: <http://www.osce.org/odihr/29103> (10. oktobar 2012.).
- OEBS ODIHR, Važeći razvoj NRM u regionu OEBS-a, Varšava, oktobar 2008, na: <http://www.osce.org/odihr/36611> (25. april 2012.).
- OEBS ODIHR, III Ekspertski Forum o krivičnom pravosuđu za Centralnu Aziju. 17-18 jun 2010, Dušanbej, Tadžikistan, Završni izvještaj, 2010, na: <http://www.osce.org/odihr/81134> (21. januar 2012.).
- OEBS ODIHR, Pravni zbornik međunarodnih fer suđenja, Varšava 2012, na: <http://www.osce.org/odihr/94214?download=true> (21. decembar 2012.).
- OEBS ODIHR, Monitoring suđenja. Referentni priručnik za stručnjake, Revidirano izdanje 2012, Varšava 2012, na: <http://www.osce.org/odihr/94216> (24. oktobar 2012.).
- OEBS ODIHR, Smjernice o edukaciji službenika organa bezbjednosti o ljudskim pravima, Varšava, septembar 2012, na: <http://www.osce.org/odihr/93968> (10. oktobar 2012.).
- OEBS ODIHR, Ljudska prava u istragama borbe protiv terorizma – Praktikum za službenike organa bezbjednosti, Varšava, 2013, slijedi. Državno tužilaštvo Republike Bugarske, Kratak pregled izvještaja o radu državnog tužilaštva za prvu polovinu 2012 [ОБОБЩЕНА ИНФОРМАЦИЯ, ЗА ОБРАЗУВАНЕТО, ДВИЖЕНИЕТО И РИКЛЮЧВАНЕТО НА ПРЕПИСКИТЕ И ДЕЛАТА В ПРОКУРАТУРАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ, за I шестмесечие на 2012 г. /Изготвена на основание чл. 142, ал. 3 ЗСВ/], na: http://www.prb.bg/uploads/documents/docs_2969.pdf (10. oktobar 2012.).

- Radulović, Drago, "Koncept istraga u krivičnom postupku u svjetlu novog Zakona o krivičnom postupku", na: Petrović, Ana/Jovanović, Ivan, Novi trendovi u srpskom Zakonu o krivičnom postupku i regionalnim perspektivama. Normativni i praktični aspekti, Misija OEBS-a u Srbiji, Beograd, 2012, str. 11-24.
- Rausch, Colette (ed.), Borba protiv teškog kriminala u društvima nakon sukoba. Priručnik za političare i stručnjake, Pres U.S. Instituta za mir, Vašington D.C., 2006.
- Russell, Stephen T. et al., Uspostavljanje preusmjeravanja za maloljetnike u vašoj zajednici, Univerzitet Nebraska – Linkoln, 1998, na: <http://digitalcommons.unl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1566&context=extensionhist> (12. decembar 2012.).
- Schweizerischer Bundesrat, Botschaft zur Vereinheitlichung des Strafprozessrechts (StPO), 21. decembar 2005.
- Schweizerischer Bundesrat, Botschaft zum Bundesgesetz über die Organisation der Strafbehörden des Bundes (Strafbehördenorganisationsgesetz, StBOG), 10. septembar, 2008.
- Sharshenova, Aijan, Nedržavni pružaoci bezbjednosnih usluga u Kirgistanu: družina, radni materijal istraživača, Centar za istraživanje društva, Američki univerzitet Centralne Azije, Kirgistan, maj 2011.
- Ständerat, Bericht der Kommission für Rechtsfragen vom 3. jun 2009: 08.066 s Strafbehördenorganisationsgesetz; Wahl des Bundesanwalts oder der Bundesanwältin und Aufsicht über die Bundesanwaltschaft, jun, 2009, na: http://www.parlament.ch/afs/data/d/bericht/2008/d_bericht_s_k25_0_20080066_0_20090603.htm (10. oktobar 2012.).
- Stodiek, Thorsten, "Međunarodne policijske snage u mirovnim operacijama", na: Harvey Langholtz/Boris Kondoch/Alan Wells (eds.), Međunarodne mirovne misije: Godišnjak međunarodnih mirovnih operacija, Vol. 9, 2005, str. 93-107.
- Sustac, Zeno Daniel, Posredovanje u Krivičnom zakonu, 2008, na: <http://www.mediate.com/articles/sustacZ3.cfm> (10. novembar 2012.).
- Švedska kontakt grupa, Okvirna procjena reforme sektora bezbjednosti, Akademija Folke Bernadotte, Stokholm (nema datuma).
- Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (SDC), Vladavina prava, Reforma sektora pravosuđa i razvojna saradnja, SDC Koncept dokument, Bern 2008, na: www.sdc.admin.ch/ressources/resource_en_170419.pdf (19. septembar 2011.).
- Komitet Ujedinjenih nacija za ljudska prava, Opšta obaveza br. 32, član 14: Pravo na jednakost pred sudovima i tribunalima kao i na fer suđenje, U.N. Dok. CCPR/C/GC/32 (2007), Ženeva 2007.

- Međunarodni program Ujedinjenih nacija za kontrolu narkotika, UNDCP Model za zaštitu svjedoka Zakon 200.0, 2000, na: http://www.unrol.org/files/lap_witness-protection_2000.pdf (20. oktobar 2012.).
- Opšta sjednica/Savjet za bezbjednost Ujedinjenih nacija, Izvještaj Generalnog sekretara o izgradnji mira u neposrednim posljedicama sukoba, A/63/881-S/2009/304, 11. jun, 2009.
- Jedinica Ujedinjenih nacija za vladavinu prava, UN Obuka o vladavini prava na nivou cijelog sistema u Turinu, na: http://www.unrol.org/article.aspx?article_id=159 (11. maj 2012.).
- Savjet za bezbjednost Ujedinjenih nacija, Vladavina prava i transnacionalna pravda u društvima u sukobu i u društvima nakon sukoba. Izvještaj Generalnog sekretara, S/2004/616, 23. avgust, 2004.
- Koledž o sistemu UN-a za osoblje UN-a, Jedinstvena obuka UN-a o vladavini prava, na: <http://www.unssc.org/home/category/themes/peace-and-security/rule-law-and-peacebuilding> (11. maj 2012.).
- Ujedinjene nacije, Uputstvo Generalnog sekretara. UN pristup za pravdu djece, Njujork, septembar 2008., na: http://www.unrol.org/files/RoL_Guidance_Note_UN_Approach_Justice_for_Children_FINAL.pdf (10. septembar 2011.).
- Ujedinjene nacije, Uputstvo Generalnog sekretara. UN pristup podrške vladavini prava, Njujork, april 2008, na: <http://www.unrol.org/files/RoL%20Guidance%20Note%20UN%20Approach%20FINAL.pdf> (10. septembar 2011.).
- Ujedinjene nacije, Politika o komponentama pravde u mirovnim operacijama Ujedinjenih nacija, UNDPKO, Odjeljenje za terensku podršku, Ref. 2009.30, 1. decembar 2009.
- Ujedinjene nacije, Grupa za koordinaciju vladavine prava i resursa, Zajednički strateški plan 2009-2011, Njujork, februar 2009, na: <http://unrol.org/files/RoLCRG%20Joint%20Strategic%20Plan.pdf> (11. jun 2011.).
- Ujedinjene nacije, Indikatori UN-a o vladavini prava. Vodič za implementaciju i projektni mehanizmi, DPKO/OHCHR, Njujork 2011, na: http://www.un.org/en/events/peacekeepersday/2011/publications/un_rule_of_law_indicators.pdf (20. januar 2012.).
- UNDP, Reforma sektora pravosuđa i bezbjednosti. BCPR Programski pristup, novembar 2002, na: http://pksoi.army.mil/doctrine_concepts/documents/UN/jssrprogramaticapproach.pdf (10. novembar 2011.).
- UNDP, Reforma sektora bezbjednosti i pravosuđa u tranziciji. Programski pristup krizama nakon sukoba, mart 2003, na: www.undp.org/cpr/documents/jssr/ssr/UNDP_2003_JSSR_Approach.doc (16. avgust 2011.).

- UNDP, Jačanje vladavine prava u situacijama sukoba i nakon sukoba, Globalni UNDP program za bezbjednost i pravdu 2008-2011, Njujork 2008, na: http://www.undp.org/cpr/documents/jssr/rule_of_law_final.pdf (15. jun 2011.)
- UNDP, Razvojni program Ujedinjenih nacija u Timoru-Leste, Projektni dokument, Njujork 2008, na: <http://www.unrol.org/files/Project%20Document%20UNDP%20in%20Timor%20Leste.pdf> (15. jun 2011.).
- Vlada Sjedinjenih Država/Biro za međunarodne narkotike i poslove organa bezbjednosti, Rejting alat procjene sektora krivičnog pravosuđa. Višeagencijski projekat U.S.Vlade za procjenu kapaciteta međunarodnih sistema krivičnog pravosuđa, Verzija 1.0, Vašington D.C, 2006.
- US Ministarstvo zdravlja i humanih usluga et al., Kapija za informacije o dobrobiti djeteta. Obveznici prijavljivanja zlostavljanja i zanemarivanja djeteta: Kratak pregled državnih zakona, Vašington, D.C, april 2010.
- US Ministarstvo zdravlja i humanih usluga et al, Kapija za informacije o dobrobiti djeteta, Na koji način funkcioniše sistem za dobrobiti djeteta, Vašington, DC, maj 2012, na: <http://www.childwelfare.gov/pubs/factsheets/cpswork.pdf> (24. oktobar 2012.).
- US Institut za mir, Model krivičnog zakona, Model zakona za krivično pravosuđe nakon sukoba, Vol. I, Vašington, D.C., 2007.
- US Institut za mir, Model Zakona o krivičnom postupku, Model zakona za krivično pravosuđe nakon sukoba, Vol. II, Vašington, D.C, 2008.
- US Institut za mir /US Institut za vojne mirovne operacije i operacije stabilnosti, Vodeći principi za stabilizaciju i rekonstrukciju, Vašington D.C, 2009, na: http://www.usip.org/files/resources/guiding_principles_full.pdf (13. septembar 2011.).
- UNHCR, CORI Izvještaj za zemlju, Južni Kirgistan, u organizaciji UNHCR-a, decembar 2010, na: <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4e1d60a32.pdf> (20. septembar 2012.).
- UNODC, Alatka za procjenu krivičnog pravosuđa, Njujork 2006.
- UNODC, Priručnik o obnovljivim programima pravde, Serije priručnika o krivičnom pravosuđu, Njujork 2006, na: http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/06-56290_Ebook.pdf (10. mart 2012.).
- UNODC, Dobre prakse zaštite svjedoka u krivičnim postupcima organizovanog kriminala, Njujork 2008, na: <http://www.unodc.org/documents/organized-crime/Witness-protection-manual-Feb08.pdf> (15. novembar 2012.).
- UNODC, Promovišući vladavinu prava i bezbjednost ljudi u Jugoistočnoj Evropi. Regionalni program 2009-2011.

- UNODC, Civilne privatne službe bezbjednosti: njihova uloga, nadzor i učešće u prevenciji kriminala i bezbjednosti zajednice, Uvodni dokument za sastanak ekspertske rupe o civilno-privatnim službama bezbjednosti, UNODC/CCPJ/EG.5/2011/CRP.1, VBeč, 24. avgust 2011, na: http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Expert-group-meeting-Bangkok/IEGMCivilianPrivateSecurity/UNODC_CCPCJ_EG.5_2011_1_English.pdf (26. avgust 2011.)
- UNODC, Priručnik o odgovornosti policije, Nadzor i integritet, Serija priručnika krivičnog pravosuđa, Njujork 2011, na: http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/PoliceAccountability_Oversight_and_Integrity_10-57991_Ebook.pdf (10. maj 2012.)
- UNODC, Izvještaj sa sastanka ekspertske grupe o civilno-privatnim službama koji je održan u Beču od 12. do 14. oktobra 2011, UNODC/CCPJ/EG.5/2011/2, Beč, 28. oktobar 2011, na: http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Expert-group-meeting-Bangkok/IEGMCivilianPrivateSecurity/English_V11868142.pdf (30. oktobar 2011.).
- UNODC, Vodič o resursima za jačanje sudskog integriteta i kapaciteta, Njujork 2011, na: http://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/ResourceGuideonStrengtheningJudicialIntegrityandCapacity/11-85709_ebook.pdf (20. mart 2013.).
- UNODC, Zbornik slučajeva organizovanog kriminala. Kompilacija slučajeva sa komentarima i naučenim lekcijama, Njujork, oktobar 2012, na: http://www.unodc.org/documents/organized-crime/EnglishDigest_Final301012_30102012.pdf (11. novembar 2012.).
- UNODC, Priručnik za obuku o radu policije u urbanim sredinama, Serije priručnika o krivičnom pravosuđu, Njujork 2013. (slijedi).
- UNODC/UNDP, Konceptualna bilješka. Priručnik i nastavni plan obuke za političare i stručnjake o pravnoj pomoći u ranoj fazi, 2012.
- UNODC/UNECE, Priručnik o izvještajima o osveti, Ženeva 2010, na: http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Crime-statistics/Manual_on_Victimization_surveys_2009_web.pdf (25. april 2012.).
- UNODC-UNHABITAT, Uvodni priručnik o radu policije u urbanim sredinama, publikacija Ujedinjenih nacija, Njujork 2011, na: http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/crimeprevention/11-80387_ebook.pdf (3. mart 2012.).
- UNODC/US Institut za mir, Reforma krivičnog pravosuđa u državama nakon sukoba. Vodič za stručnjake, Njujork, septembar 2011, na: <http://www.unrol.org/files/UNODC%20Ebook%20-%20Criminal%20Justice%20Reform%20in%20post-conflict%20states.pdf> (20. oktobar 2011.)

- USAID Kancelarija generalnog inspektora, Revizija USAID/Haiti krivičnog programa, Izvještaj revizije br. 1-521-07-008-P, San Salvador 2007, na: http://www.usaid.gov/ht/docs/eqdocs/budget_documents/office_of_the_inspector_general_reports/1-521-07-008-p.pdf (10. jun 2011.).
- Valasek, Kristin, "Reforma sektora bezbjednosti i rodna ravnopravnost", Alat 1, u: Bastick, Megan/Valasek, Kristin (eds.), Alat za reformu sektora bezbjednosti i rodnu ravnopravnost, DCAF/ ODIHR/ Institut za međunarodno istraživanje i obuku za napredovanje žena, Ženeva 2008.
- Wisler, Dominique, Upravljanje policijom: Najbolje prakse Evropske unije, DCAF, COGINTA, 2011, na: <http://www.dcaf.ch/Publications/Police-Governance-European-Union-Best-Practices> (10. jun 2012.).
- Svjetska banka, Izvještaj o razvoju u svijetu 2011, Sukob, bezbjednost i razvoj, Vašington, DC 2011, na: http://wdr2011.worldbank.org/sites/default/files/pdfs/WDR2011_Full_Text.pdf (26. april 2011.).

Dodatak 1: Ključne međunarodne konvencije, smjernice i obaveze primjenljive u vođenju poslova krivično-pravosudnog sistema u oblasti OEBS-a

Instrumenti i dokumenta Ujedinjenih nacija

Ujedinjene nacije, Povelja Ujedinjenih nacija, San Francisko, 26. jun 1945.

Ujedinjene nacije, Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, Pariz, 10. decembar 1948.

Ujedinjene nacije, Standardna minimalna pravila za tretiranje zatvorenika, Ženeva, 30. avgust 1955.

Ujedinjene nacije, Dopunska konvencija o aboliciji ropstva, trgovine robljem, i institucijama i praksi sličnoj ropstvu, Ženeva, 7. septembar 1956.

Ujedinjene nacije, Jedinstvena konvencija o narkoticima, Njujork, 30. mart 1961.

Ujedinjene nacije, Konvencija o prekršajima i drugim aktivnostima koje se mogu dogoditi tokom bordinga u avionu, Tokio, 14. septembar 1963.

Ujedinjene nacije, Međunarodna konvencija o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, Njujork, 21. decembar 1965.

Ujedinjene nacije, Međunarodni sporazum o civilnim i političkim pravima, Njujork, 16. decembar 1966.

Ujedinjene nacije, Protokol koji se odnosi na status izbjeglica, Njujork, 30. januar 1967.

Ujedinjene nacije, Konvencija o psihotropnim supstancama, Beč, 21. februar 1971.

Ujedinjene nacije, Konvencija za suzbijanje nezakonitih radnji protiv sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, Montreal, 23. septembar 1971.

Ujedinjene nacije, Kodeks ponašanja službenika organa bezbjednosti, Njujork, 17. decembar 1979.

Ujedinjene nacije, Međunarodna konvencija protiv uzimanja talaca, Njujork, 17. decembar 1979.

Ujedinjene nacije, Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije protiv žena, Njujork, 18. decembar 1979.

Ujedinjene nacije, Konvencija protiv torture i drugog okrutnog, nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kazni, Njujork, 10. decembar 1984.

- Ujedinjene nacije, Osnovni principi o nezavisnosti sudstva, Njujork, 29. novembar i 13. decembar 1985.
- Ujedinjene nacije, Deklaracija osnovnih principa pravde za žrtve kriminala i zloupotrebu ovlašćenja, Njujork, 29. novembar 1985.
- Ujedinjene nacije, Standardni minimum pravnih pravila za upravljanje slučajevima za maloljetnike, Njujork, 29. novembar 1985.
- Ujedinjene nacije, Konvencija za suzbijanje nezakonitih radnji protiv sigurnosti pomorskog saobraćaja, Rim, 10. mart 1988.
- Ujedinjene nacije, Principi za zaštitu svih lica pod bilo kojim oblikom zadržavanja ili zatvaranja, Njujork, 9. decembar 1988.
- Ujedinjene nacije, Konvencija protiv nezakonite trgovine narkoticima i psihotropnim substancama, Beč, 20. decembar 1988.
- Ujedinjene nacije, Principi djelotvornog sprečavanja i istrage ekstra-pravnih, proizvoljnih i kratkih izvršenja, Ženeva, 24. maj 1989.
- Ujedinjene nacije, Konvencija o pravima djeteta, Njujork, 20. novembar 1989.
- Ujedinjene nacije, Osnovni principi o ulozi advokata, Havana, 27. avgust do 7. septembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Osnovni principi o upotrebi sile i vatrenog oružja od strane službenika organa bezbjednosti, Havana, 27. avgust do 7. septembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Smjernice o ulozi tužilaca, Havana, 27. avgust do 7. septembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Međunarodna saradnja za prevenciju kriminala i krivično pravosuđe u kontekstu razvoja, Njujork, 14. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Model sporazuma o prenosu zaključaka u krivičnim stvarima, Njujork, 14. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Model sporazuma o uzajamnoj pomoći u krivičnim stvarima, Njujork, 14. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Model sporazuma o prenosu nadzora nad okrivljenima koji imaju uslovnu zatvorsku kaznu ili su uslovno pušteni, Njujork, 14. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Pravila za zaštitu maloljetnika lišene slobode, Njujork, 14. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Standardni minimum pravila za nezatvorske mjere, Njujork, 14. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Međunarodna konvencija o zaštiti prava svih migrantskih radnika i članova njihovih porodica, Njujork, 18. decembar 1990.
- Ujedinjene nacije, Konvencija o obilježavanju plastičnih eksploziva u svrhe otkrivanja, Montreal, 1. mart 1991.

- Ujedinjene nacije, Deklaracija o pravima lica koja pripadaju nacionalnim ili etničkim, vjerskim i jezičkim manjinama, Njujork, 18.decembar 1992.
- Ujedinjene nacije, Deklaracija eliminaciji nasilja protiv žena, Njujork, 20.decembar 1993.
- Ujedinjene nacije, Smjernice za prevenciju urbanog kriminala, Njujork, 24.jul 1995.
- Ujedinjene nacije, Konvencija koja se tiče statusa izbjeglica, Ženeva, 28.jul 1995.
- Ujedinjene nacije, Međunarodna konvencija za suzbijanje terorističkih bombaških napada, Njujork, 15.decembar1997.
- Ujedinjene nacije,Međunarodna konvencija za suzbijanje finansiranja terorizma, 9.decembar1999.
- Ujedinjene nacije, Akcioni plan za implementaciju deklaracije o vodećim principima za smanjenje zahtjeva za drogom, Njujork, 2.februar 2000.
- Ujedinjene nacije, Neobavezni protokol za Konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima, Njujork, 25.maj 2000.
- Ujedinjene nacije, Neobavezni protokol za Konvenciju o pravima djeteta o prodaji djece, dječjoj prostituciji i dječijoj pornografiji, Njujork, 25.maj 2000.
- Ujedinjene nacije, UNDCP Model Zakona za zaštitu svjedoka 2000, 2000.
- Ujedinjene nacije, UN Konvencija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala i njeni protokoli, Njujork, 15.novembar 2000.
- Ujedinjene nacije, Protokol za sprečavanje, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito žena i djece, kao dodatak UN Konvenciji protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Njujork, 15.novembar 2000.
- Ujedinjene nacije, Principi o djelotvornoj istrazi i dokumentovanje torture i druge vrste okrutnog, nehumanog ili degradirajućeg tretmana ili kazne, Njujork, 4.decembar 2000.
- Ujedinjene nacije, Protokol protiv nezakonite proizvodnje i trgovine vatrenim oružjem, njihovim djelovima i komponentama i municiji, uz UN Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, Njujork, 31.maj 2001.
- Ujedinjene nacije, Smjernice za sprečavanje kriminala, Dodatak uz: ECO-SOC Rezoluciju 2002/13, Radnja za promovisanje efikasnog sprečavanja kriminala, Njujork, 24.jul 2002.
- Ujedinjene nacije, UN Konvencija protiv korupcije, Merida/ Njujork, 31.okto-bar 2003.

- Ujedinjene nacije, Međunarodna konvencija za suzbijanje radnji nuklearnog terorizma, Njujork, 13.april 2005.
- Ujedinjene nacije, Smjernice o pravdi u stvarima gdje su djeca žrtve ili svjedoci kriminala, Beč, 25.maj 2005.
- Ujedinjene nacije, Amandmani na Konvenciju o fizičkoj zaštiti nuklearnog materijala, Njujork 2005.
- Ujedinjene nacije, Protokol iz 2005. na Konvenciju za suzbijanje nezakonitih radnji protiv sigurnosti pomorskog saobraćaja, London, 14.oktobar 2005.
- Ujedinjene nacije, Protokol iz 2005. na Protokol za suzbijanje nezakonitih radnji protiv sigurnosti fiksnih platformi smještenih na kontinentalnoj strani, London, 14.oktobar 2005.
- Ujedinjene nacije, Bangalore - Principi rada sudstva, Dodatak na: ECOSOC Rezoluciju 2006/22, Jačanje osnovnih principa sudijskog rada, Njujork, 2006.
- Ujedinjene nacije, Međunarodna konvencija za zaštitu svih lica od prisilnog nestanka, Njujork, 20.decembar 2006.
- Ujedinjene nacije, Politička deklaracija i plan aktivnosti o međunarodnoj saradnji prema integrisanoj i uravnoteženoj strategiji za borbu sa problemima sa drogom na svjetskom nivou, Beč, 12.mart 2009.
- Ujedinjene nacije, Salvador - Deklaracija o sveobuhvatnoj strategiji za globalne izazove: Sprečavanje kriminala i krivično-pravosudni sistemi i njihov razvoj u svijetu promjena, 12. UN Kongres o prevenciji kriminala i krivičnom pravosuđu, Salvador, 12-19 aprila 2010.
- Ujedinjene nacije, Principi i smjernice o pristupu pravnoj pomoći u krivično-pravosudnim sistemima, Beč, 25.april 2012.

Dokumenta Konferencije za evropsku bezbjednosnu saradnju (CSCE), Odluke Ministarskog savjeta i Stalnog savjeta OEBS-a i akcioni planovi

- CSCE, Završni akt, Helsinki, 1.avgust 1975.
- CSCE, Dokument sastanka u Kopenhagenu sa Konferencije o dimenziji ljudskih prva CSCE-a, Kopenhagen, 29.jun1990.
- CSCE, CSCE Pariški samit, Pariška povelja za novu Evropu, Pariz, 19-21. novembar 1990.
- CSCE, Kodeks ponašanja u političko-vojn timer apsektima bezbjednosti, Budimpešta, 3.decembar1994.
- OEBS, OEBS-ov samit u Istanbulu, Povelja za evropsku bezbjednost, 19.no-

vembar 1999.

- OEBS, Odluka br. 1 Ministarskog savjeta, Borba protiv terorizma, 9. sastanak Ministarskog savjeta u Bukureštu, 4.decembar 2001.
- OEBS, Odluka br. 9 Ministarskog savjeta, Policijske aktivnosti, 9. sastanak Ministarskog savjeta u Bukureštu, 4.decembar 2001.
- OEBS, Odluka br. 448 Stalnog savjeta, Uspostavljanje pozicije Višeg policijskog savjetnika u Sekretarijatu OEBS-a, 371. Plenarni sastanak, Bukurešt, 4.decembar 2001.
- OEBS, Ministarski savjet, Deklaracija o trgovini ljudima, 10.sastanak Ministarskog savjeta, Porto, 7.decembar 2002.
- OEBS, Ministarski savjet, OEBS-ova Povelja o sprečavanju i borbi protiv terorizma, 10.sastanak Ministarskog savjeta, Porto, 7.decembar 2002.
- OEBS, Odluka br. 557 Stalnog savjeta, Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima, 462. Plenarni sastanak, Beč, 24.jul 2003.
- OEBS, Odluka br. 2/03 Ministarskog savjeta, Borba protiv trgovine ljudima, 11. sastanak Ministarskog savjeta, Mاستriht, 1.i 2.decembar 2003.
- OEBS, Odluka br. 3/03 Ministarskog savjeta, Akcioni plan o unapređenju situacije Roma i Sinti u okviru oblasti OEBS-a, 11.sastanak Ministarskog savjeta, Mاستriht, 1. i 2.decembar 2003.
- OEBS, Strategija OEBS-a o prijetnjama bezbjednosti i stabilnosti u 21.vijeku, 11.sastanak Ministarskog savjeta, Mاستriht, 1.i 2.decembar 2003.
- OEBS, Strategija OEBS-a za Dimenziju za ekonomska i ekološka pitanja, 11.sastanak Ministarskog savjeta, Mاستriht, 1.i 2.decembar 2003.
- OEBS, Odluka br. 14/04 Ministarskog savjeta, Akcioni plan za promociju rodne ravnopravnosti, 12.sastanak Ministarskog savjeta, Sofija, 7.decembar 2004.
- OEBS, Odluka br. 685 Stalnog savjeta, Dodatak OEBS Akcionom planu za borbu protiv trgovine ljudima koja obrađuje specijalne potrebe žrtava djece koja su predmet trgovine u cilju zaštite i pomoći, 562. Plenarni sastanak, Beč, 7.jul 2005.
- OEBS, Odluka br. 3/05 Ministarskog savjeta, Borba protiv transnacionalnog organizvanog kriminala, 13. sastanak Ministarskog savjeta, Ljubljana, 6.decembar 2005.
- OEBS, Odluka br. 5/05 Ministarskog savjeta, Borba protiv prijetnji od nezakonitih droga, 13. sastanak Ministarskog savjeta, Ljubljana, 6.decembar 2005.
- OEBS, Odluka br. 3/06 Ministarskog savjeta, Borba protiv trgovine ljudima, 21.jun 2006. (izmjena Odluke br. 2/03 11. sastanka Ministarskog savjeta u Mاستrihtu).
- OEBS, Odluka br. 758 Stalnog savjeta, Jačanje međunarodne saradnje pro-

- tiv droga, 641. plenarni sastanak, Brisel, 5.decembar 2006.
- OEBS, Odluka br. 5/06 Ministarskog savjeta, Oranizovani kriminal, 14. sastanak Ministarskog savjeta, Brisel, 5.decembar 2006.
- OEBS, Odluka 15/06 Ministarskog savjeta, Borba protiv seksualnog eksploataisanja djece, 14. sastanak Ministarskog savjeta, Brisel, 5.decembar 2006.
- OEBS, Odluka br. 810 Stalnog savjeta, Implementacija UN Konvencije protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, 689. plenarni sastanak, Beč, 22.novembar 2007.
- OEBS, Odluka br. 813 Stalnog savjeta, Borba protiv prijetnji od nezkonitih droga i prekursora, 690. plenarni sastanak, Madrid, 30.novembar 2007.
- OEBS, Odluka br. 4/07 Ministarskog savjeta, Angažovanje OEBS-a u Avanišanu, 15. sastanak Ministarskog savjeta, Madrid, 30. novemba 2007.
- OEBS, Odluka br. 9/07 Ministarskog savjeta, Borba protiv eksploatacije djece na internetu, 15. sastanak Ministarskog savjeta, Madrid, 30.novembar 2007.
- OEBS, Odluka br.5/08 Ministarskog savjeta, Jačanje krivično-pravosudnog odgovora na trgovinu ljudima kroz sveobuhvatan pristup, 16. sastanak Ministarskog savjeta, Helsinki, 5.decembar 2008.
- OEBS, Odluka br. 914 Stalnog savjeta, Dalje jčanje policijskih aktivnosti OEBS-a, 784. plenarni sastanak, Atina, 2.decembar 2009.
- OEBS, Samit u Astani, Komemorativna deklaracija iz Astone: Ka bezbjednoj zajednici, Astana, 2.decembar 2010.
- OEBS, Odluka br. 1049 Stalnog savjeta, Strateški okvir OEBS-a za policijske aktivnosti, Beč, 26.jul 2012.

Dokumenta Savjeta Evrope

- Savjet Evrope, Evropska konvencija o ljudskim pravima/Konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950).
- Savjet Evrope, Evropska Konvencija o ekstradiciji (1957); i njeni dodatni protokoli.
- Savjet Evrope, Evropska konvencija o uzajamnoj pravnoj pomoći u krivičnim stvarima i njeni dodatni protokoli (1959);
- Savjet Evrope, Evropska socijalna povelja (1961).
- Parlamentarna skupština Savjeta Evrope, Rezolucija 690 (1979) o Deklaraciji o policiji (1979).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (85) 4 Komiteta ministara zemljama članicama o nasilju u porodici (1985).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (85) 11 Komiteta ministara zemljama članicama o poziciji žrtve u okviru Krivičnog zakona i Zakona o krivičnom postupku (1985).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (87) 15 Komiteta ministara zemljama članicama o regulisanju upotrebe ličnih podataka u sektoru policije (1987).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (87) 19 Komiteta ministara zemljama članicama o organizaciji sprečavanja kriminala (1987).
- Savjet Evrope, Evropska konvencija o pranju, pretresu, zapljeni i konfiskaciji imovine stečene kriminalnim putem (1990).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (91) 11 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa seksualnom eksploatacijom, pornografijom i prostitucijom, kao i trgovinom djece i mlađih punoljetnika (1991).
- Savjet Evrope Preporuka (1996) 8, Evropa u vremenu promjena – Krivična politika i krivični zakon.
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (97) 13 Komiteta ministara zemljama članicama o zastrašivanju svjedoka i prava odbane (1997).
- Savjet Evrope, Rezolucija (97) 24 Komiteta ministara o dvadeset vodećih principa u borbi protiv korupcije (1997).
- Savjet Evrope, Konvencija krivičnog zakona o korupciji, izdanja evropskih sporazuma – br. 173 (Strazbur, 1999).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (99) 19 Komiteta ministara zemljama članicama u vezi sa posredovanjem u kaznenim stvarima (1999).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (2000) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o Kodeksu ponašanja za državne službenike (2000).
- Savjet Evrope, Preporuka br. R (2000) 11 Komiteta ministara zemljama

- članicama o aktivnostima protiv trgovine ljudima u svrhe seksualne eksploatacije (2000).
- Savjet Evrope, Preporuka (2000) 19 Komiteta ministara zemljama članicama o ulozi državnog tužilaštva u krivično-pravosudnom sistemu (2000).
- Savjet Evrope, Preporuka (2000) 20 Komiteta ministara zemljama članicama o ulozi rane psihološke intervencije u sprečavanju kriminala (2000).
- Savjet Evrope, Preporuka (2001) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o Evropskom etičkom kodeksu policije (2001).
- Savjet Evrope, Preporuka (2001) 16 o zaštiti djece protiv seksualne eksploatacije (2001).
- Savjet Evrope, Konvencija o sajber-kriminalu, Budimpešta, 23.11.2001. (2001).
- Savjet Evrope, Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Preporuka br. 7 opšte politike o nacionalnom zakonodavstvu za borbu protiv rasizma i rasne diskriminacije (2003).
- Savjet Evrope, Preporuka (2003) 21 Komiteta ministara zemljama članicama koja se odnosi na partnerstvo u sprečavanju kriminala (2003).
- Savjet Evrope, Evropski komitet za prevenciju torture i nehumani ili degradirani tretman ili kaznu (CPT), CPT standardi. "Dopunski" odjeljci opšteg izvještaja o CPT (2004).
- Savjet Evrope, Preporuka (2005) 9 Komiteta ministara zemljama članicama o zaštiti svjedoka i saradnika pravosuđa (2005).
- Savjet Evrope, Preporuka (2005) 10 Komiteta ministara zemljama članicama o "specijalnim tenikama istrage" u vezi sa teškim kriminalom uključujući i djela terorizma (2005).
- Savjet Evrope, Ljudska prava i borba protiv terorizma – Smjernice Savjeta Evrope (2005).
- Savjet Evrope, Preporuka (2006) 8 Komiteta ministara zemljama članicama o pomoći žrtvama kriminala (2006).

Dokument Interpola

Interpol, Ustav Interpola, Beč 1956, i dopunske modifikacije.

Dodatak 2: Pitanja za primjenu okvira kapaciteta i integriteta (CIF) koji je izradio Ženevski centar za demokratsku kontrolu oružanih snaga (DCAF)

Pitanja koja slijede su grupisana u četiri kategorije, uzimajući u obzir interni i eksterni nedostatak kapaciteta, kao i interne i eksterne nedostatke integriteta. Pomažu nam da analiziramo institucionalne nedostatke u vezi sa posebnim potrebama koje su definisali građani.²⁷⁰

1. Da li nedostatak internih kapaciteta utiče na to zašto akter ne pruža usluge kako bi zadovoljio potrebe građana ili zašto akter direktno uzrokuje ove potrebe? Molimo Vas da ukažete na vrste internih kapaciteta koji nedostaju, a koji su u primjeni:

1.1. Nedostaci u normativnom okviru aktera

- Norme u konfliktu ili propusti
- Konflikt između formalnih pravila i kulturnih normi
- Ostalo

1.2. Nedostaci u mandatu aktera

- Da li je pružalac odgovoran za pružanje usluge u vezi sa određenim pitanjem?
- Koje bi usluge mogle zadovoljiti potrebu?
- Do kojeg stepena je akter pruža, ukoliko je pruža uopšte?

1.3. Nedostaci u smislu ljudskih resursa

- Neadekvatan broj zaposlenih. Ispitati za svaku relevantnu kategoriju osoblja.
- Neadekvatna ravnoteža između zaposlenih u osnovnoj i administrativnoj djelatnosti
- Neadekvatna piramida zaposlenih (pripravnici-menadžment-rukovodstvo)
- Neadekvatni postupci prilikom zapošljavanja. Ispitati za svaku relevantnu kategoriju osoblja.

²⁷⁰ Za pregled CIF pitanja pogledajte: Downes, Dokument za OEBS-ov sastanak "Reforma policije u okviru šireg krivično-pravosudnog sistema" (op.cit. bilješka 43), str. 11-15.

- Nedostaci u smislu vještine odnosno nedostatak obuke. Identifikovati ove nedostatke i potrebu za obukom za svaku kategoriju poslova.
- Jesu li nedostaci uzrok manjka posvećenosti ili kompetentnosti rukovodstva?
- Da li su podsticaji neadekvatni u smislu plata ili očekivanja od karijere? Uporediti sa prosječnim troškovima za život.

1.4. Budžetska ograničenja ili nedostaci

- Godišnji budžet nije adekvatan da pokrije operativne troškove isporučene usluge
- Neadekvatan postupak izrade budžeta
- Budžet ne odgovara stvarnim troškovima
- Tekući troškovi koji nijesu pokriveni budžetom ili nijesu obezbijeđeni na vrijeme

1.5. Nedostaci opreme. Dostupan spisak opreme, obezbijediti brojeve i ukazati gdje su potrebne popravke.

- Nedovoljna oprema
- Neadekvatna oprema
- Oprema koju je potrebno popraviti
- Problemi održavanja

1.6. Nedostaci u infrastrukturi. Pripremiti spisak i ukazati gdje su potrebne popravke ili poboljšanja.

1.7. Nedostatak bezbjednosti

- Nedostatak bezbjednosti za osoblje, žrtve, svjedoke ili počiniocce
- Nedovoljna zaštita forenzičkog dokaza
- Da li se postupcima, opremom, infrastrukturom i ljudskim resursima upravlja na načine koji osiguravaju bezbjednost?

1.8. Organizacioni nedostaci

- Previše komplikovani propisi i postupci koji pokazuju operacije ili ograničavaju pristup uslugama

- Neefikasni ili nedjelotvorni interni sistemi upravljanja (struktura upravljanja, informacijski sistemi, upravljanje resursima, postupci odlučivanja, upravljanje radom, itd.)
- Poluoptimalna raspodjela resursa i obima posla (razmisliti o radnim jedinicama, geografska i funkcionalna raspodjela ljudskih resursa i opreme)

2. Da li se nedostaci eksternih kapaciteta odnose i na to zašto akteri ne pružaju usluge da zadovolje potrebe stanovništva ili zato što akter direktno uzrokuje te potrebe?

Priroda aranžmana saradnje između različitih aktera krivično-pravosudnog lanca ima značajan uticaj na radni učinak njegovih aktera. Slabosti, praznine, ili uska grla u tom lancu mogu potkopati sposobnost cjelokupnog sistema da pruži rad policije, sudstva, inspekcionijskih službi, i može postati izvor neefikasnosti ili zloupotrebe. Mapa bodovanja odluke²⁷¹ UNODC-a se može koristiti za identifikovanje formalnog odnosa između aktera u lancu krivično-pravosudnih orana.

2.1. Neadekvatni postupci saradnje između aktera i drugih aktera krivičnog lanca

- Nedostatak jasno definisanih odgovornosti
- Preklapanje odgovornosti ili praznine koje stvaraju pravne nedoumice (npr. konfliktne odluke, ili odsustvo hijerarhije u propisima)
- Previše komplikovani postupci saradnje i neprikladna pravna odlaganja
- Glomazni sistemi za praćenje slučajeva i sistemi vođenja evidencije

2.2. Nedostatak stvarne saradnje između aktera u krivično-pravosudnom lancu

- Saradnja između policije i tužilaštva tokom krivične istrage: Ko vodi istragu? Jesu li prioriteti jasno definisani i dogovoreni, i da li su istražitelji i druge akteri u policiji upozanati sa tim?
- Saradnja između policije, tužilaštva, korekcionog sistema i sudova u cilju izbjegavanja produženog pritvora prije suđenja: Postoji li sistem za razmjenu za praćenje pojedinačnih osumnjičenih lica kako prolaze kroz krivično-pravosudni lanac? Ukoliko postoji, da li je adekvatan? Da li se poštuje?

271 Pogledajte str.54 ovog Vodiča.

- Saradnja između policije, tužilaštva, korekcionog sistema i sudova u cilju sprovođenja sudskih odluka, npr. da se osigura pritvor, izbjegnju bijegovi i primijene propisi za odštetu
- Saradnja u slučajevima koji se odnose na kršenje ljudskih prava koji uključuju policiju, pravdu, kazneno-popravne institucije ili druge vladine službenike

2.3. Neefikasne i nedjelotvorne spoljne smjernice, upravljanje ili druga podrška koju pružaju relevantni državni organi. Posebnu pažnju potrebno je obratiti na:

- Informacione sisteme
- Postupke odluke
- Spoljne menadžment resurse kao što su postupci budžeta ili zapošljavanja

3. Da li nedostaci integriteta na internom nivou ukazuju na to zašto akter nije ponudio usluge da zadovolje potrebe stanovništva ili zašto je akter direktno uzrokovao te potrebe? Molim Vas da specificirate vrste nedostataka integriteta na internom nivou koji su u primjeni.

3.1. Nedostatak poštovanja osnovnih normi i vrijednosti od strane zaposlenih u KP sistemu

- Neadekvatno profesionalno ponašanje
- Neadekvatno poznavanje relevantnih standarda o ljudskim pravima
- Uključivanje u kršenje ljudskih prava u prošlosti (identifikovati navode)

3.2. Neadekvatni propisi i postupci kako bi osigurali poštovanje ovih normi i vrijednosti

- Da li su postupci zapošljavanja i imenovanja transparentni i poštjeni, i zasnovani na kriterijumima kao što su kompetentnost, integritet i zasluge?
- Da li kodeksi ponašanja obezbjeđuju jasne i specifične norme i vrijednosti?
- Jesu li disciplinski i žalbeni postupci fer? Obezbuđuju li zaštitu od proizvoljnih odluka i uključuju li krivično-pravosudnog za žalbu?
- Postoje li postupci provjere, jesu li efikasni, da li zadovoljavaju osnovne standarde tih postupaka?

- Da li propisi i postupci obezbeđuju dovoljnu transparentnost? Fokus na: pristup javnosti na suđenjima, javne izvještaje o lošem ponašanju, javne izvještaje o budžetima i troškovim, i pristupačnost postupcima (takse, prava i obaveze) itd.

3.3. Nedostatak adekvatne reprezentacije jedne ili nekoliko grupa stanovnika?

- Rodna pitanja
- Etnička pitanja
- Religijska pitanja
- Regionska pitanja itd.

3.4. Nedostatak odgovarajućih struktura i mehanizmi u cilju zaštite prava manjina i ranjivih grupa (npr. politike koje posebnu pažnju posvećuju dječijim pitanjima)

3.5. Političko ili drugo miješanje u krivično pravosudni lanac Molim Vas da kategorišete vrstu i izvor miješanja, i za svaku kategoriju pokušajte da procijenite učestalost i posljedice tih uticaja:

- Hijerarhija
- Lica sa titulom
- Drugi akteri krivično-pravosudnog lanca

4. Da li nedostaci integriteta na eksternom nivou ukazuju na to zašto akter nije ponudio usluge da zadovolje potrebe stanovništva ili zašto je akter direktno uzrokovao te potrebe? Molim Vas da specificirate vrste nedostataka integriteta na eksternom nivou koji su u primjeni.

4.1. Nedjelotvorni ili neefikasni postupci eksterne odgovornosti i nadzora (parlamentarni, politički, nezavisni, neformalni). Molim Vas da specificirate i posebnu pažnju obratite pažnju na:

- Budžetsku odgovornost;
- Formalne postupke da se nezavisno istraže instance navodnog lošeg ponašanja;
- Postupke kojim bi akteri snosili političku odgovornost;
- Mogućnosti za građane da iniciraju istragu navodnog lošeg ponašanja ili navodno loših presuda;
- Krivično-pravosudnog nezavisnog nadzora kao što su nezavisni

odbori za nadzor, sudske komisije, nezavisne komisije o poštovanju ljudski hprava, kancelarije ombudsmana itd;

- Postupke eksterne provjere;
- Nadzor od strane medija i organizacija civilnog društva.

4.2. Nedostatak kapaciteta i/ili integriteta kod eksternih organa za nadzor

4.3. Ekterno miješanje u funkcionisanju aktera ili direktno u postupcima krivično-pravosudnog lanca? Molim Vas da identifikujete i kategorišete izvor uticaja i opišete vrstu (mito, prijetnje, politička korist itd.), učestalost i posljedice uticaja/miješanja:

- Politički akteri
- Snage bezbjednosti
- Društvene/religijske/etničke grupe

TNTD/SPMU serije publikacija

- Vol. 1 Vodič o demokratskom radu policije Višeg policijskog savjetnika OEBS-ovog Generalnog sekretara, SPMU serija publikacije Vol. 1, 2. izdanje, Beč, maj 2008.
- Vol. 2 Referentni vodič kroz krivični postupak, SPMU serija publikacije Vol. 2, Beč, decembar 2006.
- Vol. 3 Jačanje saradnje između policije, tužilaca i sudija u borbi protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Izveštaj projekta, SPMU serije publikacije Vol. 3, Beč, decembar 2007.
- Vol. 4 Dobra praksa u izgradnji partnerstva između policije i javnosti od strane Višeg policijskog savjetnika OEBS-ovog Generalnog sekretara, SPMU serije publikacije Vol. 4, Beč, maj 2008.
- Vol. 5 Dobre prakse u osnovnoj policijskoj obuci – aspekti nastavnog plana od strane Višeg policijskog savjetnika OEBS-ovog Generalnog sekretara, SPMU serije publikacije Vol. 5, Beč, oktobar 2008.
- Vol. 6 Прекурсоры наркотических средств [Priručnik o prekursorima], SPMU serije publikacije Vol. 6, Beč, novembar 2008.
- Vol. 7 Implementacija policijskih programa. Naučene lekcije u Jugoistočnoj Evropi, SPMU serije publikacija Vol. 7, Beč, decembar 2008.
- Vol. 8 Vodič o kontrolisanoj isporuci za zemlje Jugoistočne Evrope, SPMU serije publikacije Vol. 8, Beč, januar 2009.
- Vol. 9 Policija i Romi i Sinti: Dobre prakse u izgradnji povjerenja i razumijevanja, SPMU serije publikacija Vol. 9, Beč, april 2010.
- Vol. 10 Trgovina ljudima: Identifikacija potencijalnih i pretpostavljenih žrtava. Pristup rada policije u zajednici, SPMU serije publikacija Vol. 10, Beč, jun 2011.
- Vol. 11 Reforma policije u okviru reforme krivično-pravosudnog sistema, TNTD/SPMU serije publikacija Vol. 11, Beč, jul 2013.
- Vol. 12 OEBS-ov vodič za obuku policijskih resursa: Trgovina ljudima, TNTD/SPMU serija publikacije Vol. 12, Beč, jul 2013.

Publikacija se može naručiti direktno sa TNTD/SPMU (spmu@osce.org) ili preuzeti sa vebstrane POLIS na: <http://polis.osce.org/library>